

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

ÅTTONDE DELEN.

STOCKHOLM,
TRYCKTE HOS JOHAN PEHR LINDB,
MDCCCVIII.

INNEHÅLL:

Tentamen de Numis sic dictis incognitis veterum Hispanorum; ab O. G. TYCHSEN. - Sid.	1
Berättelse om det så kallade Succiae-Verket; af JOH. BJÖRNSTIERNA. - - - - -	35
Anmärkningar om Utländska Specerier, nyttjade i Sverige uti 16 Seklet; af JOHAN DAVID FLINTENBERG. - - - - -	96
Om Svenska Konungen ATTILA; af GUDM. ADLERBETH. - - - - -	133
Berättelse om Collegium Reg. et Illustre eller Skyttianum vid Riddarhuset i Stockholm; af JOH. MURBERG. - - - - -	150
Afhandling om Svenska Bergverkens Tillstånd och Öden före Kon. GUSTAF I:s Tid; af JOH. ERIC ÅNGMAN. - - - - -	160
Afhandling om början, föremålet och beskaffenheten af våra förfäders Hårnadsfärder; af ELOF WÄSSTRÖM. - - - - -	249
Afhandling om sättet att välja och kröna Konungar i Sverge före Kon. GUSTAF I:s tid; af OLOF SUNDEL. - - - - -	306
Förslag till Epitaphier öfver Birger Jarl och Thorkel Knutsen, samt Minnespenningar öfver de märkligaste i Sverige timade händelser i det Adertonde århundradet; af GUNNAR BACKMAN. - - - - -	371
Intrådes Tal om en på <i>Forum Romanum</i> anställd gräfning; af CARL FREDRIC FREDENHEIM. - - - - -	376
Intrå.	

Intrödes Tal om Svenska Predikoföret före och närmast efter Reformationstiden; af JA- COB AX. LINBLOM. - - - - -	Sid. 387
Secreteterarens Svar. - - - - -	422
Lefvnebeskrifning öfver framlidne Dom- Prosten Doctor SAMUEL ÅLF; af ERIC MICH. FANT. - - - - -	424
Förslag till Inskrifter och Minnespenningar, hvilka Kongl. Akademien uppgifvit, jäm- kat och gillat, åren 1799 — 1803. - -	435

Tentamen

de

Numis sic dictis incognitis

(Medallas desconocidas)

veterum Hispanorum

inclytae

R. ACADEMIAE SVIO-GOTHICAE

Litterarum elegantiorum, Historiae et Antiquitatum

ca, qua par est, observantia

oblatum

ab

OLAO GERHARDO TYCHSEN.

Conspectus.

Introitus: de difficultate legendi numos
vetere caractere hispano.

CAPUT I. de numis bilinguibus.

Afido . §. 2.	Oficerda §. 7.
Asta - - 3.	Sactabis - 8.
Celfa - - 4.	Sagunti - 9.
Gadium - 12.	Vrfo - - 10.
Gili - - 5.	Valentiae - 11.
Obulco - 6.	

CAPUT II. de numis monoglottis probabilis explicationis.

Bilbilis . §. 2.	Italica . §. 10.
Calagurris . 3.	Ituci - - 11.
Cisfa - - 4.	Ofca - - 12.
Ebora - - 5.	Ofet - - 13.
Emporiae . 6.	Scalabis - 14.
Hispalis - 7.	Segobriga 15.
Jelona - - 8.	Sisapo - 16.
Ilerda . - 9.	

CAPUT III. de numis dubiae explicationis.

Acci - §. 2.	Helmantica §. 8.
Aria - - 4.	Hippo - - 9.
Baefipo - 5.	Iliberis - - 11.
Barbesol - 6.	Lisfa - - - 12.
Egara - - 14.	Nebrisfa - - 13.
Egofa - - 3.	Sertorii - - 15.
Ercauca - 7.	Tiberii - - 16.
Ex - - - 10.	

CAPUT IV. de numis maxime obscuris.

Tabulae tres:

Tab. I. Variatio characterum in numis
aeri incis.

— II. A. Alphabetum e numis erutum.
B. — — e numis Obulconis.

— III. Imagines et tituli numorum ex-
plicatorum.

INGRESSIO.

Inter omnes Europae prouincias Hispania, si Italiam excipias, numorum varii generis seculis remotissimis percussorum copia parua charactere phoenicio et graeco, partim latino et vetere Hispano, apud numophilos praecipuam famam adsequuta est. Non quidem defuerunt insigni doctrina et iudicio instructi viri, qui ad explicandos et illustrandos numos istos phoenicios, graecos et latinos ingenium operamque suam haud inuita fortuna contulerunt, quos inter dumuiri Henricus Florezius *a)* et Franciscus Perezus Bayerus *b)* super caeteros eminent, quorum laboribus quid absolutius fieri possit, vix video; contra vero, qui de numis vetere charactere insignitis rite exposuerit, inuenimus omnino neminem. Omnes enim difficultate rei territi istud numorum genus vel prorsus neglexerunt, vel, ut Velasquezius, tam ieiune tractauerunt;

A 2

a) Medallas de las colonias, municipios y pueblos antiguos de Espanna T. I. en Madrid 1757. T. II. 1758. T. III. 1773. 4. Additamentum ad hoc egregium opus edidit ill. Antonius Valcarcel sub eodem titulo Valentiae 1773. 4.

b) Del Alfabeto y Lengua de los Fénices y de sus colonias. En Madrid 1772. fol.

runt, ut ab ipsis Hispanis proprio numismatum incognitorum (*Medallas desconocidas*) vocabulo nominatum fuerit. Ut fidem dictis faciam, iuuabit aliquot virorum doctorum testimonia allegasse:

Cel. Maianus in decani Alonenis Emman. Martini vita, eius epistolis praefixa pag. 85. "Singularem vero, scribit, operam nauauit
"veteri Alphabeto Hispano *eruditis omnibus in-*
"*cognito* restituendo, cuius specimen quoddam
"efformauit — *exceptum humanis viribus majus* — .
"Nam licet eruditissimus vir Antonius Augu-
"stinus multum sudauerit, ut eos characteres
"intelligeret, se omnem operam luisse con-
"fessus est. Abrahamus Gorlaeus et Olaus
"Wormius ea in re delirarunt. Quae Vin-
"centius Jo. Laflanosa Olfensis scripsit de
"incognitis Hispaniae numismatis futilissima
"sunt, neque quisquam eorum, quos in Museo
"suo Laflanosa laudauit, litteram ullam intelli-
"gere potuit. Characteres illi ipsissimi sunt, qui-
"bus utebantur Hispani, antequam in hanc pro-
"uinciam ingrederentur Carthaginenses Roma-
"nique, licet longo temporis spatio post eorum
"ingressum perseuerarunt etiam — "

Ipse Martinus in epistola ad Marchionem Scipionem Maffeam T. II. epistolarum p. 150 haec de se ipse testatur: "Insanum est, inqui-
"ens, quantum in iis enodandis sudauerim,
"quantum operae impenderim. Quas non ad-
"hibui collationes cum alphabeto phoenicio,
"Samaritano, Ionico! Sed omnia nequicquam.
"Quas

"Quas copias abstrusissimas rei eruendae? In-
 "signia veterum aliquot urbium Hispaniae re-
 "ligionem, veterum oppidorum nomenclatu-
 "ram. Numos bilingues, a quibus maximam
 "mihi opem pollicebar; omnes denique nervos
 "et noctes perpeti lucubratione exhaustas. Do-
 "nec spe omni abiecta, animum despondi,
 "manumque de tabula."

Cl. Bernh. Montfaucon in epistola ad lau-
 datum Martinum p. 35 in eadem cum eo naui
 est. "Magnam certe, ait, rem praestabis, si
 "characteres illos Hispanicos, qui infinitis pe-
 "ne in numis exstant, legere et explicare possis.
 "Nihil hac in re unquam tentare ausus sum,
 "quod perficiendae rei nullam spem esse pu-
 "tarem."

Clar. Henr. Florez harum etiam littera-
 rum se inscium plus uno loco c) profesus
 est, et omnium nouissimus rei numariae graecae
 et romanae facile princeps Josephus Eckhel
 in sua Doctrina numorum P. I. Vol. I. de
 numis Hispaniae p. 6 eandem cantilenam ceci-
 nit scribens: "Atqui post tot insignium viro-
 "rum tentamina nihil haecenus probabile pro-
 "latum est, fateamur, quod res est, nos a vera
 "utriusque linguae scientia tam distare quam
 A 3 "dudum

c) L. c. Parte II. p. 423. "Si preguntas el significa-
 do, respondo que ignoro el valor del Alfabeto
despues de muchos conatos y cotéjos. — Diuertiete ò
 fatigue en el empenne. Coll. pagg. 452, 489, 498 sq.

"dudum. Equidem existimo, illustrem Florentinam non aliam magis ob causam ab explicandis his numis abstinuisse, quam quod maiorum naufragia veritus maluit fatales eos scopulos euitare, quam cum periculo et conisa iactura adire." Eam etiam fuisse memoriam Franc. Perezio Bayero, ex eius retulit *Pluerius d*).

Unus tamen ill. Ludov. Joseph. Velasco in sua Exercitatione in litterarum indigenarum alphabeta (*Ensayo sobre los Alfabetas de las letras desconocidas &c. Madrid 1752 4.*) non solum in hosce characteres inquisiuit, in quodam vocatis alphabetis phoeniciis, samaritanis, graecis, etruscis, gothicis *rel.* ad construendum quoddam universale Alphabetum, quod explicandis numismatis incognitis usui esset. Quamquam laudi ei ducitur, quod nulli operae pepercerit, tamen eam prorsus perdidit, characteribus figura a graecis et latinis recedentes valorem tribuendo, quem habere nequeunt, ut iam vidit Eckhelius l. c. pag. 6 et infra exemplis inductis ostendetur.

Quum mihi contigerit esse tam felici, ut haud contemnendam numerorum incognitorum collectionem

d) Reisen durch Spanien. Leipzig 1777 8. pag. 121.
 "In Ansehung der *unbekannten* Münzen Spaniens könne er sich der Auflösung nicht rühmen. Es scheine, als wenn jede Stadt ihr besonderes oder doch verschiedenes Alphabet gehabt." Dicere meliori iure potuit, quod litterarum figurae in numis unus eiu-demque civitatis multum saepe variant foreatarum incuria.

etionem ipse possideam, ideoque fallacibus saepe picturis fidere haud cogar, tantum abest, ut laudatorum summorum virorum irriti conatus ab ulteriori istorum numorum investigatione me deterreant, ut potius stimulum mihi addant, omni, qua fieri potest, diligentia de nouo sub examen eos revocandi, licet maximis multisque periculum meum obstrictum esse sentiam difficultatibus. Quorsum praeprimis spectant:

1. Figurae litterarum in diuersis unius ejusdemque numi aeri incisis imaginibus haud raro tam dissimiles inter se sunt, ut arduum sit, sine archetypis discernere, quae vera sit aestimanda characteris figura, sine cuius cognitione valor eius rite definiri nequit. Quae quidem conspicua in iisdem figuris varietas tam a rudibus et incautis toreutis, adde et calligraphis, quam ab inconsideratis designatoribus profecta, — ut verbi gratia characteribus vel superiori vel inferiori sui parte virgulam, qua a se inuicem distingui unice possunt, aut adderent, aut demerent —, supradictis eruditis tantas difficultates attulerunt, ut quum varias istas elementorum figuras pro peculiaribus Alphabeti litteris putarent, non potuerint non irrita cadere ipsorum tentamina. Quid itaque mirum, si negarent, hosce numos explicari posse, aut meris coniecturis indulgerent. Variam illam in eiusdem typi numis aeri lignoque incisis elementorum faciem siue orthographiam, quae in ipsis archetypis vel nulla vel rarior est, exempla in adiecta tabula I. exhibita aperte

ostendent, meque ulteriori dictorum probatione liberabunt. Magno haec tabula, si quid iudicem, usui erit iis. qui posthac isti numerum classi laborem addituri, vel mea qualiacunque pericula, et praecipue Alphabetum a me concinnatum et tabula II. propositum examinaturi sint.

2. Me quidem iudice veteres Hispani Alphabetum suum e graeco, praesertim Ionico, effinxisse videntur, quod autem temporis decursu magnis apud diversos, qui Hispaniam inhabitaverunt, populos, vicissitudinibus obnoxium fuit, ut antiqua quarundam litterarum facies aut immutata, aut ex causis modo memoratis prorsus amisisset. Inprimis hoc magno impedimento est, quod litterarum valor saepe variet, si quae civitas v. c. characteres graecos et latinos promiscue adhibeat, tunc figura , modo I Ionicum et aliud ad similitudinem Samaritani accedens (,), modo S latinum; P mox graecum R, mox latinum P; M tam graecum Σ, quam latinum M *rel.* repraesentat. Mirum hoc nemini videbitur, qui consideraverit, quod Romani duobus iam seculis ante C. N. Hispaniam occupaverant, et characteres suos induxerant. Testes ejus rei sunt omnes numi bilingues, quos post hanc demum epocham conflatos esse oportet, quod hispanis et latinis characteribus unice gaudent.

3. Nomina propria deorum, principum, urbium et magistratuum in hisce numis obuia vel eam ob causam aegre eruuntur, quod
eorum

eorum commemorationem cum in antiquis scriptoribus frustra quaesiveris, tum si vel ea memorauerint, a domestica pronunciatione multum saepe aberrant v. g. SBIT i. e. Saetabis; ILTRA i. e. Ilerda.

4. Nomina abbreviata v. c. ASID pro ASIDLE, et una alteraque littera vocali detruncata v. c. CLSE pro CELSA, itemque litterae connexae e), quae et in latinis numerum titulis occurrunt, interpretem eo saepe redigunt, ut quo se vertat, omnino nesciat.

Magnae quidem, fateor, sunt hae difficultates, mihi tamen persuasum est, eas si non omnes, saltem plerasque posse superari, modo in lucem proferantur numi rite delineati, quales Floreziani sunt, in quibus interpreti fatis praesidii sit. Mihi vero abunde sit, tam rite quam negligenter depictos numos, quotquot adhuc cogniti sunt, diligenter explorasse.

Quibus praelibatis ita operam meam diuidam, ut capite I. omnes numos bilingues; capite II. monoglottos, nomina in fronte gerentes, quae nec ambigua sunt, nec interciderunt; capite III. dubios et incertos, et capite IV. maxime obscuros breviter recenseam.

CAPUT I.

De numis bilinguibus hispanis.

§. I.

Urbes monetariae, quibus numi bilingues h. e. titulis charactere hispano et latino praediti

A 5

diti

e) Vid. Tab. II. A.

diti suam debent originem, sunt: Asido, Asla, Celsa, Gades, Gili, Obulco, Oficerda, Saetabis, Saguntum, Valentia et Vrso, quas ordine nunc illustrare conabor.

§. 2.

ASIDO (tab. III. A.) Vrbs in Baetica, de cuius situ opinionum est diuortium. Florezius T. I. p. 162 eam hodie *Xeres de la Froutera*, et Maianus *f) Medinam Sidoniam* esse affirmarunt.

Titulus a dextra versus sinistram exaratus toreutae forte inaduertentia, ut in numis Gadium et Irippe (tab. II. A. 2. 3.) id accidit, minime litteras phoenicias, quae Rhensferdii et Velasquezii est sententia, sed hispanas i. e. graeco-latinas complectitur, quae vocem ACID vel ASID latinae in Aduersa respondentem constituunt. In aliis numis caduceus huic voci additus (vid. tab. I. 30. coll. tab. III. A. 1.) a Velasquezio p. 140 pro littera Q habitus, et integra vox ACIPHOO lecta fuit.

Sed Florezius t. LIX, 10. alium bilinguem ejusdem typi exhibuit, in cujus *Auersa* sub tauro litteris hispanicis a sinistra dextram versus idem nomen plene scriptum ASIDLE legitur, quod in numis Vrsonis exstat. Vid. tab. I. 12. In causam tam insolitae rei infra inquiram, quum de bilinguibus Vrsonis verba facienda sint.

§. 3.

f) Tractatus de hispana progenie vocis VR Madridii 1779. 8. pag. 28.

§. 3.

ASTA (tab. III. F.) urbs olim ob fidem in Carthaginienfes celebris et caput Turdetanorum. Numus apud Florezium LX. 2. in *Antica* habet: caput virile nudum imberbe cum latino titulo ASTA, in *Postica*: sphingem alatam et infra exaratam vocem: ILARM, quae, ni fallor, nomen regis HILERMi; quem M. Fulvius, consulibus Minutio et L. Corn. Merula, apud Toletum, teste Livi^o XXXV. c. 7. viuum cepit, inuoluit.

§. 4.

CELSA (tab. I. 29.) urbs hodie *Xelſa* dicta in Hispania Tarracqnensi. Praeter bilingues etiam dantur autonomi sola epigraphe hispana CeLSE, quae in utrisque eadem est. Monoglottos, quos Florezius et Velasquezius filuerunt, Laſtanofa tab. 24 n. 13. 14. produxit, et ipse possideo.

§. 5.

GILI aut CILI (tab. III. B.) urbs incerti in Hispania situs. Plinius L. V. c. 1. nominat urbem ZILI in Mauritania Tingitana, Regum ditioni exemptam, et jura in Baeticam petere iusſam, quam Romani titulo Coloniae Auguſti Juliae Conſtantiae ZILIS ornarunt. Cui notitiae fauet inſcriptio Celtiberia ZLI, quam Velasquez p. 109. SLEN aut SAEN male legit, rectius Florezius T. III. p. 52.

§. 6.

§. 6.

OBULCO municipium h. *Portuna* in Baetica, cuius numi copiosi tam titulis mere latinis, quam latinis et hispanis instructi, ruditate operis et in titulis exprimendis negligentia caeteros facile vincunt, et peculiarem ob insolentes characterum figuras, classem numorum Hispanorum constituunt. Tantam enim in litterarum eiusdem valoris figura et situ diversitatem et perturbationemprehendimus, ut characteris unius figura bis, ter, quater et amplius transfigurationem passa sit. Ipsae quoque voces, quae epigraphen efficiunt, modo integrae, modo decurtatae, mox dextrorsum mox sinistrorsum scriptae comparent, tum earum ordo ita turbatus fuit, ut quem in uno versu locum habuit vox, in altero mox occupet, et vice versa. Testimonio erunt Alphabetum ex his numis a Florezio t. xxxiii. et Velasquez t. xvi. xix. xix. aere expressis, abs me concinnata, et titulorum ipsorum fida transcriptio. Numum uncialem integro typo proposui tabula II. n. i. infra collocatis omnium XII numorum, quos Florezius l. c. largitus est, titulis, quo sine negotio veloci oculo percurri, et cum mea explicatione contendere possint.

Numus 1. Versu 1. a sinistra ad dextram exstat L. AIMILS. (Lucius Æmilius.)

— — 2.ª a dextera ad sinistram:
M. IULI. (Marcus Iulius.)

Liebe

Liebe in Gotha numaria p. 189. similem numum edidit excepta prima alterius versus littera M, quae figura cum ultima num. 7. a. coincidit.

Num. 2. unicum a sinistra ad dextram nomen fñsit legendum: AIMIL.

Liebe l. c. hunc quoque numum delineatum dedit, cuius quidem explicationem, quam ipse tentare non ausus est, Consul Batauus Hispali tum degens *Jac. de Bary* ipsi promiserat, sed morte praeuentus promissum non exsoluerat.

Florezius se hanc epigraphen non perspicere, ideoque eius litteras nominandas esse incognitas profesus est g).

Velasquez p. 131. coll. t. xvi. 3. 4. eiusdem numi minus accurate expressi nomen: AGRYA aut AGRIEA perperam legit, duodecim alios tabulis xviii. xix. et xx. delineatos difficilioris lectionis numos alto silentio pertransiens.

Num. 6. a. A laeua ad d. L. AIMLIS.

b. A dextra ad s. litteris transpositis: IVML pro M. IVL. cf. *Velasquez* t. xviii. 17. xix. 9.

Num. 7. a. A dextra ad s. M. IVLII.

b. A dextra ad s. L. AIMILS. *Velasquez* t. xviii. 16. xix. 7. xx. 3. Num.

g) P. II. p. 498. "Aunque *Jac. de Bary* se lisongeo de que era muy facil la explication (y murio sin manifestarla) yo confieso que no la alcanzo, y así las nombro letras desconocidas."

- Num. 8. a. A dextra ad s. (A) IMIMS.
 b. A sinistra ad d. IMS. Velasquez
 XIX. 4.
- Num. 9. a. A dextra ad fin. (IV)LII.
 b. — — — MILS. Velasquez
 XIX. 8.
- Num. 10. a. utrobique LVVL.
 b. Ad dextram MILS. Velasquez
 XIX. 2. 6.
- Num. 11. a. Ad dextram ut N. 8. b.
 b. — — — M. IVLS. Velasquez
 XIX. 3.
- Num. 12. ut Num. 2. AIMIL.

Quum numi latino charactere signati 3-5. 14. tabulae II. eundem titulum ac hispane loquentes, excepta voce AIDilis, feruent, fiduciam mihi praebent, omnibus perspicua veritate fundatam esse meam illorum explicationem.

Caput in *Aduersa* alii Isidem, alii Venerem, alii Liniam Augusti uxorem sub forma Isidis repraesentari coniciunt. Equidem Junonis aut Dianae, quae quoque Juno dicitur, caput esse vel ex eo crediderim, quod in Florezii numo t. xxxiv. 2. capiti praepositum cernitur nomen ILNO pro IVNO, solummodo leui facta sitis $\pi\epsilon\upsilon$ L mutatione. Nam in his numis litterarum figuris nimis anxie non inhaerendum esse, allata exempla fati superque demonstrant. Quicquid sit aliis, qui hoc melius scire sibi videntur, minime contradicere volo.

Nomina propria in hisce numis expressa indicio sunt, eos ad familias AEmilias et Iulias

lias aut Iunias pertinere, ipsosque numos ante Caesarum imperium et sub republica procusos esse. Silendum autem non est, nomen, quod in numis hispanis semper IVLI scriptum est, in numis latinis 3 & 4 tab. II. IVNI exaratum esse. Sed in numis 5 & 14 figura litterae N propius ad similitudinem litterae L accedit, ideoque numerorum hispanorum lectio mihi videtur esse praeferenda.

§. 7.

OSICERDA (tab. I. 26.) municipium incerti situs in Tarraconensi. In numo Lastanofae 38. adest in *Adu.* Victoria gradiens, prae eo OSI. *Av.* Elephas serpentem pedibus anterioribus conculcans, infra inter duas lineas exarata epigraphe hispana OZKERD ^h), quam Velasquez p. III. n. 15. TSECDE legit, ferio contendens, numum nostrum minime ad Osicerdam, ut adhuc creditum fuit, sed ad Ocilin et Segedam pertinere.

Idem urbis nomen in numo Velasquezii t. xv. 2. (vid. tab. I. 26.) monoglotto visitur, cujus *Adu.* praebet caput Herculis pelle leonis tectum. prae eo clauam; *Av.* Elephantem cum subscripta epigraphe hispana a dextra sinistram versus legenda, cuius prima littera O (↑) aliqua sui parte superiori truncata videtur.

^h) Florezii numus LXVI, 9. eandem quidem habet epigraphen hispanam (tab. I. 26.), sed loco clauae nomen Florezio incognitum latino charactere ASCVI adest, quod quum nullam cum voce Hispana OZKERD aut VZKERD in sono conuenientiam habet, reguli nomen forte est.

videtur. Velasquez e vera OZKERD lectio-
ne, ELFEVE extricauit, et absq̃no commen-
tario, ut solet, instruxit. Symbola, nimirum
Elephas, victoria gradiens, Hercules, quae in
numis Iulii Caesaris occurrunt, argumento
sunt, hos numos ad eius victorias respicere.

Syllaba nominis finalis KERD aut CERD
a phoenicio קֶרֶת (Kereth) descendens ciuitatis
conditores Charthaginienſes digito quasi mon-
ſtrat. Nam longe poſt eorum in Hispaniam
ingreſſum numum cuſum fuiſſe titulus latinus
teſtatur.

§. 8.

SAETABIS (tab. III. C.) h. *San Felipe*
quatuor leucas a Valentia diſtans eadem epi-
graphie hispanica tam numi bilingues, quam
monoglotti, quorum ſex omnis magnitudinis
et diuerſi typi exemplaria meis annumero,
SBIT gaudent. Similes Laſtanofa n. 31, 35,
36, 59; Florez t. xxxix. 9. 10. et Valcarcel
tab. n. 9. aere donatos, Velasquez nullos, con-
ſpiciendos praebuerunt.

§. 9.

SAGUNTUM (tab. III. F. coll. t. I. 23.)
hodie *Morvedro* in Tarraconenſi. Numi urbis
celeberrimae ſunt vel bilingues vel monoglotti
tam hispani quam latini.

A. Numi bilingues exhibent.

I. in Antica.

1. vel caput nudum, vel caput galeatum
Palladis cum epigraphe latina: SAGUNT
&c.

2. Del-

2. Delphinum cum voce hispana: BRIC.

Florez xli, 5. 8. 12 et Tab. III. F. b.

3. Caput Palladis galeatum cum titulo hispano: BROIKAR. Laflanosa n. 118.

Florez xl, 10. et Tab. I. n. 25. III. F. g.

II. in Poslica.

Triremem aut eius proram cum voce

hispana: BRIC. Florez xl, 5-8. xli, 1.

B. Numi solo charactere hisp. habent

I. in Aduersa.

1. Caput nudum, pone caduceum. Florez xli, 2. 3.

2. Delphinum cum voce hispana: ALVS. Id. n. 4. et Tab. nostr. III. F. d.

3. Delphinum et vocem hisp. ab initio mutilam: . . . ITB. Valcarcel tab. n. 10.

4. Caput Palladis et ad marginem vocem hispanam: IROKLES aut IRKOLES. Tab. III. F. et Florez xl, 9.

II. in Aversa.

1. Equitem hastatum citato cursu, pone stellam, cum voce hisp. BRIC. Florez xli, 2. 3.

2. Lunam crescentem et epigraphen hispanam: IRKLS. (Hercules) Tab. III. F. c. et Valcarcel tab. n. 10.

3. Triremem cum inscriptione hispana: BRICCAR aut BRUCCAR. Tab. III. F. f. Florez xli, 13.

Ad nomen primum in his numis obuium quod spectat, quatuor litteris constat, quarum *prima* B, et *secunda* R non raro occurrunt; *tertia* quidem cum S similitudinem et eius saepius valorem habet; sed in numis an-

VIII. DEL.

B

tiquissimis

tiquissimis interdum Iotae Ionicae figurae est, quae heic eligenda videtur, quod loco eius in numis Velasquezii xviii. 12. et Florezii xli. 8. peruulgata littera I reperitur (Vid. tab. I. 22. III. F. c.), insuperque saepe cum hac littera permutatur, Tab. I. 1. 2. 28; quarta denique pro lineolarum vario situ, in quo saepius accuratorem desideres, tam E, quam K aut C est. In meo aereo extat K, tab. I, 23. Siue vero legas nomen BRIC siue BRIE, utrumque veteri lingua Hispanica, quam Celticam fuisse tradunt, teste Maiansio l. c. pag. 84 &c. *oppidum* significat, quam etiam significationem comprobant magnus urbium hispaniae numerus desinentium in Bria, Brica aut Briga v. c. Cantabria, Contebria, Conimbrica, Ierabrica, Arabriga, Mirobriga &c. verisimile est, verum hoc esse vetus Sagunti nomen, quo Celtiberi urbem a Zacynthiis, ut traditur, conditam κατ'ἑξοχὴν appellarunt. Utut autem sit, amplius dubitari nequit, quin ista vox celtiberium urbis nomen statuendum sit.

Nomen ALYS aut ALUS, quod in numo quodam (tab. I. 24. III. F. d.) obuium est, regulum forte Celtiberorum *Allucium*, cuius Liuius l. xxvi. c. 50. mentionem iniicit, tangit.

Vox BROIKAR et BRICCAR in numis Florezii xl, 10. xli. 13. (tab. I. 25. III. F. f. g.) ni fallor, est nomen deasri priscorum Hispanorum BARAECO, quo Herculem nominarunt. Memorauit illud Muratorius inscript. pag. C. 4. citante Velasquezio p. 98.

Numo-

Numorum istorum anticam partem, quae *vel* caput nudum, *vel* galeatum habet, Deum tutelarem Saguntinorum repraesentatione exprimere dubio caret. Quem Herculem esse, nomen eius litteris antiquis hispanis ante caput exaratum in aprico ponit. Hinc quantum ego iudico, incertum amplius non est, urbes, quarum numi haec capita sistunt, sub hac figura Herculem Deum suum tutelarem et repraesentasse et statuisse.

§. 10.

VRSO (tab. I, 12.) h. *Osfuna* in Baetica. Epigraphe huius numi hispanica eadem est, quam praebet numus bilinguis Florezii LIX, 10. cuius *Adv.* caput nudum cum inscriptione latinis characteribus ASIDO; *Av.* bouem cum titulo hispano: ASIDLE aut ASIDAE repraesentat. Quae nominis in utrisque conuenientia me adducit, ut credam, Asidam et Vrsionem unam eandemque fuisse urbem, quae lingua vetere hispana ASIDAE, latina vero VRSO dicta fuit, *sive* quod vox Asidae aut Asidle *ursum*, cuius effigies in numo Florezii L, 1. comparet, significauerit, *sive* quod Vrsio ab Asidanis fundata in eius rei memoriam filia parentis nomen retinuerit, *sive* denique, quod ambae ciuitates conuenerint, ut earum numi promiscuo in usu sibi essent, ut de Bilbili et Italica; Dertosa et Ilercaunia constat. Talis etiam concordia inter Vrsionem et Vliam inita fuit, ut e numis discimus.

§. II.

VALENTIA h. *Valentia del Cid*. Numum excitauit Florezius XLVIII, 8. cuius *Adv.* caput galeatum alatum cum voce hispana: *An.* cornucopiae illigato fulmine VAL commonstrat.

Vox hispana legi potest et L. CHVR et ACHSO aut LASO, tab. III. lit. I. Quum ignota mihi sint nomina magistratuum ACHSO et LASO, et nihil obset, ne secunda littera pro græco *Chi*; tertia pro U, et quarta pro R haberi possit, inclinatur animus, ut legam L. CHVR, quod nomen cum L. CORanio, qui unus e quaestoribus aut quinquennialibus in Florezii XLVIII, 5. numo expressis est, quodammodo concinit. Qui Laso aut Achso vetus urbis nomen celtiberium fuisse coniectura iudicauerit, me non habebit contradicentem.

§. 12.

GADES h. *Cadix*. Agmen bilinguium claudat autonomus aereus bilinguis, Florezio haud cognitus, quem *Eckhel* Parte I. numorum anecdotorum tab. I, 2. excitauit. *Aduersa* caput Herculis leonis exuuiis tectum et clauam, prae eo: ODACIS A. *Posita* inter duo thynnos nomen seruat litteris hispanicis a dextra versus sinistram exaratum: ETIKN, praeposita luna falcata, quae in numis Gaditanis apud Florez. XXVII. 4. 7. 8. adest.

Nomen hispane scriptum ETIKN, idem mihi esse videtur, ac latinum ODACIS, et fortassis EDECONEM regulum Hispaniarum, Scipionis Africani amicum a Polybio l. x.

34 sq. memoratum spectare. Gadibus hunc numum signatum esse, typus, qui cum phoenicio concordat, extra dubium ponit. Quid autem A nomini ODACIS postpositum significet, num Autocrator, Aedilis &c.? definire non audeo.

CAPUT II.

De numis sola praeditis epigraphae hispanae probabilis explicatio.

§. I.

Offendimus inter numos bilingues superiori capite recensitos, unum alterumque monoglossum, quibus ob similes suos cum bilinguis titulos hispanicos v. c. qui Celsae, Saetabi et Sagunti cusi sunt, una eademque officina adscribenda est. Iam igitur numos mere hispanos, quantum possum, interpretabor, eos hoc capite selecturus, quorum vera et indubitata explicatio in promptu posita videri possit.

§. 2.

BILBILIS municipium in Tarraconensi iuxta hodiernum *Calatayud* situm. In numis latinis tam BILBILIS quam BILBILI scriptum reperitur apud Florezium V, 9. 12. 13. Idem observatur in hispanicis, quos tab. I, 6. III. D. proposui, qui omnes in *Adu.* caput nudum imberbe, prae eo delphinum, retro litteram P nominis initialem, aut S finalem; in *Av.* equitem armatum, dextra hastam, infra nomen PLPLIS vel PLPLI, omisss prioribus duabus litteris vocalibus, sistunt. Quum

inter numos latine inscriptos eiusdem typi dentur apud Florezium l. c. num. 13 dubitari nequit, quin utraque species ad eandem civitatem pertineat. Velasquezii lectionem KARAENS p. 105. indicaste mihi satis est.

§. 3.

CALAGURRIS hodie *Calahorra* celebre olim municipium cognomine Naficae et Iuliae in numis latinis insignitur. Numi hispani anecdoti delineationem, quam tabula III. G. dedi, cl. Prof. Madrit. Pizzi mecum communicavit. Inscriptio servat vetustum urbis nomen celtiberium: GOLIGIRS, quod ad pronunciationem latinam proxime accedit. In alia huius numi delineatione, quae exemplari meo Augustini *dialogos de medallas Madrit 1744.* 4. p. 261. manu cuiusdam Dr. Perezii Valentiae IV. Aprilis 1745. adpicta fuit, in uno versu legitur GOLIGRS elisa I vocali, (l. cit. a.)

§. 4.

CISSA (tab. I. 16.) oppidum in Lacetanis, a Polybio III. c. 76. Kazz., et a Livio l. XXI. c. 60. *Cisim* aut *Sisim* appellatum, ubi primum Carthaginienſes a Scipione superati sunt. Sono concordat cum numo Velasquezii xv, 7. qui CESSSE habet. Laſtanoſae numi 20. lectio: SESSSE Liuii SCISSUM defendere potest. Vid. tab. I. 16.

§. 5.

EBORA municipium in Hispania Lusitania. Numus est apud Velasquez xiv, 7.
typo

typo consueto priscorum Hispanorum cum epigraphe hispana IBORA, tab. III. K. Velasquezii lectionem NERDRA non moror.

§. 6.

EMPORIAE h. *Ampurias* iuxta Pyrenaeos, teste. Liuius xxxiv, 9. *duo oppida erant muro diuisa. Unum Graeci habebant a Phocaea, unde et Masfilienses oriundi, alterum Hispani. — Tertium genus, Romani coloni ab diuo Cæsare — adiecti. —* Hinc tres numorum species, prima graecis, altera hispanis, tertia latinis titulis in hac urbe cufae occurrunt. Numos hispane inscriptos, quorum typus graeco et latino respondet, sequentes Florezii tabula xxv. expresfit.

1. Caput Palladis litteris EI. *Av.* Pegasus cum voce Hisp. ONTESEN tab. I. 17. Florez xxv. 3. 6. LIII. 6.

2. Caput Palladis, prae eo: IRKLES aut IKOLES.

Av. Pegasus, infra duobus versibus: $\frac{\text{ONTESEN}}{\text{NATOBKER}}$ tab. III, L. 1. Florez l. c. num. 4.

3. Caput Palladis, cum titulo: ONTESEN. *Av.* Leo currens et: EAR aut CAR, tab. III. L. 2. Florez l. c. num. 8.

4. Caput Palladis cum voce hispana: ONTESEN.

Av. Bos cornupeta, in aliis hippocampus cum epigraphe: COROR s. EDODO. tab. III. L. 3. Florez LIII. 7. 10.

Nomen in Aduersa numi sub num. 2. conspicuum IRKLES aut IKOLES pro IRKOLES ex oscitantia scriptum videtur, et argumento est, Herculem sub figura Palladis (et in aliis sub figura leonis &c.) repraesentari. Reliqua itaque vocabula magistratuum, ut in numis Obulconis esse Nomina vix dubitare licet.

§. 7.

HISPALIS h. *Serilla* in numis latinis tantummodo nomine Romulae cognita, vetus suum nomen in numis mere hispanicis retinuit SPALIN exaratum et a Velasquezio p. 107. SPALENY lectum. Variam eius orthographiam tab. I. 19. praebet.

§. 8.

IESONA oppidum in Ilergetibus, (Cellarius in Geogr. p. 148.) Autonomus meus aereus habet epigraphen hispanam ISONES, alii IOSONES vid. tab. I. 14. In Adversaria adeū vox hisp. ONRA, forte nomen reguli.

§. 9.

ILERDA h. *Lerida* princeps urbs in Ilergetibus numos tam titulis latinis, quam hispanicis olim edidit, qui typum similem habent (tab. III. E.) paucis hispanicis exceptis, qui in Adv. equum, in Av. vel caput lupi, vel equitem citato cursu d. palmae ramum exhibent. In omnibus urbis nomen ILTRA expressumprehenditur, cuius variam orthographiam in numis aeri incisis tabula I, 21. praebet conspiciendam.

§. 10.

§. 10.

ITALICA iuxta Hispalim olim sita, nomen suum ab *Italia* accepisse dicitur. Nam teste Appiano l. vi. c. 38. *Scipio milites vulneribus inuoludos in urbe collocavit, quam ab Italia ITALICAM appellavit.* Equidem non possum adduci, ut credam, Scipionem milites infirmos ad condendam urbem ablegasse, contra vero ad fidem propius est, eum certam quandam urbem omnibus necessariis aedificiis et vitae commoditatibus ad excipiendos milites instructam eis assignasse, quam ob veteris nominis cum *Italia* in sono similitudinem ITALICAM appellauerit. Eum esse verborum Appiani sensum, non modo Appiani verba: *milites in urbe collocavit*, quae in terram adhuc incultam non quadrant, sed etiam Autonomi cum epigraphæ hispanæ ITLA aut ITLIA (tab. I. 31.) in aprico ponunt. Velasquez p. 105. NEOLA expiscatus fuit.

§. 11.

ITVCI situs incerti. Numi tam typo latino, quam hispano nihil nisi nominis differunt pronuntiatione, quae in nummo Florezii xxxi, 13. vel AITVKO vel GITVKO (vid. tab. III. Litt. M.) legi potest.

§. 12.

OSCA h. *Huesca* in Tarraconensi. Aliud eius nominis oppidum in Bactica extitit. Quum heic mihi sermo sit de autonomis cum latine, tum hispane inscriptis, dictu est diffi-

cile, cuinam istorum oppidorum hi numi sint tribuendi. Autonomus latinus Florezii LXIV, 13. in *Adv.* caput nudum pone OSCA, in *Av.* equum citato cursu sifit. Autonomus meus aereus hispanus habet in *Adv.* caput nudum; in *Av.* equitem cit. cursu (alii solum equum decurrentem), et infra tres litteras: OSC tab. I, 9. Quoniam in numis imperatoris Oscae Tarraconensis idem fere typus, nimirum caput nudum et equës citato cursu occurrit, et Osca Bactica oppidum ignobile est, dubio procul hic numus hispanus Oscae Tarraconensi natales debet. Vix mihi temperare possum, quin existimem, numos voce Hispana ESC inscriptos (tab. I, 4.) et eodem gaudentes typo in vna eademque officina fabricatos esse.

Memoratu haud indignum est, ne vllum quidem argenteum cum epigraphæ hispana a Laetanosa aliisque esse prolatum aut memoratum. In causa fortassis est ingens argenteorum Oscensium vario tempore, teste Livio l. XXXIV, 10. 46. XL, 43. Romam deportatorum multitudo, quod tantam sibi raritatem contraxerint.

§. 13.

OSET, aut OSSET, aut OSSHT oppidum ex aduerso Hispalis Baetim ultra. Titulus hisp. tab. I, 7. OSSET (alii OGSET) a latina pronuntiatione non abhorret.

§. 14.

§. 14.

SCALABIS vrbs inter Olisiponem et Emeritam sita, in Antonini recensetur itinerario, et quoad sonum cum voce SCLIBS numi tab. I, 5. congruit.

§. 15.

SEGOBRIGA h. *Segorbe* in regno Valentino. Proposuit Florezius tab. LV, 9. adiectum litteris latinis, cuius *Adv.* caput nudum imberbe, prae eo delphinum, *Ar.* equitem hastatum citato cursu, infra cum: SEGOBRICA. Eiusdem typi argenteum possideo, nomen litteris hispanis SCOPRIES (tab. I, 13.) exprimentem. Orthographia hispana fere confirmat coniecturam Maianii l. c. p. 70. scribentis: Equidem "nisi per numismata antiqua (intell. "latina), inscriptiones et scriptores geographicos notissima esset SEGOBRIGA, credemus eam olim dictam SEGOBRIAM, ob "gentile *Segobriense* toties a Gothis repetitum." Sed in binis Laetanofae numis 87. 88. legitur: SCOPRICS.

§. 16.

SESAPO h. *Guadalcanal* ob minii et argenti fodinas celebris in aereo meo tab. I, 20. hispane sonat SESB.

CAPUT III.

De numis dubiae explicationis.

§. 1.

Autonomi hispani, quorum explicatio ob monumentorum historicorum defectum sola soni similitudine superstructa est, haud pauci numero sunt, et omnes, paucis exceptis, quos suo ordine indicabo, consueto veterum Hispanorum typo, scil. capite nudo et equite citato cursu dextra hastam aut oleae ramum tenente praediti sunt.

§. 2.

ACCI (tab. III. α.) hodie *Guadiz el viejo* in finibus Baeticae multos numos Imperatorios cudi fecit. Autonomi latini nulli dantur. Autonomos hispanos Laflanosa n. 43. 44. 49. 58. cum titulo AKASI protulit.

§. 3.

AGOS. (tab. III. β.) Aereus meus est anecdotus. Forte est *Egosa* oppidum Castellatorum, quod Ptolemaeus recensuit. Cellarius l. c. pag. 146. Numus rarissimus tertiae est magnitudinis, habens in *Adv.* caput nudum imberbe, in *Av.* vuam mirabili magnitudine cum dicta inscriptione.

§. 4.

ARIA (tab. III. γ.) incerti situs in Baetica. Numus Florezii LIX, 6. latine inscriptus typo
con-

consueto priscorum Hispanorum gaudet, et in eo cum Laflanofae numo 34, qui vocem ARE commonstrat, colludit.

§. 5.

BAESIPO (tab. I, 2.) oppidum Gaditani conuentus, cuius ruinae, teste Maianfio l. c. pag. 246. visuntur ad promontorium *Trafalgar*, et hodie dicuntur esse *Aguas negras*. In numo Laflanofae 16 effertur: BOSBOI, in meo argenteo, et in duobus Laflanofae 77. 86. eiusdem metalli: BOSBAS.

§. 6.

BARBESOL oppidum, vt scribit Cellarius p. 89. 92, haud procul a Calpe promontorio ad annum eiusdem nominis situm. Cum hoc nomine contendere licet *vel* hispanum tab. I, 2. BRIBSO, vel aliud tab. III. d. BRICSOL aut BRIESOL.

§. 7.

ERCAVICA h. *Santaver* in Tarraconensi. Penes me est argenteus ineditus, cuius *Adv.* caput nudum, *Av.* dimacham binos regens equos, cum voce hispana: ILGOVICN. (tab. III. N.)

§. 8.

HELMANTICA oppidum in Vettaeis, vt habet Cellarius p. 74. Numi epigraphae hispanae si legatur HELMAN, huc spectare videtur; si vero legatur HEGSAN aut HELSAN, quae tua est optio, nomen forte principis est. Vid. tab. III. & coll. tab. I. 15. In
transitu

transitu obferuo, vnum e quatuor meis argenteis *jubaeratum* esse.

§. 9.

HIPPO oppidum prope Toletum, cuius meminit Liuius l. xxxix, 30. Numum, quem excitat Velasquez tab. xv, 5. cum epigraphæ hispana IBA (tab. III. ζ,) quam Velasquez p. 114. NERA legit, cum HIPPO conferre nihil vetat.

§. 10.

EX (t. III. η.) oppidum in Baetica, Cellario p. 92. auctore. Consonans ei est nomen, quod in numo Laſtanofæ 90. IKSO audit. Nifi hoc arrideat, in cenſum forte venit ESK in numis tabula I, 4. indicatis.

§. 11.

ILIBERIS h. *Granata*. Laſtanofa p. 223. &c. n. 12 et 13. duo conſueti typi numos voce hispana ALBROIRS inſignitos, ſono haud longe diſſono ob oculos conſtituit. Vid. tab. III. 9. coll. tab. I. 8.

§. 12.

LISSA oppidum in Tarraconenſi, vid. Cellarius p. 147. In numo Velasquezii xiv, 4. hispanice ſcribitur LISA (vid. tab. III. ι.) quam vocem LYMA legit.

§. 13.

NEBRISSA oppidum in Baetica, h. *Lebrixa* dictum. Numus Laſtanofæ 117. epigraphæ hispana

hispana BRIZA gaudet, quae ob quamdam soni similitudinem non omnino repudianda videtur. Vid. tab. III. 2.

§. 14.

EGARA municipium in Laletanis a Geographis neglectum, duabus autem ibi repertis inscriptionibus in memoriam reuocatum, et hodie *Terrasfa* dictum, ut refert Cellarius p. 143. Velasquezius tab. xviii. 8. 9. duo numos excitauit argenteos, in quorum *Adv.* caput pelle tectum, *Av.* bos gradiens, et super eius dorsum vox Hispana: OCCAR, et in numo 8. prae capite ad marginem BOZBISONIRR videre est. A meo exemplari argenteo abest haec vox, quam principis cuiusdam nomen esse coniicio. Vid. tab. III. 3.

§. 15.

SERTORIVS (tab. III. μ . coll. tab. I. 10.) *Adv.* Caput nudum, pone vox hispana APLS. *Av.* Eques hastatus citato cursu cum epigraphe hisp. SERTRS. Nomen in *Adv.* APLS mihi APOLLINIS esse videtur. Quod in *Av.* extat nomen, magni forte Ducis Sertorii est, de quo videatur Epitome Liuii XC 14.

§. 16.

T. TIBERIVS (tab. III. ν .) Meis annuero aereum, quem etiam Lastanosa n. 70. et Carter l. n. 2. proposuerunt, consueto typo G. tabulae III, in cuius Aduersa pone caput littera nominis initialis T, in *Av.* sub equite hastato TTBRs, elisis litteris vocalibus, deprehenditur.

henditur. Tiberii quidem praenomen membris Semproniae familiae familiarissimum est, et in numis Caesaraugustanis apud Florezium Tomo I. p. 189. 199. occurrit; tamen heic gentilitium ob praepositum praenomen Titi statuendum est, quod vero in familiis Romanis frustra quaeritur. Titi praenomen extat in numo l. c. pag. 208. quod geslit duumvir Titus Ceruius; T. Tiberii nomen nullibi reperio. Si vel legatur TETBERS, et pro nomine reguli aut oppidi habeatur, aequè ignarus sum ac fui antea. Mihi itaque nihil aliud restat, quam in enodata vocis lectione acquiescere.

CAPUT IV.

De numis obscurae explicationis.

Ne quid desit, omnia in numis occurrentia cum oppidorum, tum magistratuum, quorum memoria haud mansit, nomina, quae dispersa siue curate siue negligenter delineata apud Lastanosam, Velasquez, Florez, Valcarcel et Carter occurrunt, in unum colligam, latinis ea characteribus, quoad possum et mihi licet, transcripturus. Hanc autem formulam constitui, quam sequar, ut si characteres figura quidem diuersos, eundem autem valorem saepe ob causas supra allatas habentes, in vna voceprehenderem, cuilibet distinctum valorem tribuerem. Vix enim credibile mihi visum est, binos sono quidem similes, forma vero diuersos characteres in vno eodemque vocabulo adhibitos esse. Exempli magno numero

mero praebebunt et tabula I, et cum ea collata haec mea transcriptio. Quibus aditus est ad amplissima numophylacia, et omnis generis subsidia, quibus maximam partem destituor, commissa tam a numerorum delineatoribus, quam abs me eorum transcriptore vitia facile detegere, detectaque sine negotio corrigere poterunt.

Numeri dictionibus praepositi respondent iis, quos archetypis tabula III. assignavi, et typus omnibus idem est, qui eadem tabula litteris B. C. D. G. insignitus est.

1. ABRS Lastañosa n. 72.
2. AIMES Last. 51. In *Adv.* extat vox aeque obscura LIA, TIA, aut OIA.
3. ABSNY aereus anecdotus penes me.
4. AVNIO aut AVNIK tab. I. 22.
5. BOCROBA }
BOCROBAS } argentei anecdoti, quos ipse possideo.
6. BABON, PeLBON aut PeGBON Lastañosa 29.
7. EKBeGBeRE aut EKBeLBeRB Last. p. 222. n. 1.
8. ERPKI Last. 32.
9. ZEZBeRZ tab. I. 3.
10. IESBeRT aut IESPeRT Last. 62.
11. CYSLAC argenteus anecdotus penes me. *Adv.* Caput nudum; prae eo stella; pone flos. *Av.* Taurus; prae illo littera initialis nominis C; supra dorsum epigraphe.
12. LITK... aut OITK... Last. 38.

13. LIKALIB 1. TIKATIB 1. OIKAOIB
Laft. 69.
14. LIOBS Laft. 71.
15. LOSOPTA Florez LVIII. 5. *Adv.* OKSR
1. KOSR.
16. NAGON 1. NALON Laft. 91.
17. OKS 1. KOS Laft. p. 222. n. 4. *Adv.* Caput
nudum, pone O, 1. K littera initialis no-
minis, *Av.* Equus citato curſu.
18. OLNAK Laft. 53.
19. ONTRN Laft. 84.
20. OTBISERT aereus anecdotus penes me.
21. ReNDYRT Tab. I. n. II. *Adv.* ADRA.
1. AΦPA. Tab. I. 2. Sed in altero meo
exemplari aereo legitur OBRA.
22. RHO. 1. RIHEO. Laſtanofa 66. in *Ad-
verſa* numi, cuius epigraphen in *Av.* ſub.
n. 10. dedi.
23. SETISEN tab. I.

alt. Figuras
permutatae

Tituli numerum

alt. Figuras
permutatae

SumP VY	21. Last. n. 15, 17.	MAΨO X	
Mc. P T	... 30.	MAΨX T	Ac. T T
Yc. Ψ P Y	... 107.	MAΨO O	
Ic. T P	... 110.	MAΨ	Yc. X O
Θc. O O Θ	... 111.	MAΨO X	
⊕ O O	Florez XXII. 3.	MAΨO X	Xc. M O
⊕ O O	... LXIII. 11.	MAΨY X	
Ac. T T T	22. Last. n. 55.	XI T T T	Tc. M
Θc. Q Q Q	... 106.	XI T T T	Ic. T
⋈	Idemq. XII. 3.	XI T T O	Tc. O
	23. Last. n. 118.	T T T	Pc. T T T
Ec. T	Idemq. IX. 9.	T T T	
Cc. C	... XVI. 10.	T T T	Qc. Δ Q.
Xc. X X	Florez XL. 7.	T T T	Ec. T
Yc. O	... XLII. 12.	T T T	
	... 8.	T T T	
	m.	T T T	
Yc. O O	24. Flor. XLII. 9.	XA T T	Ac. X
Mc. M	Idemq. XVII. 13.	XA T T	Ac. A
Ec. T			
Yc. T T			
Ac. R A T T	26. Last. n. 38.	T T T T	Tc. T
Tc. T T T	Idemq. XI. 3.	Y Y Y Y	Yc. T T
Mc. T	... XII. 2.	Y Y Y Y	Qc. Y
	Florez LXII. 9.	Y Y Y Y	
	27. Last. p. 222. n. 6.	A T T A	Ac. A X O A
	... t. 35. n. 82.	A T T A	
	... 83.	A T T A	Pc. T T T
	Carler I. 8.	A T T A	Yc. T
	m.	A T T X	
	... 8.	O T T T	
Tc. T	28. Florez XI. 9.	MAO R A V M	Mc. M T
Xc. X X	Idemq. I. 10.	MAO R A M	Ec. V
	Idemq. n. 127. 163.	MAO R A M	Qc. Δ
	Florez XXI. 4.	MAO R A M	Ac. X
Ec. T	29. Idemq. XII. 10.	MA T T	Ec. T
	Last. n. 37.	MA T T	
Ec. T T T	Florez XIX. 8.	MA T T	
Mc. M			
Ac. A A	30. Idemq. XVI. 9.	MAO R	Tc. T
	... 10.	MAO R	
Tc. T T T	Florez XII. 7.	MAO R	Dc. T
Yc. T T	... 6.	MAO R	
	31. Last. 22. 24.	MAO R	
	Idemq. XII. 5.	MAO R	

A. Alphabetum vetus . Hispanum

A.	Α.Α.Α.Α 7. 4. (4. Δ. Δ.) Α. Α. Α. Α. Η. Χ. Ρ. Ε. Α.
B.	Β. Γ.
C.	Κ. Ϛ. (Ϛ).
D. Θ.	Δ. (Δ). (Δ). Φ. <Δ>. Θ. ⊕. θ. ⊖.
E. Η.	Ε. Ε. Ε. Σ. Σ. Σ. Ϛ. Ϛ. Ϛ. Ϛ. Η.
F. Φ.	Ϝ.
G. Γ.	Γ. Λ.
I.	Ι. (77. Λ) Ι. 1. 4. J. ϙ. Η.
K.	Κ. Ε. Σ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. (Ο. Σ. Ω.)
L. Λ.	Λ. Λ. Λ. Λ. Λ. Λ. ↑. Χ. Α. Ϛ
M.	Μ. Μ. Μ.
N.	Ν. Ρ. Ρ.
O. ω.	Ο. Θ. Θ. =. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. (Σ). ϙ. Ρ. ↑. ↑. Φ. Δ.
P. Π.	Π. Γ. Γ. Ϛ. (Κ) Ρ. Ρ. ϙ.
R. Ρ.	Σ. (Σ. Σ. ϙ. ϙ. ϙ) Ρ. Δ. Δ. Δ. Δ.
S. Σ.	Μ. Σ. Σ. 7. 9. 2.
T.	Ψ. (4) Ψ. ↑. ~. (↑) Ψ Ψ.
U.	Υ. Ι. Ρ.
Ξ.	Σ. Λ. Σ. 3.
IE.	✕.
LI.	Ε.
SI.	ΝΙ.

B. *Letterarum varietates in
et characteres hispano.*

A.	Α. Α. Α. Α. Α. Α. ⊠. ⊠. ⊠. ⊕.
I.	Ι. Ι. Ι. Ι. Ι. Α. Α. ΙΙ. Α. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ.
L.	Γ. ϙ. Α. Λ. Ψ. Α. ϙ. ϙ. ϙ.
M.	Λ. Λ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ. ϙ.
S.	Μ. Μ. ϙ. ϙ.
V.	Λ. Α. Α. ϙ.

1.

Λ Γ Ι Ι Ι Λ
Λ ρ ρ ρ ρ ρ ρ ρ ρ
Λ Ν Α Α Α Α

↑ Λ Λ Λ Λ
Λ Λ Λ Λ Λ Λ Λ Λ

Λ Λ Λ Λ Λ Λ
Λ Λ Λ Λ Λ Λ

↑ Λ Λ
Λ Λ Λ Λ

Λ Λ Λ Λ
Λ Λ Λ Λ

11. $\frac{\rho \diamond \rho \rho}{\rho \rho \rho \rho \rho \rho}$

12. Λ Γ Ι Ι Ι Λ

3. $\frac{LAIMIL \Delta}{MIVNI \sigma}$

4. $\frac{LATMIL \Delta}{MIVNI \sigma}$

5. $\frac{FAIWIF \Delta}{WIVAI \sigma}$

14. $\frac{LAIMIL \Delta}{MIVNI \sigma}$

memes *Chulcorus*

2. *characteres latino.*

A. A.

. I. ↑.

. Γ.

. W. W.

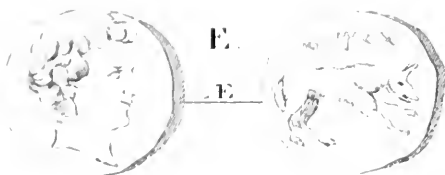
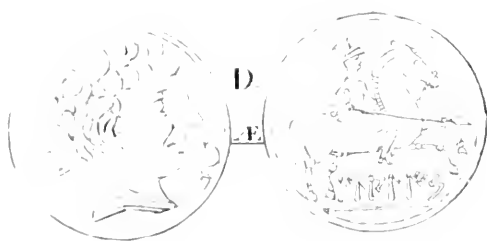
. W. W.

1. 802478

2. 107441

3. 099181

50886M
L. 1. 0N444N

1444444

2. 0N444N

1444

3. 0N444N

144444

Ac Co

α. H5

β. Λ

γ. H

δ. P

ε. X

ζ. N

η. N

θ. Δ

ι. E

κ. P

λ. X

μ. P

ν. M

ξ. Λ

ο. Ψ

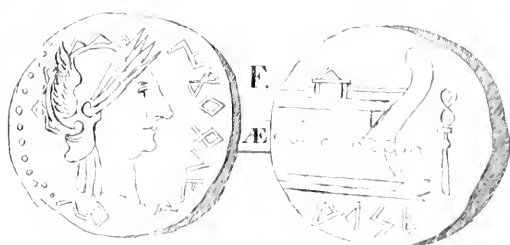
M. M

N. M

1. 0N444N

2. 0N444N

3. 0N444N

a. 𐎠𐎶𐎶𐎶

b. 𐎶𐎶𐎶𐎶

c. 𐎶𐎶𐎶

d. 𐎠𐎠𐎶𐎶

e. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶

f. 𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶

g. 𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶

a. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶

put III.

Ad Caput II.

𐎠𐎶𐎶	1. 𐎠𐎶𐎶𐎶	14. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶
𐎶𐎶𐎶	2. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	15. 𐎠𐎶𐎶𐎶
	𐎠𐎶𐎶	𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	3. 𐎠𐎶𐎶𐎶	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	4. 𐎠𐎶𐎶𐎶	16. 𐎠𐎶𐎶𐎶
	5. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	17. 𐎠𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	18. 𐎠𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	6. 𐎠𐎶𐎶𐎶	19. 𐎠𐎶𐎶𐎶
	7. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	20. 𐎠𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	8. 𐎠𐎶𐎶𐎶	𐎠𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶	9. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	21. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶𐎶	10. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	𐎠𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶𐎶	11. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	𐎠𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶𐎶	12. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	22. 𐎠𐎶𐎶𐎶
𐎠𐎶𐎶𐎶	13. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶	23. 𐎠𐎶𐎶𐎶𐎶
	𐎠𐎶	

Berättelse

Om Arbetet med det så kallade

Sveciæ-Verket,

Eller det i Koppar stuckna Verket

Svecia antiqua & hodierna,

samt den därtill åmnade

Historiska och Topografiska Beskrifningen;

Efter Authentike Handlingar därom.

Författad af

JOH. BJÖRNSTIERNA.

1796.

Bland annat, som gjorde Konung CARL XI:s Regering märkvärdig, var denna Konungens nit för allt det som lände till Rikets heder och anseende. Han ville således att Utlänningar ikulle fatta fördelaktiga tankar åfven om Svenska Nationens Snille uti Vetenskaper och Konster.

Åtskillige lärde verk af Svenske Författare, blefvo på publik bekostnad, under hans Regering utgifne, och trogne rådgifvare underhöllo detta Konungens nit härutinnan.

Kongl. Rådet och Fält-Marskalken Gref Dahlberg, hvilken gjort teckningar och samlat ritningar till de vackra kopparstick, som uti den af Pufendorff författade Historien om

Konung CARL GUSTAFS Fälttog, föreställa Ståders, orters belägenhet, Belågringar, m. m., hade äfven fattat den förslatts att göra teckningar och samla ritningar öfver Fäderneslandets Städer, Kyrkor, Slott, Palatier, större Herregårdar och ålderdoms minnes-märken. Desse skulle sedan af skicklige målare blifva i koppar stuckne, och hela verket, under namn af *Svecia antiqua et hodierna*, skulle åtföljas af en Historisk, Korografisk och Topografisk Beskrifning.

Redan strax efter Konung CARL GUSTAFS död, eller år 1661, var början till detta verk, af Gref Dahlberg gjord, hvilket bestyrkes af Kongl. Regeringens Bref af d. 28 Martii 1661, till Profesf. Joh. Loccenius a), hvaruti honom ålägges att göra *Descriptionem på then Topographia, som Dahlberg låter utgåå b)*. Loccenius började ockfå denna sig anbefalde Beskrifning, men dog år 1677, och lämnade den ofullkomnad efter sig uti Manuscript, under titel af: *Descriptio totius Regni Sveciæ, Geographico-Historica, facta jussu Caroli XI. c)*.

Utaf en myckenhet bref och andra Handlingar d) rörande detta så kallade Sveciæ-Verk,

a) Var Skyttiansk Profesfor i Upsala. Blef Akademiens Bibliothekarie och år 1651 Historiograf, samt slutel. år 1672 äfven Præses uti Kongl. Antiquit. Collegio i Stockholm.

b) Se Warmholtz Biblioth. Hist. Del. I. N:o 201.

c) Warmh. I. c.

d) De finnas, till största delen uti original, i Öfver-Inspektör Neschers utvalda Samling af Böcker och Manuscripter som angå Sveriges Historia. Åtskillige

Verk, kan ses huru mycket bemödande så väl K. CARL XI. sjelf, som Gref Dahlberg gjort sig för att få detta Verket fullbordadt efter antagne planen. Medan Gref Dahlberg samlade ritningar därtill, utfärdade Konung CARL XI. år 1688 d. 9 Januarii ett Kallelse-Bref till Kopparstickaren Wilhelm Swidde i Holland, att komma till Sverige, med löfte att få 300 Riksd. Sp. uti årlig lön, samt särskild betalning för hvar stücke arbete, jämte 100 Riksd. till rese-penningar på hit-refan. Brevet, som är på Tyska, är kontrasigneradt af J. Bergenhjelm, och finnes uti affskrift.

Sedan Loccenius blifvit död, var man omtänkt att utse någon annan lård man, som skulle författa den tillämnade Historiska och Topografiska Beskrifningen. Gref Dahlberg skref dårom tvänne gånger till Kongl. Antiquitets-Collegium i Stockholm, och fick ändteligen följande svar:

“Högwälborne Herr Baron, Gener. Major och Landshöfd. öfw. Jönköpings Låhn. Herr Gener. Majorens twenne Skrifwelser hafwe wij förledne Januar. månad bekommitt, hwaruppå wij strax borde swarat, men som wij måst i ett så viktigt åhrende, som det är, att författa ett wärk om Svecia antiqua et moderna, så tänkte wij först medh en eller annan af våra frånwarandes med-bröder correspondera, och derföre förmode wij att Hr Gener.

C 3

Major.

aftryck af de i koppar stuckne Vignetter och Quenes des Lampes, som voro ämnade för Beskrifningen till Sveciæ-Verket, finnas äfven i samma Bibliothek.

Major. drögmålet icke illa uptager. Hwad nu bem:te Description anlangar, få hafwe wij som nogast igenomlåst det hoosfogade förslag om bem:te wårk, och kunna icke annat än berömma Hr Gener. Majorens få stora flijt och åhoga att willja ett fådant nobelt wårk i dagsliulet bringa låta, till hwilkets företagande och fortgång, wij finna för all ting af nöden wara, att en fårdeles lård och wål qualificerat man tilltages, som hafwer en snäll och fårdig penna, och någorlunda friare för få stora åmbets-syfslor, än wij för våra personer åre, som hafwa händerne fulla af några förlångst påbegynta arbeten; hwartill wij kunna förellå Secreteraren Örnghjelm, en heel lård man, som nu hafwer dispensation tagit ifrån vårt Collegium, sammaledes ock Secreteraren Pufendorph, som man tror i sommar lærer hemkomma, eller Monf. Sparfwenfelt, som ock en snäll man är. Desutan hafwa wij påtånt Asflesoren Tobias Wester att medtala så han hijtkommer i denna månad, som ock är i Latinen fårdig, önskandes wij af hjertat att kunna en sådan man träffa, som kunde göra Hr Gen. Major. godt nöje, och ett så berömligit werk komma till en forderfam begynnelse, som wij se i Hr Gen. Mijors listidh böra framkomma, eljest kan hela den berömliga dessein medh tiden studsa; hwarföre och wij än yttermera willja wara derom sorgfällige, och når en daglig karl kan påfinnas, som lågger handen widh, så willja ock wij wara medh honom in confiliis om alt thet hårtill af antiquiteterna komma

ma bör, och gärna cooperera till des förtgang. För det andra betacka wij tjenstlig för det gunstiga handræckiande medh antiquiteternes uppsåande och medlens prompte befordran, hwarsföre wij oss och finne högt obligerade, och härmed förblifwa,

Herr Gen. Major. och Landshöfdingens
Stockholm d. 12 Febr. 1690.

Skyldige tjenare

På Collegii Antiquit:um wågnar

Joh. Hadorphius. J. Werwing. Joh. Pering."

Nederst på Brefs wet har Gr. Dahlberg skrifwit: *Svarat Stockh. d. 10 Martii och öfwerfendt een specification opå alle orterne som beskrifwas skola.*

Då Kongl. Antiquit. Colleg. sedermera dröjde att utnåmna någon wifs, som wille åtaga sig den omtalte Beskrifningen, påminte Gref Dahlberg K. Colleg. ån vidare genom bref, om detta årendet, och seck följande bref till swar:

"Högwålb. Herr Baron och Gen. Major."

"Wij hafwa någon tidh sedan bekonnit Hr Gen. Majorens Bref angående des åstundade Beskrifning af många hårliga Orter, Slott och Huus uthi Sweriges Rijke, till sina antiquiteter och andra omständigheter, till hwilkens förfårdigande, såsom Hr Gen. Maj. af oss begärer weta hwilken person af Collegio Antiquitatum eller deruthom wij kunna gifwa förslag på att sigh den antaga; altså skulle wij för detta sådant gärna beswarat, hwar wij en sådan kunnat gifwa förslag på,

uthom dhe mån wij förre nämndt, som dhe gamble Handlingar warit så bekant, att han det wäl kunnat till deß nödiga fullbordan bringa. Men som wij ännu ingen apart hafwa träffa kunnat, som egenteligen det kunde företaga, och af sig self i så åtskilliga materier fullborda, så hafwa wi fattat dhe tankar att willja, der så Hr Gen. Maj. behagar, taga samma beskrifning till oss, och sökia att dela den imillan oss, som antiquiteterne kunnige äre, att efterhand upfattia det nödigste, som här till komma bör; men hwad Beskrifning om nya huus och Säterijer göras skall, som wij icke hafwa kunskap om af Antiquiteterne, dertill måste wij begära af Hr Gen. Maj. en fullkomnlig upfatts af åganderne, angående deras ålder, byggnat och lågenheter, hwilket sedan uthi en Historisk Beskrifning affättas kan, fast det allena blefwe på ett eller halft ark, allenast esentialia blifwa observerade och beskrifne. Hwad ock Sal. Doct. Loccenius eller andra hafwa reda opfatt, skulle wij gärna see att få igenomläsa, och bepröfwa hwad dertill läggias eller behållas kan, hållandes wij aldeles hållt wara, att Beskrifningarne blifwa korta öfwer hwar ort, för dhe förnåme skull, som dem läsa skola, allenast innet uthflutes af det som märkeligit och nödigt finnes uthi detta wärk att införas; och härmedh förblifwe

Herr Baron och Gen. Majorens
Stockholm d. 24 Apr. 1690.

Skyldige tjenare
Joh. Hadorphius. J. Werwing. J. Pering."

Nederst

Nederst på Brefwet har Gr. Dahlberg skrifwit: *Swarat d. 28 Apr. och öfwerfendt Hr Doct. Lottenii egenhendiga Concept.*

Konung CARL XI. som noga infåg att om förenämnde Beskrifning blefwe, efter K:gl. Antiqu. Collegii förslag, delad imellan Coll. Ledamöter, hvilka hade många andra göromål, skulle det dragas långt ut på tiden innan deras Beskrifningar kunde sammanjånnkas till ett fullkomligt Historiskt arbete, utfärdade till Kongl. Sekreteraren Örnghjelm ^{e)} följande Bref:

“CARL &c. &c. Vår ynnest och nådiga benågenheet med Gudh Allsmectig, Trootjenare och Secreterare. Wij hafwe fuller för detta åthskillige gånger lått Våre nådigste skriftelige befallningar till Collegium Antiquitatum afgå, att detfamma skulle wara omtänkt, till att föreslå någon lårdh och skickelig persohn, som kunde giöra een fullkomlig beskrifning öfwer dee afriktningar och delineationer, hwilke Gen. Maj. och Landshöfdingen Dahlberg för een rum tijdh sedan, till Rijksens och Fäderneslandens lustre, öfwer Slåtten, Ståderne, Adelige huus och andra remarquable Byggningar och Antiquiteter hår uti Rijket, förfärdigat, och till een floor deel redan i Koppar flicka låtit, på det ett sådant låfligit och till Fäderneslandets gloire

C 5

lån-

e) Claes Arrhenius Örnghjelm blef ifrån Historiar. Profesfor i Upsala, Asfesfor i K. Antiquit. Colleg. 1669, och 10 år derefter Historiograph. Reg. Adlad 1684. Dog i Stockh. 1695.

låndande arbete, af trycket utgå och publiceras måtte, blifwandes jembwål på det återstående af bem:te wårk, med all fligt continuerat. Men, som till följje af samma befallning, ännu ingen wiss Author är blefwen föreflagen, den der een nått och exact beskrifning deröfwer må kunna fatta. förmehnandes fuller bem:te Antiquitætz-Collegium ett sådant arbete igenom deras egne Ledamöter skall stå att förfärdigas, men hälle wij sådant ogjörlligit, alldenflund det samma med annat widlyftigt och angeleget arbete utan desf nogfsampt är fysfelffatt, så att een lång tijd skulle förlöpa innan mehr bem:te arbete kunde blifwa till perfection brackt, i fall bem:te Collegium sig detfamma skulle antaga, der Wij dock gjerna fee, att detta så wål påbegynte arbete till Nationens och Fäderneslandens gloire, icke på långbåken måtte blifwa flålit, hellf som derwid redan icke allenast ett stort arbete är wordet nederlagt, uthan och mycket påkostatt; Allfå hafwe Wij både till att sublevera bem:te Antiquitætz-Collegium uti desf arbete, som och till att befordra detta wårket till en flyndflamb perfection, kastat Wåre nådige Tankar på eder perfohn, hwilken icke allenast medh den erudition och capacitet är begåfwad, att werket utaf eder wåhl kan blifwa förfärdigat, utan ock förmodel. lærer wara benågen till Fäderneslandens och eder egen heder, detta så berömmeliga wårket eder att påtaga; lårandes Wij intet underlåta, förutan dhett beröm och tack I af Posteriteten, för samma wårk,
hafwer

hafwer att förwänta, framdeles i nåder, derwed anwända flijt och móda, med all Kongl. Nåde, och ergetzligheet wårkeligen erkienna; Och är fördenstkull hermed till eder Wår Nådige willia och befallning, att I bemålte arbete eder uppåtagen, corresponderandes icke allenast medh förbem:te Gen. Maj. Dahlberg både om fjelfwa wårket och intentionen, uthan communicerandes jembowål sådant med Antiquitætz-Collegio, på det I, få wål Gen. Majorens derwid hafwande påminnelser, som hwad bem:te Collegium till detta Wårkets fullkombligheet i ett och annat kan hafwa att bijbringa, måge kunna eder wid handen skaffa, att således bem:te Wårk ju förr ju heller, må kunna till sin fullkombligheet komma under presfen att publiceras, hwarom Wij och nu i lijka måtto Antiquitætz-Collegio tillskrifwe; befallandes eder för det ófrige Gudh Allsmectig nådeligen.

Aff Christianstadh, d. 2 Julii 1690.

CAROLUS.

C. Piper.”

Efter sin Konungs få hedrande befallning, började Örnhielm att arbeta på den omtalte Beskrifningen.

Angående Swenska Antiquiteter och egentligen angående en Geografisk Karta öfver Svecia antiqua, om hvilkens förfärdigande Profesf. Ol. Rudbeck den äldre i Upsala skulle
an-

anmodas, skref Gref Dahlberg till Profesfor Spole *f)* i Upsala, och feck till svar följande långa Bref:

“ Högwålb. HerrBaron, Gen. Maj. och Landshöfding, Høgt-tillförlåtelige Befordrare och synnerlig Patron.

Högwålb. Herrens gunstiga skrifwelse aff Jönköping d. 24 Decembris 1690, är mig wål inhändigat, för hwilket, såsom andra wålgerningar stådze bewijste, betackar jag på deht tjenstodmjukeligaste, önskar af ett trogit hjerta, att den Högste Gudh wille nådigast uppehålla Högwålborne Herren medh heela sin familia wid en stadig hålsa och all begärlig lyckia och wålsignelse i andelig och lekamlig måtto, besynnerligen att Högwålb. Herren, ibland andra wichtige och høge affairer, må lyckeligen fullborda det påbegynta Wårk, som är om Swecia antiqua et moderna, hwilket lærer ländha wårt k. Fäderneslandh till en berömlig och ewigwarande luster och sig till ett odödeligit beröm!!! Och låter Högwålb. Herren förnimma att jag genast communicate medh Herr Prof. Olav Rudbeck samma breff, och gaff honom en copia aff dhett, som loffwade sig gerna willa förfårda en Cartam Geographicam på Svecia antiqua, men derhoos androg åtskillige difficulteter, besynnerligen 1. om man skall kalla Sveciam antiquam till dhen tijdhen Christna Religion först inkom uthi Sverige, eller till dhen tijdhen dhen

f) Andreas Spole blef ifrån Mathes. Profesf. i Lund, det samma i Upsala 1679. Dog 1699.

dhen Lutheriska Religion inkom, så alla Kloster blefwe ödhelagde, ty Sverige hafwer haftt besynnerligen 3. periodos eller omskifflningar, den första innehåller dhen tijdhen, dhett först blef besatt medh hedniskt folk och excolerat, in till dess den Christeliga Religion blef hijt införd, den andra, ifrån dhett Sweriges inwånare blefwo Christne, in till dhett aflagde den Påweske Religionen, och emottogo den Lutheriske, och den 3. ifrån dhen tijdhen till närwarande tijdh, ty det synnes beqwåmligast att antiqua Svecia kallas heela dhen tijdhen, så dhett war ännu under hedendomen, och sedan nova Papistica et nova Evangelica, dock står dhett måst på hans godtycke, som henne beskriwa skall. Den andra difficulteten att göra en gammal Carta g), är, att huru han beskriwer Sveciam antiquam, hwad namn han införer uthi dhen, ty dhe samme namn som införas uti Beskrifningen, måste ock införas uti Cartan, så att dher är en wacker Harmonie och convenjens uthi bågge, eljest omkullslår det ena det andra och winner ingen trowärdigheet hoos lärde män. Till dhett tridhie fruchtar jag dhett lærer och giffwa någon beswärligheet, att Hr Secreteraren Örnhielm är aff en heel annan mening om Sweri-

g) Med Kartan öfwer Svecia Antiqua, som under titel af: Veteris Orbis Arctoi Typus, finnes uti Sveciæ-Värket, lærer dock Prof. Rudbeck haftt någon besättning, ty den liknar på wist sätt Tab. 6. af Tabellerne till Atlantican. Namnen på Kartan, äro efter de gamle Göthiske, Norske och Isländiske Sagor.

Sweriges antiquiteter, ån som Hr Rudbeck,
 besynnerligen om Sverige skall wara den At-
 lantica Terra, som Plato skrifwer om, och
 myckit annat, om gamla Upsala skall wara
 dhet, som nu kallas gamla Upsala, eller dhet
 som nu Stad är; och såsom kan hända, Hög-
 wålb. Her Landshöfd. intit är lå wål underrät-
 tader om detta, will jag opartisk och til ingen
 partens-præjudice, det förtälja; Sal. Hr Prof.
 Scheffer skref en book på latin för 20 åhr
 sedan, som kallas Upsalia antiqua, uthi hvil-
 ken han håller före, att gamla Upsala haf-
 wer warit dher nu Stadhen är, tå skreff Sal.
 Hr Prof. Verelius, som war Antiquarius Reg-
 ni, uthtydning öfwer Harvagers Sagu, och
 uthi sina notis skriffwer att det gamla Up-
 sala är det nu kallas gamla Upsala, och
 wille det på latin intet skole Upsalia, uthan
 Upsala på latin; tå skreff Sal. Scheffer der-
 emot, och åther emot honom, Sal. Verelius,
 omfider blef dhem bådhe imponerat silentium;
 tå Scheffer hade åther skriffwit, blef Sal.
 Scheffer döder; några åhr derefter talade Hr
 Prof. Rudbeck medh Sal. Kongl. Drotzen
 Academiæ Cantzleren och begärade att Olaus
 Verelius skulle få skriffwa sin mening och
 inthit nåmpna Scheffer deruthi; det tillstodde
 Sal. Drotzen, men när det bleff tryckt, be-
 klagade Sal. Scheffers Arffwingar sig, att han
 hade skriffwit emot Kongl. Förbudet, kom
 alltså et Kongl. Bref uthi hwilket pålades Sal.
 Verelio att inskaffa alla exemplaria, och wid
 2000 Dal. Smits böte, något att låta komma
 uth, liggia alltså nu förleglade uthi Confi-
 storio;

florio; jag hade ett exemplar dhet jag måste gifwa ifrån mig, men las det igenom först, och så myckit jag kunne i hastigheet intaga, hade godha skiål, samma Verelius war den lärdaſte man wij hade uthi Antiquiteterne; medh Sal. Verelio höllo Hr Cluff Rudbeck, Hr Nordenhjelm och Reenhjelm, ſampt Axel-hjelm, men medh Scheffer höllo Hr Secreter Johan Hadorf, Hr Secret. Örnhjelm och några andra; ännu är denna twiſſen inthit afgiorder, dherföre fruchtar Hr Ol. Rudbeck, om han något arbete ſkulle anwända, ikall någon ſökia att omkulſå dhet; Och må jag wäll bekänna att uti Hr Prof. Rudbecks arbete, det han har låtit utgå, är myckit ſom är inthit ſå wiſt, och låter ſig diſputera, jag tycker dock oförgripeligen att man ſkaffar Hr Örnhjelm tilhanda alla dhe Antiquiteter man kan finna, och låter honom ſedan ſammanſkriffwa Werket, ſedan är lätt att giöra Cartan, och woro wäl att Hr Baron Carl Gripenhjelm wille gifwa alla Landtmåtarne i befallning. att dhe upteckna alla ſlora högar, ſlora ſtenhögar, gamla Slott eller Bårgar, alla gamla Kloſter &c. ſåſom til exempel, wid Huſsbroden ſtrax wid Jönköping, wid Roſendahl ſtrax wid broen finnas många ſlora jord-wallar, der ett gammalt Slott eller Borg har warit, ſom ännu kallas Runnelborg, om hwilkit talas uthi Johanne Magno wara afbrändt aff en ſom heet Albrecht Sund; wid Huldahl ſtrax wid Herreſlad finnas i en dahl 12 ſtenar och en mit uthi, och ſåges wara domare-ſäte, der ſår och et ſlort ſteenkors, något

något högre än 5 eller 6 alnar, dher gemene man säger att ilgernings-mån haffwa fått sit straff, et större sådant Steenkors finnes wid Åkers kyrkia: när jag för några åhr sedan reeste til Småland och kom på andra sidan om Westerås, ungefär $1\frac{1}{2}$ mil förr än man kommer til Gåstgiffware-gården Wändel, blef jag strax wid landwägen warfe på et högt flåt berg, en stor hoop med stora stenar, stiger af wagnen och går dijt up, så får jag see två ringar med många tusende steenar lagde, och init uthi en gammal Eek, innersta ringen hade en diameter aff 20 eller 30 alnar, syntes hwar upgången hadhe warit, hwar ingången. Dher woro steenar som 20 par oxar inthit kunna draga, syntes wara nått i berget der wägen hadhe warit; när jag kommer til Gåstgiffware-gården, frågade jag efter des beskaffenheet och hwad det skole heeta, dhe sade mig att dhet kallades Gåtta-borgen, och wore än så 2 andra sådanne, den ena wid Westerås Ladhusgård, och den andra der Öffwersten Hr Fågersköld hade sit booställe så han war Öffwerst Lieut. jaa det finnas ganska många sådane gamla monumenter, som hafwa warit i forna tijder; desse 3 Borgar skola liggia lika som i en Treangel, att imållan hwar är 1 mihl ungefär. Neder i Småland wid Rydholm skal finnas hwar en gammal Stad haffwer warit, och en djup graff den en rustgihld håst måste springa öffwer, och mycket annat; wid Afa i Tolg Sokn, haffwer Sal. Pår Ulffsparre, eller den som nu Öffwerst är, kan inthit wäl minnas, willat graffwa

graffwa en rudedam och intåppa en båck, och tå han skole föra föllning djt ifrån en liten kulla, haffwer han funnit et hwallf med små gråflen, och under det, 2 knifwar af sluta; två fljka knifwar haffwer ock Hr Oluff Rudbeck. I samma Sokn finnas och två sten-murar, 8 eller 10 alnar emållan hwarandra, den dhe kalla Dacka-krubban, utan twifwel Nils Dacke haffwer dher med sina uproriske någon tijdh wijflats, och år beklageligt att sådant icke blifwer aff jordmåtarne upnoterat på en ferdeles Carta, jag tror aff Jönköpings Borgare skol knapt wara 3 eller 4 som weta hwem den första Byggmästare war til den nya Stadhen; hans namn war Hans Philipp Vischer. Tå jag först kom til Scholan i Jönköping, war til gäst hos hans hustru, som hade fåt en annan man, sedhan han war död, som kallades unge Pål Pålmed, jag såg dher iblan Sal. Vischers efterlåtne faker, en afriktning aff gamle Stadhen, och den nya effter den dessein han hadhe gjordt, men hwart de kommo sedhan jag kom annorstådes att gåtta, wet jag inthit. Detta haffwer jag nu i största hastigheet kastat på papperet, och beder tjänst-ödmjukel. dhet gunstligen uptages. I Jönköpings Rådflugos gömmo finnes och åthskilliga Pergaments-breff dhem jag laas hoos Sahl. Borgmästaren Alexand. Hojock, jag fänder Högwålb. Hr Landshöfd. om Zamolxe, som skol haffwa warit den första Lagförare iblan Götherne, skriffwen af Hr Profesf. Lundio, item et fragmentum af en gammal Historia, skriff-

wen på gammal Swenska med Runneska Bokstäfwer, dhen en Student hafwer fåt aff en Bonde här wid Staden, och är stor skada att den icke är heel, ty hon innehåller några notable saaker, besynnerligen hwar det gamle Thule eller Tylemark hafwer (warit); hon är skriffwen wid den tid, eller litet för S. Oluff i Norrige lefde: Hr Reenhjelm håller nu på att låta tryckia Sancti Oluffs Sagu, item tryckes här ett Lexicon Runicum, som Sahl Verelius hafwer sammandragit, jag hafwer något contribuerat till des tryckandhe. Effter Vålb. Hr Asfesforen Adelberg (Adlerberg) nu snarare will resa än jag förmodadhe, måste jag nu fluta, och mig uthi Högwålb. Herr Landshöfdingens höggunfliga befordran mig recommenderandes, förbliffwandes så länge jag leffwer,

Högwålb. Hr Baron och Landshöfdingens
Upsala d. 18 Januar. 1691.

Ödmjukaste trooskyldige tjänare
Andreas Spole."

"P. S. Anbelangandes det Upsala Tempels afritning, som finnes hoos Olaum Magnum, Johan. Magnum och hoos Bazium in Inventario Ecclesiastico, så äro dhe alle tagne aff Johanne Magno, är inthit annat än en afritning af Templo Trinitatis, eller Bonda-kyrkan i Upsala, dhet jag medh sjelfswa kyrkian hafwer jämfört, allenast somblige fåta flere fänster än somblige; och den uthbyggningen framför Frontispicio, är aff den som det affritat, tilfat,

fat, och haffwer samma kyrkia hafft så många Torn, för än hon tilljka medh Store kyrkian S. Laurentii, blef afbränd med största delen aff Staden och Slottit det gamla, som skedde A:o 1547 som förnenas; hurudan den afritningen, som finnes uthi Rom uthi S. Brigittæ kloster, kan jag mig icke egenteligen påminna. nock mins jag mig det haffwa sedt. Att en stor (del) aff våra Skribenter hålla före att dhett gamla Upsala skal haffwa warit här som nu Stadhen står, är kommit där-
aff att Ericus Olai Upsalensis haffwer få meent uthi sin Sweriges Crönika, honom haffwa de andre sedan effterföldt och aff honom det haft. Jag mins för 8 åhr sedan ungefär, war Hr Profesl. Rudbeckius och jag och några andra wid gamla Upsala och groffwe omkring, då funno wi en stor steen, som ett altare, och på honom många kohl och aska sampt been, som uthan twifwel hadhe warit et Åfguda-altare, omkring det war många gånger gjorde, och under Altaret woro många been och kohl; stenen gieck sånder när wi uptogo den, och finnas än stycken. En prästman uthi Tuna haffwer hafft här en Synodal Disputation, uti hwilken finnes när alle kyrkorne här i Upland äro bygde, men jag (kan) nu inthit i hastighet finna igen honom."

Sedan en Regements-Quartermästare wid namn Peter Rudebeck som wistades i Småland uti Skatelöfs Söken, wid Hufaby Stycke-

Bruk *h*) hade gjordt en Beskrifning om Antiquiteterne på Bråwalla-hed i Småland, för att uti Sveciæ-Verket kunna nyttjas, blef han af Gref Dahlberg, genom bref, anmodad at ytterligare förklara denna Beskrifning, emedan Landtmätaren, som efterfökt desse Antiquiteter, icke kunnat finna dem alla. Til swar därpå, ikref Rudebeck til Gref Dahlberg et widlöftigt bref, som uti original finnes, men utan datum. Detta bref innehåller många berättelser, hwilka måst alla stödjä sig på gammal sägn och widskeppelse. Han gör där berättelser om Niffelhem, om Helwiteskälla, om Verland Smed och hans Sons Didrik Verlandsfons stora bedrifter. Om Bråwalla-hed säger han, at den uti de äldsta tider warit kallad Duns-hed, af Dunshulteskog, som fordom därwid legat. At samma hed sedermera, af de många fältslag, som där förefallit, blifwit kallad Bråwalla, hwilket ord skall betyda Brådöds walplats, med mera dylikt. Sluteligen anhåller han om recommendation hos Konungen til något arvode för sina, uti Antiquiteterne, gjorde efterforskningar, med hvilka han lofwar at fortfara.

Profesor Spole i Upsala bléf af Gref Dahlberg anmodad, at til Sveciæ-Verket, förfärdiga en Charta öfwer Swerige, i anledning hwaraf Spolen, uti et bref til Gref Dahlberg, dat. Upsala d. 14 Decemb. 1694, berätt-

h) Med Husaby Stycke-bruk hade Rudebeck besättning. Rudebeckar blefwo äfwen del-ägare uti detta Bruk.

berättar at Chartan öfwer Sverige wore då måstadelen färdig gjord. At han til detta arbete, nyttjadt de esterrättelser han kunnat få, då han med en quadrant af 10 fots semi-diameter, observerat Pol-högderne uti Malmö, Lund, Landscrona, på Ween tillika med Fransofen Piccard, uti Helsingborg, Ängelholm, Halmstad, Jönköping, Skenninge, Örebro, Arboga, Westerås och Upsala. At han funnit huru de Witte och flere utländska Geographer, aftecknat Sverige, på de Chartor de däröfwer utgifwit, altför smalt imellan Öster och Väster. Han säger vidare, sig wara sinnad at nästkommande Sommar, göra en resa norr om Upsala, för at taga latituden af de förnämsta norra Orterne, hwilka på Chartorne ej fått sina rätta ställen, m. m.

Uti et annat bref til Gref Dahlberg, dat. Upsala d. 11 Januar. 1695 påminner Profes. Spole om tryckfel, som han funnit uti prof-arket i) af Beskrifningen til Sveciæ-Verket, samt gör anmärkning om Titeln, sågandes: *men i synnerhet tycker jag at i den Swenska, Tyska och Fransöska Titeln skulle tillsättas och sålunda wara: Sweriges och Göthes KongaRijkes, samt därtil lydande Landskapers gamle och noga Beskrifwelse; at det ordet gamla måtte swara til det ordet Antiqua.* Rörande dröjsmålet med Chartan öfwer Sverige, beder han om tillgift, emedan han funnit nödigt at på denfamma

D 3

göra

i) Om detta prof-ark blifwer något nämndt här längre fram, där Fragmenterne af den tryckte Beskrifningen anföras.

göra ändringar och förbättringar. Sluteligen frågar han sig, icke allenast öfverfända i detta bref, något som en Student upptecknat af märkwardigt uti Alhedai i Småland, utan äfwen hafwa tillagt flere Småländningar at beskriwa de Antiquiteter, som uti deras födelse-orter kunde finnas.

Nederst på detta bref har Gref Dahlberg egenhändigt skrifwit: *Studentens Beskrifvelse af några Småländska Antiquiteter, sändes Hr Sekreteraren Örnhjelm.*

Arbetet med Beskrifningen til Sveciæ-Verket aflädnade å nyo, då K. Sekreteraren Örnhjelm år 1695 dog, och lämnade det ofullkomnadt efter sig *k*). En ny Författare til denna Beskrifningen, skulle således påtänkas. Konung CARL XI:s wal därtill, föll på Historiografen och Profesoren Lagerlöf *l*), til hwilken följande skrifwelse utfärdades:

“CARL &c. &c. Wär ynnest och nådiga
 benågenhet med Gud Alsmågtig, Trootjenare,
 Historiographus och Profesör. Wj wele eder
 härmed nådel. icke förhålla, huru som Wj
 för några år sedan förordnat at et sårdeles
 Värk skulle blifwa förändigat och af tryc-
 ket

k) Hans egenhändiga Msscr. till detta påbegynte arbete, finnes uti Antiquit. Arkivet, med titul: *Svecia antiqua et nova, s. Descriptio Regni Sveciæ. Mera härnäst, längre fram.*

l) Petr. Lagerlöf war Eloquentiæ Profesör i Uppsala och sedan i titill år 1694 Historiographus Regni. Han dog år 1699.

ket utgå, under Titul af Svecia antiqua et hodierna, begrippandes uthi sigh en fullkombligh Historisk Beskrifning om Wåra Rijken Sverige och Giöta, dheras första begynnelse, Situation och andre belågenheter och beskaffenheet, sampt dheras Konungars Religion, Kongl. bedriffter i krijgh, jempte andre Politiske Regementz-saaker, sampt Rijkernas tilstånd och förkofring in till desse Wåre närwarande tijder; Och som Wår Heltmarskalk och General-Gouverneur, Hr Grefwe Dahlberg, till Wårt nådiga nöije och wehlbehagh, uthaf een berömmelig Zele, hafwer författat och förfärdigat een floor myckenheet afrijtingar af Antiquiteter så wåhl som moderne saker, sampt Slott, Städer, Palais och adelige Huus, heela Fäderneslandet icke mindre ånn detta nådiga Vårket till färdeles heder, anseende, lius och prydnad, hwilka delineationer och afrijtingar jembwåhl till een floor dehl, reedan åhro i koppar stuckne, och af hwardera plåten 1000 Exemplar tryckte, och resten efter handen skola blifwa stuckne och sedan aftryckte: så hafwer och fuller framledne Secreteraren Örnhielm, efter Wår nådiga befallning, låtit sig wara angelågit att giöra Beskrifningen dåröfwer, som han ock een dehl deraf förfärdigat; men emedan det med honom sigh tilldragne och mellankombne oförmodel. dödzfallet har hindrat och fludzat des fullbordan, finnandes Wj lijkwåhl nödigt för Fäderneslandets lustre, och mångens nytta och åsiundan, att det icke måtte derföre blifwa liggande, men wijdare befor-

dras till ett önskeligt fluth, på det att rätta samningen och sammanhanget af Våre gamle Swånske och Giötske Historier, som igenom hwarjehanda dehls wrångwijfa, dehls okunniga främmande Scribenter, åhro wordne förnörkade och i owisshet stälte, åter måtte bringas fram i dagsliufet; Ty hafwe Wij uthi ett nådigt anseende till dhen grundeliga erudition och lärdom sampt kundskap och wettenskap. I hafwen Eder förskaffat, så eljest, som i synnerhet uthi Våre Swånska Historier, låtit eder personn Komma hoos Ofs uthi en nådig consideration, till fullföljande af dhet arbetet och dhen Beskrifningen, som framk. Secreteraren Örnghjelm har påbegynt och till een dehl förfärdigat; Som Wij och förderstkull Eder her med i nåder beordre och anbefalle det I samme Värk, med det allerförsta under händer tagen och sedan föka så forderksampt som någonsin möjligst kan wara, till ett gott och wederbörligt fluth att betrenja; Till hwilken ända I och måste uthan ringaste drögsmahl förfoga Eder hijt till Stockholm och conferera deröfwer medh otwanbemålte Wårt Råd och Feltmarskalk, hwilken oförtöfwadt årnar för Wår tjensts skull, sig begifwa till det af Ofs honom anförtrodde Gen. Gouvernamentet *m*), och af honom inhempta een närmare information och underrättelse om alt det, som till skyndsamt befordrande af denne Eder anbefalte Beskrif-

m) Gref Dahlberg hade blifwit Gener. Guvernör öfwer Hertigdöm. Bremen och Verden.

Beskrifningen, kan wara nödigt; Och på det I med så mycket flörre framgång och fljtt måtte kunna dhenfamma fortskynda, så bestå Wij icke allenast Eder i nåder, dhen Ammannens till hielp, som Secreteraren Örnghjelm der wijdh hafst hafwer, uthan Wij låra och, Eder der wijdh betygade oförtrutenheet och forgfälligheet, med nåder uptaga och wedh tillfälle ihogkomma, befallandes Eder, för det öfrige, Gud Alsmåchtigh, nådel."

Af Stockholm d. 19 Junii 1695.

CAROLUS.

C. Piper."

Sedan en Kapiten vid namn De la Valle berättat för Gref Dahlberg om den vid Ekeshjå belågna stora Bergsrefwa, Skiöra eller Skura, den han icke trodde vara annat än et besynnerligt Naturens verk, öfverfände han uti bref af d. 8 Jun. 1696 til Gr. Dahlberg, ritning med profiler, samt Beskrifning öfver samma Skuru-gata. Han nämner åfven däruti om de Sagor, som angående Skurugatan berättades, näml. at en Ko, uti fordena tider varit bunden i en stor Insjö, Boosjön kallad, en mil ifrån Skuru-gatan belågen, och at när samma Ko blifvit loslad, har hon af glädje gjort et så starkt språng, at hon sprungit igenom detta Berg och det klufvit, at, bland andra Sagor, åfven vore den, at Skuru-gatan, i äldsta tider, varit

tåckt med hvalf, och at Skuru-Gudar där haft sin boning, med mera. Uti Dahlbergs *Svecia antiq. et hod.* finnas profilerna föreställda genom kopparstiek, hvilka låra vara gjorde efter De la Valles ritning.

Inemot 3 år voro förledne sedan Prof. Lagerlöf, efter Konungens befallning, börjat arbeta på den efterlångtade Beskrifningen. Gref Dahlberg, som fruktade at det skulle hända Lagerlöf, det samma som det händt Loccenius och Örnhielm, at dö innan Beskrifningen hunnit fullbordas, skref honom til et, från Stockh. d. 4 Febr. 1698 dateradt bref, hvaruti han anhåller at hela Beskrifningen må med skyndsamt af Profesorn fullkomnas, och at 1:sta Tomen däraf, må till Michaëlis vara utkommen af trycket. Han önskar det, säger han, *hållt emedan så väl Fäderneslandets lustre, som dess eget igenom så stort och nobelt arbete, förvärfvade honour och beröm, skulle storligen komma at lijda, der Gudh öfver honom något dodeligt skulle komma låta, förr än Verket fyllest wore acheverat, och een annan, på sådan händelse, (det dock Gudh afvände) skulle njuta den ähran Herr Profesorn förtjent.* Han lofvar at skaffa god resolution, om Prof. hos R. R. Gr. Bengt n), will begära permission ifrån andra göromål. I anledning af Latiniska Verrier, som Lagerlöf hade gjort, för at sättas under Gref Dahlbergs Porträt, påminner Dahlberg i detta bref, at de ej må blifwa så många, som förslaget innehåller, utan blifwa allenast fyra eller

n) Oxentierne.

eller sex til antalet o). Slutel. begår han at få Lagerlöfs Porträt fig tilländt p).

Uti et bref til Profesf. Lagerlöf, daterat Stockh. d. 2 April 1698, berättar Gr. Dahlberg at Lagerlöf fått Konungens permission ifrån des öfriga fyfslor, för at fkyndflammenligen kunna fullborda arbetet med Beskrifningen. Han nämner åfven i detta bref, om fin tilånnade bortresa, och anmodar Profesf. at, innan den sker, conferera med honom, huru Verket må blifwa efter den gifne planen. Han säger sig flundeligen wånta kopparflickare ifrån Frankrike, och at, som orden lyda, *jag 1:mo gierna åstundar att igenomsee præfationen af hecla Värket, på det jag minn remarquer och påminnelser må kunna giöra. 2:do Skulle jag gierna åstunda at weta dee förnämste Bookstäfwerne 3) utaf alla præfationer, dedicationer och Copittel af hecla Värket, på det man sådane nu i tijdh kunde låta giöra, att dee uti dee twenne sencre Tomis, måtte correspondera och wara lijka med dee in Tom. I. Imedlertijdh skall jag draga försorg det både Vignetter och Quens des Lampes skola så förfärdigas att dee till hwarje ort skola approprieras. Skulle 3:io medh Beskrifningarne, eenkannerl. widh particulier*

o) Desfa Verser finnas under Gr. Dahlbergs Porträt uti Svecia ant. et hod. och åro 16 til antalet. På et dokument, som innehåller Verserne och Inscriptionen på Porträtet, har Dahlberg egenhändig skrifwit, d. 6 Sept. 1698, offändt till Kopparflickaren Blesenderff i Berlin med utsladsk Posten.

f) Förmodel. För at frickas i koppar och fättas framför des Beskrifning til Svecia-Verket.

g) Nämligen begynnelse Bokstäfwerne.

culier orterne, något wara att påminna, hwaruti jag hjelpa kan. så beder jag högtår. Hr Profesorn behagar mig sådant nu wedh min närwarelse, måtte wedh handen gifwas. skolandes jag dertill, alt hwadh möyeligt åhr, contribuera.

Den 3 Aug. 1698 utfärdades ifrån Konung CARL XII Rese-pass för Holländska Kopparstickaren Joh. van den Aveelen, at ifrån Holland resa til Sverige. Det är på Latin och finnes uti afskrift. Joh. van den Aveelen och Wilh. Swidde äro de som förfärdigat de måsta kopparstick uti Svecia ant. et hod. De öfrige, som därpå arbetat och utfatt sine namn, äro S. Blefendorff, G. Droyenham, E. Reitz, A. Perelle, Jean Marot, Le Potre, J. van Vianen, H. Padtbrygge, Joh. Jac. v. Sandrart och J. Hammarson r).

Profess.

r) At den berömde Sebast Le Clerc i Frankrike äfven haft besattning med Kopparstickningen til Sveciæ-Verket, fast ån hans namn ej finnes på något därwarande kopparstycke, kan slutas utaf en egenhändig anteckning af framl. Cancell. Rådet Berch, angående S. Catharinæ Kyrka i Stockh. så lydande: *Le Clerc i Frankrike har också i koppar stuckit denna Kyrka, men om han för sin arbets-lön, eller någon annan orsak, blifwit aense med Gref Dackberg, det wet man ick.* Platen blef supprimerad. När några af prof-trycken komma på auctioner i Paris, betalas de ogement dyrt af dem, som wilja hafwa bemålte Måstares arbete complet. Fransoferne kalla *Eslampen*, *Le Mausolé des Rois de Suede*, emedan ingen påskrift därpå finnes, som kan låra dem at det är en Kurka. Berch anmärker äfven at tvänne plafonds uti Tes-sinska huset blifwit af Le Clerc i koppar stuckne. Desse torde också hafwa warit ämnade til Sveciæ-Verket. På et af de särskildt utgifne stora kop-

Profesf. Lagerlöf feck åter et bref ifrån Gref Dahlberg, dat. Stockh. d. 10 Sept. 1698, hwaruti han nämner om sin då förestående resa til Liffland, och säger at han öfwerfändt sina påminnelser om et och annat uti præfationen och dedicationen. At han hwart ögnablick wäntar ifrån Holland, den förskrefne Kopparstickaren, så at han förmodar, det af hans Verk, *eenkännerligen Tom. I. angående, intet skall slutza*. At han är försäkrad det Hr Profesf. på sin sida, efter all möjlighet, befördrar Verket. "Jag hafver," säger han, "tillställt Hr Camerer Blåman, een i koppar stucken, och migh af Hr Brenner communicerad Tafla af gamla Historiographen Buræo, som et rarissimum, som gifwer den största uplysning öfwer vår Runska, hwaraf Wormius sit största fundament taget, och deraf vår antiquitæt framför andra, öfwer måttan skönjas kan; skulle Hr Profesf. förmeena, som jagh och fleere därföre hålla, att den å nyo i koppar stickas skall, förwäntar jagh des meningh. I lijka mätto haar jagh lesvererat Camereraren ett Scriptum, Etcologia Scandinaviæ 3), sambt ett Calendarium, som migh af Hr Krook åhr communicerat, jämpte andra saker, hemställandes i Hr Profesforns eget sköön, huruwida han
sigh

parstycken, som föreställa grund-ritningar och façader af Stockholms Slott, läses: *Le Clerc sculpsit. 1695.*

- 3) Till detta Scriptum war Profesf. Samuel Krook Författare. Se Nettelbl. Schwed. Biblioth. 3 St. Sid. 339.

figh deraf behagar betjena. Hr Brenner communicerade migb ock ett tryckt opus in 8:vo intitulerat: Monatliche unterredungen von allerhandt Büchern, uti hwilket finnes en Relation om Kong Albrechts Graaf i Gadebusch i Mechlenburg, deres Sweriges Insigne, dee 3 Cronor ikola finnas, om att kunna bewijfa dee wara äldre än som conjunctionen af dee 3 Nordiske Rikjerne, som min Herre båd lærer weta figh af att betjena; men skulle detta wara af den importanz att afriktas, will jagh giöra derom anstalt. Om Herr Profefs. Portrait, will jagh ock hermedh giöra een lijten påminnelle."

Angående Antiquiteten Valhall, skref den förr nämnde Peter Rudebeck til Gref Dahlberg et bref, dat. Husaby d. 16 Junii 1701. Däruti allägger han tackfägelte för Gr. Dahlbergs bref från Riga d. 12 April och önskar at Ritningen öfwer Valhall wore til Grefwen framkommen och til nöjes, samt lofwar at vidare forska uti Antiquiteterne. Berättar sedan om Sneckeskår, sågandes, som orden lyda, "at det ligger icke mycket långt ifrån Valhall, hwilken Antiquitet sig således hafwer, att, som våra Förfäder i Hedendomen fingerat på Bråwalla-hed ett Odens Palaz, Grinsmåla, för alla som till Landz sölle, så hafwa dhe ock ännu et Odens Herresäte utwijst, som Valhall hette, gemenligen för dem som sölle i Hernadh och Sjö-flaktningar, och dhett icke långt ifrån Hälwet, dñt Odens Jungfrur, som kallades Vahlkyrrier, skulle med
fina

fina Sneckor eller Skiepp, alle de flagnas Sjålar öfwerföra; nu, sedan Christendomen inkom, hafwer gemene man att berätta, dhett samme Sneckor icke råkat wägen, som törde till Valhall, utan rent fram igenom ett stort Berg, der de och sedan funkitt strax bredewidh, dhen ena utmed dhen andra; och finnas ännu twänne små Sjöar, som kallas Snecke-giölar, så flora hwardera, som en Snecka eller att ett Skiepp kunde flå däruti, så djupa att däruti finnes ingen botn, och hålles dhetta för en floor Antiquitet och rart efterdöme, emedan Berget är så mitt i tu klufwet, från ofwan, neder igenom till botnen, som hade ett Skiepp eller Snecka gådt dherigenom och hade dhett klufwet eller spräckt, hwarföre alle man dhett kalla Sneckeskår,” med mera dylikt. Han nämner ock om Runstenar och säger sig wilja öfwertala Kapiten Grundell wid Amiralitetet, hwilken ritade mycket wål, och som då war hos honom wid Bruket, at göra Afritningar öfwer de omtalte Antiquiteter. Om en sten, som han wille upställa på Bråwallahed, yttrar han sig således: *Anbelangande min ödmuika intention om en Stens upställande på Bråwallahed, till Eder Hög-grefliga Excellences högtmeriterade beröms odödelighet, följer här innelyckt et litet utkast till Eder Hög-grefliga Excellences nådgunstiga correction, om något ändras eller tillfästas skulle.*

På brefwet har Gref Dahlberg skrifwit:

Swarat, Riga d. 22 Julii A:o 1701.

Ritningen på Valhall, som han öfverfändt, är illa gjord och utan Scala, hwartföre Gr. Dahlberg skrifwit på den samma: 1:mo *Begäres esterrättelse huru högt sjelfwa Valhalls Berg* år. 2:do *Om den mig öfwerfände Afriktning geometricè år afmått och om dess Scala, hwar ock icke, måste det genom en Landtmätare skie.* 3:tio *Om de kringliggande 13 Bergen åhro så regulart i Naturen lagde.*

Sedan Gref Dahlberg skrifwit Rudebeck til ifrån Riga d. 22 Julii 1701, feck han af honom et bref, dat. Husaby d. 8 September samma år, och år det, hwad Antiquiteterne widkommer, så lydande, som följer: - - -
 “Efter Ed. Hög-grefliga Excell:s nåd-gunstiga skrifwelse, dat. Riga d. 22 Julii, som sidste Post mig hembrakte, har jag i dag tillskrifwit Hr Capit. Grundell, som nu å. i Carls-crona och dheruti anmält Ed. Excell:s nåd-gunstiga hëlfning och begäran, dhett wille han obefwärat Sneckeiskår och Snecke-jöl, med Berget och Rune-ritningen afstaga och Eder Excell. öfwerfända, twiflandes intet med mindre dhett år hans sågnad, at så wårt kåra Fädernesland samma tjenst bewijfa, som Ed. Excell. nåd-gunst. åstundan gierna fullgjöra, warandes åfwen all min glädje at kunna Ed. Excell. meddhela allt dhett jag upspanat om våra gamla Antiquiteter, som jag ock till den åndan här ödmjukel. öfwerfender en upfatz på en floor dhett af dem jag gjort mig om underkunnig; dito på en hoop gamla Vijfor i Hedendomen componerade, som många
 desä

desa memorabilia bekräfta och confirmera
 - - - Jag öfwerfänder ock nu en min Sal:
 Broders Afritning på alla Gudarne på Helige-
 ö, hwilken han aftecknat efter et gammalt
 Manuscript på Pergament, funnet i Gyllena-
 sparrarnes Sterbhus, hwars forna Ätteman war
 sidst så kallad Slotz-herre på Cronebergs Slott
 i Heligeö, hwilket ock synes wara ganska
 enligt med Eddas Mythologie, efter Oden fins
 sita fremst, med sit spiut i handen; dhen
 näst honom står med Hammaren, tyckes vara
 Thor, efter han beskrifves med hammare at
 slå igel trollen med; och åre de tillfammen 12 st.
 Gudar. När Hr Capit. Grundell i höst, Gud
 will upkommer - - - skal jag wist sondera
 honom att afstaga Svanholms rudera, så ock
 af Fatebur, Vallar, Grafwar, Trågård, Broo,
 &c. dito Allatorps, hwars Kungsbyggning
 varit öfwer 100 aln. lång och 30 aln. bredh;
 och synas sombl. afdhelningar och kiellare;
 brun, smedja, m. m. Dito Verlehell, dher
 dhen konstiga Verland Smedh, som war Kung
 Vilkins i Sverige Soneson och Vidrik Ver-
 landsfons Fader, lårt at smidja hos Dvergarne.
 Om Asa Gårdh skall jag nu tilskrifwa Landt-
 måtaren Roman, at afteckna i prospect. - -
 - - - Beträffande den Stenen, som på Kongl.
 Maj:ts lyckel. Smörjnings tackfåjelse-dagh,
 år här på Bråwalla-hed funnen, följer inne-
 lyckt öfwer honom sådan beskrifning, som
 Stenen tyckes gifwa anledning till, jempte
 en liten relation, huru han synes öfwerens-
 stämma med dhe gamla prophetier; men dhe
 öfrige många Characterer och Figurer förstår
 jag

jag icke, utan dhe Lärde berätta dhem aldeles öfwerensflånna med Himlens aspecter och dhe Figurer, som Hermes Trismegistus, Cornelius Agrippa, Theophrastus Paracellus, och Clavicula Salomonis inhålla, och hafwa sina ferdheles höga betydelfer; som ock åtskillige i Tyckland öfwer honom redan skrifwit, och några i trycket utgå låtit, men som dhe icke haft en rätt afritning, hafwa dhe sombt utelýckt, och sombt infatt, som icke på Stenen står; men ibland annat har jag, och många medh migh, på Stenen sett S. Niclas så aldeles i stenen lika som ingrafwen, som han fins afritat på dhen flora Fanan Kongl. Maj:tagit af Rysarne, och står på dhen sidan af stenen, som årtalet 1710 står på, icke wetandes jag om han är observerad på Ed. Exc:s Afritning. Behagade Ed. Exc. låta honom i Koppar stucka, blefwe han des mera i werlden nampkunnig, som ock Profesforerne i Ubsala honom aftagit, och alla här förbirefande Herrar upkomma honom at bese, som Hans Furstel. Durchl. af Hållsten s) med många flera intyga skola - - - Valhall betrefande, så äre dhe högar, som Eder Excell. tecknat, icke annat än höga berg, som ligga
ruut

- s) Förmodeligen Hertig Carl Fredr. af Holsten, Konung CARL XII:tes Syfter-Son, til hvilken Doct. Magn. G. Block dedicerat et sitt Värk, med titul: *Anmärkningar öfuer dessa tidens falska Astrologiska Plantaelika och Enthuselliska Prognostiker, Spadomar och Prophetier, &c.* tryckt 1708, uti hvilket är hd. 74 en afritning i Trådhnitt öfwer Stenen på Bråwallahed, med des Figurer. Öfwer denna Sten, är där tillika en Beskrifning, och et, all widikepelse förkastande, omdöme.

runt omkring Valhall, hwilket ligger mit uti
høgt som et Slott, för sig allena, med djup
graf eller deldt ikring. De bergen omkring
Valhall, äro ihophångande och sombliflådes
branta med björk, een och book öfwer-
wåkfe, och fräcka sig runt omkring, som
en muhr, och tyckas oförgripel. böra i annor
form aftagas, men min Sal. Broder aftog Val-
hall allena. och lemnade dhe andre bergen
negligeant - - - men jag har tillskrifwit Hr
Capit. Grundell, dhet i prospect at aftaga.
När man står på Valhall, kan man se långt
ut i Hafwet. Jag lefwererade Hr Camerer
Blåman i Stockholm, en min Sal. Broders
utförliga afritning på gamla Troja *t)* här i
Småland och Almundsrye *u)* Sockn, med
sjelfwa borgen, Prästernas plan dhe bodt up-
på, och Stadfens begrep och circumvallation,
med grafwar utanföre, och alt; om Ed. Exc.
fåt dheraf någon copia, wet jag icke; dhet
är et af våre wackrafte gamle Antiquiteter.
Nu skall jag ock låta begynna at arbeta på
dhen i ödmjukhet utlåfwade Stenen, önskan-
des mig något i werlden kunna påfinna, som
Ed. Exc. till nådigt behagh och nöje wore.”
Slutel. anhåller han om at hos Konungen
blifwa recommenderad til något, hwaraf han
kunde hafwa sin utkomst, och således ej nöd-
gas söka sin föda wid det trålfamma Hufaby
Bruk, hwilket hindrar honom at vidare för-
ska efter gamla minnesmärken. Han säger

E 2

fig

t) Et Kopparst. uti Svecia Änt. et lod. föreställer
lämningar efter denna Staden.

u) Kallas nu Nykyrke Sockn.

fig äfwen wara förfåkrad om Hertigens af Holsten recommendation, med mera. På brefwet har Gr. Dahlberg skrifwit: *Swarat den 14 Nov. Å:o 1701.*

För at blifwa nyttjadt uti Sveciæ-Vårket, är et Document, som innehåller Beskrifning på Konung Swerker I:stas, Fru Anna Posfes och Jöran Posfes Sten-Monumenter i Westergöthland. Uti Beskrifningen är, bland annat, den förteckning på sina Barn, med mera, som Jöran Posfe låtit fåtta på 3:dje Stenen, jämte året 1589, hwilket årtal äfwen skall funnits på Hellekis Stenhus. Konung Swerker, som under första Stenen skall wara begrafwen, säges här, hafwa regerat i Westergöthl. år efter Chr. börd 273. Sjelfwa Monument-Stenarne, 3 til antalet, blefwo i Koppar sluckne, och Kopparstycket finnes uti Dahlbergs Svecia ant. et hod.

Redan år 1699 hade Profesör Lagerlöf äfwen genom döden blifwit borttagen innan han hunnit fullborda den omtalte Hist. och Topographiska Beskrifningen. Secreteraren af Staten Olof Hermelin *) som åtagit sig at fullfölja denna Beskrifning, låt från trycket utgå några ark af sit påbörjade arbete. I anledning af desä tryckta ark, feck Gr. Dahlberg ifrån

*) Ol. Hermelin blef ifrån Juris Profesör wid Acad. i Pernau, Historiographus R. 1699. Adlad 1703. Befaltes år 1702 at wara uti Konung CARL XII:s Läger, och blef 1705 Cancellie-Råd och Secreterare af Staten. Omkom i Fältslaget wid Pultava 1709.

ifrån Vice Presidenten Sven^{y)} Leyonmark y) et bref så lydande, som följer: "Högwålb. Hr Grefwe, K:l. M:ts Råd, Fältmarsk. och General-Gouverneur. Ed. Hög-grefl. Excell. finner jag nödigt at berätta, huru såsom jag i förledne Torsdag, som war d. 13 huj. blef af K. R. Hr Grefwe Gyllenstolpes Excell:ce i Cancelliet upkallat, då, ibland andra discusser, föreföll den materien, om Sverige i forna tider och i Hedendomen, warit walrijke eller Arffrijke, hwarupå jag swardade mig kunna med oemotsäjeliga Rikfens Handlingar och Actis Publicis, wijfa at det warit Walrijke; då H. Exc. opponerade något först där-
emot, men sedan jag wijfte grunden och repe-
terade skåhlen, mände H. Exc. taga det under närmare betänkiande, hwarpå och skickades efter Hr Secret. Peringsköld, som år Antiquarius Regni och Secreterare uti Antiquitets-Archivo, hwilken säger sig, på tillfrågan, hafwa påstådt det samma som jag, nembl. at det warit et walrijke, hwilket han så mycket fåkrare kunde göra, som jag allreda några veckor tillföre, honom dårom information gifwit, samt låtit honom några angelågna Documenter däröfwer vidimera; desutan har Hr Peringsköld af gamla Lagar wijft det samma, helst af den uhrgamla Westgöta Lagen, hwaruti om Sverige, desse orden stå: Swear åga Konung at taga ok swarda wråka. Sedan seck han befallning at ännu närmare eftersee och skaffa deruti uplysning.

E 3

Medan

y) Leyonmark war Secreterare i Riks-Archivet; blef sedermera Vice President i Åbo Hof-Rätt 1701.

Medan nu konferencen med mig warade, wisse jag ock fram den Fullmacht, som Kongl. Maj:t mig gifwit, at draga försörg om denna *Svecia antiqua et hodierna*, hwaraf Ed. Exc. sade sig tillfören icke wettat; med det samma kom och Herr Cancellie-R. Åkerhjelm inn, hwilken jemwähl sedan anförde huruledes jag i desse fäker mig uthleet. Igår passerade det, at jag war uti Hr Actuarien Palmisköldz Con-
toir och besåg dhe Acter angående *Sveciæ-Värket*, som Hr Secreteraren Hermelin hoos honom lemnat i hembligit förwahr, då jag bland annat blef warse, at hwad de fyra arken anbelangar, som Hr Hermelin tryckia-
låtit, så hafwer det warit allreda af Sal. Hr Lagerlöf upfatt. hwarpå jag sedt Lagerlöfs egenhändig concept, så at Hr Hermelin der-
wid intet annat gjordt, än at han anten nå-
gra ord immuterat, eller ock *Svenskan* där-
till lagt, warandes altså undran wärdt, hwar-
före han på fjerde året intet mera gjordt
till fäken. Måne det icke war en olycka,
at uti så illuflert wärk hafwa sådt icke alle-
nast en så trög, utan ock så ljetet kunnig
arbetare i fäkerne? z) Dhe fyra arken hafwa
ingen grund med sig, utan, som de ofanning
löra i munnen och med swagt *judicio* skref-
ne äro, så måste de nödwändigt omskrifwas
och omtryckias. Skulle ock Hr Lagerlöf, uti
det, som han i sin listid tryckia låtit, hafwa
något fel, eller till ogrundade opinioner an-
ledning

- z) Denna utlåtelse är mera wanhederlig för den som
sålde den, än den är förklenlig för Hermelin,
som allmänt war känd för en Lård och kunnig man.

ledning gifwit, få kan och bör sådant alt fögeligen uti det senare rättas, expliceras och förklaras, få at det ingen omtryckning tarfwar; men detta senare som ånteligen företager sig at proponera ofanning i ställe för fanning, och sådant med lame och barnslige skåhl bewijfa, det påstår jag aldeles at böra omtryckias, warandes ock beredd att ingifwa et underdånigt Memorial däröfwer hoos Kongl. Maj:t och med owederfåjeliga skåhl bewijfa nödwändigheten däraf. Rijkens Ständer och den Kongl. Familia Gustaviana hafwa tagit till den Arffrijkes-rätt, som A:o 1544 uprättades, det Fundament at Swea Rijket ifrån första begynnelsen har warit et Walrijke. Sammaledes har K. CARL IX gjordt emot K. SIGISMUNDUM, få at samma fundament och blef lagt så wål till högstbemelte Konungs Actiöner, som till den A:o 1604 nya uprättade Arf-förening, som dhe A:o 1607 af trycket utgångne Acta Publica uthwijfa. Sådane i heele werlden kunnige Fundamenter och grundwalar, bör man med små bagateller icke bjuda till at kullstöta och derigenom anledning gifwa, ett så kostsam och illuflert wårk, som detta år, at beslåckia och i disreputation bringa. Ja, man finner allreda huruledes en med de lårdaflte mån i Upsala nyligen af trycket utgifwit ett Scriptum, som aldeles förkastar och refuterar innehållet af bemålte 4 arken, hwaraf jag et widimerat extract här hoos sub Lit. A. öfwerfänder. Måne då icke nu år tijd at see sig före och råtta sig, medan wåre egne allreda begynna sådane posi-

tioner at castigera, straffa och förkasta? Hr Hermelin hade bordt med mig conferera, innan han något slijkt tryckia leth. Han war dertill obligerad, icke allenast i anseende till den Fullmacht han wiste mig hafwa af K. Maj:t uti verketz disposition, utan ock dertöföre, at han wiste mig wara Secretarium Archivi, och böra hafwa om sådane saker, fundamental kunskap, fördenskull han och bordt af mig gjöra sig bättre informerat, innan han sådan opinion säkert skulle fovera och något där af tryckia låta. Hwem skall nu stå för skadan och answaret? Här hoos följa till de förra öfwerfickade, ännu flere vidimerade Documenter, hwilka, som de contrariam sententiam behåupta, så kunna the ock läggias till them, och hoos K. Maj:t, där så nödigt pröfwes, framwijfas. Ändock betänkligt är, wid desä swåra krigstijder, K. Maj:t därmed beswåra, så wijda Ed. Hög-grefl. Excell. nog-samt authoriserat är, härutinnan at gjöra hwad rätt, wål och förfwarligt wara pröfwes. Man kunde wål många andra Documenter öfwerfända, men jag håller dem, i en så klaar och werldkunnig sak, nu mehra onödiga. Ibland detta förtreteliga, har jag något terdeles at hugna Ed. Exc. med, nembl. jag har hoos en wiss man a) i går besedt Tree Tomer in Quarto, hwilka oförmärkt äre extraherade af dhe curicusefle Auctoribus, Correspondentier och Rijksens Aëter, endast till uplysning och hjälprede af detta Sveciæ-werket.

a) Actuarien i K. Cancelliet Elias Palm-sköld, som år 1702 blef Secreterare i Riks-Archivet.

ket. Alt sedan Hr Stjernhök war hos mig uti Archivo, under Information, har den wisla mannen, af honom därtill perfvaderat, arbetat deruti, och finner jag i sanning, at hans Collectanea äre af mångdubbelt större värde och curieusare än någon sin de Sveciæ-Saaker, som Hr Lagerlöf och Hermelin under händer haft, undantagandes några fåå Acter, som kunna wara goda och i sitt värde. Summa, komma dhe extracter och Collectanea här till, under en god arbetares hand, få skall werket snart matureras och mehta curieust blifwa, der eljest, i brist af sådane Documenter och efterrättelser, det torde för Auctoren falla swårt, ja, omöjeligt sjelf sådant sammanhemta och en fullkomlig eller curieux beskrifning däröfwer författa. Jag håller de efterrättelser härwid, för oungengliga; men som den mannen därwid stoort arbete anlagt, och i sin oförtrutenhet dock måst fåttja sig, i deså swåra tijder, uti geld, altfå will han sådant, utan behörig recompense, ej extradera, hwilket jag ej borde underlåta Ed. Hög-grefl. Exc. at notificera, wåntandes Ed. Excellences höggunfliga swar härpå. Nampnet will jag en annan gång gifwa wid handen, sedan jag förnimmer förslaget wara behageligt. Man kunde låta det arbetet, af några lärda män igenomsees och estimeras, hwarpå man sedan om recompensen kan wara omtånt. Herr Camereraren Blåman och jag hafwa i dag lagt in en Supplique hoos K. Rådet och Presid. Högwålb. Hr Grefve Bengts Excellence b),

deruti wi begäre, at Hr Actuarien Palmföld måtte blifwa imponerat at extradera till ofs, de Acter och Handlingar om Svecia ant. et hod. som Hr Hermelin hoos honom lemnat, hwarpå wi i morgon wänta fwar. Hwad Ed. Exc. tycker om desse faker, som jag således, efter min skyldighet, wid handen gifwit, det skulle jag åflunda at wetta, som sedan kunde tjena mig till efterrättelse. I går sådes mig och i Cancelliet, at fast Hans Exc. Hr Grefwe Bengt intet wille underskrifwa, skulle de andre dock i afton med Posten afskicka en recommendation till Kongl. Maj:t för Högwall, men jag såde at Ed. Exc. lårer allreda hafwa skrifwit för Rönnow, och wäntas Fulmachten nu för honom med det första. Hr Rönnows caräcter på Staten, är Translator Regius. Om man nu icke förebygger intriguerne, och smider medan jernet är hett, så kommer man förfent. Sluteligen nåst troinnerligt anbefallande i Guds bekydd, förblifwer

Ed. Hög-grefl. Excell:ces

Stockholm d. 18 Febr. 1702.

ödmjuke hörsammesta tjenare

S. Leyonmark.

“P. S. Lit. A. är vidimerat af et icke längesedan tryckt Exemplar. Herr Profesör Lundius c) är Auötor dertill. Så, emedan Hr Hermelin har behagat uti dhe tryckta fyra riken, beropa sig, bland annat, på Hr Prof. Lundii

c) Carl Lundius war Juris Profesör i Upsåla.

Lundii mening, och det utan grund, dy liar Hr Lundius funnit nödigt, sig i tijd ifrån en sådan mening eximera och wijfa at man, honom oåtiport ej bort något sådant om honom låta tryckia. Samma Extract kan af Latinen på Swenska öfwerfåttas, till större uplysning. Hwad nu ike skall angående Fullmagts utverkande för Hr Translatoren Rönnow, det fordrar vigilance och skyndsämhet; eljest hinner owännen i wågen. Gud låt Ed. Högrefsl. Excell:ce altijd wål må."

På brefwet har Gref Dahlberg skrifwit:
Swarat, Riga den 24 Martii 1702.

Uti den i nåst ofwanstående bref nämnde Supplique af den 18 Febr. 1702, som til K. Råd. Gref Benct Oxenstierna blef inlämnad ifrån Leyonmark och Camerer. Jöran Blåman, begära de at Secreteraren Palmesköld må förordnas at tillstålla dem alla Acter och Handlingar rörande Svecia antiqua et hodierna, hwilka Secreter. Ol. Hermelin, före sin utresa, uti hans förwar lämnat, på det at de, som woro befullmäktigade, at hafwa inseende öfwer såmna verk, genast kunde få, til Translator Rönnow lämna desse papper. De säga om sig: *wij äre härutinnan rätt wederbörande och hafwa Kongl. Maj:ts Fullmacht at föra disposition uti verket, som medgående copia utwijfar.* De berätta at Gr. Dahlberg d. 20 Jan. skrifwit det Rönnow, genom hans åtgård, skulle få Konungens Fullmakt at, wid detta värkets förfärdigande, eftertråda Hermelin, och at Rönnow således, i afwaktan däraf, genast borde få lägga handen wid detta arbetet.

Kongl.

Kongl. Secreteraren El. Palmköld, om hwilkens Historiska Extracter och Collectanea d), Gref Dahlberg, genom Leyonmark, fådt någon kunskap, inlämnade sedan sjelf, d. 28 Febr. 1752, til Gr. Dahlberg, följande Berättelse e) om den samma, såsom tjenlige at nyttjas wid Sveciæ-Verket:

“Eders Hög-grefl. Excell. tecktes ej onådigt uptaga, det jag, som aldrig ännu har haft den lyckan, att en gång wara hos Ed. Hög-grefl. Exc. till namnet bekant, fast mindre kan förmoda mig åga någon del uti Ed. Hög-grefl. Excell:ces höga gunst, skal nu få drifligt understå mig, att, under Eder Hög-grefl. Exc:ces få mångfaldiga och högt angelågna förrättningar, med denna min skrifwelse framkomma. Den högtbeprifeliga mildhet, som med en oförliknelig tapperhet, hos Ed. Hög-grefl. Excell. till allas wördnadsfulla förundran, sig så herligen har sammanparat, år allena som brakt mig till denna driflighet, och lemnat hos mig den wisse och såkre förhoppning, att Ed. Hög-grefl. Excell. warder med nåder anseendes hwad jag af ett wålment upfåt, medelst detta, kommer i all ödmjukhet att anbringa. Det åre, Nådige Herre, mer än 10 år förflupne, sedan jag, af en hjertelig åstundan, att på något fått kunna hos Ed. Hög-

d) Deså Collectanea som sluteligen stego til ganska många Volumer, köptes, efter Palmkölds död, för 3000 Dal. Kopparmynt af Academie Bibliotheket i Upsala.

e) Berättelsen år tryckt uti Ol. O. Celsii, år 1745, utgifne Bibliothecæ Upsalienfis Historia, Sid. 69.

Hög-grefl. Exc. infinuera min ringa perfon; och till att öppna mig wågen därtill, kom uppå de tankar, att uthaf wåre gamle Crónikor och historiska Handlingar, samt hwarjehanda particuliere efterrättelser, sammanfånga och uti ett corpore tillhoppa fatta alt hwad jag kunnat finna i någon mätto tjänligt till den, under Ed. Hög-grefl. Exc:ces höga auspiciis, i verket warande splendide och makalöfe *Sveciam antiquam et novam*. Samma mit förhafwande kom wål genom Ed. Hög-grefl. Exc:ces strax derpå fölgde utresa till de Tyska provincierne, att någorledes fludsa, icke desto mindre har jag likafullt, uti min fattade dessein fortfarit, och det med så mycket större flit och ifwer, som jag åfwen wid samma tid blef avancerad till Actuarie-fysflan uti K. Maj:ts Archivo, och såmedelst seck närmare anledning och tillfälle af de på then tiden dårsammastådes befintelige, men nu genom den olyckliga Slåts - branden f) till en god del, förkomne historiska Acter, komplettera och föröka mitt tillförenne sammanbrachte förråd. Men som mig åter åhr 1697, wid min flyttning ifrån förberörde Actuariatet i Archivo, till det genom Herr Secreter. Schmedmans advancement, öppnande Actuariatet uti Kongl. Maj:ts Cantzeli, mötte mig ett nytt hinder, som syntes fåtta mig i twifwelsmål om ytterligare framgång, efter som jag således kom att engageras med andra fyslor, och ingen så god lågenhet mera hade derpå att arbeta, dock som jag till detta verk

f) Den skedde d. 7 Maj. 1697.

verk befann hos mig en fynnerlig inclination, och deslutan med stor kostnad, slit och förfärlighet mig allaredan till den ändan förskaffat merendels alla, så in- som Utrikes af mycket utgångne rare Andeler, samt allahanda historiska Skrifter och curiösa Handlingar, som i någor måtto beröra Sverige eller dess underliggande Provincier och Landkapen, så att jag och deröfwer fatt mig i anförlig skuld och stor olägenhet, har jag, oaktat alle mine härvid mötande hinder och besvär, ändå framhårdigt häruti continuerat, och anteligen dermed så wida kommit, att jag, förutan mycket, som intet ännu är renskrifvit eller i ordning bracht, har att upvisa trehne stora Volumina in 4to med min egen hand och en allra compresfalle styl sammanfattne, som inoch alla Collectanea miscellanea om Sveriges Rike i gemen, samt alla dess Landkapen och underliggande Finske, Sleske, Lillandske och Tyfska Provincier i synnerhet, hvarutinnan, jempte en med all sin sammanfattad berättelse om alle uti hwart Landkap befintelige Städer, Slätt, Kyrkior, Paläs och Herresäten, samt gamla Kloster och ellers remarquable orter, inslyta merendels alla de passager, som hos in- och Utrikeske Authorer stå till att finna om någon ort i Sverige, (såsom och alla Monumenter, Runenemar undantagne) Inscriptioner och curren- teter, som wid hwar och en ort kunna weta i akt att taga. Jag har och tagit mig den mödan, att af Historien emera hwad märkwärdigt uppi hwar ort är händt eller förut-

förrättat, jämnwål när och af hwem hwar Stad, Slätt, Kyrkia, Kloster och Palais blifwit upbyggt, förbättradt, albrändt och förflördt, eller någre andre befynnerliga händelser warit underkastad, görandes det som angår Upland, allena ett stort Volumen för sig sjelf. Nu, endock jag i mitt sinne och samvete är öfvertygad om den möda och flit samt kostnad, som jag uppå detta Verkets sammandragande, öfwer 10 åhr anwåndt, så har jag likwål aldrig kunnat tänkia att thet skulle winna af en och annan den applausum, som jag med lugnad nu förspörjer, icke allenast af Hr Vice Præsidenten Leyonmarck, min gunstige Gynnare och befördrare, som då han för tre weckor sedan oförmodeligen kom först att se det, fann det både mycket nyttigt, såsom och nåstan oumgångeligt för den som får befallning Descriptionem Sveciæ att utarbета, utan har och Hans Hög-grefl. Excellence Gref Bengt Oxenstierna, som i går låt komma det för sine ögon, och med flit såg thet igenom, betygat derwid ett så nådigt nöje och wälbehag, att H. Hög-grefl. Excell. af eget bewåg tillföde mig, att wela det samma hos Ed. Hög-grefl. Excellence i bästa måttom recommendera. Skulle jag ån vidare bli så lycklig och jemwål erhålla Ed. Hög-grefl. Excellences ynnest och hög-gunstiga approbation, som ifrån början härwid warit mitt förnämle ögnemärke, har jag wunnit det jag sökt och hindat det mål, jag endast syltat efter."

Palmstokolds Samling af historiska Extra-
der och Documenter; på hwilken han öfwer

10 år arbetat, lär ej förr än omkring år 1702 blifwit något betydande, ty det synes som hwarken Örnhielm, Lagerlöf eller Hermelin känt och efterfrågat den samma, då de arbetade på Sveriges historiska och topografiska Beskrifning, uti hwilken denna Samling hade warit dem til mycken nytta.

Leyonmarks och Blåmans bemödande at få Translat. Rönnow utnämnd til at, i Hermelins ställe, författa den oftanämnde Beskrifningen, blef frugtloft. De hade öfwertalt Gr. Dahlberg at hos Konungen recommendera Rönnow i detta ärende, hwilket Dahlberg ock så gjorde, men han feck ifrån Konung CARL den XII följande bref:

“CARL &c. Wår synnerliga ynnest &c. Wij hafwe uthaf eder underdåniga skrifwelse af d. 30 Januar. nåstförledne, förnummet den herömliga omsorg, som I dragen för det historiska Verket, Svecia antiqua et nova benåndt, och at I uti Secreteraren Hermelins ställe, Öfs i nåder föreslå Translatoren Rönnow, till at härefter det vidare utharbета, såsom ock Vice Præsidenten Leyonmarck, at den samma Censurera och skårskåda, på det alt med så mycket större försligtighet må blifwa inrättadt; hwarpå detta lånder eder till nådigt Swar, at, såsom Wij i nåder hafwa godtfunnet, at låta detta Verket än vidare förblifwa under Hermelins bearbetande och inseende, såsom den där hafst tillfälle at skaffa sig behörig kunskap om dess beskaffenhet och sammanhang, och allareda därpå anwåndt tid och arbete;

arbete; samt förordnat honom till hjälp, Bengt Högwall, som skall wara en lård person och skickelig till arbetet i Stockholm, efter den antagna methoden at förfättia; alltså hafwe Wij redan låtet därom befallning afgå till Wårt Cantzlij-Collegium, förmodandes at Vårket här efter, på det fättet kan beqvåmligast bringas till ändskap. Wij befalle &c."

Merecz. d. 10 Apr. 1702.

CAROLUS.

C. Piper."

Driften med Sveciæ-Verkets fullkomnande war denna tiden alt mer och mer förswagad. Konung CARL XI hade redan år 1697 blifvit död. Gref Dahlberg dog 1703, och Hermelin, som efter Lagerlöfs död 1699, hade börjat sit arbete med den efterlångtade Beskrifningen, och skulle, på K. CARL XII:s befallning därmed fortfara, var med Konungen Utrikes och omkom sluteligen uti Fältslaget wid Pultava år 1709. Det förflörande och kostsamma kriget orsakade at Penningar tröto til betalningen för en del af de förfärdigade Kopparflick.

Kopparflickaren Van den Aveelen inlämnade til K. Cancellie-Collegium et Memorial, hvaruti han gifver Specification på de Kopparplåtar, som han til Sveciæ-Verket 1703, på befallning utarbetat, och anhåller om K. Collegii föreskrift hos K. Stats-Contoiret, at

VIII. DEL.

F

efter

efter det Contract, som framl. Gref Dahlberg med honom uprättat, utbekomma sin fordran, 262 Riksdlr som hans Specification be-
styrker, emedan han, i brist af betalning, rå-
kat i skuld och förlågenhet, med hustru och
barn, på en främmande ort. Kongl. Cancell.
Collegium skref därpå til K. Stats-Contoiret
och berättade innehållet af Van den Aveelens
Memorial. samt recommenderade honom at
blifva hugnad med prompt betalning för sitt
arbete. Brevet är dat. d. 16 Decemb. 1704,
och underskrifvit på K. Cancellie-Collegii
vagnar, af N. Gyldenstolpe. T. Polus. N.
Liljeroth.

Widare skref Van den Aveelen, den 2
Sept. 1705 til K. Canc. Colleg. och berättar
at twänne quartaler af hans lön, ännu voro
innestående. At han af framl. Gr. Dahlberg
fådt löfte om sådan lön, som hans antecesfor,
sal. Swidden åtnjutit, näml. 600 dal. smt
årligen, och desutan betalning för hvar flyc-
ke arbete, hvilket han altsedan sin hitkomst
d. 1. Octob. 1698 bekommit, til och med år
1703. Men at han för år 1704 icke fådt mer
än halfva lönen, m. m. At han drages med
torftighet, och icke förmodar at H. Maj:t,
som orden lyda, *skulle gifva honom, som en främ-
mande år, allenast halfva lönen, såsom med dess lif-
egne undersätare procederas.* At han, i den hån-
delsen, vill återresa til sin födelse ort, m m.
At han många suppliquer ingifvit til K. Stats-
Contoiret, om sin fordran, men icke något
svar bekommit, och at han därför anhåller
om Kongl. Collegii recommendation.

Imed-

Imedlertid var man omtänkt at de graverade kopparplåtarna som hade kostat stora penninge-lummor, och hvilka woro hos dem, som aftryckningen förrättat, skulle noga förvaras och komma på säkert ställe. Uti anledning däraf, utgafs följande extract af Kgl. Cancellie-Collegii Protocoll: "Efter som tiden synes altförlänge komma at utdragas, innan Kongl. Cantzli-Collegium kan få den under rättelse, som wederbör, om Räkenskaperne för de medlen, som Hans Kongl. Maj:t har låtit använda på det Historiographiska wärket *Svecia antiqua & nova*, och de materialierne, som höra til bem:te Wark, imedlertid stå i fara för eldswådor och andre olyckelige händelser, där de skulle längre lemnas på den ort, hwaråft de nu för tiden äro; så har K. Colleg. funnit bäst och säkrast, at låta nu, til en begynnelse, föra kopparplåtarna hijt up til Cantzeliet at förvaras i K. Archivo: hafwandes den, som aftryckningen förrättat, att utbekomma af Secreteraren i Archivo, den eller de kopparplåtar, som han till wärkets completering, efter handen kan behöfwa. Actum Kongl. Cantzeliet, d. 18. Sept. 1706." *Ex protocollo, ad mandatum.*

B. Högwall.

Et annat Extract af K. Canc. Collegii Protocoll, den 14 Febr. 1708, underskrifvit af Benct Högwall, innehåller at, på Secreteraren Eliæ Palmföldes ingilne memorial angående huru kopparplåtarna och andre materialier til *Sveciæ-Verket*, må skyndsamt och riktigt förfärdigas, resolverades, at Asfesfor Brenner, som är kännare af Ritningar och

Kopparstick, skulle anmodas at öfwerse det arbete, som af Kopparstickaren Joh. van den Aveelen, blifwer til samna werk gjordt, huruwida plåtarne äro efter contractet förfärdigade; då K. Colleg. förmodar at Secret. Palm-sköld och Asfefs. Brenner, sedan wilja underskrifwa de Attester, som hädanefter gifwas kopparstickaren om dels arbetes riktighet.

Kongl. Cancellie-Collegium tog sig sedan närmare an Joh. van den Aveelens åliggande om at få betalning för sit arbete. Det skref til Konung CARL XII et bref med förbön för denna Kopparstickaren, at han åtminstone måtte få någon del af sin inneslående fordran. Det berättar om hans torftighet och gifwer honom det beröm, at "han är i sin wetskap en wälförfaren och öfwad Konstmästare, som i det nambkunniga Wårket *Svecia antiqua & moderna* gifwit wackra prof af sin konst, der till med än ytterligare torde wara nödig till at utgifwa något Historiskt Wårk af Ed. K. Maj:ts oförlikneliga åhrefulla Hjelte-bedrifter, hwaraf han ofs ett wackert arbete redan har wijsl", m. m. Brevet är dat. d. 8 Jul. 1716 och underskrifvit af Arv. Horn, Georg Wachslager, Joh. Brauner.

K. Canc. Colleg. skref äfwen et bref dat. Stockh. d. 7. Dec. 1717 och undertecknat af samna Ledamöter, til Ombuds-Rådet Baron Fahlström, med begäran at han hos Konungen wille utwårka det Van den Aveelen kunde utbekomma någon del af sin dåwarande fordran för arbetet med graverade kopparplåtar.

Koppar-

Kopparflicken uti Svecia antiqua & hodierna äro 354 til antalet, af åtskillig storlek, och Verket är delt i Tre Tomen, af hvilka den Första innehåller 151. Den andra 77 och den tredje Tomen 126 kopparstick.

Detta Verk, som på publik bekostnad förfärdigades, utkom omkring år 1716 och består, utom Registret, allenast af kopparstycken. Desse föreställa Svenska Städer, Kyrkor, Slott, några publika och några enskildas Hus i Stockholm, större Herregårdar på landet, Ålderdoms-minnesmärken samt åtskilliga Svenska Provinciens vapen. Äfven äro där, uti kopparstick, KONUNG CARL XIIS, KONUNG CARL XIIIS och Gref Dahlbergs Porträter, en Charta öfver Sverige, med titul: *Veteris Orbis Arctoi Typus*, en annan, med titul: *Nova Orbis Arctoi Tabula geographica g*), en Tabell som föreställer de gamla Svenska Mynt, en annan som föreställer de Svenska Riddare-Orden, och åter en, som visar de gamla Runska, de Ulphilanska och de så kallade Munkebokstäfver. Näst framför Prospektet af Stockholm, är en afbild af Birger Jarl, efter et monument uti Tavastehus Slott i Finland.

Verket ämnades icke at allmänneligen försäljas, men at Exemplar däraf skulle för-
F 3 åras

g) Denna lilla Charta seck många förbättringar i afseende til de förut då utkomne Chartor öfver Sverige. Därtill bidrog, utom Prof. Spole (se sid. 53) egenteligen Baron C. Gripenhjelms, genom de efterrättelser han lämnade ifrån Svenska Landtmätare.

åras til främmande Magter och Herrskap, eller deras Sändebud *h*), samt til några af lärdom kände Män.

Efter år 1720 kommo Exemplaren af detta, jämte flere på publik kostnad, tryckte verk, under Riks. Ständers Contours disposition, då en del af dem såldes för lindrigt pris, och en del utlånades i afbetalning på Krono-fordringar. Vid Riksdagen 1770 gjordes åter den Författning, at, sedan et visst antal Exemplar därpå blifvit aflåmnadt til Kongl. Cancellie-Collegium, för at, enligt första afsigten, efter handen användas til presenter, skulle de öfrige Exemplaren, jämte kopparplåtarne, blifva Kongl. Bibliothekets tilhörighet. Bibliothecarien skulle således om dem hafva vård och Bibliotheket skulle hafva vinsten af de Exemplaren som kunde förfärlas eller utbyttas emot andra dyra böcker *i*). Gemämligen var priset på et complet Exemplar af detta verk, omkring 8 R:d.

Flere

h) Till bevis huru högt Utlåningar värderade detta Verk, kan följande anmärkning uti Buslers Beskrifn. om Upsala. 2:dra del. sid. 38 anföras: Engelska Ministern Lord Carteret besåg Upsala Aca-demies Bibliothek, och då han därstädes såste mycken upmärksamhet på Gref Dahlbergs Svecia antiqua et hodierna, blef et Exemplar deraf honom gifvit, på Bibliothekets vågnar. Lorden, af årkånsla för denna gåfva, skänkte till samma Bibliothek, strax därefter, år 1722 Tre dyra Verk, som tillsammans utgjöra 20 Volumer in Folio.

i) Biblioth. Hist. af Warmholtz. 4 Del. sid. 62.

Flere utlånningar hafva copierat stycken utur Sveciæ-Verket. Bland dem har Petr. Schenck, en Kopparstickare i Amsterdam, afcopierat 20 stycken, och utgifvit dem med titul: *Icones Prætoriorum ac Villarum, variorumque publicorum Regis Sveciæ Ædificiorum, quas CAROLO XII Æc. offert et inscribit Petr. Schenck, Sculptor Amstelod. k*). Uti Hallands Beskrifning af Asfesf. Richardsson, åro åfven några stycken utur Sveciæ-verket, copierade, med små förändringar. Alla desfa copier åro dock hvarken så stora eller så vål gjorde, som originalerne. Några af kopparplåtarna hafva undergått reparationer, hvarföre ockfå de äldre aftrycken åro de måst efterfökte.

Utaf Örnhelms, Lagerlöfs och Hermelins ofullkomnade Beskrifningar til Sveciæ-Verket, blef något tryckt, och alt det tryckta fladnade vid at blifva längre eller kortare fragmenter. Uti Antiquitets Archivet finnes Örnhelms egenhändig M:script til Beskrifningen, med titul: *Svecia antiqua et Nova, s. Descriptio Regni Sveciæ*, och af det kan man se huru verket, af honom var ämnat at indelas. Det skulle bestå af 6 Böcker, och *Liber I. de Sveciæ Gothiæque Regnis generatim*, skulle hafva 12 Capitel, näml. "Cap. I. De vocabulo situque Sveciæ et Gothiæ. Cap. 2. De Cœli Solique qualitatibus. Cap. 3. De primis Sveciæ Gothiæque habitatoribus, atque unde illi in has oras concesserint. Cap. 4. De Svedici Gothicique Regnorum vetustate. Cap. 5. De

5. De Gentis utriusque moribus atque institutis priscis hodiernisque. Cap. 6. De Religione Sveonum Gothorumque antiquissima et prima, ævi succedentis, propioris, proximi hodiernique. Cap. 7. De Cultu Sapientiæ, Linguaë, Litteris et Scriptura Sveonum Gothorumque veteri. Cap. 8. De Rebus gestis ævi prisce recentiorisque. Cap. 9. De Migrationibus Gentis et variis olim in alias orbis partes deductis Colonis. Cap. 10. De Antiquis genuinisque Regnorum Sveciæ ac Gothiæ Insignibus. Cap. 11. De Divisione Regni totius in partes majores universim. Cap. 12. De partium Majorum in minores divisione, quarum Descriptiones peculiaribus dein libris tradendæ" 1). Mer än de 7 första Capitlen af första Boken, hant Örnghjelm ej med at utarbeta, hvilket sedan oförmodat blef tryckt uti Frih. Chr. von Nettelbla, "Greinir or theim Gaumlu Saugum, Laugum og Ithrotter; oder Nachlese von alten und neuen, fremden und eigenen, einheimischen und ausländischen Abhandlungen, Anmerkungen" &c. III. st. gedr. auf dem Brunckeberg, (Frankfurt) 1765 in 4:o N. IV. p. 173 — 296 m).

Et tryckt Fragment af Beskrifningen til Sveciæ-Verket är på fyra språk, nemnl. på Latin, Svenska, Fransyska och Tyska, samt består af allenast et ark in Folio, hvaraf första sidan är Titulbladet. Om detta Fragment är det samma som det prof-ark på fyra språk, hvil-

1) Biblioth. Hist. af Warmholtz. I. Del. sid. 64.

m) ibid.

hvilket af Profefs. Spole nämnes uti dets här ofvananförde *n)* bref til Gref Dahlberg, af d. 11 Januar. 1695 få kan det icke, som Warmholtz menar *o)*, vara af Lagerlöfs Beskrifning, ty Lagerlöf feck ej förr än i Junii Månad 1695 Konungens befallning at författa Beskrifningen. Som detta fragment är få fallsynt at kanske allenast et eller två Exemplar där af finnas, få låter jag en afskrift af hela dets titel, och af Svenska texten, här följa:

“Svecia antiqua et hodierna, sive Regnorum Sveciæ ac Gothiæ, adtributarumque Provinciarum nova et accurata Descriptio, adjunctis æneis Choro-atque Topographicis Tabulis. - - - - Sweriges ock Gjöthes Konungarikers sampt alle där till lydande Landskapers nya åck noga Beskrifwelse, måd hosfogade Choro-åck Topographiska koppar figurer. - - - - Des Royaumes de Svede et de Gothie et toutes les Provinces qu’y appartiennent, nouvelle et exacte Description, avec des Figures Coro- et Topographiques en taille-douce. - - - - Der Königreichen Schweden und Gothen, wie auch ihnen Zugehörigen Landschaften, neue und genau Beschreibung, mit zugefügten Choro- und Topographischen kupffer figuren.” Tomus Primus. Holmiæ, Typis Reg. privilegiatis Burchardinis.

“Första Boken, Om Sverige åkk Gótharike igemen. Cap. 1. Om Sweriges åkk Gótha-

F 5

tha-

n) sid. 53.

o) Bibl. Hist. af Warmh. I. Del. sid. 65.

tha-rikes Namn åkk belågenhet. Swea namn
 förmenar man rättare wara hårkommit af då-
 ta Rikes berömlige Infliktare Konung Swen,
 än af Skogars åkk ödemarkers kullfällande
 åkk fwedjande. Ty huru kan Swea-land
 fått enkannerligen namn där af, att dåfs in-
 byggiare gjenom skogsfällande åkk fwedjande
 gjordt dåfs åkermark beqwan att plöjas, fås
 åkk båra såd, mådan intet land i världen, som
 af Noaks flod fördränkt åkk nu åter tårt
 blifwit war, har på annat fått, ifrån de tiåk-
 ka skogar, hwarmåd dåt öfwerwuxit war,
 kunnat blifwa rånfat åkk til åker okk betes-
 mark förwändt? Fördånfkull dåt som på för-
 sta eller flere hundra år tid efter Syndaflo-
 den skiedde i alla andra utdelte åkk uptagne
 världenes parter, dåt kunde ju ikke uti Swe-
 arne åkk dåt land de intogo, fålunda enskylt
 utmärkias, at där af såsom itt fårdeles kiän-
 netekn, de borde få sitt namn åkk mårcke.
 Hiwi må man ikke tykkia likare, att som de
 nåt onliggiande fålk åkk land tros fått sitt
 namn af deras första uphofsmån, såsom af
 Nore. Norfk åkk Norige, af Dan, Dansk och
 Danmarck, af Angul, Änglisk åkk Ängelsman,
 af Teut. Tyfk. Tyfkland, åfwen få af Swån,
 Swånfk åkk Sverige. Tyfkarna kalla fuller
 vårt fålk åkk land, Schweden, hwilket ord
 med liudet kårmer når inn på vårt Góthi-
 ska ord fweda eller fwedja, men har hos Ty-
 skarne ingen sådan bemärkelse, ty hos dem
 kallas aldrig fweda eller fwedja, Schweden,
 utan brånen, hvilket åkk åfwen hos åfs he-
 ter bråna. Älfördånfkull kunna af det Swån-
 ska

fka ordet swedja, Tyskarne intet kallat Sverige, Schweden, dåt somblige på latin kallat Svecia åkk Sveonia, åkk fålket Svecos. Sveones eller Sviones. Wåra Förfäder hafwa fordom allmänt kallat dåtta Konungariket, Swea wålde, åller Swia waldi, det år, Swearnes wålde åller Rike, hwaraf år tagit Swears Idier Swiars namn, hwilket igenfinnes hos Tacitum åkk andra, hwilket åkk måkta wål öfverenskommer mäd dåt som te gambla Swånfka dåtta landet kallat, nåmbligen Swea Rike, hwaraf Fålket år kallat blifwit Swear, dåt år Swånske, åkk uppSwear de Swånike som bodd i dån högländare delen af Sverige. Mån de fara ganska willse, som mena Sverige wara få kallat fördånskull, att dåt ifrån många hundrade år år af twånne Riken sammankåmmit, de Swears och Góthers. Ty fordom war Sverige ikke i tu, utan fast flere Riken fonderdelat, hwilkas Konungar, hwar för sig, Upfala Konungen såsom dån förnåmbsta åkk de andras Öfwer-konung, med all wórdnat måtte gå tillhanda, åkk mäd lydno åkk årlig skatts årlåggiande upwakta. Sådane troskyldige Konungar kallades hos våra Förfäder, Lyd-kongar åkk Skatt-kongar, hwilka, efter de åfta förbunde sig tillfamme, att med krig angripa sin Öfwer-kong, når han mot dån tedde någon strånghet, så att de honom ikke allenast mäd hårskiöld beångstigade" - - - - -

Den besynnerliga och ovanliga bokstafvering eller stafning, som år i detta fragment, instämmer hvarken med Lagerlöfs eller Hermelins skriffätt, då den jämföres med deras

ras

ras egenhåndiga Manuscripter. Warmholtz uti Biblioth. Hist. I. Del. sid. 66. säger at Nils Hufvudson Dal *p)* skulle åfven, efter befallning, arbeta på en Beskrifning öfver Sveciæ-Verket, och at hans instruction i det ämnet, ännu förvaras i Antiquitets Archivo. Det kan således vara någon anledning at gissa åfven på honom, såsom författare til Svenska Texten uti nyssnämnde fragment.

Et annat fragment är på Latin och Svenska, i 2 Columner, och åfven ifrån Burchardiska tryckeriet, men lårer ej fådt något tryckt Titul-blad. Det består af 28 ark in folio, och innehåller 10 samt något på 11:te Capitlet. Genom et tryckfel uti pagineringen på sidan 105 har den följande pagineringen blifvit oriktig, ty numern på sista sidan bör vara 112. De Svenska Titlarne på Capitlen, äro följande: "1. Cap. Om några desse Nordiske Länders gamla namn, som uti de Romerska och Grækska skrifter finnes vara förmålte; och först om namnet Scandinavia samt Öresund. 2. Cap. Om namnet Baltia, des ursprung och bemärkelse. 3. Cap. Om namnet Basilia. 4. Cap. Om Pythæ Masiliensis reesa till dessa Nordiska orter, och hans berättelsers trowärdigheet; samt om det i gamla tider namnkunniga landet Thules rätta belägenheet, namns betydelse och ursprung. 5. Cap. Hwarest förmåles orfakerne, hwarföre de gamle hafwa kalladt detta landet en öö, och somliga

p) Nils Hufvedson Dal var Informator för Kongl. Pagerne.

liga jämväl meent, at det woro fördelt i fleere Öijar. 6. Cap. Om det inländska ordet Sverige, samt det Latinska namnet Svecia. 7. Cap. Om Swea Rijkets forna och för tiden warande gräntse-skilnader, samt om des märkeliga widd, och inbyggjares myckenhet. 8. Cap. Om landets fruchtbarhet och andra förmoner. 9. Cap. Om Österfjös namn, ursprung, förmoner och herrikap. 10. Cap. Huru länge detta landet hafwer waret bebodt, och om des inwånares första inkomst. 11. Cap. innehållande bewijs, at Swea och Gôtha riket är det älsta Konunga-fäte i heela Europa".

Förmodeligen har Profesfor Lagerlöf varit författare til det, som i detta fragment är tryckt.

Åter et annat fragment af Beskrifningen på Latin och Svenska i 2 Columner, består af allenast 1 ark in folio, och har följande titul: "*Svecia antiqua et hodierna, sive Regnorum Sveciæ ac Gothiæ, et Provinciarum, quæ sub iis sunt comprehensæ, nova atque accurata Descriptio, adjunctis Choro- atque Topographicis in ære sculptis Tabulis - - -* Sweriges och Gîôthes Konunga rikkers, samt alle därtill lydande Landskapers nya och noga Beskrifvelse, med hoosfogade Choro- och Topographiska kopparstycken." *Holmiæ Typis Viduæ b. Nic. Wankiswij, Typogr. Regii.*

Detta fragment är til ord och meningar lika lydande med första arket af det nyss förut nämnde. Det är allenast på tre eller fyra ställen, som orden äro liket annorlunda, dock så,

få, at meningen alltid blifver denfamma. Titeln på förſta Capitlet, är här: "Om några namm, under hwilka i gamla tijder, deſe Nordiſke Länder, uti the Grækiske och Romerſke ſkrifter, finnas wara förmålte; och förſt om Scandinavia ſamt Örefund." Sjelfva Texten ſlutas med ordet: "kunnandes".

Anledning är til den tankan at detta fragment är et af de fyra arken, ſom af Hermelins Beſkrifning blefvo tryckte, emedan Leyonmarck uti brefvet til Gref Dahlberg, (ſe ſid. 54) ſäger om dem, at de innehålla deſamma ſom Lagerlöf redan upptecknat.

Uti Öfv. Direct. Faggots förſta Præſidii Tal i K. Wetensk. Acad. om Swenſka Landtmåteriet. ſid. 72 ſåges at Rikſens Ständer ſedan anmodat Hr Wilde och Hr v. Stiernman at fullfölja Beſkrifningen til Sveciæ-Verket, men at de, i anſeende til andra gjöromål, ej ville åtaga ſig denſamma. Där ſåges åfven at Archi-Biſkop Eric Benzeliuſ, år 1740 varit finnad at taga ſig före detta arbete, men hans tidiga död gjorde at det ej kom til verkſtållighet. Hans egenhåndiga anteckningar uti detta ämnet, äro ännu til en del i behåll.

At framl. Cancellie-Rådet Berch åfven ſamlat för en Beſkrifning til Sveciæ-Verket, vittna hans egenhåndiga annotationer, ſom finnas uti Antiquitets-Archivo.

Utaf ofvananförde fragmenter af en Hiſtoriſk Beſkrifning till Sveciæ-verket, kan
man

man se, at deras författare påbörjat arbetet efter en altför vidsträckt plan. Den instruction angående denna Beskrifning, som finnes uti Konung CARL XI:s Bref til Profesf. Lagerlöf, (sid. 54) föreskrifver väl många ämnen som skulle afhandlas, men meningen har förmodligen dock icke varit, at på en kort tid, en till alla delar fullständig Riks-Historia skulle utarbetas. En sådan, jämte Topographiske beskrifningar öfver hvarje ort och antiquitet, som kopparstryckena föreställa, skulle utgjöra et mycket vidlyftigt verk, och af många års arbete. Det tyckes oförgripeligen, at om Beskrifningen börjats med et kort sammandrag af Sveriges Historia, och sedan blifvit fullföljd af de Topographiska underrättelser, till hvilka Kopparstryckena gifva anledning, så hade verket med lätthet kunnat bringas till fullbordan, och det åsyftade Patriotiska ändamålet blifvit tillräckeligen vunnit.

Anmärkingar

Om

Utländske Specerier,

Nyttjade i Sverige uti 16 Seklet.

Af

JOH. DAV. FLINTENBERG,

Folkslagens fortgång i Kultur och deras förändrade lefnadslätt åro ämnen, som tillhåra icke mindre historieskrifvarens forskning, än filosofens. Ty vill man, i kannedomen deraf, icke blott stadna vid en allmän taffla öfver menniskölynnets ombytligheter, utan noggrant följa en Nation, i dess förändring af seder, smak och tankefatt, så måste historiska uppgifter ligga till grund. Men vid dessa undersökningar möta flera svårigheter, än vid någon annan del af historien. Sådane förändringar ske småningom, man blir dem ej genast varse; man gör sig ej alltid mödan att anteckna dem. I tillämpningen af visse enskilda facta, till hela nationer eller folk-klasser, kunna äfven misstag lätteligen åga rum. Likväl när man jämför mer aflågsna tids-
hvarf

hvarf fins emellan, så märkes desä ombyten af feder och lefnadsfått, uppkomna genom nya näringsfång, nya begär och beqvåmligheter.

Fåstes uppmärksamheten vid det, som tjernar till människoflågtets föda och uppehälle, finner man en mångfaldig omväxling, beroende icke mindre af länders olika fruktbarhet, än af människofinlets uppfinning. Då några klimater öfverflöda af de måst vålsmakande frukter, gifves det andra, som af sig felfve ej frambringa många åtbara växter. Då några nationer, till födoämnen, åtnöja sig med naturens alster, nästan aldeles oberedda, så använda åter andre, till smakens förnöjande, den flörsta möda och ömtänka.

Handelns och sjöfartens utvidgande förminskade den skiljaktighet, som härrör af mer eller mindre fruktbara klimater. De nordligare länder hafva derigenom tillågnat sig icke allenast södra Europas produkter, utan ock från begge Indierne. Det som i Sverige för 3 iekler sedan, endast nyttjades vid hofvet och på de förnåmares bord, det har nu blifvit ett behof för allmänheten. Här bland kunna *specier* räknas.

Under *specier* innefattas åtskilliga skarpa, vålsmakande och vålluktande ämnen, hvilka i södra delen af Europa och Orienten hämtades af örter, rötter, blommor, frukter, frön, bark och safter. Af latinska ordet *species* härstamma Italienarens: *speciaria*, det Franska *épice* och medeltidens *espiciæ*. Hos oss kal-

lades de före och under 16 seklet, *Kryddor*, af nederfachsiska ordet: *Kruud* eller *Kraut*. I företalet till Rimkrönikan läses:

*Thy ther växer så margahanda ädla frucht,
Som fruger hafwa af både smak och lucht
Som är äple, påron och kirsebår.
Ther växer uti the öfvermärkis krydde
Som väl smaka i båkar och i gryte
Som är muscat, negliger och kardemuma.*

Om man icke eftersinnar, huru mycket fördomen för det som heter utländskt, huru mycket de förnånares exempel, handels-industrie och slutligen vanan kunna verka på hela nationer, skulle man ej lätteligen föreställa sig, att visfa af desfa specerier, med en mer bitter och skarp, än behaglig smak, hafva kunnat antagas såsom låckerheter, ja eftersökas såsom aldeles oömbårliga. Men utom de anmärkta orsaker anser jag äfven anledningen till deras införande i Norden torde hafva varit öfvertygelse om deras medicinska nytta. Ännu i Konung Johan 3:s tid användes de sällste specerier såsom läkemedel. Af *Benedictus Olai* äga vi, från detta tidehvarf, en Läkarebok, tryckt 1578, och just för detta år har jag öfverkommit en förteckning på Svenska Hofvets Kryddförråd.

I nyfsnämde Läkarebok anordnas mot hufvudverk, att man till mat skulle nyttja stek, tillredd med *kryddor*, äfven bruka *coriander*, inlagd i ättika eller brånvin, samt *saffran* och *muskåteblomma*; likaledes kunde man göra en mossa, med bomul uti, och siró deruti pulver

ver af kryddor såsom: *canel*, *muskåteblomma*, *neglikor*, *paradiskorn*. Till att stärka magen borde man taga *canelbark*, *ingefära*, *cubeba*, *anis*, *muskåteblomma*, utaf hvar slag 2 quintin, och *saffran* 1 quintin, med ett halit pund (Skålpund) rent socker; eller ock skulle desla kryddor stötas sönder och brukas på maten. För hjernetorka förelägs en drick, bestående af halfannan kanna godt vin, hvaruti skulle sjudas *ingefära* och *långpeppar*, af hvardera 1 quintin, *galigo* ett gran, *neglikor*, *muskåter* och *cubeba*, af hvardera halfannat quintin. Piller mot hosta tillreddes af *peppar*, *socker*, *lakris*, *muskåteblomma* och *saffran*. Magpulver sammanfattes utaf *muskåt* och *neglikor*, af hvarje 2 qv. *muskåteblomma* 3 qv. *galigo*, *calami aromatici* och *canel*, af hvarje 1 qv. *anis* och *fenkål* 1 qv. *coriander* 3 qv. Sedefår $\frac{1}{2}$ qv. samt hvitt socker 10 lod. I Pestilens tider skulle *canel*, *ingefära*, *neglikor*, *cardemum*, *muskåter* läggas till fisken; då han kokades, och vid maten ängo *copris* och *oliver* åtas; ined åttika.

Speceriers bruk vid medicinska tillredningar beslyrkes vidare af den bok, som Apotekaren Simon Berchelt år 1589 utgaf om Pestilientien, des orsaker och botemedel. Deruti förordnas en *Latvergh* (*electuarium*) af *valnöttekärnor* och *fisken*, som gode äro; 9 stycken; samt *Holört*, *lagerbår*, *muskåteblomma*, *muskåter*, *neglikor*, m. m. tillika med ett *aqua vitæ*; med goda kryddor destileradt, hvilket han säger skulle bättre bekomma, än det luktande brännvin, som på gatorne säljes; och hvarvid måns

ga människor, kvinnor och män, sig få hafva vänt, att de kunna ej lefva det förutan.

Huru för öfrigt specierier vid matredningen då användes, och till hvilka rätter de nyttjades, derom felas närmare underrättelse. Tyska kockar voro vid Svenska Hofvet antagne och förmodeligen rättade man sig efter Tyska smaken. Hofvets förråd af kryddor kallades *Kryddkammare* och stod under en *Kryddskrifvares* inseende. Lefnadsfättet vid hofvet efterföljdes snart af de förnämsta och rikaste adelsfamiljer, ty nu hade Biskoparnes kostbara hofhållning upphört, och svenske borgaren hade hvarken förmögenhet eller anseende, at hårutinnan tåla. Man klagade redan öfver en tilltagande yppighet. År 1585 yttrar sig gamla Riksdrotsen *Per Brahe q)* "Så går nu fast utöfver thet ikedet, först uti den onödiga och onyttiga prägt, som nu *nyligen* i Kon. *Eriks* tid, och sedan som främmande hit till oss Svenske åro inkomne, både med förmycket kosteligt smycke, dyr klådebonad, *herlige, ömnige och ståtelige tillredelser med gästgäbod, mångahanda kräselige rätter och dricker, dubbel måltider* och annat öfverflöd, som mera är försligen än adligen. Ty detta rikets art och lägenhet gifver det icke eller med, att det utan rikets fördärf kan hafva något bestånd uti lengden. Och fördeniskull uti tid voro nyttigt, att afläggas. Det är intet att tänka, att Guds vålsignelse skal vara derhos, med mindre än all ting sker till måttlighet och Gudsfruktan."

Ibland

IBland de äldste handlingar i Kamar-Collegii Archiv, hvartill Herr Kammereraren *Salenii* benågenhet lemnat mig tillgång, har jag funnit några råenskaper öfver Specerier, hvilka, i K. *Gustaf I:s* och K. *Johan III:s* tid, för Svenska Hofvet mot inhåmska varor blifvit tillbytte, jemte upfattts på Hofvets konsumtion deraf. De åga vål ej det sammanhang, som fordras till en fullständig Afhandling, och denna brist har genom en tillfällig händelse blifvit ökad; men de visa dock någon del af Svenska Hofvets inre hushållning, de visa förhållandet af de utländska varors värden till de inländska, och af hofvets lefnadsfått kan man sannolikt sluta, huru långt bruket af främmande varor sträckt sig till den öfrige delen af nation. Detsutom då *Dalin r)* förmodar att i K. *Gustafs* tid föga andra specier voro kända, än peppar, och *Bergius s)* säger sig ej veta, huru mycket socker den tiden i Sverige var gångse, har jag ansett detta ämne mindre utredt, och fördriflar därför, att till K. Akademien framgifva några få fragmentariska upplysningar.

I. Specier, nyttjade i K. Gustaf I:s hof 1540.

Topfsucker.

Öfrigt sedan förra året — 9 Top. *Melis* vägde 82 pund 6½ lod.

Inköpt af *Peter Mees* 19 T. *Melis* v. 166. p. 15. l.

— af *Jacob Sale* 2 T. d:o v. 10 p. 5. l.

— af

r) Sv. R. Hist. III. Del. I. p. 513.

s) Tal om Låckerheter I. p. 71.

- af Skeppar *David* 6 T. d:o v. 50 p. 10 l.
- af hustr. *Margr. Cluff Persons*, 1 T. d:o v. 11 p.
- af *Henric Hogenberg* 4 T. *Carnarie* v. 37 p. 15 l.
- af Skeppar *Dirick* 1 T. *Thomas* v. 22 $\frac{1}{2}$ p. 10 l.
- Summa inwert och inköpt 44 T. 390 p. 13 $\frac{1}{2}$ l.

Utgifvit: *Pår n. Fr. i egen person* 2 T. M. v. 7 p. 8 l.

- *Clemis Kock* till årets förtåring och vår nåd.

Frus kyrkegångs högtid:

Carnari 2 T. v. 19 p. 24 l.

Melis 17 T. v. 149 $\frac{1}{2}$ p. 5 l.

- *Gert Kock* till de *Lijlåndske Sändebuden:*

Carnari 1 T. v. 7 $\frac{1}{2}$ p.

- *Jacob Kock* till de unge herrars daglige Kök:

Carnari 1 T. v. 10 p. 7 l.

Melis 4 T. v. 36 p. 8 l.

- *Barbro kokerska:* *Melis* 3 T. v. 24 p. 24 l.

- *Clauis Kock* til de unge herrars behof på tåget om vintern. M. 1 T. v. 9 $\frac{1}{2}$ p. 12 l.

- *Gert Kock* till herreköket. M. 1 T. v. 8 p. 6 l.

- Till *Svartsjö* för de unge herrars behof

M. 1 T. v. 10 $\frac{1}{2}$ p.

- Till de *Danske Sändebuden* på *Svartsjö:*

M. 1 T. v. 6 $\frac{1}{2}$ p. 10 l.

- Till *Cantzlerens*, *Sten Ericsons*, *Abram Ericsons*, *Peder Bragdes* och *Tvire Persons* m. f. behof, som *Jörgen Kock* i borgare köket anamade

M. 1 $\frac{1}{2}$ T. v. 11 p. 13 $\frac{1}{2}$ l.

- Uti *Fateburs stugan* till *Cantzlerens* behof dagliga på bordet M. 1 $\frac{1}{2}$ T. v. 15 $\frac{1}{2}$ p.

- Sändes till *Svartsjö* med *Jacob Brödsven:*

M. 2 T. v. 17 p. 8 lod.

- d:o till de unge herrars behof M. 1 T. v. 10 p.

- Till *Svartsjö* efter marskalkens skrifvelse

1 T. v. 10 pd. 15 l.

Chris.

— *Christoffer vintappare att temperera vin:*

M. 1 T. 6 $\frac{1}{2}$ p. 12 l.

— *Meſter Hans Apothekare till 28 k:or Clareth:*

Tomes 3 T. v. 28 p.

Summa utgifvit hela året 44 T. v. 390 p. 13 $\frac{1}{2}$ l.

Ruſin.

Ófrigt från förra året 2 korgar våg. 168 pund.

Inköpt af de fransyske köpmän 4 k. v. 336 p.

— af Gert Norman - - 3 k. v. 252 p.

— af Peter Bom - - 2 k. v. 168 p.

— af Hans Skråddare, borgare i Stockholm
1 k. v. 84 p.

Lefvererat af Ernest Foganson, fogde på Calma-
re-Slott - - - 1 k. v. 84 p.

Summa Invent. inköpt och lefr. 13 k. v. 1098 p.

Utgifvit: Vår nåd. Fru i egen person 24 p.

— Clemit Kock - - - 7 k. v. 588 p.

— Claws Kock på tågit om vintern 1 k. v. 84 p.

— Jakob kock - - - 18 p.

— Barbro kokerska - - - 16 p.

— Gert kock till Lifländske Sändeb. - 12 p.

— Till Svartsjö efter Albrecht Zulzendrancks
ſkrifvelse - - - 10 p.

— Till unge herrarnes behof på Svartsjö 9 p.

— Jörgen kock i borgare köket - 29 p.

— Utſpifat till Pappegojor - - 28 p.

Summa utgifvit hela året 9 korgar v. 818 pund.

Behållning till följande året 4 korgar v. 274 pund.

Corinther.

Inköpt detta år - - - 22 pund.

Utgift. Till unge herrens behof 2 p.

— Clemit kock till v. n. Frus kyrkegång 14 p.

Swes-

Svefker.

Sedan förra året	- - -	370½ p.
Utgift. <i>Cumith</i> kock	- - -	104 p.
— <i>Claws</i> kock på tågit	- - -	20 p.
— <i>Jacob</i> kock till de unge herrar	-	50 p.
— <i>Taubenhien</i> till de unge herrar på <i>Swartfjöö</i>	18	p.
— <i>Barbro</i> kökerska	- - -	6 p.
— <i>Gert</i> kock till <i>Liffländ. Sändebud</i>		8 p.
— <i>Vår nåd. Frus</i> pigor till <i>Lekedom</i>		2
Summa utgifvit hela året	-	208 p.
Behållning till nästa år	-	102½ p.

Fikon.

Inköpt detta år af *Hans Småll* 2 korg. v. 80 pund.
 Utgifvit allt i herre köket och till v. n. *Frus*
Kyrkegång.

Mandell.

Sedan förra året och nu inköpt	285	pund.
Utgifvit: <i>V. n. Fru</i> i egen pers. att bortskänka	20	p.
— <i>C. K.</i> i herre köket och v. n. <i>Frus kyrkeg.</i>	147	
— <i>Gert</i> kock till <i>Lifl. Sändeb.</i>	9	
— <i>Jacob k.</i> och <i>Claws k.</i> till de unge herrars dagliga kôk	- -	22 p.
— Till de unge herrars behof på <i>Swartfjöö</i>	6	p.
— <i>Förge</i> kock till hela årets förtåring i borgare köket	- -	24 p.
— Till <i>Papegojorna</i> , som <i>Fateburs</i> hustru hade i antvardan	-	21 p.
— Till en <i>Papeg</i> uti <i>Kong. Maj:ts</i> <i>Magh.</i>	2	p.
Summa utgifvit hela året	-	251 p.
Behållning till det följande	-	34 p.

Saffran.

Sedan förra året och nu inköpt	14 p.	15½ l.
		Utgifv.

Utgifvit: Cl. k. till årets förtåring och vår		
n. Frus kyrkegångs högtid	-	4½ p.
— Barbro k. till v. n. Frues och de unge herrars dagliga kök	-	26 l.
— Jacob kock till de unge herrars dagliga kök	24	l.
— Claws kock till de unge herrars kök på det tåg, som skedde om vintern	-	20 l.
— Urban kock uti herreköket till årets förtåring	-	1 p.
— Gert kock till Lifländske Såndebud och årets förtåring i herreköket	-	1 p.
— Med de Danske Såndebud till Svartsjö uti deras afskedande, som Henric Clawson och Jacob brödsjwen anamade	-	12 l.
— Jörgen borgarekock till hela årets förtåring som skedde för Cantzleren, Sten Erierson, Abraham Ericson, Peder Bragde, Ture Persson	-	12 l.
— Till unge herrars kök i Svartsjö	4	l.
— Christoffer Vintappare att temperera vin	5	l.
— Jörgen Balling att färga tråd till den brandgula åreklådnigen	-	5 l.
— Apothekaren, till 28 k:or clareth, som han lecht	-	3½ l.
— Till v. n. Frus behof, som Claws Henricson anammade	-	3 l.
Summa hela årets förtåring	10 p.	2½ l.
Behållning till följande året	4 p.	13 l.

Peper.

Sedan förra året, och nu inköpt	55 pund.	23 lod.
Utgifvit: Cl. k. till Herreköket och v. n. Frus kyrkegångs högtid	-	22 p.
— Barbro kokerska	-	1½ p.
— Jacob kock	-	2 p.
— Claws		

—	<i>Claus kock</i>	-	-	1 pund.
—	<i>Gert kock</i>	till de	<i>Lifl. Sändeb.</i>	samt her
	<i>Knut Andersson</i>	och	<i>Mester Jörgen</i>	när
	de	håbandrogo	-	4 p.
—	<i>Urban kock</i>	i	<i>Herreköket</i>	7 p.
—	<i>Jörgen kock</i>	till	<i>Cantzlerens</i>	m. m. dagli-
	ga	förtåring i	<i>Borgareköket</i>	1 p. 4 l.
—	Till de	<i>Danske Sändebud</i>	1 p.	24 l.
—	<i>V. n. Fru</i>	anamat i	egen	person, som
	hennes	nåde	bortskänkte	- 3 lod.
Summa	utgifvit	hela året	-	40 p. 15 l.
Behållning	-	-	-	15 p. 8 l.

Peparkamina.

Inköpt	detta år	1	<i>Tunna vågde</i>	116 pund.
Utgifvit:	i	<i>herreköket</i>	vid	<i>kyrkogårdh.</i>
—	<i>Jacob k.</i>	till	<i>unge herrars kök.</i>	14 p.
—	<i>Gert k.</i>	till	<i>Lifl. Sändebud</i>	- 12 p.
Summa	utgifvit	-	-	56 p.
Behållning	-	-	-	60 p.

Ingefere.

Inköpt	-	-	-	47 p. 3 lod.
Gamle	mester	<i>Hans</i>	apothekare	lefvererade.
	som	<i>Johan Mekell,</i>	v. n. Herres	egen Apo-
	thekare	sände	från	<i>nye lösja</i>
	-	-	-	3 l.
Utgifvit:	Cl. k.	i	<i>herreköket</i>	- 20½ p.
—	<i>Urban</i>	till	<i>herreköket</i>	- 4 p.
—	<i>Barbro koker/ska</i>	-	-	1½ p.
—	<i>Jac. k.</i>	och	<i>Clas k.</i>	till de unge herrar 7½ p.
—	<i>Jörgen k.</i>	till	<i>Cantzlers</i>	m. f. behof ½ p.
—	Till de	<i>Danske Sändeb.</i>	-	½ p.
—	När de	<i>Lifl. Sändeb.</i>	drogo af	landet 3½ p. 3 l.
—	Till	Kongl. Maj:ts	<i>håst/salva</i>	- 1 p. 3 l.
—	<i>Fateburs</i>	<i>hustrun</i>	till	<i>Lekedomar</i>
	-	-	-	4 lod.
	-	-	-	— V.

— V. n. <i>Fru skänkte Fru Ibba</i>	-	-	$\frac{7}{2}$ p.
— G. Mest. <i>Hans Ap. att leckia</i>	28 k.	<i>Clareth</i>	14 l.
Summa utgifvit	-	-	40 p. 8 l.
Behållning	-	-	6 p. 28 l.

Neglicker.

Sedan förra året och nu inköpt	16 p.	4 l.
Utgifvit: Clem. kock	11 p.	$1\frac{1}{2}$ l.
— <i>Barbro kokerska, Jacob kock, och Claws</i>		
kock till unge herrarnes dagl. kôk	2 p.	24 l.
— <i>Christoffer vintappare att temperera vin</i>	2 l.	
Summa utgifvit	13 p.	$27\frac{1}{2}$ l.

Muskater.

Sedan förra året	-	-	$1\frac{1}{2}$ p. 13 l.
Af g. m. <i>Hans Ap. som I. M. fände fr. nyelödesse</i>	2 l.		
Utgifvit: Till unge herrars behof	2 l.		
— <i>Gustaf Johanson till Lekedomar</i>	-	2 l.	
Summa utgifvit hela året	-	-	4 l.
Behållning	-	-	$1\frac{1}{2}$ p. 11 l.

Muskate blommer.

Sedan förra året	-	-	6 p. 27 l.
Af Mester <i>Hans m. m.</i>	-	-	2 l.
Utgifvit: Clemith k. i herrekôket	3 p.		
— <i>Urban k. åfven till herrekôket</i>	-	16 l.	
— <i>Barbro k. till v. n. Frus och de unge herr. kôk</i>	8 l.		
— <i>Claws k. till unge herrars behof</i>	1 p.		
— <i>Till K. M. behof anamade Jacob hefs</i>	5 l.		
— <i>V. n. Fru skänkte Fru Ibba</i>	-	7 l.	
— <i>Gustaf Johanson till Lekedom</i>	-	3 l.	
— <i>Fateburs hustru Elin till lekedomar</i>	2 l.		
Summa utgifvit hela året	-	5 p. 9 l.	

Canele bark.

Sedan förra året	-	-	7 p. 8 l.
			In-

Inköpt	-	-	15 p.	29 l.
Af Mester <i>Hans</i> m. m.	-	-		2 l.
Utgifvit: <i>Clemith</i> k. och <i>Urb.</i> k. till årets för- tåring och V. n. <i>Fru</i> s kyrkegång	8 p.			
— Gert kock till herreköket	$\frac{1}{2}$ p.			
— <i>Barbro</i> kokerska	-	-	18 l.	
— <i>Jacob</i> kock	-	-	24 l.	
— <i>Claws</i> kock	-	-	1 $\frac{1}{2}$ p.	
— Gert kock till <i>Lisländ.</i> Såndebud	1 p.			
— Till <i>Svartfjō</i> gård när vår herre var där. efter hans nådes skrifvelse	-		16 l.	
— Vår n. <i>Fru</i> bortskänkt	-		14 $\frac{1}{2}$ l.	
— Mest. <i>Hans</i> Ap. till <i>Claret</i>	-		8 l.	
— Till 9 par knifskäft, som till v. n. <i>Fru</i> och de unge herrskap mester <i>Henric</i> knif- smed i Stockholm förarbetat	2 p.	27 $\frac{1}{2}$ l.		
— <i>Cristoffer</i> vintappare att temp. vin		3 l.		
Summa utgifvit hela året	16 p.	15 l.		
Behållning	-	6 p.	4 l.	

Galigo.

Sedan förra året, inköpt och lefver.	7 p.	2 l.
Utgifvit: Vår n. <i>Fru</i> bortskänkt	$\frac{1}{2}$ p.	
— <i>Cristoffer</i> vintappare	-	5 $\frac{1}{2}$ l.
— Mester <i>Hans</i> till <i>Claret</i>	-	14 l.
Summa utgifvit	1 p.	3 $\frac{1}{2}$ l.
Behållning	-	5 p. 30 $\frac{1}{2}$ l.

Paradiskorn.

Sedan förra året, inköpt och lefver.	29 $\frac{1}{2}$ p.	7 $\frac{1}{2}$ l.
Utgifvit: <i>Clemith</i> kock	-	23 p.
— <i>Barbro</i> kokerska	-	7 l.
— Till <i>Lisländske</i> Såndebud	4 p.	
— Mest. <i>Hans</i> till <i>Claret</i>	-	14 l.
Summa utgifvit	27 p.	21 l.

Husz.

Husblad.

Sedan förra året	-	2 p.	4 l.
Utgifvit till det unge herskaps behof, som			
Barbro kokerska kokade	-		16 l.
Behållning	-	1½ p.	4 l.

Arance blommor.

Sedan förra året	2 Fat vogo	8 pund.
Af Mester Hans	1 Fat v.	4 p.
Behållning	altsammans.	

Lagerber.

Sedan förra året	-	20 p.	27 l.
Utgifvit: Vår n. Fru i egen person anamade			8 l.
— Matts kellarfven till öl	-	1 p.	
Behållning	-	19 p.	19 l.

Sedeferre.

Inköpt	-	2 p.	10½ l.
Utgifvit. V. n. Fru anam. i egen pers. och bortsk.			12½ l.
Behållning	-	1 p.	30 l.

Kubeba.

Inköpt	-	-	19 lod.
Utgifvit: Vår nådige Fru skänkt	-		7 lod.

Alun.

Sedan förra året och inköpt		325 p.	8 l.
Utgifvit: Siliacus remsnidar, att menthe hudar			
		39 p.	8 l.
— Valentin Smith att leka hestar		1½ p.	
— Fateburshustr. på Gripsh. at beta garn		½ p.	
Behållning	-	1 Tunna v.	284 pund.

Tragea rubea.

Sedan förra året	-	3 p.	3 l.
Behållning	altsammans.		

Oliver.

Oliver.

Inköpt - - - 4 *Stop.* våg. 22 p.
Utgifvit i herreköket och v. n. Frus kyrkegång.

Capres.

Sedan förra året - - 7½ p. 8 l.
Behållning altfammans.

Riisz.

Sedan förra året - - 353 p.
Utgifvit: *Clemith kock* - - 110 p.
— *Barbro kokerska* - - 7 p.
— *Jacob k. till unge herrars dagl. kók* 32 p.
— *Claws k. på tågit om vint. med unge herr.* 10 p.
— *Jörgen k. i borgare köket* - 13 p.
— *Till unge herrens behof i Suartfjō* 8 p.
Summa utgifvit - - - 180 p.
Behållning - - - 173 p.

Suchat.

Lefvererat af *Meft. Hans Ap. från lödesfa* 5 p.
Behållning altfammans.

Syltat Ingefåre.

Lefvererat af *Meft. Hans Apoth.* 6½ p. 8 l.
Behållning altfammans.

Confect.

Inköpt af *Peter Mees* - - 9 p.
— af *Konster Jōns* - - 12 p.
— af *Joesfh van hade* - - 16 p.
Summa inköpt - - - 37 p.
Utgifvit: Till *Kōngl. Maj:t* och vår *nådige*
Fru, som Albrecht Sülizendranck anamade 17 p.
— Till *R kfsens Råd, fruor och jomfruer* och
till *borgerfkor vid Iulehögtiden* 14 p.
— *Cle-*

— <i>Clemit</i> k. till <i>retter</i> uti v. n. <i>Fru</i> kyrke- gång om Juletid	-	-	6 p.
Summa utgifvit	-	-	37 p.

2. *Speceriers pris och förhållande till Svenska
Varor i K. Gustaf I:s tid.*

År 1546.

Måens Måneffen hade detta år Kongl. Maj:s Varor uti *befälning*, det vill säga, att han i sin vård emottog alla de Varor, som för Konungens och Kionans räkning, i utskylder uppbyros, jemte afkastningar af Konungens flott och gårdar. Dessa varor blefvo af honom dels för penningar förkytrade, dels efter anordning aflemnade i utbyte mot främmande varor, och äfven till aflöningar. Handeln drefs denne tid på annat sätt än nu. Man behöfde ganska litet penningar, och aldeles icke växlar, utan Utländske Köpmän åtnöjde sig med Svenske produkter i betalning. Åmbetsmän och Krigsfolk erhöilo äfvenledes i lön Svenske och Utländske varor.

Utaf *Petter Meesz* köptes och lefvererades till
Lasfe Kryddskrifvare.

Socker karnarii 43 skålb. 14 lott. à 6 öra pundet.

Socker Melis 12 skålb. 24 lott. à 6 öra pundet.

Chanell 4 skålb. à 7 mkr. pundet.

Ingeffäre 8 skålb. à 2 mkr. pd.

Mandell 6 skålb. à 4 öra pd.

Af den samme, hvilket *Berendt Wanttmakare* undfick:

Galläppel 49½ skålb. à 6 öra pund.

Alun 28¾ skålb. à 4 öra pund.

Vinsten 19¾ skålb. à 4 öra pd.

Des-

Desse och en hop andre varor betaltes med *Osmundsjern* och *Smör*. *Osmundsjern*et beråknadt till 90 mkr. lesten. 1 Tun. *Smör* till 32 mkr.

På ny räkning lemnade P. M. hvarvid tredje penningen afflogs, efter K. Maj:s *Mandat*.

Saffran 8 pund à 11 mkr. 2 ör. 16 pgr.

Ingefära 16 pund à 2 mkr.

Chanell 10 pund à 4 mkr. 5 ör. 8 pgr.

Neglickor 6 pund à 4 mkr. 5 ör. 8 pgr.

Sucker kanarii 29 $\frac{1}{2}$ # à 5 ör. 8 pgr. pundet.

Sucker Melis 17 # 31 lott för 11 mkr. 1 ör. 19 $\frac{1}{4}$ pg.

Sucker Tomis 70 # 28 l. för 35 mkr. 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Rusfin 1 Korg för 8 mkr.

Chorinter eller små *Rusin* $\frac{1}{2}$ otting, der uti var 18 skålb. för 9 mkr.

Svesker 80 skålb. à 1 $\frac{1}{2}$ öre.

Pepar komin 39 $\frac{1}{2}$ # à 2 öre 16 pgr. pundet.

Förenämde betaltes ock med *Osmundsjern* och *Smör*: lesten af det förra beråknades till 62 mkr. 1 Tunna *Smör* till 22 mkr.

Fateburs hustrun *Ingrid* erhöåll:

Brixilie 33 skålb. à 2 $\frac{1}{2}$ öre.

Kongl. Maj:t anamade i egen person på *Calmarre* Slott af *Olof Andersson*.

Säcker 23 skålb. à 5 öra.

Papper 1 Ris för 3 mkr.

Detta betaltes med *Osmundsjern* efter 60 mkr. lesten. Af *Wilhelm Möller*.

Szimet Saffrau 1 skålb. för $\frac{1}{2}$ Tunna *Smör*.

Af *Hans Slottick* från *Dantziche*.

Swedsker 147 skålb. à 2 öre, som betaltes med finör à 21 mkr. 8 öre Tunnan.

Af

Af *Olaf Olsson, Gunar Olsson, Staffan Saks.*

Sucker thomis 17 t. 27 lott. pundet 4 öra. Betaltes med smör. 21 mkr. 8 ört. för Tunnan.

Sucker Carnari 19 skålb. 4 l. pd. 6 öra betaltes med 10 t. 17 mkr. Smör.

Sucker karnari 18 skålb. 28 l. pd. 7 ör.

Sucker thomis 21 skålb. 12 l. pd. 4 ör. Betaltes med Smör, T. 22 mkr.

Till *Dantzic* utskeppades smör och Lax, för hvilket köptes:

Sucker karnari 18 Topp. vogo 3 stenar 8 skålb.

Sucker thomis 2 $\frac{1}{2}$ stcen. 2 t.

Af *Hans Slottick:*

Sucker karnari 9 t. 22 l. pd. 6 ör.

Lodvike sucker 4 $\frac{1}{2}$ t. pd. 6 ör.

Sucker thomis 25 t. 12 l. pd. 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Cannell confect 1 t. för 12 ör.

Morfo confect 1 t. för 12 ör.

Annis confect 2 t. för 2 mkr.

Pånnekål confect 2 t. för 2 mkr.

Ingefär confect 1 t. för 1 mk.

Cannel 4 t. pd. à 4 mkr.

Oliver 5 kannor för 5 mkr.

Limonier 3 $\frac{1}{2}$ hundr. hundradet för 1 $\frac{1}{2}$ mk.

Capris 42 pund à 2 $\frac{1}{2}$ ör.

Corinter 38 pund à 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Spise konin 20 pund à 2 $\frac{1}{2}$ ör.

Lisfebonis olja 39 pund à 3 $\frac{1}{2}$ ör.

Fikon 1 korg för 4 mkr.

Värdet af sistnämde kryddvaror utgjorde 122 mkr. 6 öre 22 pgr. för hvilka H. S. erhöi *gottân* (*guen*) Talg 7 T:or som vägrade 5 skepp. 15 t. och beräknades skeppundet till 21 mkr. 8 ört.

At *Braynolph Skreddare.*

Mandell 30 skålb. à 2 öre, som jemte andre varor betaltes med Torra Oxhudar; Decker till 20 mkr.

För reda penningar inköptes af *Hans Skomakare, Påfvel knåplock, Matts Ståffanjon, Tuõnnis Benctson*:

Lådicke Sæcker 6 skålp. à 6 öra.

Sucker karnari 11 Toppar v. 104 skålp. 23 l. à 7 ör.

Rusfin 2 korgar för 16 mkr.

Mandell 20 skålb. à 3 öra.

1 5 4 7.

Inköptes af *Hans Slottig* från *Danzig*, hvilket *Henric Skrifvare*, efter v. n. F. befalning anamade:

Sucker Carnari 85 t. 28 l. à $6\frac{1}{2}$ ör.

Sucker Thomis 85 t. 24 l. à $3\frac{1}{2}$ ör.

Oliver 22 stöp. f. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Lemonier 4 hundr. h. à 14 ör.

Caneell 7 pund. 14 l. p. à 5 mkr.

Neglickor 2 t. för 10 mkr.

Engressera 2 t. 30 l. p. à 14 ör.

Muskåtelbeer 13 t. p. à 12 ör.

Suckåthen $16\frac{1}{2}$ pd. à 10 ör.

Mandell confect 2 t. 13 l. à 7 ör.

Caneell confect 1 t. 1 l. à 12 ör.

Fennekål confect 3 t. 19 l. à 7 ör.

Anis confect 5 t. 9 l. à 7 ör.

Stor coriander confect 3 t. 3 l. à 7 ör.

Klen koriander confect 9 pund à 7 ör.

Sucker kandi 1 t. för 7 ör.

Förenämde, som gick till en summa af 244 mkr.

mkr. betaltes med 1 Lest. 1 $\frac{1}{2}$ 5 mkr. Smör,
Tunnan beräknad till 21 $\frac{1}{2}$ mkr.

Till vår n. Frus behof mottog *Nils Persson*:

Ingefära 10 $\frac{1}{2}$ à 2 mkr. betaltes med Smör,
till 22 mkr. Tunnan.

Äfven köptes:

Mandell 20 skålp. à 3 ör. gjorde 7 $\frac{1}{2}$ mkr.
hvarföre lemnades 1 $\frac{1}{2}$ fat Osmundsjern.

1 5 5 1.

Henric Skreddare inköpte:

Walnötter 3 Tun. för 1 Fat 4 $\frac{1}{2}$ Osmundsjern.
1 Tun. = 8 $\frac{1}{2}$ jern = 4 mkr.

Pomerantier 146 ft. för 4 $\frac{1}{2}$ 3 mkr. Smör.

1 Pomer. = $\frac{4}{7}$ mkr. Smör = $\frac{1}{2}$ öre.

Mandell 200 pd. för 15 $\frac{3}{4}$ Oxehudar.

1 pd. Mand. = 2 $\frac{1}{2}$ öre. 1 Oxeh. = 4 mkr.

Rusin 1 korg för 6 $\frac{1}{2}$ Smör = 13 mkr. 1 ör.

Sucker kanari 310 p. 13 l. för 6 dech. 7 $\frac{7}{8}$ Oxehud.

1 pd. Socker = 7 öre. 1 Oxeh. = 4 mkr.

d:o d:o 38 pd. 30 l. för 4 fat 12 $\frac{1}{2}$ mkr. Osm.

1 pd. Socker = 2 $\frac{1}{2}$ m. jern = 1 mkr. p.

Sucker Carnat 2 åttingar för 1 $\frac{1}{2}$ dech. Oxhud.

åttingen = 7 $\frac{1}{2}$ oxehud. = 30 mkr.

Sucker Melis 15 pd. för 13 $\frac{1}{2}$ osm. j. 1 p. = 4 ör. 19 p.

d:o d:o 100 pd. för 5 fat osm. j. 1 p. = $\frac{1}{2}$ mkr.

Coriander confect 5 p. 20 l. för 17 $\frac{7}{8}$ oxeh. p. = 6 ör.

Annis confect 4 $\frac{1}{2}$ p. för 2 $\frac{7}{8}$ Oxeh. 1 P. = 6 öre.

Neglicke confect 3 p. 4 l. för 2 $\frac{3}{4}$ oxeh. 1 p. = 3 $\frac{1}{2}$ mk.

Kobeba confect 4 p. 4 l. för 4 $\frac{1}{2}$ Oxeh. 1 p. = 4 m.

Ingefärs confect 3 p. 12 l. för 2 $\frac{7}{8}$ Oxeh.

1 p. = $\frac{7}{8}$ Oxeh. = 2 $\frac{1}{2}$ mkr.

Cannel confect 3 p. 4 l. för 3 $\frac{1}{2}$ Oxeh. p. = 4 mkr.

Mandell confect 4 p. 8 l. för 12 $\frac{5}{8}$ oxeh. p. = 5 ör.

Cardemuma conf. 3 p. 6 l. för $3\frac{3}{4}$ oxeh. p. = 4 mkr.

Muskåteblomma conf. 2 p. för $2\frac{1}{4}$ oxh. p. = $4\frac{1}{2}$ mkr.

Muskate confect $1\frac{1}{2}$ p. för $1\frac{1}{2}$ oxeh. p. = 4 mkr.

BrunMarcelleconf. 2 $\frac{1}{2}$ 5 l. för $1\frac{1}{2}\frac{7}{4}$ ox. p. = 3 mkr.

Gull Marc.conf. 2 p. för $1\frac{1}{2}$ oxh. p. = $\frac{3}{4}$ oxh. = 3 m.

Hvitt Marc. conf. 4 p. för 3 oxeh. d:o d:o d:o.

Saffran 11 pd. för 6 deck. 6 oxeh.

Pundet = 6 oxeh. = 24 mkr.

Canelbark 8 pd. för 12 Oxeh.

Pundet = $1\frac{1}{2}$ oxeh. = 6 mkr.

Muskåter 10 pd. för 15 oxeh.

Pundet = $1\frac{1}{2}$ oxeh. = 6 mkr.

Negliker 10 pd. för 15 Oxhud.

Pundet = $1\frac{1}{2}$ Oxhud. = 6 mkr.

Sådeffår 4 pd. för 7 Oxh.

Pund. = $1\frac{3}{4}$ Oxh. = 7 mkr.

Galligo 2 pd. för 3 Oxhud.

Pund. = $1\frac{1}{2}$ Oxh. = 6 mkr.

Calmus 8 pd. för $1\frac{1}{4}$ Oxh.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 2 mkr.

Ingefår 12 pd. för $7\frac{1}{2}$ Oxh.

Pund. = $\frac{5}{3}$ Oxh. = $2\frac{2}{3}$ mkr.

Pepar 10 pd. för 5 Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{2}$ Oxh. = 2 mkr.

Hollört 2 pd. för $\frac{1}{4}$ Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{8}$ Oxh. = $\frac{1}{2}$ mkr.

Lagerbår 4 pd. för $\frac{1}{8}$ Oxhud.

Pund. = $\frac{1}{32}$ Oxh. = 1 ör.

Capris 184 $\frac{1}{2}$ pd. för 2 skepp. 6 $\frac{1}{2}$ 2 $\frac{1}{2}$ m. torraGedd.

Pund. = 5 mkr. geddor = 2 öre.

Sveskor 40 pd. för $1\frac{7}{8}$ Oxh. Pd. = $1\frac{1}{2}$ öre.

d:o 99 pd. för 18 $\frac{1}{2}$ 6 mkr. Geddor.

Pund. = $3\frac{3}{4}$ mkr. gedd. = $1\frac{1}{2}$ ör.

d:o 100 pd. för 1 Fatt. 17 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ Osmundj.

Pund. = $7\frac{1}{2}$ mkr. osm. = $1\frac{1}{2}$ ör.

Olif-

Olijfuer 6 kann. för 2 t . 11 mkr. smör.
kann. = $8\frac{1}{2}$ mkr. smör = 7 ör. 10 p.

d:o 13 kann. för $3\frac{1}{4}$ Oxeh.
kann. = $\frac{1}{4}$ Oxeh. = 1 mkr.

Lemoner 600 för 4 t . 13 mkr. Smör.
Etthundr. = $15\frac{1}{2}$ mk. smör = 13 ör. 13 $\frac{1}{2}$ p.

d:o 1800 för 9 Oxhud.
Etthundr. = $\frac{1}{2}$ Oxeh. = 2 mkr.

Korinter 94 pd. för $11\frac{3}{4}$ Oxhud.
Pundet = $\frac{1}{2}$ Oxh. = $\frac{1}{2}$ mkr.

d:o $59\frac{1}{2}$ pd. för 29 t . 15 mkr. Geddor.
Pund. = $\frac{1}{2}$ t . Geddor = $\frac{1}{2}$ mkr.

d:o 18 pd. för 3 t . 12 mkr. smör.
Pund. = 4 mkr. Smör = $3\frac{1}{2}$ ör.

Olja $6\frac{1}{2}$ lodt för 5 t . 19 mkr. finör.
Lodet = 18 mkr. smör = 15 ör. 18 p.

Kryddfrö för 3 t . 2 mkr. Smör och 2 t . Vax.
1 t . smör = $17\frac{1}{2}$ ör. 1 t . Vax = $6\frac{1}{2}$ mkr.

Af förenämde Specerier emottogs Oljan af
Vår nådige Herre, 146 Pomerantier och 3
T:or Valnötter af *Vår nåd. Fru*; 1 pd.
Saffran af *Anders Målare*, kryddfrö af *Olof*
Larsen på Stockholms Slott och *Bent*
Krydddegårds mestare på Malmen; samt det öf-
rige af *Jacob Kryddskrifvare*.

1 5 5 7.

Af *Anders Ernest*, Tyllk Köpsvenn, tillhandla-
des och blef af vår *Nådige Fru* emottagit:

Syltad Ingefår med Sucker canari 2 fat à 5 mkr.
Betaldes med smör, Tunnan för 40 mkr.

Af den samma emottog *Bertill Ericson* till Hert.
Johans behof:

Syltad

Syltat Ingefära 1 fat för 5 mkr. som betaltes
med *Nöte Talg*. Den klara *Tedgen* kostade
48 mkr. Skeppundet, *Sylte* och *Sura Tal-*
gen 38 mkr.

Till *Jacob Sellenryck*, lemnades:

Canel 2 $\frac{1}{4}$ pd. à 6 mkr.

Mandell 10 pd. à 5 mkr.

Lymoner 3 halffat. hf. à 12 ör.

Corinther 8 p. à $\frac{1}{2}$ mk.

Af denna emottog v. N. Herres Hert. Eriks
Kryddskrifvare:

Saffran 1 pd. för 24 mkr.

Corinther 1 pd. för $\frac{1}{2}$ mk.

Blå Rusin 20 pd. à 3 ör.

Likaledes låt v. n. H. Hert. Johan anamma:

Corinther 8 p. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Ingefär 4 pd. à $\frac{1}{4}$ mkr.

Mandell 4 pd. à $\frac{1}{2}$ mkr.

Canel 3 pd. à 6 mkr.

Finkatter 1 pd. för 6 mkr.

Muskateblommer 1 pd. för 16 mkr.

Rijfs 6 pd. à 2 öre.

Blå Rusin 23 pd. à 3 öre.

Till *Rydsernes* behof uppbar *Simon Nielson*:

Saffran 11 lod à 5 ör.

Canel 8 lod à $1\frac{1}{2}$ ör.

Ingefär 1 pd. för 3 mkr.

Sucker Carnari 8 pd. à 6 ör.

Betaltes allt med *Osmundsjern*, Lesten till 126
och 150 mkr.

Hans Nilfångh, Tyfck Köpsvenn, lefvererade
till *Hindhick Skredjäre*:

Sucker karacoli 225 pd. 21 lod. P:det à 1 mkr.
d:o

Sucker Carnari 444 pd. 10 lod. à $8\frac{1}{2}$ ör.
 d:o d:o 9 pd. 5 lod. à 7 ör.

Gårdt Skreddare lemnade till *Fören Matsen Stal-*
mestare:

Bomolja 2 pd. à 4 öre.
Tärpentin 2 pd. à 4 öre.
Lynuolja 1 pd. för 4 öre.
Alunn 1 pd. för 1 mkr.
Lagerolja 4 pd. à 10 öre.
Long peper 8 lod à 3 öre.
Spanfkgroönutt 1 pd. för 2 mkr.
Lagerbår 1 pd. för $1\frac{1}{2}$ öre.
Treåkelse 1 Tunna för 5 öre.

Till Christoffer Beridare:

Alun 3 pd. för 1 mkr.
Spanfkgroönutt 1 pd. för 2 mkr.
Lagerolja 1 pd. för 10 öre.
Tärpentin 1 pd. för 4 öre.
Gallåple $\frac{1}{2}$ pd. pd. 6 öre.
Kopparrök $\frac{1}{2}$ pd. pd. 12 öre.

Till Hans Ryts, Rödlskemakare:

Alun 6 pd. à 1 mkr.

Till Jesper Målare:

Blygollt 3 pd. à 6 öre.
Blyhvitt 3 pd. à 6 öre.
Mynia 2 pd. à 3 mkr.

Till Hans Hofflagare:

Spanfkgroönutt 3 pd. 8 l. pd. 2 mkr.

Betaltes med Stångjern, Skeppundet till 26 mkr.

3. *Specerier, nyttjade i K. Johan 3:s Hof*
1578 från 7 Jun. till årets slut.

Sacharias Hansson emottog d. 7 Jun. af *Suenn Staffensson* Konungens *Kryddkammare* innehållande följande *Specerier* och *perfedlar*:

<i>Sucker</i> 25 pd. 10 l.	<i>Saffran</i> 5 pd. 20. l.
<i>Mu kåtter</i> 17 pd. 30 l.	<i>Muskåteblom.</i> 5. pd. 12 l.
<i>Kannell</i> 31 pd. 30 l.	<i>Neglicker</i> 4 pd. 1 l.
<i>Svefjära</i> 2 pd. 26 l.	<i>Kalamus</i> 1 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Galigo</i> 1 pd. 14 l.	<i>Kariemumme</i> 30 l.
<i>Koricader</i> 4 pd. 24 l.	<i>Kolsba</i> 4 pd. 24 l.
<i>Paradisjakorn</i> 13 pd. 15 l.	<i>Ingefjära</i> 141 pd. 26. l.
<i>Peper</i> 67 pd.	<i>Peper kommin</i> 13 p. 18 l.
<i>Annis</i> 7 pd. 20 l.	<i>Mandell</i> 66 pd. 24 l.
<i>Mandell med skall</i> 10 pd.	<i>Riss</i> 95 pd. 16 l.
<i>Blå rusfiom</i> 69 pd. 12 l.	<i>B. R.</i> $\frac{1}{2}$ korg om 10 pd.
<i>Runp</i> $\frac{1}{2}$ korg.	<i>Korinter</i> 35 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Svefker</i> 40 p. 8 l.	<i>Fikon</i> 19 pd.
<i>Olje</i> 166 pd.	<i>Fiolerötter</i> 8 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Kapris</i> 1 pd.	<i>Huusblås</i> 22 pd. 23 l.
<i>Honung</i> 14 kann.	<i>Lemonner</i> 1900.
<i>Oliifner</i> 1 Stop.	

Kryddesäckar af Lerft 31.

De af Läder med 7 rum 1.

1 *kryddeskrin.*

1 *kryddesicht.*

10 *kiflor.* 3 *flora*, 2 *små kopparmorttlar*,

1 *par flora Vichtskollar* med 1 *Våg balk.*

2 *par små Vichtskollar.* *Vichter* 22 pd. 11 l.

Ny kopparmortell med en *slamp.*

På detta halwa år inköptes nedanskrefne krydder af *Hanns Messman*, *Hanis v. Stenenn*, *Hudrich Switt*, *Jost v. Hattingen*, *Hanns Skult*,

Skullt, Jacob Lärman m. fl. Fateburs-hustrun Anna lemnade Honingen.

<i>Saffran</i> 22 pd. 7 l.	<i>Sukkur</i> 920 pd. 8 l.
<i>Muskåtter</i> 17 pd.	<i>Muskåteblomer</i> 12 pd.
<i>Kannell</i> 49 pd.	<i>Nägliker</i> 21 pd. 27 l.
<i>Kardemumma</i> 2 pd.	<i>Galigo</i> 1 pd.
<i>Ingefära</i> 10 pd.	<i>Peper</i> 202 pd.
<i>Peperkomm.</i> 32 pd. 20 l.	<i>Anis</i> 10 pd.
<i>Mandell</i> 707 pd. 26 l.	<i>Riss</i> 328 pd.
<i>Blå rusin</i> 131 pd.	<i>Rusinkorger</i> 5 v. 200 pd.
<i>Korinther</i> 340 pd.	<i>Suesker</i> 1189 pd. 16 l.
<i>Fikon</i> 140 pd.	<i>Lijsbonis olje</i> 954½ pd.
<i>Kapris</i> 130 pd.	<i>Huusblås</i> 3 pd. 10 l.
<i>Honungh</i> 2 Tunn.	<i>Manna</i> 72 pd.
<i>Lemoner</i> 1944 ft.	<i>Oliffuer</i> 21 stop.

Af *Sådefära, Kalamus, Koriander, Fiollerot* och *Kobebe* anskaffades ej något mer.

Förenämde kryddor utdelades och blefvo använde på följande sätt:

Drottningen hade åtskilliga gånger, genom sin dräng låtit afhämta.

Socker 5 pd. *Fikon* ½ pd. *Sueskon* 3 pd. *Ingefära* 2 pd. 6 l. *Rusin* 2½ pd. *Mandell* 1 pd. 24 l. *Anis* 4 l. *Muskåter* 13 l. *Kanell* 1 pd. 18 l. *Muskåtebl.* 14 l. *Neglikor* 4 l. *Saffran* 12 l. *Peper* 16 l. *Galigo* 1 l. *Kardemum.* 4 l.

Prinsessan *Sophia*, Hertiginna till *Saxen, Engern* och *Westfalden*, hade af sin älskelige käre Herr *Broders tjenare* och kryddskrifvare låtit anamma följande persedlar, hvilka Hans Kongl. Maj:t utaf broderlig och kärlig benågenhet henne numat och efterlåtit, och hvarpå hon lemnat sitt egenhändige quitence, under sitt *Secret*:

Saff.

Saffran 1 pd. 4 l. *Muskåtter* 1 pd. 4 l. *Galigo* 5 l. *Muskåtebl.* 1 pd. 4 l. *Kanell* 4 pd. 20 l. *Näglickor* 14 l. *Ingefära* 4 pd. *Korinter* 4 pd. *Peper* 6 pd. *Suckur* 24 pd. *Fikon* 1 pd. *Rusfin* 1 korg. *Risfs* 9 pd. *Mandel* 10 pd. *Lemoner* 110 fl. *Suesker* 17 pd. *Olja* 20 pd.

Till *Fröken Elisabet*, det *Per Andersson* emottog:

<i>Suckur</i> 45 pd. 30 l.	<i>Saffran</i> 29 lod.
<i>Näglikur</i> 23 lod.	<i>Muskåt</i> 28 l.
<i>Muskåteblom.</i> 24 l.	<i>Ingefära</i> 2 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Kannell</i> 7 pd.	<i>Peper</i> 3 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Korinitter</i> 4 pd.	<i>Anis</i> 1 $\frac{1}{2}$ pd.
<i>Risfs</i> 4 pd.	<i>Peperkomin</i> 20 l.
<i>Mandell</i> 10 pd.	<i>Oliiffuer</i> 1 flöp.
<i>Honung</i> 2 $\frac{1}{2}$ flöp.	<i>Rusfin</i> 35 pd.
<i>Suesker</i> 24 pd.	<i>Galigo</i> 1 pd.
<i>Kardemumner</i> 1 pd.	<i>Olja</i> 12 $\frac{1}{2}$ pd.

Till *Margrefovinnan*, hvilket hennes Kammarjunkare *Lorents van Anersheim* och *Heur. Bierstorff*, Juncker, d. 10, 17 och 30 Sept. mottogo:

Saffran 1 lod. *Sucker* 1 pd. 1 l.
Kannell 4. l. *Peper* 2 l. *Muskåtebl.* 1 l.
Rusfin 2 pd. *Fikon* 1 l. *Lemoner* 4 p.

Hr. *Wershoifcus* och Hr *Simon*, när de först till *Stockholm* vore komne d. 20 Jun. och sedermera till årets flut; hvilket deras kock ananade.

Saffran 28 l. *Anis* 4 l. *Sucker* 8 pd. 22 l.
Kanell 1 p. 5 l. *Peper* 31 l. *Neglikor* 24 l.
Peperkomin 17 l. *Ingefära* 1 p. 20 l. *Muskåtter* 10 l. *M:blomer* 10 l. *Fikon* 20 p. 12 l.
Rusfin 2 p. 23 l. *Mandell* 27 p. 12 l. *Korinter*

rinter 9 p. 24 l. *Snesker* 32 p. 28 l. *Lemoner* 37 ft. *Oliffer* 1 stop. *Honungh* 3 stop. *Blå Rusin* 1 pd.

Till den lilla *Duerginnan*, när hon var sjuk, som H. N. piga tog.

Saffran 1 l. *Kanell* 2 l. *Fikon* 16 l.

Till Jungfru *Barbro*, när hon var sjuk:

Fikon 3 pd. 14 l. *Sueskon* 4 pd. *Rusin* 3 pd. 12 l. *Saffran* 3. l. *Such.* 1 pd. *Peperkemin* 3 l. *Ingefära* 1 l.

Till Hustru *Dordi Tvåtterska*, efter v. N. *Drottning*s befallning.

Saffran 3 l. *Ingefära* 12 l. *Kanell* 1 l.
Peper 8 l. *Sucher* 1 pd. *Suesker* 2 pd.
Rusin 2 pd.

Till *Antonii Apothekare*, att göra *kanelvatten*, d. 29 Oct. och 26 Nov. efter v. N. *Drottning*s befallning.

Kanell 6 $\frac{1}{2}$ pd.

Till v. N. *Drottning*s pig. *Brita*, som var sjuk:
Saffran 1 l. *Sucher* 3 l.

Till K. Maj:ts tjenare och *Gardenår* i Upsala, *Hans Frese*, att tillreda dermed *Agreß*.

Sucher 11 pd. 24 l.

Till 3 K. Maj:ts *Kockar*, att infylta *Villebråd* till K. Maj:ts behof d. 25 Oct. och 13. November.

Ingefära 5 pd. *Neglikur* 4 pd. *Peper* 11 pd.
Honungh 1 Tunna.

Sven Wintappare till klaredt till *Hertig Carls* behof erhöi d. 30 Dec.

Sucher 8 pd. *Kanell* 1 $\frac{1}{2}$ pd. *Saffran* 1 l.

Alt

Alt det förenämde voro endast smärre utgifter utur K. *Johans* kryddkammare. Större var åtgången i *Herreköket*, jemte de kryddor som flötta hade blifvit nyttjade på maten. Där consumerades på detta halfva året följande specerier:

<i>Sucher</i> 750 pd. 9 l.	<i>Saffran</i> 17 pd. 27 l.
<i>Kanell</i> 34 pd. 25 $\frac{1}{2}$ l.	<i>Ingefära</i> 44 p. 25 $\frac{1}{2}$ l.
<i>Älskåter</i> 6 pd. 8 l.	<i>Musk. blom.</i> 4 pd. 25 l.
<i>Neglikur</i> 16 pd. 18 $\frac{1}{2}$ l.	<i>Pepar</i> 125 pd. 29 l.
<i>Peparkumin</i> 12 pd.	<i>Mandell</i> 510 pd. 21 l.
<i>Rusfin</i> 689 pd. 17 l.	<i>Korinter</i> 229 pd.
<i>Sueskor</i> 495 pd. 21 l.	<i>Blå rusin</i> 19 pd. 17 l.
<i>Husblås</i> 6 pd. 25 l.	<i>Fikon</i> 123 $\frac{1}{4}$ pd.
<i>Manna</i> 51 pd. 14 l.	<i>Riis</i> 205 pd. 6 l.
<i>Kapris</i> 30 pd. 19 l.	<i>Oliffuer</i> 13 flöp.
<i>Olja</i> 273 pd.	<i>Lemoner</i> 833 fl.
<i>Honungh</i> 15 kan. 1 $\frac{1}{2}$ fl.	<i>Anis</i> 6 pd. 28 l.

Upp i *Salen* i K. Maj:ts *Äsk* och *kryddkistan* lades:

- d. 13 Jun. *Stött Pepar* 3 lod.
- d. 28 Jun. *St. Kanell* 4 l. *Ingefära* 4 l. *Peper* 5 l.
- d. 4 Jul. *Suchur* 2 pd.
- d. 5 Jul. *Kanell* 1 pd.
- d. 10 Jul. *Suchur* 2 pd.
- d. 19 Jul. *Suchur* 2 pd.
- d. 24 Jul. *Suchur* 4 pd.
- d. 5 Aug. d:o 2 pd. m. m.

Till *Panchettet* d. 20 Jul. åtgingo:

<i>Suchur</i> 18 pd.	<i>Pepar</i> 1 $\frac{1}{2}$ pd.	<i>Näglikur</i> 27 l.
<i>Ingefära</i> 27 l.	<i>Kanell</i> 27 l.	<i>Mandell</i> 8 pd.
<i>Rusfin</i> 26 pd.	<i>Korinter</i> 4 p. 10 l.	<i>Lemoner</i> 36 fl.
<i>Riis</i> 6 pd.	<i>Kapris</i> $\frac{1}{2}$ pd.	<i>Oliffuer</i> 2 flöp.

Ho-

Honung 2 k:or. *Muskåter* 8 l. *M. Blom.* 8 l.

Olja 10 pd. *Suesker* 13 pd. *Anis* 27 l.

Michel Slaktare erhöill några gånger til *korfvar*:

Muskåter. *Ingefära.* *Pepar.* *Corinter.* *Riis.*

Simon Kock till *bifatt* d. 27 Sept.

Rusfin 1 $\frac{1}{4}$ pd. *Suesker* 1 $\frac{1}{2}$ pd. *Håning* 1 flöp.

Mandell 2 pd.

Tomas Kock likaledes till *bifatt* d. 11 Nov.

Rusfin 2 pd. *Honung* $\frac{1}{2}$ flöp. *Suesker* 15 pd.

1 5 7 9.

Konungen hade *någre resor* låtit tillskrifva sin tillförordnade på Stockholm, samt sin Kôpman derstädes, om Socker och några andra kryddor, som skulle anskaffas till Konungens kök, men sådant hade ej blifvit efterkommit; hvarföre Konungen d. 30 Mars iårån *Swartsjö* skickade sina trogna tjenare *Lasse Arffueds son* och *Hans Kranck*, samt gaf dem befallning att å sina vågnar tillfåga förenämde köpman i Stockholm, att han utan all *undskyllan* skall förskaffa det måsta Socker, som han *uppspana* och öfverkomma kan. Men om Konungens köpman ej ville göra det, skulle desse utskickade hafva völd, att *lathe settie honom eller fenckzlig förskickan* till Konungen. Desutom fingo desse fullmakt och befallning, att uttaga alt det Socker de kunde öfverkomma, både hos *Frånmände* och *Inländske*, cho de förnimma sådant hafva, efter det *muntliga besked* de bekommit; hvilka varor skulle af den förste lefrering utan all *enskyllan* betalas. De tillförordnade på Stockholm borde åndteligen så laga,

laga, att Konungen innan följande afton till det ringatte bekommer 100 skålpund Socker, ehvad råd och medel dertill finnes t).

1 5 8 3.

Drottningen förmodade, att Abbedissan i Wadstena kloster, Jungfru *Marin*, icke hade de nödtorfter som hon och hennes Convents-systrar behöfde i närvarande fastotid, hvarföre dem förärades d. 11 Febr. u).

<i>Wyn</i> 2 amer.	<i>Peper</i> 3 pd.	<i>Lapsyk</i> 4 #.
<i>Sucher</i> 9½ pd.	<i>Ingefär</i> 3 pd.	<i>Spikilax</i> 10 par.
<i>Saffran</i> ½	<i>Cancell</i> 3 pd.	<i>Wax</i> 1 #.
<i>Rusfin</i> 16 pd.	<i>Neglicor</i> 8 lod.	
<i>Suesker</i> 20 pd.	<i>Lax</i> 3 T:or.	

Konungen förnam, att i Stockholm icke var så mycket krydder till fångs, som efter nödtorften behöfdes till Konungens kök, vintern utöfver, hvarföre Konungen alfvarligen befallte *Arent Hoffslag* d. 16 Oct. att med det första beslita sig att förskaffa och uppköpa följande kryddor, så lagande att Konungens Drabant blir uppfant med dem. Betalningen skulle Konungens Troman, Råd och Ståthållare i Westergöthland Hr *Erik Gøstafsson* aflemna x).

<i>Sucher</i> 1000 pd.	<i>Husblåfs</i> 20 pd.
<i>Saffran</i> 24 pd.	<i>Suesker</i> 1000 pd.
<i>Peppar</i> 100 pd.	<i>Rusfin</i> 20 korg.

Ing.

t) Registrat. p. 84.

u) Registrat. p. 45.

x) Registrat. p. 297.

<i>Ingefär</i> 80 pd.	<i>Mandell</i> 1000 pd.
<i>Caneell</i> 60 pd.	<i>Corinter</i> 200 pd.
<i>Neglikor</i> 40 pd.	<i>Capris</i> 100 pd.
<i>Anys</i> 10 pd.	<i>Olißner</i> $\frac{1}{2}$ T:a.
<i>Muskåter</i> 30 pd.	<i>Lemoner</i> 1000 ft.
<i>Muskåteblomm.</i> 16 pd.	<i>Olja</i> 800 pd.
<i>Pepar Comin</i> 30 pd.	<i>Cardemumma</i> 10 pd.
<i>Calmuß</i> 1 pd.	<i>Långgrusfin</i> 200 pd.
<i>Galigo</i> 9 pd.	

4. *Speceriers pris och förhållande till Svenska Waror i K. Johan 3:s tid.*

1 5 7 2.

Herman Låpper aflemnade:

Till K. Maj:ts behof i Calmar, hvilket skickades med *Knut Nilson Sidenkrifvare*.

Saffran 4 pd. p. à 70 mkr.

Muskåteblomm 1 $\frac{1}{2}$ pd. pd. à 60 mkr.

Muskåter 3 pd.)

Någlikor 5 pd.) p:det à 30 mkr.

Kanell 20 pd.)

Ingefära 3 $\frac{3}{4}$ pd. à 20 mkr.

Suedskor 200 pd. à 1 mkr.

Lisbonisk olja 35 pd. à 4 mkr.

Corinter 20 pd. à 2 $\frac{1}{2}$ mkr.

Likaledes förskickat till *Ståkeborg* med *Gunnar Bagge*, drabant:

Saffran 2 pd. *Muskåtebl.* 1 pd. *Muskåt* 2 pd.

Cannell 6 pd. *Ingefära* 5 pd. *Suedsker* 100 p.

till samma pris *Rusfin* 1 korg för 80 mkr.

Åfven förfärdt med *Nils Jonson* brefdragare.

Muskåtebl. $\frac{1}{2}$ pd. *Muskåt* 8 pd. *Ingefära* 8 pd.

Corin-

Corinter 20 p. à 3 mkr. *Sucker* 30 pd. à 6 mkr.

Lisbonis Olja 20 pd. à 4 mkr.

Olifuer 4 små fat. fat. à 8 mkr.

Till Hertig Magnus af Östergötland, förståndt med Tomas Knap Engilskman.

Ingefära 1 pd. à 20 mkr. *Pepper* 3 pd. à 12 mkr.

Sucker 3 pd. à 8 mkr. *Corinter* 4 pd. à 2½ mkr.

Svedsker 10 pd. a 1 mkr.

Till Margrefvinnan, hvilket Erik Andersson, Baltzar v. Rutte, Jacob Szaleffthon och Lasfe Jonsson mottogo:

Saffran 5½ pd. *Muskotebl.* ½ pd. *Muskåter* 3 pd.

Negliker 6 pd. *Canell* 11½ pd. *Ingefära* 16 pd.

Svedsker 200 pd. *Rusfin* 1 korg för 80 mkr.

Riis 20 pd. à 2 mkr. *Humla* 1 Skepp. 3½ #.

Skeppundet för 160 mkr.

Till Hertig Magni Förstinn, hvilket Märthen kammarsvenn emottog.

Saffran ½ pd. *Muskåter* 2 pd. *Negliker* 1 pd.

Canell 3 pd. *Ingefära* 3 pd. *Svedsker* 40 pd.

Till Fröykenn Elisabeth samt hennes Nåds hoff:

Saffran 1 pd. *Muskåter* 1 pd. *Caneil* 1 pd.

Ingefära 4 pd. *Svedsker* 16 pd. *Rusfin* ¼ korg.

Till Kon. Erich, som Joenn Persson, Påfvel Larsson.

Hans Nilsson och Fallentin Lackey emottogo:

Svedsker 16 pd. *Rusfin* 30 pd. à 1 mkr.

Saffran 1½ pd. *Muskotebl.* ½ pd.

Muskåter 1½ pd. *Negliker* 1½ pd.

Canell 3 pd. *Ingefära* 3 pd. *Sådefår* ½ p. pd. 20 mk.

Paradiskorn 1 pd. för 8 mkr. *Mendell* 8 p. à 3 mkr.

Riis 6 pd. à 2 mkr. *Corinther* 4 pd. à 2½ mkr.

Silcke 8 lod à 3 mkr. *Berett engelsk* ½ aln för 8 mk.

Garn tråd 1 p. för 24 mk. *Lybisk öl* 1 fat för 50 mk.

Enbrett

Enbrett Lerroff 6 aln. à 1 mkr.

Nåleremmer 12 dusf.d. à $\frac{1}{2}$ mkr. *hechter 9 ring.* à 1 m.

Vårdet på alla desä till Kon. Erik lemnade

Varor besteg sig till 587 mkr.

Herman Låpper betaltes med Svenska Varor till följande pris:

1 T:a *Smör* 100 mkr. 1 Sk:pp. *Rå Koppar* 200 mkr.

1 Sk. *Stångj.* 40 mkr. 1 *Leit Osmundsj.* 360 mkr.

1 *Aspemårdskin* 10 mkr. 1 *otidug mårdskin* 3 mkr.

1 *Timmer Clockeuerck* 16 mkr. 1 *Ulfskinn* 24 mkr.

1 *medelmåt. stort bäfverskin* 50 mk.

1 *brunt pasfelig stort bäfverskin* 12 mkr.

1 *brunt björnskin* 24 mk.

1 *blått fjällrackeskin* 6 mk.

1 *hvitt fjällrackeskin* 4. mkr.

På en *Daler* räknades 10 mkr.

1 5 7 5.

Warupriferne detta år, vid de Varor som för Konungens räkning uppköptes och föryttrades, förhöllo sig sålunda:

Specerier.

1 Pd. *Saffran* 11 $\frac{1}{2}$ dr. 1 Pd. *Muskätebloma* 4 $\frac{1}{2}$ och 5 dr.

1 Pd. *Neglicker* 3 Dr. 1 Pd. *Cannell* 2 $\frac{1}{2}$ Dr.

1 Korg *Rusfin* 12 dr. 1 Oxh. *Limon. och Oliffuer* 84 dr.

1 Pd. *Sucker* $\frac{1}{2}$ Dr 1 Pd. *Sucker Carnari* 15 ör.

1 Pd. *Maudell* 12 ör. 1 Pund. *Rusfin* 5 ör.

1 Pd. *PepparCummin* 7 $\frac{1}{2}$ öre.

1 Pd. *Lisbonisk Olja* för 1 örtug samt 7 mkr. klipp.

1 Pd. *Rijsf* 5 ör.

1 Pd. *Corinier* 4 mkr. 5 ör. klipping.

Andre Utländske Varor,

1 T:a. *Walnötter* 3 Dr. 1 T:a *Pärann* 3 Dr.

1 T:a *Krigsåple* till must 1 $\frac{1}{2}$ Dr.

VIII. DEL.

I

1 Pd.

- 1 Pd. *Gulborder* 60 Dr.
- 1 Pd. Superfint *Tutzegull* 21 Dr.
- 1 Pd. Superfint *Tutze Sölffuer* 18 Dr.
- 1 Aln *Carmentzi Sammeet* 4 Dr.
- 1 Aln *Lucus Sammeet* 4 Dr.
- 1 Aln *Reversat Sammeet* 3 Dr.
- 1 Aln *Dammafk* 1 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 a. *Sidenatlasfk* 1 $\frac{1}{2}$ Dr.
- 1 A. *Sidentafft* 1 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 A. *Sidendort.* 20, 21, 24 ör.
- 1 Pd. *Fiolebrunt Silcke* 9 Dr. 1 Pd. *Silckesfransfar* 8 Dr.
- 1 Dusf. *Silck. Knöpar* 10 ör. 1 Al. *Turk. Macheier* $\frac{1}{2}$ dr.
- 1 Al. *Arnisk* 1 ört. 1 Al. *Bommerfie* 10, 12 ör.
- 1 Al. *Sårduck* 5, 6 ör. 1 Aln *Berett Engelsf* 1 $\frac{1}{4}$ 2, 2 $\frac{1}{2}$ dr.
- 1 Styck. *berett Engelsf* 50, 52, 53, 54, 57, 60, 85, 95 dr.
- 1 Stycke *berett Mönsterfk* 24, 28 $\frac{1}{2}$, 30, 31, 34 Dr.
- 1 ft. *Sjöfox* 37, 38, 42 dr. 1 ft. *Lyb Puck*, 25, 28, 33 dr.
- 1 St. *Görlišk* 5 $\frac{1}{2}$, 6, 6 $\frac{1}{2}$, 7 Dr. 1 Styc. *Camardok* 14 dr.
- 1 St. *Hållands Lårofft* 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 dr.
- 1 Ris *Rials Papper* 8 Dr. 1 Ris *Pappiir*, 2, 3 Dr.
- 1 Decker *Skrifpergament* 6 Dr.
- 1 *Brunswichs hatt* 1 $\frac{1}{3}$, 1 $\frac{1}{2}$, 2 Dr.
- 1 *Filthatt*, 1 $\frac{1}{2}$ Dr. samt 30 mkr. *klipp*.
- 1 *Par Sadelrör* 3 $\frac{1}{2}$, 7 Dr. 1 Skep. *Saltpetter* 70 Dr.
- 1 Skep. *Humle*, 11, 12, 14 Dr. samt 240, 300 mk. *klip*.
- 1 Skep. *Grant Sait* 4 $\frac{1}{2}$ Dr.
- 1 Åhm *Reenst Win* 25, 26, 27, 30 Dr.
- 1 Åhm *Mårišk Win* 27 Dr. 1 Åm *Winåttika* 25 Dr.
- 1 T:a *Röståchsöll* 46 mk. *klip*.
- 1 Skoff *fensterglas* 7 $\frac{1}{2}$ ör.

Svenske Waror.

- 1 T:a *Råg och Malt* 1 Dr. 1 T. *Hvete* 1 $\frac{1}{2}$ Dr.
 - 1 T:a *Korn* 20, 23 mk. *klip*.
 - 1 T:a *Smör* 10, 11, 12, 14 Dr. 1 Fat *Trån* 16 Dr.
 - 1 # *Talg* 3 orter. 1 Skep. *Sielspäck* 8 Dr.
- 1 Skep.

- 1 Skp. Kökenfeet 6 Dr. 1 Skp. Lin. 16, 20 Dr.
 1 Skp. Käppar. 16, 18, 20, 22 Dr.
 1 Lest. Osmundsjern 36, 45, 46, 48, 50 Dr.
 1 Skp. Stångejern 5, $5\frac{1}{2}$, 6 Dr.
 1 Sk. fint bly 6 Dr. 1 Skp. Bysfelod 5 Dr.
 1 Sk. Snaffuel 6, 7, 8 Dr. 1 T:a Lax 7 Dr.
 1 Elgshud $2\frac{1}{2}$, 3, 4, 5 Dr. 1 liten Renshud 12 ör.
 1 Decker Jussier 14 Dr. 1 Dec. Oxhudar 10 Dr.
 1 Dec. lodue hudar 9 Dr. 1 Dec. Stute o. Kohud. $\frac{1}{2}$ dr.
 1 Dec. Kalffskin $\frac{1}{2}$ Dr. 1 Dec. Fårskin $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 Deck. Lamb och Killingskin 8 ör.
 1 Deck. Tulbochskin $2\frac{1}{2}$ Dr. 1 Dech. Tulgetskin $1\frac{1}{2}$ dr.
 1 Timmer passelige Sablar 150 Dr. 1 T. vrach
 Sablar 50 Dr.
 1 ringa Aspemårdsk. 1 Dr. 1 Mänckerfk. $\frac{1}{4}$ Dr.
 1 Lastickerfk. 4 ör. 1 Hermelynsk. 4 ör.
 1 Hillersk. $\frac{1}{2}$ Dr. 1 hvit Fjällvrackesk. 12 öre.
 1 Timr. Klockewerk 2 Dr. 1 Timr. Samffång 1 Dr.
 och 30 ör.
 1 Timr. Dalskin $\frac{1}{2}$ dr. 1 Svart Uttersk. $\frac{3}{4}$, 1, 1 $\frac{1}{4}$, 1 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 brunt Utterskin $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, 1 dr. 1 Blackodt. d:o 1 $\frac{1}{2}$ ort. $\frac{3}{4}$, $\frac{3}{4}$ dr.
 1 Svart Båfversk. 1, 2 dr. 1 Brunt Båfv:sk. $\frac{1}{2}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$ dr.
 1 blackot Båfversk. 12 ör. $\frac{3}{4}$ Dr. 1 Rödtt Råffskin,
 16, 27, 28 ör. 1 Dr.
 1 Ulfskin 1 $\frac{1}{2}$, 2, $2\frac{1}{2}$, 3 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{2}$ Dr.
 1 Svart Björnskin 2, $2\frac{1}{2}$ Dr. 1 Brunt Björnsf. 1,
 1 $\frac{1}{2}$, 2 Dr.
 1 Blackot Björnsfk. $\frac{3}{4}$, 1, 1 $\frac{1}{2}$ Dr. 1 par Lappeskor 12 ör.
 Tjugufex mkr. klipping vero jemugoda med
 1 Daler.

Om
Svenska Konungen
A t t i l a.

af
G. A D L E R B E T H,

I den ena Rimkrónikan, utgifven af Hadorph år 1674, fidan 5, nämnes ibland Sveriges Konungar, emellan Domar och Dygve eller Digner, en vid namn Attila, Domars son, om hvilken det heter:

Sedan Dänir dråpo min frände halfdan hviiben,
Ta tvang jag dem till skatt igen
Och fick dem min Racka till Herre.
Sedan voro de än värre.
Ty fick jag dem Lääfs hirda, Sa Snio;
Han var deras Herre till dets han doo.
Jag vann ock all Allmannialand
Och marga flera Riken med mina hand,
Och andade i Göthaland mitt lif
Af alders fot och ej af kif.

I tillökniningarne till Stora Rimkrónikan, utgifna af Bring, (Lagerbring) i dets Samlingar,

i Delen f. 67 förekommer samma Konung i samma ordning, dock med det förkortade namnet Ottil; och meddelas om honom följande hufvudsakligen lika underrättelse:

Onde fine näpst skall man ej förfönja,
 När de hafva godt och kunne ej det skönja,
 När Danke de dräpte min fader Hålden,
 Tvingade jag dem under skatt igen.
 Jag fick så dem min Racka till Herre:
 Sedan vordo de mycket värre.
 Sedan fick jag dem läs, hyrde Snio.
 Han blef deras Herre till han mände dö.
 Jag vann under mig allt Tysskaland,
 Och flera landkap gingo mig till hand.
 Omfider jag kunde ingen finne
 Utan döden som mig kunde öfvervinna.

Samma rum intager denne Attila i Konungalängden hos Ericus Olai, som således om honom yttrar sig: (L. I, p. 16. 1654 års Uppl.) Inde regnasfe narratur Attila, qui multa magnifice gessisse fertur, Danosque rebellantes ad suum dominium revocavit, quibus in memoriam rebellionis canem quendam præfecit, imponens ei nomen Racha, qui postea morsibus canum interiit. Deinde præfecit eis gigantem quendam Låås vocatum, quo mortuo eis dedit in Regem, Servum illius, Snio nominatum, quem, quod esset Tyrannus efferus, referunt pediculis esse consumptum e naribus ejus egressis y).

Den-

- y) Rimkrönikan nämner ock en annan Attila, belärfva Konungar före den i fråga varande, men hvilken icke regerat i Sverige, som då skall varit styrdt af Ofantrix. Om sistnämde Konung heter det nemligen:

Denne Konung Attila är med tyfknad förbigången i våra öfriga Konunga-längder. Det förtroende man fått vid desfa och i synnerhet Sturlesons Ynglinga-Saga, ej mindre än de fabel-lika omständigheter, som i Rimkrönikorna och af Ericus Olai berättas om Attila, har förmått våra nyare och granskande Håfdetecknare, att alldeles uteluta honom utur Svenska Konungars antal, och att anse för diktadt hvad utur de tre sistnämnda källorna om honom inhämtas.

Lagerbring i sin SveaRikes Historia (1 Del. s. 112) anför dock denna förmenta fabel, vid tillfälle af Konung Adils regering, och förmodeligen, i anledning af namnens likhet, ehuru Adil regerade 9 åttleder senare än Attila, som sattes emellan Domar och Dygve, och således efter den vanliga beräkningen af 3 åttleder på hvarje hundra år, trenne hela secler efter hans tid. Lagerbring förmåler, att den orimliga sagan om Attila och den Konung han gifvit åt Danmark, ännu sin-

Attila lät locka min dotter från lande
Och gjorde mig sedan flora vande,
Och flödde mot mig mången strid,
Till des han drap mig omsidh.

Detta synes vara hämtadt ur Vilkina-Sagan, hvar-
eist en Konung Attila i Hunnaland utförligen omta-
las, och flödjä sig på den giftningen, att Vilkina-
land, hvarest Ofannix skal vid samma tid regerat,
är Sverige. Men Vilkina-Sagan är, som man vet,
(Se Peringskölds förel.) en Roman, efter gamla
Tyska smaken och sammanblandar så både tider
och länder, att det ej är möjligt, att der åtskilja
sanning och dikt.

finner ett flags tro hos Allmogen i Skåne; och att i Hun-skogen visas en sten, som skall vara lagd öfver denna hundens graf, på det ställe han af ollonfvinen skall blifvit ihjäl-rifven. "Och låt det intet," fortfar han, "vara mödan vårdt, att utgrunda anledningen till så vanskapliga berättelser. Ålderdomen kan till åfventyrs ursåka att man nämner dem, men icke att man gör derom någon lång undersökning."

En Historie-skrifvare, som företagit sig ett så vidsträckt arbete som Canzli-Rådet Lagerbring, har i denna anmärkning ofstridigt rätt. Han hade viktigare ämnen att undersöka än fabler. Men fabler förekomma i nästan alla gamla folkflags historier; och innehålla ofta en kärna af sanning, hvilken stundom inbillningen, stundom oförståndet omhöljt med dikter. Att utreda sådana flags sanningar, saknar icke sitt intresse, äfven då, hvilket vanligast händer, man icke kan komma längre än till sannolikheter. Jag tror mig därför icke alldeles misshaga mina Läsare, om jag meddelar följande förslagsmening, i ett ämne, som jag för öfrigt måste tillstå vara så djupt förborgadt i forntidens mörker, att det knappt mera väcker uppmärksamheten.

Likheten i namnet och i krigsbedrifterna emellan den Svenska Konungen Attila och den Eröfrare, som i spetsen för Hunnerna i femte århundradet utbredde förskräckelse öfver Europa, leder tanken naturligen till undersökning, om det ej är en möjlighet, att
desse

desa begge Monarcher voro en och samma person. Hunnerna voro en Nation, som efter de bestyrkta underrättelser deras vidtfråjdade Historie skrifvare De Guignes i vår tid meddelat, redan i 1200 år för Christi födelse varit rådande öfver större delen af den omåteliga landsträcka vi gifve namn af Stora Tatariet, och hade jemväl gjort China skattskyldigt, då samma folkslag åndteligen öfvervåldigades af en tapper Chinesisk Kejsare, och vid påfö 100 år efter Kristus, alldeles underkufvades af andra Tatariska horder som boro namn af Sien-pi. Större delen af den öfvervundna, men stridbara nationen öfvergaf det land, hvarest den nödgades erkänna Beherrskare. Hunnerne delade sig i två hufvudlockar. Den ena tog vägen åt floden Oxus och de vid östra stranden af Caspiska hafvet belägna länder, hvarest den känd under namn af Hvita Hunner, upprättade en mäktig Monarchie, som hade sin hufvudstad i Karizmien; och förvarar Historien minnesmärken både af deras tapperhet i flera blodiga krig mot deras grannar Perferne, och af deras vundna lytsning i ett mildare klimat, och i grannskapet af redan odlade folkslag.

Den andra utflyttningen af Hunnerna strökte sig åt Volgaströmmen, utbredde sig derifrån öfver Siberien och Ryssland och in-
 jagade en allmän fara. ifrån Caspiska och Svarta hafven ända till Medelhafvet och Öster-
 sjön. Det var deras Segrar öfver Götherna i
 fjärde Seclet, som redan skakade Kejsarnes
 thron. Det var Attilas segrar öfver Romar-
 ne

ne sjelfva i femte feclet, som utbredde förödelse ifrån Donau till Tibern och Rhen. Denne Segervinnare beherrskade på en gång hela Scythien och Germanien. Fortissimarum gentium Dominus, säger Jordanus, (Hist. de Getarum origine et rebus gestis ap. Muratori, Script. Rerum Italic. c. 49) om honom, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna possedit, nec non utraque Romanæ urbis imperia, captis civitatibus tenuit, et ne præda reliqua subderent, placatus precibus, annum vectigal accepit. En lika prunkande beskrifning om hans magt finnes i Prisci Excerpta de Legationibus Romanorum ad Ethnicos: (ap. Phil. Labbe, Hist. Byzantinæ Scriptores Paris. 1648, p. 64). Nemo unquam eorum qui in Scythia vel alibi regnarunt, tantas res tam brevi tempore gesfit. Totius Scythiæ dominatum sibi comparavit et ad Oceani insulas usque imperium suum extendit et Romanos tributorum præstatione obnoxios habuit.

Att de tre Nordiska Konunga-Riken, som fått ett gemenligt namn af Scandinavien, varit af ålder råknade till Scythien, är allmänt bekant. Att ock de öar i Oceanen som Priscus nämner, mera bestämdt utmärka dessa, dels hela och hållna, dels på flera fidor af hafvet omflutna länder, är sannolikt. På sådant sätt har ock Gibbon i sin historia om Romerska Rikets fall, (c. 34) förstått Prisci mening. Han tvekar ej uppgifva, att Attila underkufvat Scandinaviens Riken, dels omgifna, dels genomskurna af Balthiska hafvet.

Den

Den anledning man af anförda författares intyganden äger att förmoda, det Attila till äfventyrs beherrskot Sverige, Danmark och Norrige, tillika med det öfriga Scythien, ett land, i öfrigt för litet känt, att dess gränfor med noghet kunna bestämmas, denna anledning, säger jag, öfverensstämmer med flera spår i våra fornhåfder, till gemenskap emellan Sveriges gamla inbyggare och Hunniska nationen. Sagoskrifvarne omtala mångestådes det så kallade Hunaland, om hvats belägenhet fednare författare hyft skiljaktiga meningar. Man har således litit Hunaland inbegripa hela landsträckan emellan Svarta hafvet och Bottniska viken. Man har påstått, att med Hunaland förstodes Finland. Torsæus i sin Norriska Historia anför, att sedan Hunnerna rasat omkring i Romerska Riket, hafva de satt sig ned på Hundsrück i Tyfkland och söker göra troligt, att Hunaland innefattat denna trakt samt någon del af Frankrike. (Se Joh. Fred. Peringskölds noter till Asmund Kappabanas Saga) Dessa olika meningar kunna alla förenas, om man antager, att Hunaland, utmärker flera särskilda orter, hvarest lemningar af Hunnerna quarstannat och blifvit för någon tid bosatta efter deras vidlyftiga inkråkning, hvilken, likmåtigt Jordani och Prisci intyganden, innefattat hela Scythien och Germanien, eller hela det Norra och östra Europa, nemligen Ryfsländ, Scandinavien, Tyfkland, Pålen och Ungern, i hvilket sistnämde Rike Attila hade sitt egentliga Residens.

Men

Men icke nog härmed. Vi äge af gamla Sagor de starkaste skäl att sluta, det Hunaland verkligen innebegripit Svenska Landskap. Lagerbring, (SveaR. Hist. I. D. f. 32, och följande, har till bevis deraf åberopat KåtilHångs Saga, som säger, att en Vik-Konung, Framar, ågde Rike i Gestríkland och Hunavålde. Han har utur Volfunga Sagan och Torfæi Norrska historia anmärkt, att mångfaldiga orter, hvilka der omförmålas, såsom i Hunaland belågna, burit alldeles Góthiska namn. Han har åberopat Du Chesnes vittnesbörd, som berättar, att Góther, Danskar och Hunner bott i Scanzia, och Ludevigs som intygar, att år 686 en stor hungersnöd tvingat Longobarder, Jotar och Hunner, att utvandra ur Danmark. Han har ur flera andragna skäl såsom sannolikt uppgifvit, att Hunner uppehållit sig i Halland. I tvenne Disputationer, för hvilka Profesfor Neikter i Uplåla presiderat (år 1791 och 1794) "De vefligiis Hunnorum in Svecia et aliis Septentrionalibus regnis", år allt detta omständigare utfördt, och med lärdom bevisat, att Hunnerna uppehållit sig i grannskapet af hvita hafvet, i Norrländska provincerna Helsingland, Medelpad och Gestríkland, samt i andra Svenska, såsom Småland och Halland, och jemväl i åtskilliga delar af Tyskland. Det år blott för att ej öka vidlyftheten, som jag åtnöjer mig att åberopa deså lärda underfökningar, utan att vidare dem vidröra.

Lagerbring föres sjelf på den gifsning, att då, som orden falla, Hunnernas Konung Attila

tila i femte århundradet gjorde inbrott i födra orterna af Europa, äfvenväl en tvärn af samma folk vändt sig till Norden och derifrån fördrifvit de ännu der bodde Jotarna. Hade Lagerbring haft tillfälle att jemföra våra Nordiska Sagokälfvares berättelser med Prisci och Jordanis hade han tillika då erinrat sig den af Rinkrönikorna och Ericus Olai i Svenska Konungatägden infäste Attila och deras beskrifning om samma Konungs vidsträckt erövringar i Allemannien eller Tyskland och andra Riken, så synes mig, att han af så många sammanflämnade omständigheter kunnat för den första delen af sin gissning hämta en stor grad af sannolikhet, hvillen till öfverflöd styrkas af de många orters namn i vårt fädernesland, till exempel Hunchberg, Hunchstad, Hunchals, Hunchkogen, som synes bibehålla minnet af Hunniska nationens fordnä vistande inom Sveriges gränzar 2).

Det synes mig af sådana skäl icke allenast möjligt, utan äfven troligt, att Attila och hans Nation sträckt en fruktad spina jemväl till Scandinavien. I de rika och ohärfade tider, hvarunder han leide, lek hvar och en krigs-

- 2) Lagerbring (l. c. s. 330) ydrar en annan förslagsmening, att de Herrer, som våra Sager omnämna, varit samma folk med Herulerne. Flera skäl att bestyrka denna gissning, finnas i den sednare af de under Prof. Neikter ventilerade Disputationer, som ofvan äro återopprä. Att tvenne folk sammanflytta under ett namn, och att ett och samma folk känne under flera namn är ej ovanligt i Historien. Jag finner ej heller att denna hypothes är oförenlig med den jag antog 1).

krigshöfding namn af Konung öfver det land, han efter ett lyckligt ströf-tåg gjorde skatt-skyldigt. Mera har således icke behöfts för att gifva Attila ett rum ibland Svenska Konungar. Ett hastigt förbigående valde har hos visfa Historie-Skrifvare kunnat dertill för-värfva honom rättighet och hos andra icke. Man ser derigenom en möjlighet att förklara den tyftnad, hvarmed han af Isländska författar-ne förbigås. Det är nogslamt bekant, att sedan döden slutat Attilas tjuge-åriga regering och segrar, hans Rike förändrades, och de folk han underkufvat, återtog sin fjellståndighet. Märkeligt är ock, att Ericus Olai, som uppmärksam antecknar, när Konungarne varit Söner af Sina företrädare, icke kallar Attila Domars son. Den mindre Rim-krönikan, det är sant, tillägger honom detta ursprung; och tillökningarne till den större gifva honom en Hålden till fader; men sådana misstag kunna icke vara oförmödade i arbeten, som i allmänhet röja föga noggrannhet.

Alla desfa sannolikheter skulle dock kullkastas, om med tillhjälp af en fåker Tidräkning kunde bevisas, att den Svenske Konungen Attila och den Hunniske af samma namn lefvat i olika tidehvarf. Men beklageligen saknar vår gamla historia det till en redig handelsekunskap nödiga ljus. Det är bekant, att före Konung Erik Emundsons tid i nionde secler, (år 883) hela vår Svenska Tidräkning beror på mer eller mindre sannolika gissningar, och att Svenska Historie-Skrifvare derom äro af så stridig mening, att skiljak-tighe-

tigheten ankommer på flera secler. Emedeltid förtjena en och annan af deras beräkningar, att med några ögonkast betraktas. Hunnernes Konung Attila dog år 453. Den Attila, som af Rimkrönikorna och Ericus Olai nämnes, har sitt rum emellan Domar och Dygve. Skulle chronologiskt vitsord tillerkännas Rimkrönikorna, enligt hvilka Christi födelse skall inträffat under Alriks regering. (hvarom säges: Ett underligt Rykte i min tid gick, att en jungfru Barn i Bethlehem fick); så inträffar Attilas regering trenne Konungar innan den tidpunten, och således visst 500 år innan Attila, Hunnernes Konung, lefde. Men huru liten trovärdighet Rimkrönikan i detta afseende förtjenar, finnes bäst deraf, att den första Konungen Erik, hvarmed längden begynnes, säges hafva lefvat vid Abrahams faderfadersfaders Sarugs tid, hvarifrån till Urbar, som påstås varit samtida med David, blott äro 8 Konungar, på en period af vid påst 1300 år; Derifrån åter till Christi tid under Alrik, på 1050 år ^a), 11 Konungar, och vidare på en tid af 1000 år till Olof Skötkonung, 17 Konungar. Jag måste ock bekänna, att efter Lagerbrings Tidräkning, den Svenske och Hunnlike Attilas lefnad icke kan hänföras till samma tid. Domars regering infaller, efter denne författares uppgift, vid år 133, således hela 500 år förr än Hunnernes Konung. Men efter Ericus Olai blif-

^a) Se Frankes Astronom. Grundrechnung der Biblischen Geschichten 1783.

blifver jemförelsen mellan de i fråga varande epokerne mera tillfredsställande.

Ericus Olai säger, att Eric, med hvilken han begynner sin Konungalängd, lefde vid Christi tid. Derifrån uppräknar han 18 Konungar till och med Attila, bland hvilka 5 eller 6 icke varit söner af sina företrädare. Man kan således på denna period antaga 13 generationer; och om man följer den vanliga hypotesen, att gifva hvar af desä $33\frac{1}{3}$ år, uppkomma deraf $433\frac{1}{3}$ år, som noga inträffar på den Hunniske Attilas tid. Det är ock märkeligt, att efter Dalins tidräkning *b)*, Domars lefnad skall nått sitt slut omkring år 400 efter Christi födelse, och följaktligen hans förmenta Efterträdare Attilas regering infallit i början af femte secelet, som med ringa skillnad instämmer med verkliga epoken af den Hunniske Segervinnarens bedrifter. Jag vågar ej sträcka mina slutsatser af desä till äfventyrs tillfälliga öfverensstämmelser längre än

- b)* Min affigt är väl icke att taga Dalins tidräkning i försvar, minst principen för den samma. Men måne icke de flesta svårigheter som honom förbrås (bland hvilka en senare epok för Odens lefnad ej torde vara den största) skulle försvinna, om det befunnas, att de af våra mera betrodde Chronologer antagna uppgifter om Lodbroska Konunga-perioden vore osäkra? Man vet, att Isländarne föga vidrört denna del af Sveriges historia: Och bland de flera Björnar och Erikar, som af denna Konungaätt förekomma, torde det ännu ej vara afgjort, huru många varit skilda personer eller till äfventyrs samma person, följaktligen ättledernas antal ovist, som i sednare händelsen bör inskränkas och intaga kortare tid.

ån till den blotta anmärkningen, att Attila, på Chronologiska skål, icke med visshet kan betagas ett rum ibland Svea-Konungar.

Medgifves, på de grunder jag anført, att Attila, Hunnernes Konung, efter Domars regering, underlagt sig någon större eller mindre del af Scandinavien, och derigenom förvärfvat sig det rum bland des fördna Regenter, Rimkrönikorna och Ericus Olai honom tillägga, så framställer sig en ganska naturlig förklaring af den fabellika berättelse, att han satt sin hund till Konung öfver Danmark. Hans nations namn ägde en likhet med det djurets, hvilket han säges utfett till styrelsen derstädes. Sagan betyder i sådan händelse ingenting annat, än att Attila anförtrött regeringen i Danmark åt en af sina Hanner. Denna nation var i anseende till sin vildhet, allmänt förhatlig; och des utseende så obehagligt, att de underkufvade folkstagen i sitt mörker höllo Hunnerne för ett slagte, som dragit sitt ursprung af Djessars beblandelse med Trollpackor. Flere historie-skrifvare hafva ock velat härleda Hunnernes namn af Djurs-benämningen *Hund*. De omtala ej sålän så kallade *Cynocephaler*, eller menniskor med hundhufvud och af de vildaste seder. Adamus Bremensis säger uttryckeligen att sådana funnos i Ryssland: och i de återopade Disputationerna under Profesör Neikter göres sannolikt, att man härmed förstått Hunner. Allslammans bevisar den afsky man för dem bar, och den rådande vedervilja, som förmodeligen yerkat, att man funnit ordleken på

nam-

namnen Hun och hund lycklig och träffande: Jag bör ej heller förtiga, att i bemålte Akademiska Afhandlingar den gifsningen framställles, att de i vår gamla Historia flerstådes nämnda Hund-konungar tillkommit genom en sådan homonymie.

Så beskaffade ordlekar äro ej sällsynta i fornhåfderna. Den hos Athenienserna forplantade fagan, att deras Konung Theseus dödat Minotauren på Creta, eller ett vidunder som hade kropp af en oxe och hufvud af en menniska, berättades af Cretenserna på helt annat sätt, nemligen, att Theseus slagit en Minos's General som hetat Tauros. (Se les voyages du jeune Anacharsis: Introduction). Något dylikt berättas af Herodotus om Jupiters Orakel. Tvenne svarta dufvor flögo på en och samma dag ifrån Thebe i Egypten, den ena till Dodona i Epirus, den andra till Libyen, och hvardera befalte med tydelig röst invånarne der de flannade, att inrätta ett orakel till Jupiters ära. Dufvorna anfågos för Gudarnes budbärare och åtiyddes. Men Egyptiske presterne påstodo, att tvenne prestinnor som begifvit sig från deras samfund, flistat de nånde begge Oraklen; och på gamla Epirotiskan skall en dufva och en gannal quinna betecknas med ett och samma ord. (L. c. III. p. 6 med återopande af Strabo, Servius, Schol. Sophocl.) Justinus säger (L. I. c. 4) att Cyrus, öfverlemnad åt en Herde, som utställde honom i skogen att förgås, dödde en kynda, innan han på begäran af herdens hustru, återhåmtades att förlämnas af henne:

ne: Herodotus åter, (L. I.) att samma hustru hette Spaco, som på Mediska språket betydde hynda. Romuli och Remi föstring af en varginna, vid hvars spenar herden Faustus funnit dem och sedan lemnat dem åt sin hustru Larentia, att uppfödast, förklaras likaledes utan mirakel, genom en sådan ord-lek. Sunt, säger Livius (L. I. c. 4.) qui Larentiam, vulgato corpore *Lupam* inter Pastores vocatam volunt: Inde locum fabulæ ac miraculo datum.

Flera berättelser förekomma i vår gamla Nordiska historia, hvilka troligen lånat sin fabel-form af dylika namn-spel, som äfven i de tiderna höllas för ganska finrika. Saxo Grammaticus berättar att Sprakeläggarna, denna Ätt, som genom Ulf Jarl, Konung Knut den stores Svåger, och Ulf Jarls efterkommande, hvilka blefvo Konungar i Danmark, gjorde sig så namnkunnig, hade till Stamfader en björn, som bortröfvade en rik mans dotter i Sverige, och att då man åndteligen hann uppföka och ihjellå björnen, hade han redan gifvit henne en frukt af sin kärlek. Hon födde ock sedan en son, som efter sin fader kallades Björn och blef Torkel Sprakeläggs fader. Lagerbring (Sv. R. Hist. i Del. f. 289) förmenar, att den föregifna björnen varit en okänd Skogsröfvare, klädd i en björnhud. Lika troligt om ej troligare synes, att Röfvaren hetat Björn och således med sitt namn gifvit anledning till fabeln. I en tid, då det var mycket brukligt, att välja namn af vilda djur och då man älskade det underbara,

bara, funnos ofta i de förra rika ämnen till det feduare.

Vilde till Puffendorff (II. c. 7.) har på samma sätt förklaradt den underliga händelsen som anföres af Sturleson i Ynglinga Sagan, att Konung Dag den vise haft en Sparf, som flög till många orter och derifrån meddelade honom kunskaper, samt att sparfven vid byn Vörva i Reidgotaland blef af en karl ihjellslagen med en sten. Förstnämde berömda författare gissar, att med denna Sparf förstås någon af Konungen utskickad Spejare, som hetat Spaur och som under sina hemliga värf blifvit ihjellslagen; hvaraf äfven blifver begrippligt, att Dag med beväpnad hand håninades det på Spaur begångna våld, som af Sagoskrifvaren ytterligare berättas. Till styrka för denna gissning må anföras, att i Islands Landnámabok (P. I. c. 9) omtalas Örlygr Rapps son, som reste från Söder-öarna till Island, i hvars sällskap var en man som hette Torbeörn Spörr, eller på Svenska Torbjörn Sparf, hvilket exempel visar att Sparf varit en persons namn. *Spörr* kan äfven vara ett nomen af verbum *Spørja*, som på Islandskä i præf. indicat. har *Spyrr* och *spurr*, och betyder det samma som *Speja*, *efterspana*; då *Spörr* blifver en Spejare, efterspanare, en som sporrar upp underrättelser; och gåtan lätt kan upplösas till en ordlek med de lika ljudande orden Sparf och Spejare c).

K 2

Desa

c) Jag kan ej hindra mig att i en not tillägga en gissning till förklarande af den besynnerliga berättelsen flera gamla Håfde-tecknare andraga om Ko-

Desa exempel må göra nog att bevisa, huru tvetydigheten af namn ofta i mörka tidelvarf gifvit anledning till fabler, och att den förslagsmening jag vågat anföra om Attilas hund icke kan anses för otrolig. Om denna förklaring förtjenar någon uppmärksamhet, torde den äfven kunna lämpas till de flera berättelser som i våra fornhåfder förekomma om hundar, hvilka blifvit förordnade till Konungar eller Ståthållare, likmätigt den i de återopade Disputationerne uppgifna tanka. Johannes Magnus förmåler, att en Svensk Konung Östen, hvars fader Geiter, Konung i Norrige, blifvit af sina underfåtare afdagatagen, derföre straffat dem dermed, att han gaf dem sin hund Sveting till Konung; och i lilla Rimkrönikan berättas, att Konung Östen Urbars Son i Sverige fätte sin hund Sver-

nung Svegder. Rimkrönikan yttrar om honom: Till min alboga uti en sten slog jag min hand förutan men. Ericus Olai: att Svegder eller Sverker skall lagt sin hand på ett hälleberg och icke kunnat draga henne tillbaka, *hvilket man haller för en fabel*. Starleson: Att Svegder företog en resa österut, att upplöka Gudhem, och kom till en by vid namn Sten, *hvarest är sten så stor som stora hus*, samt att han der blef af en dverg som stod i Stendörren inbuden att skåda Oden, men när Konungen sådant åttlydde och lopp in i *stenen*, tillslöts den och Konungen kom aldrig åter. Alla dessa omständigheter i berättelsen synas mig göra troligt, att Svegder-blifvit inbuden och afdagatagen i ett Stenhus, hvilket slags byggnad i bemänte stad eller by varit brukligt, men förmodeligen obekant för våra skogsbyggande förfäder; då miraklet försvinner och händelsen blifver ganska enkel och begriplig.

Sverre till Konung i Norrige. Förmodeligen är detta en och samma fabel, till sin grund enahanda med den Torfæus (Hist. Norvag. T. I. p. 89 Hafn. 1711) anført om Konung Östen Illråda i Upplanden, som förordnade sin hund Saur till Konung öfver Trondheims-boerne, qui (canis), heter det, in insula finus Thrandensis, Saurseja dicta, domicilium habuit, a lupis, gregem ipsius infestantibus, de quibus instinctu Satellitum vindictam sumere satagebat, dilaniatus, ingenti congesto colle ab ejusdem nomine Saurshôjd appellato, Regio more eadem in insula magnifice tumulatus est. Puffendorff i sin Inledning till Svenska historien nämner ock, förmodeligen efter Mesleinius, att en Konung Gunnar i Gótha Rike, hvilken varit samtig med Konungarne Alrik och Erik, Agnes söner, öfvervunnit och ihjelslagit en Norrsk Konung Regnald, pålagt Norrmännerna en stor skatt och fatt en grym hund till deras Hófding. Antager man nu, att Hunner i flera tidevarf bott i Sverige och Norrige, blifver det ganska möjligt att en eller annan Segervinnare fatt Hófdingar af denna nation öfver de underkufvade folken; och då försvinner hela ursinnigheten af det förfarande som lägges dem till last.

Kort Berättelse

Om

Collegium Reg. & Illustre,

eller

Skyttianum,

Vid

Riddarhuset i Stockholm.

af

J. MURBERG.

Författaren af *Beskrifningen öfver Stockholm* har vål på tvänne ställen d) namnt det *Collegium Illustre*, som i Konung GUSTAF ADOLPH den flores tid inrättades vid Riddarhuset; men som han tillika förmåler, att ingen underrättelse kunnat erhållas, huru detta undervisningsverk varit inrättadt; och förmodar, att det, i anseende till den korta tid, det egt bestånd, icke kunnat komma till någon fullkomlighet och slädga, torde en kort Be-

Berättelse derom vara få mycket mindre obehaglig, som den visar, huru man den tiden ville hafva den adeliga ungdom danad och underbygd, i språk och vetenskaper, som ämnades till de högre embetens beklådande i riket.

Sedan Ridderskapet och Adeln vid Riksdagen i Stockholm 1625 i Mars månad, förenat sig om *sammauskott* till en *Riddarhus byggnad*, hvarest Ståndet kunde *förvara sina privilegier och ätter, hålla sina samkväm, bröllopp och andra högtidligheter, och inrätta en Skola för sina barn* e) voro vederbörande strax omtänkte om verkställandet deraf; och redan i September, samma år, blef Magister *Johannes Matthiæ Gothus*, den sedermera berömliga Biskopen i Strengnås, som då nyligen återkommit ifrån sin andra utländska resa, utfedd till Profesör och Rector vid det tillåmnade Collegium Illustre f). Riksrådet, Friherre *Johan Skytte*, som så lyckligt handledt sin Konung i vetenskaperna; som sjelf, året förut, genom trycket utgifvit en kort underrättelse, *rörande de Studier och dygder, om hvilka en Kronprins bör vara kunnig, m. m.* och som på flera fått så kraftigt främjat vetenskapernas tillväxt i fäderneslandet, hade äfven åtagit sig förnämsta styrelsen och omforgen vid det nya Låneverkets inrättande; hvadan det ock ofta sedan, i handlingarna, kallas *Collegium Skyttianum*. Genom hans nitiska anstaltande och förborg, blefvo rum för

e) Stjernm. R. Besl. I. d. p. 780.

f) Palmköld. Saml. 4 Band. p. 251.

för undervisningen inredda, läreböcker skrifna och tryckta, en Låsmåflares stol förfärdigad, Chartor, fyvarta trätaflor, och andra förnödenheter inköpta, och utom andra Lärare en Språkmåstare Claus antagen, som skulle undervisa barnen i *Franska Språket* g); lå att redan i Septembermånad 1626 läsningen kommit i full gång i nedersta Clasfen och i Auditorium. Ifynnerhet hade Johannes Matthiae, på RR. Skyttes och de öfriga *Directeurernas* *) befallning författat *Ratio studiorum &c* eller *Sått och ordning*, som vid undervisningen skulle följas och iakttagas h). Uti inledningen till denna *Skolordning* förmåles, huruledes hōge vederbörande af Riddarhus Directionen ansett nödigt och nyttigt, att, vid ungdomens undervisning, det lägre och fattigare folkets barn afföndrades ifrån *Adeln* och de *förmögnares*, som borde uppaminas till fäderneslandets tjenst, i fysflor och embeten; och njuta en derefter väl afpassad handledning i feder, språk och vetenskap; samt i sådana kroppsöfningar, som i Krigstider gagna, och under fredens lugn pryda en ådling. Tili följe deraf borde en Adelig yngling, före sitt fjunde år, hos föräldrarne hafva lärt *uppläsa utantill* Christendomens

fem

g) Se en gammal Räkenskapsbok N:o 11 uti Riddarhusets Kammar-Contor, öfver utgifterna vid Riddarhuset ifrån 1625 till 1639.

*) Af dem nämnas endast Gabriel Gustafson (Oxenstjerna) och Åke Axelson.

h) Hon blef sedan tryckt i Stockholm 1636 i 12:o af Henric Kijler och är ganska sällsynt.

fem hufvudstycken i) och *Botfalmerna*, hafva hvarje dag fått i minnet ett och annat *Latinsk* ord eller *Sentens*, och lårt känna och skriva *Svenska* och *Latinska* bokstäfver, samt *slafva*. På fjunde året, men ej förr, så framit icke någon visat ovanlig qvickhet, skulle ynglingarne intagas i Collegium, och, efter snille och framfeg, indelas de i Clasfer, hvilke i början ej behöfde vara flere, än 3 eller 4: men, då verket framdeles hunnit till stadga, borde blifva *sju*. I hvarje af desfa 7 Clasfer skulle vara *visse* och *käcke* Lärare, och läsningen fke efter *viss föreskrifven ordning*, lämpad efter Lärningarnas snille och framfeg. Början och slut skulle alltid göras med bön och bibelläsning, ifynnerhet *Söndagar* och *helgedagar*. För federnas renhet skull, borde inga *Auctores obsceni*, utan endast gode Clasfiske, såsom *Terentius*, *Cicero*, *Virgilius* m. fl. läsas. Jemte latinska språket skulle ådlingarne åtven lära det grekiska; och ehuru det väl var *vackert*, men ej *nödigt*, att kunna tala grekernas ipråk, borde de dock lära deraf så mycket, att de kunde sjelfve med nytta läsa grekiska författare; till hvilken ånda *Demosthenes*, *Isocrates* och *Homerus* skulle dem i Collegium föreläsas. I anseende till läsnings sättet, skulle i början endast ett och annat kort stycke af den föreskrif-

i) Denna lilla Cateches, som var af Joh. Matth. uppfatt och tryckt på Riddarhusets bekoftnad 1626 i Stockholm, innehöll: *Quinque primoria Capita doctrinae Christianae, cum precationibus aliquot sacris. V. linguis, latine, Svetica, gallica, germanica & Anglica, comprehensa.*

skrifna Auðtorn förelåsas, och flera gånger omulåsas, till dels lärningarna kunde det utan-
till: sedan skulle efter hand mer och mer til-
läggas. Man borde ej i förtid öfverhopa
barnen med många grammatiska reglor, utan
i början nöja sig endast med declinationer
och conjugationer; icke ombyta Auðtorer,
förrän ynglingarne kunde utantill åtminstone
det förnämsta af den låsna författaren. De
borde hafva hemma sina privata informato-
rer, som med dem repeterade hvad de låsit i
Collegium, o. s. v. Med ådlingarna skulle
ärligen *förhör* anställas, och derefter flyttning-
ar ske ifrån de lägre till de högre claserna.
Alla dagar skulle öfningar förchafvas i *stilen*,
medels egna uppfätrningar af *Tal, Bref, Sam-
tal*, m. m. samt med öfversättning och imi-
tationer. Äfven kunde declamationer anstäl-
las någon gång i veckan eller månaden. Af
Poëter skulle i synnerhet Terentii och Ari-
stophanis Comedier läras utantill. Redan i
andra Classen nedifrån skulle ådlingarna bör-
ja tala latin. Låstiden i Claserna skulle dag-
ligen vara, före middagen, ifrån kl. 7 till 10
och eftermiddagen ifrån klockan tu till fem.
Måltidstimmen borde vara *riks*, så hos Föräl-
drarna, som hos andra, der lärningarna spisa-
de. Låstimmarne skulle gifvas tillkänna med
ringning i klockan. Lofstider för barnen vo-
ro alle Onsdags och Lördags eftermiddagar;
och allmänna *ferier* skulle vara, om *vintern*
ifrån den 16 December till d. 8 Januarii; un-
der sommartiden, ifrån den 3:dje till d. 23:dje
Juli. Såsom tjenliga *kroppsofvingar* föreflogos

*Bäll och Kägelspel, Schackspel, Veckal- och Instru-
mental-Musik, Becktande, Dansande, Kapplöpande,
Voltigerande; att Rida, svänga med pika, uppställ-
la troppar, m. m.* Att utom de döda Språken,
undervisning äfven gafs i de lefvande, ses af
hvad redan nämnt är om den antagna Fran-
ska Språkmåflaren Claus. Uti ett bifogadt
Schema Lessionum föreskrifvas de stycken utför-
ligen, som, i hvarje af de sju Claserna, så
före som eftermiddagen, borde med ungdo-
men förhafvas, och är dervid märkligt, att
undervisningen skulle äfven alla *Söndagar* och an-
dra *högtidsdagar*, i Claserna fortfattas. I sjunde
eller nedersta Classen skulle ådlingarne då lä-
sa Christendoms hufvudstyckena, samt dagens
Evangelium och Epistel på *Latin*. I fjette
Classen skulle samma läsning ske på *Latin* och
Grekiska; och i den femte endast på *Grekiska*;
dock skulle i flället för dagens texter nu bör-
jan göras med *Lucæ Evangelium* på original
språket. Uti fjerde Classen, och då ådlingar-
ne voro på 10 året, börjades med dem, på
desa dagar, läsningen af *Loci Theologici* på
Latin, och fortfattes sedan alla Classer ige-
nom, hvartill kommo, efter hvarandra, till
öfning i *Grekiskan, Acta Apostolorum, Matthæi*
och *Marci Evangelia, Johannis Evangelium cum*
paraphrasi Nounii, och sluteligen Pauli Epistel
till de *Romare*, alltsammans både på *Grekiska*
och *Latin*.

Men som vetenskaperna ej äro mindre
nödiga för en adelig yngling, än de döda
och lefvande språken, skulle i Collegium vara
ett *Auditorium Publicum*, der föreläsningar kün-
de

de gifvas för de ådlingar, som till 14:de året genomgått de sju Classerna, och således voro i *Språket* och *doctrina classica* väl underbygde. Desse skulle der undervisas i *dialectica*, *rhetorica*, *physica* och *Mathesi*, så vida nödigt kunde vara för en ådling; samt i *Sedelåran* och *vållaligheten*. Man önskade ock, att framdeles der måtte gifvas undervisning i *Theologien*, *Lagfarenheten* och *Läkarkonsten*.

Sådan var tilltänktningen och första utkastet till detta *Adeliga undervisningsverk*; men hela *föreskriften* kom aldrig till fullkomlig verkställighet; emedan inrättningen, af tillfälliga hinder, icke uppnådde den dertill erforderliga tid. Imidlertid hade Directionen gjort allt som då kunde göras. För underrikolan voro tvänne *hörerare* antagne, och flere kunde icke nyttjas för de tu år, som verket hade bestånd; men Profesorer uti det så kallade *Auditorium* voro ifrån början af 1627 trenne ypperlige män. Den redan ofta nämnde *Johannes Matthiæ*, hade ifrån 1625 lagt hand vid Verkets inrättning, sammanstafvit läreböcker för Skolbarnen *k*), och utom de dagliga föreläsningarna, präsidierade Han ofta för utgifna tryckta Disputationer. En sådan, de *Sacra Coena*, var det som äfven lade grund till hans framtida lycka. GUSTAF ADOLF, som ej ansåg det under sin höghet, att stundom då regeringsårendena tillåto, afhöra de lärda öfningarna i Collegium, var vid denna dis-

pu-

k) De uppräknas hos Stjernman i B. S. och af Doctor Aron Vestrén i Sv. Hofclericiets historia p. 555. 2. Del.

putations- och fjelf närvarande, då en resande Jesuit med all sin styrka opponerade, men blef af Præses så fullkomligen vederlagd, att han intet vidare kunde invända. Konungen fann deruti så mycket nöje och välbehag, att han strax derpå kallade Profesorn till sin *Höfpredikant*, och utlåg honom derjemte, för hans vid Verket ådagalagda skicklighet i undervisningsvägen, till Informator för Prinsessan Christina, så snart hon uppnått erforderlig ålder. Näst Johannes Matthiæ var den lårde *Jöran Olofsson Lilia*, sedermera *Stjernhjelm*, som blifvit kallad ifrån sin innehafda fysiska vid det nyligen inrättade Gymnasium i Vexlerås; och den tredje var en *Wilhelm Simonis* eller *Simonius*, J. U. Licenciatus ifrån Rostock, och bror till Skyttianska Profesorn i Upsala af samma namn. Denne præsiderade, under den korta tid han var vid Verket, för 7 Disputationer, dem han sedan lät trycka tillsammans i Upsala, under titel: *Discursus septem Juridico Politici, Monarchiæ definitionem, divisionem causam &c., cum quæstionibus cognatis, continentes*; och, såsom titelbladet utvisar, alle hållne in Collegio Skyttiano. Som *Stjernhjelm*, efter ett års tjenstgöring vid Verket blef kallad till andra göromål, antogs 1628 Læctorn i Strengnås, *Jacob Boose Rudbeckius*, i hans ställe, med 600 D:ler silfvermynts årlig lön, då de andre ej hade mer än 500. Till Lårnens aflönande hade Konungen genom Bref af den 27 April 1627 anslagit af stadsmedlen 2000 D:ler Silfvermynt; och hvad vidare fordrades, blef af Riddarhus Casan aflermadt. Under

der få berömda Lärare kunde detta undervisningsverk ej annat, än vinna anseende; och ett bevis derpå är, att fålla Studenter ifrån Upsala hitkommo, för att begagna sig af Profesforernas föreläsningar. Exempel derpå är, utom andra, den sedermera mycket berömda Profesfor i Grekiska Språket vid Akademien i Upsala, *Henric Ausius*, som i det afseendet tillbragte här ett helt år. Af ådlingar, som här njutit undervisning, har jag ej sett någon nämnas, utom den före Fåltherren *C. G. Wrangel*.

En få vacker inrättning blef likväl af tillfälliga händelser, liksom i lindan, förqvåfd. År 1629 om sommaren började pesten visa sig i Stockholm, få att Kongliga Hofvet flyttade derifrån till Upsala; och följande året rasade han med håfthet. De af Ridderskapet och Adeln, som hade lågenhet dertill, följde Hofvets eftersyn, och togo sina barn med sig till Landsorterna, få att föreläsningarna måste inställas, af brist på åhörare och läringar. Sjelfve Lärarne kallades åfven till andra göromål. *Johannes Matthiæ* följde, som Hofpredikant, 1637 Konungen till Tyfkland. *Simonius* reste vid samma tid med R. R. Friherre *Skytte* till Dorpt. der han blef Asesfor i den inrättade nya Hofrätten. *Rudbeck* var den ende af dem, som blef kvar i Hufvudstaden, men han fick åfven samma år Årkebiskopens och Magistratens kallelse, till Rektors Sysslan vid städens Skola, den han antog, och, med ungdomens utmärkta nytta, förestod till sin död 1640. Under tjenstetiden i Collegium bör-

började han och Simonius, att utarbete *Svea Rikes Annaler* på latin, dem han sedan allt till sin död skall hafva fortfatt; men hvaraf man endast har några fragmenter öfrige. Ett stycke deraf har Arckenholtz intagit uti första delen af sina *memoires de la Reine Christine*, hvaraf ses, huru allmänt ryktet då var i Riket, att Hertig *Franz Albrecht* varit den store Konungens baneman. Ehuru efter första fkingringen 1629 inga vidare läseöfningar förhades i Collegium, finnes dock af räkningarna att *Rudbeck* blifvit bibehållen vid sin der innehafde *Sysla* och *Lön* till 1632, då han af Regeringen begärde och erhöll afsked derifrån, hvarmedels således detta Adelige Undervisnings Verk alldeles upplöstes.

Afhandling

Om

Svenska Bergverkens

Tillstånd och Öden

före

Konung,

GUSTAF den I:stes

Tid;

författad af

JOH. ERIC ÅNGMAN

Bergsfogde

och

Af K. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien
med stora priset belönt År 1794.

Det är *Svenska Bergverkens tillstånd och öden före Konung Gustaf den förstes tid*, som Kongl. Akademien behagat utse till Tållings-ämne i Historien för detta år.

Sällan förekommer något ämne, värdigare vår granskning. Det rör en af Landets

dets hufvudnåringar, och ehuru åtskilligt hitills dårom blifvit anfördt uti flrödde Afhandlingar, rörande visfa delar af Bergshandteringen, är dock större delen däraf opålitligt, i anseende till de ganska få historiska uplysningar, man därvid kunnat bifoga. Med min ålders ringa erfarenhet, har väl icke eller jag få alldeles kunnat misškänna min svaghet, att jag trott mig genom en fullkömlig Afhandling kunna tillfredsställa Kongl. Academiens önskan. Äfven som jag uprigtigt får bekänna; att, då jag vågar underkasta mitt Förfök Kongl. Academiens Granskning och Dom, ingen ting mindre än snillet och kunskaperne upmanat mig. Men skulle jag uti någon enda ömständighet kunna göra mig mitt ämne och mina Domare värdig, är jag alldeles tillfredsställd.

Historien om våra Bergverk för denna tiden, kan indelas i Tvenne Tidehvarf. Det förra, som kommer att innefatta Bergverksrörelsens tillstånd i des begynnelse, samt up- taga des mörkare och äldsta öden, och således bör sträcka sig till slutet af det Trettonde Århundradet, kan ej utan svårighet afhandlas. Det sednare någorlunda uplyst af våra handlingar, blir i samma mån lättare. Men lämnom fördomarne, och följom den anledning lefnadsfättet och federne, jämte några få underrättelser medgifva, så skola vi kanske komma till någon visshet, äfven i det mörka och aflågsna.

*Förre Tidehvarfvet.**Capit. I.*

Hvad som i detta ämne hittils ifynnerhet varit oafgjordt, och tillika minst af forn-tidens håfder kunnat uplyfas, har varit frågan om Bergverkens ålder. Flerc hafva skrifvit härom, och upgifvit sina tankar. Dock lårer ingen utom Danska Stats-Rådet Langebeck finnas sårdeles trovärdig, och för sådan anses af granskare, hvars råttmåtiga fordran är, att meningar i Historien böra förkastas, då de icke understödjas af Handlingarne, och andra pålitliga underrättelser.

Olof Rudbeck *a)* må nämnas bland dem, hvilka i det, som rörer Svenska Bergverken, visat sig intagen af alltför origtiga begrep, och tyckes hafva använt sitt snille förgåfves, då han velat föra Bergverkens ålder inemot lika långt tillbaka, som början af sjelfva landets beboende. De som följt honom i tankan och bevisningsfätt, hafva väl icke alla gått så långt, men hafva dock alltid påfätt, att Svenska Bergshandteringen med full kraft idkades redan i mörkaste Hedendomen. Förledde af de upgifter hvar och en för sig funnit, hafva de dem antagit, och derefter utan vidare undersökning, gjort sina slutfattelser. Men Langebeck, icke så lätt-trogen, granskade handlingarne närmare, och har erhållit en alldeles motsatt öfvertygelse.

Von

a) Atlantica Tom. I.

Von Dalin, Botin och Lagerbring, befattade sig egentligen icke med Bergverks rörelsens Historia, ty den Svenska i allmänhet fysfelfatte dem närmast. Och desutom hafva de alldrig velat blindt följa uppgifterne och fylla berättelserna med gifsningar.

Samle vi då allt som blifvit skrifvit i detta Ämne, möta oss dels fabelaktiga, dels märkvärdigare omständigheter. Merendels har man ansett en Bock, med färgad nos, för rätta Upfinnaren af Falu Grufvor *b*). Vester-Silfberget har vunnit namnkunnighet genom sin Belgstind, med des borttappade håstiko af Silfver *c*). Och man har med ifver påstådt att Sala Grufvor varit först upfundne och uptagne af flygtingar från Sigtuna eller Finnar. Vi gå med tyfthet förbi deså osäkra, och på inga Historiska fanningar grundade underrättelser, och lämna vår upmärksamhet åt det, som närmare torde förtjena den.

Man har ifynnerhet trott, att förråd på metaller i de äldsta tiderne, att de vid våra Gamla Grufvor befintlige stora Varp-högar, jemte rymderne af sjelfve Grufve öppningarne, samt namnet HedenGrufvor, hvilket i några våra äldre Bergsorter förekommer, fullkomligen bestyrka Bergverks rörelsens uråldrighet.

Att våra gamla förfäder ågt tillgång på Metaller därom är ingen tvifvel. Man kån-

L 2

rec

b) Naucier Delin. Magn. fod. Cuprimont.

c) Lunds Disput.

ner att deras vapen voro af godt Järn och Stål. Till kår, prydnader, och bekvämlighet i Byteshandeln, ågde de både Gull och Silfver. Och om jag påstår, att de verkligen hade ett slags öfverflöd deraf, är det en driffighet, hvartill håfderne gifvit mig anledning.

Gull var en gångbar vara *d*). Gullringar nyttjades som mynt *e*). Gullstycken funnos hos fattige torpare *f*). Och föråringar skeddade i Gull *g*). Mantlar omtalas, som varit Gullvåfde *h*). Kår, beslagne med gull och silfver *i*). Ock i kor, belagde med gullplåter *k*). Om Arnliot Gellina, en skogsbo i Jemtland, berättas, att han hade fört Silfvertalrik med sig i skogen samt klådde sig i Skjarlakan om hvardagarne *l*). Och då han väfde sig i sin krigsrustning, hade han spjut, hvars skaft var inlagdt med Guld *m*). Heraud från ÖsterGöthland nyttjade Silfverbålte och gullad om hufvudet *n*). Sigurd Syrs hade förgylta sporrar och hjälm *o*). Och det är bekant, att Skånska fylkes Konungen Harald bar en hatt, hvars kulle var af rent Gull *p*): Ockfå visar berättelsen om Siod, Konung Hrings Skattgömnare, som genom våld ut-

tog

- d*) Langebeck Tom. 2 sid. 223 224. *e*) Langeb. 1 Delen sid. 426 *f*) Gaut. och Rolfs Saga Cap. 2 sid. 11. *g*) Olof Tryggvasons Saga af Odde. *h*) Langebeck 1 Delen sid. 435. *i*) Sturleson T. 1. sid. 88 och 84. *k*) Langeb. T. 2 sid. 89. *l*) Sturlef. T. 1 sid. 658. *m*) Lagerbring T. 1. sid. 405. *n*) Heraud och Rolfs Saga Cap. 12. sid. 35. *o*) Sturlef. T. 1. sid. 405. *p*) Lagerb. T. 1. sid. 293.

tog af Tuar, Bofes fader, en flor myckenhet Gull och Silfver, att sådane dyrbarheter äfven icke saknades i förråds bodarne *q*).

Jag vore nögd med desfa drag af fåderneslandets urgamla vålstånd. Men kan icke utan vördnad återkalla minnet af de forntidens lämningar, som Hedendomen helgat åt odödligheten, men nyfikenheten i våra tider, eller händelser, eller tycke för Antiquiteter och Historiska Vetenskapen, uptåckt under de torfvor, som med så mycken högtidlighet, betäcka våra fåders aska, jag menar Åttebackarne, Gullringar och Armband af ovanlig vigt *r*). Kopparsvård jämte Metall Urnor *s*) till och med af järn *t*) äro hvar på sin ort i grufet af de åldrige minnesvårdarne upfundne. Jag årinrar ock gärna att sex sådane urnor af rent Gull år 1685 blifvit upgrafne på Fyen *u*), emedan stället är så nära vårt Land, och våra egna begrafnings plattfer.

Med samma heliga känsla, föreställer jag mig det Tempel, hvars hvalf så ofta ljudade våra fåders lof, åmnade den Evige och Odödligheten. Jag sladrar i förundran öfver den prakt, som utmärkt detta, och den, som jag med ungdomens rörliga upmärksamhet skådat uti flere af vår tids förnämsta Helgedomar.—Templet vid gamla Upsala, som ännu i Anund Jacobs och Emunds tid, besöktes af Hedningar, var efter föregifvande helt och hål-

q) Lagerbring T. I. sid. 342. *r*) Björners Hjelte prydnad sid. 21. 37. 58. *s*) Bills Disput. de Antiqu. in Svec. reliq. *t*) Tunelds Geographie sid. 249. *u*) Lagerbring T. I. sid. 447.

hållit af gull, eller enligt Lagerbrings förklaring, beslaget med gullplåtar *v*). Spikar med påsmält gull, som blifvit fundne i jorden, bestyrka sådant. Den enkla prydnad, som nu röjer sig inom Dets murar, vittnar, kan hånda, om ett mera uplyst begrep om den Eviges fordran af tillbedjande människor, men det förra vittnar icke dets mindre, att den tiden fanns gull i landet, och att folket icke hade därpå någon särdeles brist.

Likväl blir det en annan fråga, hvad uplysning man i afseende på Bergverken och deras ursprung kan erhålla genom denna underättelse. Icke beledsagad af den minsta anledning till Rikets egen tillvärkning af metallen, ej underflödd af den märkeliga omständighet, att Svenska folket, genom fjöfart och handel, icke hade någon gemenskap med andra Nationer, finner jag ej, hvad den bidrager till styrkandet af Bergverkens ålder. Man har vid Bergen i Norrige funnit en Urna af Kristall; men skulle man därför kunna sluta att i vår Nord tillverkades det prågtigaste Glas, om Handlingarne förteगत, att man icke en gång hade det gröfre till ett få nödvändigt behof som fenster.

Närmare tyckes varphógarne bevisa, hvad man anført om Grufvornes ålder. Men en nogare granskning torde åfven här böra åstadkomma någon större försigtighet.

Föreslållom oss en Cylinder, hvars Area vid Basis vore A. Dets högd B. då blir rymden

v) Lagerbring T. I. sid. 76.

den AB. Men då man fäkert kan antaga, att en och samma rymd, intagen af en fast sammanpackad kropp, fullt ut fylles 2:ne gånger af samma och lika kropp fänderstyckad, få blir rymden af delarne 2 AB; men nu förhålla sig Solida kroppar till hvarandra i ett trippleradt förhållande, af deras Baser eller diametrar. Jemförelser emellan en liten Cylinder i smått och en Grufve skärpning, samt mellan denne och ett hundrade samnars djupt Schakt med 16 à 20 alnars Diameter, måste således värka ett nästan otroligt utslag. Och ett dubbelt resultat, då frågan är om upbruttit berg, borde göra en dubbel rubbning hos den, hvars öga blifvit förledd af vidlyftiga varphögar. Snarare kunde man försäkra att ett malmfållt brutit under 8 à 10 Sekler borde visa rymder af en öppnad jord, dem ännu ingen af våra gamla Grufvor åger. Sådant bestyrkes äfven däråf, att Grufvebrytningen i de äldre tiderne endast underhjälpes genom brånsfel, hvilket man nu i nyare tider då skogarne blifvit förminskade, med förlust af tiden måste sakna.

Hvad åter betråffar, att några af våra äldsta Grufve ställen bära namn af Heden grufvor; är det icke obekant, att de ord som Heden tilläggas, intet annat betyda, när fråga är om tid, än det som är gammalt och öfver mannaminnet. Erindra vi ofs tillika, med hvad tröghet Religionens ljus frambrutit långst upp till våra Hedniska Skogsbygder, samt kunna medgifva, att en del af våra gamla Grufvor begynte vid Christendomens

bör-

början upptagas, finna vi lätt anledning till Heden namnet, utan att behöfva tillägna Bergvärken en orimlig ålder. Utan tvifvel lärar ock von Dalin däruti hafva felat, att han flödjer sin tanke om visfa i Dalarne belågne Grufvors ålder på Hollenii upgift, att Garpenberg fått sin benämning af Garperne, ett folk, som följde med Svever och Gother *x*). Ty Garp betyder Tyfk eller främmande *y*) och nyttjades i Norrige, ännu i medlet af Sextonde århundradet med samma bemärkelse, *z*) hvilken värdeligen den rätta, lånar ett helt annat begrep om Grufvans ålder. — Men ville man påstå att man i dessa uråldriga tider förflått att smida metaller i Sverige, så lärer därpå till bevis, att Alarne smålades i Idavall, gjorde tänger och värdtyg, och smidde Aud *a*). Rejgin, en mäktig mans Son, lärde arbeta ur järn, silfver och gull, och åt hvarjom gjorde han något godt *b*). På ett annat ställe omtalas smedja med Åskja, samt smedje Svån. Dock icke dess mindre måste bruket af metaller, någon tid, hos en del af våra förfäder hafva varit okänt, emedan stenhamrar, och andre sådana verktyg, som blifvit fundne i jorden det tyckas bevisa. Och lärer sådant gälla i synnerhet om Landets äldsta invånare, eller ock om Skogsboerne, hvilka haft sina hemvist affides från sjökusterne, och således icke ägt tillfälle, att

x) Dalin T. I. sid. 63. Not. p. Åsta Lit. T. 2 sid. 287. *y*) Stockh. Lib. mem. *z*) Hadorffs Rimkr. sid. 167. 179. 149. *a*) Lagerbring. T. I. sid. 68. *b*) Völsunga Sag. sid. 36.

att hvarken af fine fjöfarande Landsmän eller andre Nationer låra sig kånna fördeln af metallers nyttjande. Emedlertid bevifer detta hvarken till eller ifrån vid underfökning om Bergsbruk, emedan det är helt annat att åga kunskap om metaller och kunna arbeta dem, än att draga dem ur fine malmer jemte bergarterne.

Capit. 2.

För att erhålla någon närmare uplysning om Bergverken under detta aflågsna tidehvarf, få erindrom oss nu federne och lefnadsfåttet hos våra Gamla förfäder.

Då Oden med sin vandrande flock besökte vår Nord, lefde folket ännu i sin enfalld lyckligt och nöjdt. En stor del af Nationen närde sig då, som man nu för tiden föder sig i Lappland, och Finnarne förde länge ungefär samma lefnadsfått. Slåtmarks boerne voro väl Åkerbrukare, men ännu fvedjade man håldre än plöjde. Oden med sina Asar, inför en ny Regering, nya Lagar — nya bekymmer. — Var det Hans åra, att för den tiden hafva varit en stor man, visste han dock ofta prof på ett lika få stort och bedragande gyckleri. Ej någd med att regera, ville han tillbedjas, och förblindade folket med konster och ovanliga företag. Och då Asarne själfve desutom icke ågde någon färdeles insigt i vetenskaper, blef uplysningen dårefter, och okunnigheten öktes med vidskeppelser.

Emed-

Emedlertid voro Afarne snålla fjöfarare. c). Och då man har anledning att tro, att Svenska Invånare äfven för Oden reste gärna och obehindradt till fjös, bör man icke undra, att man framdeles finner handeln i god ordning idkas, och svenska hamnar och vikar nästan öfverallt pryddes af mastar, hvilkas rikt lastade kólar fågnade åskådaren med uptråden, som vittnade om Handels öfvervigt i afseende på andra nåringar i Landet. Dessutom idkades Boskaps-skötsel, fiskerier och jagt, och öfverflódet af dessa nåringars afkomst, kunde alltför väl vara ett betydande föremål för utförsel till främmande orter, i en tid, då folket något med sin ställning icke kände några särdeles sammanfatte behof; äfven som själfva landet icke eller var så alldeles otacksamt vid arbetarens möda.

Vid denna belågenhet, jag menar, då folket i ett land, med liten möda, under lyckliga nåringar, kan fullkomligen fylla sina få behof, skall man alltid finna ett stort hinder för vetenskapers upkomst och befrämjande. Bör man då tro, att våra förfäder, nödvändigt i alla grenar måtte hafva idkat Bergsbruk? eller i annat fall, för att icke förringa deras idoghet, bör man hedra dem med ett inbilladt? hållst de hade, utom någon ringa järntillvärkning, ett annat med deras odling mera öfverensstämmande medel, att tillräckligen fylla, äfven de behof de ågde af metaller.

Capit.

Capit. 3.

I allmänhet synes det vara människors lott, att i hvilken ställning som helst ej vara obekymrade om sin odling. Då Barbariet icke känner värdet af uplysningen, känner man i desas tider få mycket bättre sin odlade kropps styrka. Våra förfäder, ett folk, som ej för pil och skåker svigtat *d*). Liksom yra af denna känsla trodde de sig icke hafva upfyllt sitt ändamål, om de ej visat prof af Hjeltebragder, och stadgat sina välfrågdade egenskaper i hårnad. Säkert har äfven förvars rätten bidragit att underhålla desas tankesätt. Emedlertid finner man ej otydligt, att på desas grunder svenska fjöröfverierne upfligit.

Men hvad man samlade under desas tågen, är tillräckligt bekant af våra handlingar. Man kom fallan från någon hårfård då man icke hade byte af Gull *e*) silfver *f*) eller vapen *g*) jemte andra nyttiga och dyrbara saker. Och utan att för de äldsta tiderne, behöfva anföra mera hårom, torde man lätteligen kunna finna, huru indrägtigt, i afseende på våra förfäders hårdighet och mod, denna handling måste hafva varit, och huru detta sätt att förvärfa sig metaller och vapen, värkliken varit öfverensstämmande med deras lynne och Nationela belågenhet.

Där-

d) Pet. Salan i dedicat. till Eigil och Asmunds Saga.

e) Langebeck sid. 46.

f) sid. 47.

g) Ibid.

Jämför Halldan Östenfons Saga. Sid. 3.

Dåremot bör man föreställa sig, att en ordentlig Bergverksrörelse, med deras uplysning nästan var omöjlig. I en tid, då inga mekaniska inrättningar voro kända; intet spår i Chemien banadt, inga förfök gjorde i Metallurgien, allt borde förrättas i stort, kan man lätt begripa, hvilka fördelar, till underhjälpande af Grufve arbetets svårigheter kunde väntas, och huru smält-processerne skulle hafva aflupit, hvilket ännu i våra tider, om något skall förrättas i Bergshandteringen, fördrar all vår aktsamhet. Den känner icke värdet af de omständigheter, hvilka, vid hvar och en särskilt Metalls beredning, nödvändigt med noggranhet böra iakttagas, som skulle undra, att i äldre tider Bergsbruk icke idkades, och att man ännu icke kommit färdelans långt därmed, något efter Christendomens början i Sverige.

Capit. 4.

Om således, efter Lagerbrings tanke, som torde vara riktig nog, Oden med sina Asar, förstått sig på Bergsbruk, måste deras kunskap i den delen hafva varit ganska litet värkande i det Land de kommo att intaga. Man kan icke neka vår Asiatiska Hårskarare mycken tilltagförmåga och mod. Men utgångne af deras land för att eröfra, mötte dem förmodligen helt andra göromål, än Bergsbruk, då de framträngde på en okänd jord, hvars invånare, väl hånne vid åsynen af våra ströfvande hjeltar, och eftergifne nog för att ej hindra deras inslyttning, men måne om sin fri-

fri-

frihet, förmodeligen icke blifvit tilfridsställd; utan möda och försigtiga anläggningar. Äfvenfå låra de ödslige Bergen, dit Svithiods flyende barn omsider måste taga sin tillflykt, icke genast förrådt sine rikedomar åt främmande, hvars konst kanske i förtid hade kunnat förvandla de ställen, hvarest deras skatter voro gömde, i toma och ryfliga rymder. Dessutom måste Afarnes kannedom i Bergshandteringen hafva varit en från all theoretisk kunskap skild erfarenhet, som väl lämpligare vid rika tillgångar, ej kunde vara tillräcklig, vid förbrukandet af detta Landets bergblandade producter. — Således försvann konsten med hvarje Landets son, som lades i jorden. — Och ristom hållde på deras Urna, hårdighet och mod, ån Bergsbrukets uphjälpande:

Men för att närmare upplysa mina tankar, torde mig tillåtas, att upptaga hvarje gren af Bergshandteringen färfkildt, samt undersöka rimligheten af hvad man om hvarje Metalls tillvärkning i synnerhet för detta Tidevarf anført.

Hvad Gull beträffar, lårer frågan dårom snart vara afgjord.

I hvilket land, af de i äldre tider bekanta verldsdelar, denna metall i början blifvit känd, är omöjligt att bestämna. Men fäkert har vid stranden af någon flod skedd första upptäckten därpå. Dets imidighet och sköna färg, har gifvit en god anledning till dets vidare efterforskande, och man har upfunnit

nit utan svårighet, att genom flamning i vat-
ten afskilja den medföljande sanden. De som
fyskellatte sig med detta indrågtiga arbete,
blefvo sedermera särskilt utmärkte och kal-
lades Aurifices *h*). I Edda får gullet namn
af Gnyflaheiden och kynan, af floden Ken.
Och hvem känner icke, hvilka rikedomar af
Gull de Asiatiske floderne förnåmligast i In-
dien och Konunga Riket Pegu, och de Afri-
kaniske, i synnerhet på Guineeska kusten, där
floden Volta i detta afseende varit märkvär-
digast, tillskyndat en stor del af människo-
flågtet. Man bör icke tvifla, att denna för-
mån äfven sträckt sig till vår Nord, då det
är känt att Invånarne nästan allmänt idka-
de sjöfart, och foro vidt i kring under sina
Vikingsflåder. Märkeligt är äfven, att då
det talas om metaller hos våra förfäder, det
fynes vara Gull, som egenteligen utgjort de-
ras rikedom. Man måste således undra hvad
som kunnat tvinga Olaus Magnus till den
digten, att Gullgrufvor denna tiden funnos i
Sverige *i*). Och huruvida han där till haft
den ringaste anledning, är svårt att utreda.

Capit. 5.

Hvad som är sagdt om gullet, och up-
täckten därpå, gäller till en stor del äfven om
siltet. Förmodeligen har uti lösa och lätt
tillgängliga lager denna metallen i sin vac-
kra gedieгна form förrst blifvit upfunnen.
Och

h) Fischers Geschichte d. Teut. Handl. 18. bände Berg-
werken. *i*) Hist. Svéc. L. VI, Capit. 10.

Och då blyglants merendels på fådana ställen är följaktig, har man i afseende på dess gläntande utseende, icke underlåtit att undersöka dess innehåll. Dock låra fåkert de rikaste malmerne, som närmast upgått till rent silfver, i början, egentligen varit föremålet för silfver tillvårkningarne. Första begynnelsen därmed måste man således upfå, i de länders, hvarest tillgångarne varit rika och ömninga. Asien blir därför åter min tillflykt. Att Bergsbruk i denna verldsdel är mycket äldre än Europas, därom vittna de många Grufvor, som där både före, och efter Romerska perioden varit arbetade, och stadnar jag icke förr än vid kusten af Svarta Hafvet, hvarifrån Sveriges Barns Asiatiska slämfader utvandrade till Norden, finnes där ännu Grufvor uti Temesvarer Banat, ordentligen med stollar anlagde, som skola varit arbetade före Christi födelse *k*).

Men jag lämnar detta afslagsna, och mitt Fädernesland ådrager sig åter min upmärksamhet.

Sala Silfvergrufva har alltid hos oss blifvit ansedd bland de äldste. Olof Grau, då han vill bestämma hennes ålder, åberopar sig som märkvärdigast, att redan år 600 eller 700. har gamla Grufbyn varit så stor, som en liten stad *l*). En annan har påstått att Grufvan varit i full gång redan på 1180 talet *m*). Åter
en

k) Joh. C. Garnejs inledning till Svenska Masmåsteriet. sid. 2. *l*) Westmanlands Beskrifn. sid. 225. *m*) Broling om Svenska Stålförädlingens tillväxt i nyare tider.

en annan, och Han tror, att denna Grufva arbetades med full drift under Kung Magni Ladulås tid *n*). Dölgd blir fanningen alltid, om den här skulle ökas. Uppgifterne äro tagne af gamla Bergmåflare Relationer, uti hvilka man som oftast finner loffånger öfver våra Bergverks uråldrighet, endast gjorde af vanlig böjelse, att betyga Bergverksrörelsen en sådan heder.

På bättre underrättelser kan antagas, att Sala Grufva icke erhåller något rum i Svenska Bergs-Historien, före slutet af det 15:de eller början af det 16:de århundradet. I ett Bref till Svante Sture från Bergsmännen i Norberg, brukas det uttryck; att likare vore, det Sala boerne fysfelfatte sig med deras Åkerbruk; och ej gjorde samma Bergsmän förköp i de fäker, som voro dem nödvändiga till Bergsbrukets skötsel. Ord, som icke kunnat införas inför en Regent, om Sala icke då ännu varit i sin begynnelse, och lämnade en medelmåttig afkastning. Biskop Otto i Westerås klagar; År 1511, öfver den minskning Han måste vidkännas i Tionden af Sala, den han; förr än det Berget fanns, oafkortad fick upbåra *o*). Slutfattelsen häraf kan icke eller blifva tvetydig.

Men å andra sidan är obegripligt, att man om ett verk, som redan År 1400 skulle hafva gifvit 16000 mark silfver om året *p*), i Bref och Handlingar; icke åger den minsta under-

n) Wolenii Argent. fod. Sala. fd. 4. *o*) Langebecks Samlingar. *p*) 28 Bandet af Kongl. Vetenskaps Acad. Handlingar.

underrättelse. Likväl omtalas redan 1354 ett annat Silfververk i Riket *r*). Ockfå år det icke öfverensstämmande med hvad som blifvit sagdt om Varphógarne, att denna Grufva, som 1516 i Nyrymningen arbetades af ej mindre än 120 karlar, och sedan en tid dagligen af 70, samt år 1520 af 100 Finska Arbetare, ännu i våra tider kunde åga bestånd, och lämna föremål för ytterligare brytning, om den redan år 1400 gifvit så mycket silfver, och äfven då i samma mån blifvit arbetad.

Jag stannar således med Langebeck i den öfvertygelse, att om Sala Grufva icke är det Silfverberg, hvarom Bergsmännen med Svante Sture på Westerås Slott 1511 samrådde, hon dock icke förr än vid denna tiden blifvit upptäckt. Och som ytterligare bevis därå kan här anmärkas att Stens Grufvan, vårkeligen en af de äldsta, ännu bär namn af Sten Sture den yngre. Graus berättelse om en vid Toftberget i Skultuna Socken med flera sten- och varphógar befintlig gammal Silfvergrufva, som vid Digerdöden skulle blifvit ödelagd, förtjenar äfven föga upmärksamhet. Samma malm-anledning har sedan blifvit mycket efterfökt, men alldrig funnen. Äfven så är det med Lomans upgift, att i Lillhårad's Socken varit belägen en kostelig Silfvergrufva, som ockfå för folkbrist, vid Digerdöden skulle hafva blifvit ödelagd *f*).

r) Kongl. Bergs-ordningarne. *f*) Arboga känning.
sid. 64 Not. a.

Capit. 6.

Hvad koppar angår, har man gått så långt i gifsningar om des ålldrige tillvärkning i Norden, att man ansedt de af Landets åldsta Invånare nyttjade kopparfvård såsom en product där af *t*). Jotharne, vill man säga, tillvärkade koppar i Falun, medan Rom ännu var en ödeplats *u*). Sådant lär jag ej behöfva vederlägga. Nog af, att Invånarena vårkligen på annat fått förskaffade sig metaller. Jag har äfven sökt visa, att man af grufvornes djup icke kan fluta till någon synnerlig ålder. Det finnes Grufvor i Norge, som äro djupare än våra, ehuru Bergverks rörelsen där icke anses gammal. Humbo järngrufva i Westerbergslagen är omkring 150 famnar djup, ehuru den upfunns förrst 1572 och har desutom varit flere gånger igenlagd och uptagen. Högst felaktig är således den uträkning, hvarigenom man blifvit förledd till det omdöme, att Falu grufva arbetades före Odens tid *v*). De som sätta Hennes ålder till 7:de eller 12:te Århundradet *x*), hafva på samna fått felat. Samma Auctor, som orått upgifvit, att Sala varit i full gång på 1180 talet, påstår äfven att Falun och Garpenberg på såkrare anledning söres till Hedentima *y*). Men som inga bevis varit att till-

t) Salanus de Glad. Svec. sid. 31. 33. *u*) Nauclet de Cuprim. sid. 10. *v*) Aëta Lit. Svec. *x*) Wolen. Benz. Com. Svec. sid. 58. *y*) Broling om Järn och Stålsörädlingen. Jämför Bergs-Rådet Sandels Tal i Kongl. Vet. Acad. om Varors in och utförel.

tillgå, hafva icke eller några blifvit anförda. Och då kunde man ju säga det samma om alla äldre Grufvor. Det är sannt att Falu Grufva är mycket gammal — få gammal, att då man velat tillägna henne Privilegier af Kung Magnus Ladulås 1272 eller 1280 *) man icke i afseende på tiden mycket felat, ehuru sådane privilegier icke finnas.

Den första och sakra underrättelsen man åter om detta Verk, finnes bevarad uti ett Bref af 1288, hvaruti berättas, att kopparberget Tiska Sjöberg i Thorsångs Socken, icke allenast då varit i full gång utan äfven för längre tid tillbaka arbetadt a). Märkligt är att kopparberget kallas Tiska Sjöberg, af sjön Tisken, och att des belågenhet i Thorsångs Socken uttryckeligen nämnes. Jag slutar här af, att om namnet Falun, som man tillika med Grufvan få föråldrat, då varit känt, hade man såkert här bibehållit samma benämning; äfven som man hade uteslutit tillkännagifvandet af des låge. I ett fastebref påegendomen Aspeboda af 1268, som är infördt i Bihang till Tuna minnet, kallas orten kopparbergena, hvilket benämmande såkert är det äldsta, och på någon tid efter Grufvans upfinnande förmodeligen det enda. Det blir således klart, att det Falu, som Saxo omtalar, icke angår vårt Falun. Men icke des mindre, då man för så gamla tider åter underrättelse om kopparverk i Riket, borde man vara nögd, att med början där af, äfven som

M 2

med

*) Sahlstedts Tuna Minne.

a) Langeback Sid. 80.

med andra dylika **Bergsbruk**, kunna upstå till den tidepunkt, som i **Häfderna** blifvit utmärkt genom **Religionens** upkomst, slögder, och mera odling i vår Nord.

Capit. 7.

Järn-tillvårkningen i Sverige har man på samma sätt velat föråldra. Man har alltid trodt, att de äldsta järn-grufvorne varit i hedna tider arbetade. Men därtill finnes icke eller någon anledning. Gammal är likväl första under rättelsen om våra Järn-grufvor. Den är redan af år 1303. Torkel Knutson afträder då vid Mågskiftet med Konung Birger, Noroberg, med hvad han där äger i Järn och stålberget *b*). Således lär man kunna sluta, att vid denna tiden icke allenast järn, utan äfven stål, af egne malmer tillvårkades. Och går jag längre tillbaka med undersökning här om, finner jag vid Christendomens början åtskilliga Landsträckor äga namn af Järnbåra land, förmodeligen i anledning af tillgång på järn och des tillvårkning. Af Sturleson, som säger att Konung Olof Haraldson, då han reste sista gången till Norige, for från Sigtuna, öfver Markbygden in i Järnbåraland, kan slutas, att med detta järnförande Landskap förståts Dalarne, och utan tvifvel någon del af Westmanland *c*). Dock är det visst icke min mening, att man kan föra Järngrufvorne till denna tiden. Säkert

b) Langebeck pag. 83. *c*) Lagerbring T. I. sid. 311

kert är det myrholm, hvaraf dessa Landska-
per århållit det betydande namnet.

Myrholm, som intet annat är, än järnets metalliska kalk, är reducerad genom en för-
rättning, äfven så enkel, som forntidens od-
ling och värfsamhet. Det fordrades intet
mera därvid än elden och det brännbara, jem-
te någon möda, hvilken likväl liten, under-
stoddes af nyttan och behofven. Jag behöf-
ver icke vidlyftigt beskrifva detta tillvårk-
ningsfätt. Det är allmänt bekant, att Myr-
jorden, eller Morn, som den kallas i Dalar-
ne, Örke eller Vårke i Härjedalen och Jemt-
land, med merendels svag blåster för låder-
båljor, uti små ugnar eller gropar, med sten
och lera upmurade, kjällingar eller kjåringar
kallade, blifvit nedsmält till små färskor un-
der namn af blåsterjärn.

Detta enkla tillvårkningsfätt, eller som
det heter hedninge blåster, myrblåster och
myrvårk, nyttjas ännu i Dalarne, och andra
afågsna Landsorter. Och det är otvifvelak-
tigt, att detta var det enda Bergsbruk, som,
då man undantager någon fjömalms förbruk-
ning, i hedentima idkades. Torde hända, att
de i Eddan omtalta Dock Alfvar, eller de
mindre höffade Alfhemms boer, som voro svar-
tare än beck och tjära, voro Myrjärns till-
vårkare, hvilke för mera beqvåmlighet i sin
handtering, bebodde skogar och Bergsrefvor
d). De för sina smiden så bekanta Dvärgar,
dem fornteknare omtala, voro ock kanske
fä-

fådan Bruksidkare *e*). Herr BergsRådet Rinnmans tanke att Osmundsjärn redan i heden-
domen tillvårkades *f*) torde således åga be-
stånd, och att de många lånningar af detta
tillvårkningsfått, som finnas i Smålands, Ble-
kings, Vermlands, Härjedalns, Jemtlands och
Dalarnes skogsbygder, icke kunna bortblan-
das med dem, som tillkommit efter smältning
af Bergmalm, är fåkert, emedan fådan hvar-
ken varit eller är tillgängelig i dessa ödsliga
trakter. Icke desmindre blir det alltid ovist,
om våra förfäder af en slump, eller af egen fitt-
lighet, eller af andra århållit konsten, att på
detta fått tillvårka järn. Af både Plinius
och Tacitus flutar jag att järnets bruk i Nor-
den är åldre än all slags bergverks rörelse
därstädes. Hos Tyskarne har det varit känt,
straxt efter Christi födelse *g*). Men att Sven-
skarne genom dem fått kunskapen att tillvårka
Myr-eller Sjömalms-Järn, är ingen anledning.
Det är mycket troligt att sedan nyttan af
denna metall hos oss öfverallt blifvit känt,
någon lycklig händelse inom Landet bidra-
git till upptäckten af det okonstlade tillvårk-
ningsfåttet. Om Afsarne eller deras efterkom-
mande påfunnit det, eller Landets första In-
vånare, sedan skogarne blifvit deras bonings-
ort, begynt därmed, kan icke eller bestäms-
mas. Emedlertid är det otvifvelaktigt att
man härigenom förvårfvade sig minsta delen
af

e) Ibid. sid. 411. *f*) Bergvärks Lexicon T. 2.
sid. 177. *g*) Plinius Hist. Nat. Lib. 34. Cap. 1.
Tacitus German. Cap. 6. 18. 30. 40. &c. Ejsud.
Annal. Lib. I. Cap. 14.

af det järn, som denna tiden nyttjades i Landet.

Hvad stål angår, är det förut nämdt, att stålberg icke långt efter Christendomens början omtalas. Och om Svenskarne af eget tilltag begynt tillvärka myrjärn, borde man förmoda, att de äfven kunnat påfinna konsten att däraf utbringa stål. Man vet att Myrmalms Tackjärn kan genom omsmältning i Klenfmeds åskja beredas både till smidigt järn och stål. Och då visfa malmer, efter olika inrättning af ugnar, och förändring i smältningssättet, under sjelfva Tackjärns blåsningen, kunna gifva både stångjärn och stål, ser man på hvilken anledning stål skulle kunna anses som Landets egen product, vid slutet af Hedomen, och af hvilken orsak stålberg kommit att inflyta uti författning af 1303. Dock icke heller är nu min tanke, att härigenom fyllades de behof som Nationen ägde af denna till hårdhet beredda metall. Tvärtom är antagligt att konsten varit rar, och sträckt sig till få personer, som därför varit högt aktade, och att man därutaf tagit sig orätt anledning till det beröm som man tillagt Gotheerne för vidsträckt stål-tillverkning.

Capit. 8.

Detta är målningen af Bergverkens slåta tillstånd under Hedendoms tiden, jag önskade, att med Christendomens början kunna uppgifva någon märkelig förändring. Men det är här, som med all uplysning — det går trögt och ljuset sprider sig småningom. Det
var

var väl vid denna tiden, som fjöröfverierna till en stor del uphörde; och med dem, den stadgade åtkomsten af metaller. Men ännu en tid, var Christendomen enda föremålet för uplysningen. Ännu voro de under Heden- domen förfamlade rikedomar tillräcklige nog för ett folk, som länge vändt sig vid tarflig- het, och hvars feder icke så hastigt kunde skadas af yppighetens förförelser. Ännu vo- ro ock Presternes rättigheter inskränkte. Och ännu var ej deras magt så förfärlig, att de- ras årelyftnad och tilltagfenheter voro en lag för hvarje svag medborgare.

Nåstan allt stod således ännu i sitt för- ra skick. Herr BergsRådet Rinman berättar, att man ännu i början af det 13:de Århundradet betjente sig inom Riket af Osmundsjärn till mynt både i handel och all afgift till Kro- nan. Men jag förstår ej hvarföre man nöd- gades använda denna oviga metall till pen- gar, om andre lämpligare, genom egen till- värkning varit att tillgå.

Man skulle likväl tro, att Grufvornas djup tillräckligen kunde intyga, att Berg- verksrörelsens ålder, åtminstone borde föras till denna tiden. Men sådant kan icke eller antagas. Man kan för 2 mans borrlag, då Bergarten icke är ovanligt hård, lätteligen på en månad uptaga en vanlig brytnings samn af 12 qvarter i en dimension, 13 i den an- dra, och 7 å 8:ta i bredd. Föreställom oss, att arbetet fortsattes i 100:de månader; så up- brytes under samma tid 100:de sådana sam- nar. Desse kunna väl ej anses större, än un- ge-

gefår fvarande mot $\frac{2}{3}$:delar af en fullkomlig cubik-famn. Dock åro 66 $\frac{2}{3}$ fådane på nämnde tid upbrutna. Ville man då antaga ett Schakt af 8 à 10 alnars diameter, få kan det öfrige i vidden genom 2 à 4 andra arbetare, allt efter utrymmet borrttagas på pall, hvilket arbetsfått går dubbelt fortare, och gör att man i inberåknigen kan utefluta malm-upfordringen. Hela Schaktet af 66 famnars djup och ungefår 10 alnars diameter, år fåledes af 6 arbetare på 100:de månader uptagit. Hvad man fåledes kan åftadkomma på ett halft, ett helt, eller flere Århundraden, följer otvungit. Och man har i våra tider exempel därpå vid Ådelfors Gullverk, hvarest finnes Grufvor fom åro 80 à 90 famn. djupa. Men hvem känner icke deras ringa ålder?

Capit. 9.

Icke defsmindre torde förefållningen om allt detta förefalla något ny och befyinnerlig. Det år därför må hända icke otjenligt, att åfven göra några anmärkningar om allmänna tillståndet korrt före, och flraxt efter Christendomens antagande i vårt Land. Att Riket då ånnu var i vålfånd och ågde vacker förmågenhet, år otvifvelagtigt. Gull, filfver, penningar och vapen, voro ånnu Invånarens förnåmfta rikedom. Man vet vål ej, om de ofornlige gullringar, fom under heddendomen nyttjades fåsom fkiljemynt, vid varubyten och handel, kunna föras till denna tiden. Icke eller om den myckenhet af gull

gull och andra dyrbarheter, som efter våra förfäders fordna plågsed, vid en Konungs, en Hjertes begrafning med den döde nedfattes i högen, kommit sednare tider till någon förmån *). Men gå vi närmare Christendoms tiden, finna vi, att gull ännu brukades på klåder, såsom gullringar spånade under knäen, och öfver armarne, samt gullfydde mantlar och handskar. De finarre husgeråds kårlen voro merendels af tråd, men hos de förmögare beflagne med gull. Och bland Konung Harald Hårdrådes dyrbarheter, omtalas ett gullstop, så stort som ett människohuvud *h*). Långre fram, förekommer ock gull, såsom vårdören i handel, och varubyten. Ty Konung Knut Eriksön hade sållt till Nydala kloster ett fiske för 3 mark gull. Äfvenledes hade Konungen i ett byte med Munkarne i Juleta kloster erhållit 12 mark gull. Skånelagen stadgar, att gull skulle gå i arf som fastigheter. Och den som bröt mot Hofmännen skulle efter Danska Hofartiklarne betala 2 mark gull i förlikning. Årke-Biskopen Eskil, som lefde midt i 12:te Århundradet ägde åttikillige bågare af gull. Och Årke-Biskop Absalon gaf borrt i Testamente 8 mark gull

- *.) Att denna Gård ofta utgick, betygar Håfderne. Sådant skedde då Yngve Frey lades i hög vid Upsala. Äfven så, då den gamla Harald Hildetän beledsagades till sitt hvilorum på Brävalla Hed. Fylkes Konungen Agnar från Gestrikland hade ock försejt sin Grafhög med mycket gull och andra dyrbarheter, innan Han vandrade dit in ur verlden.
h) Lagerbring Tom. 1 sid. 433.

gull i). Äfven som det kan tilläggas, att efter Jutlandslagen var Dansk jord värderad och skattlagd i gull.

Hvad Silfver beträffar, är det en bekant sak, att man redan i Hedendomen nyttjat dryckeskårl beflagne med denna metall k). Då ifrån Björkö eller Sigtuna aflåmnades till Konung Anund i Brandskatt 100:de mark silfver, anlågs denna post för liten. Biskop Adalvard erhöll för en Måsa, som hölls för Sigtuna Boerne 70 mark silfver. Utom 8:ta mark gull borttestamenterade Årke-Biskop Abfalon äfven några tusende mark silfver. Och Biskop Bengt i Skara låmnade efter sig bland andra dyrbarheter, fem lispund silfver. Den årlige ledingen, som på gamla sättet ännu utgick i medlet af 13:de århundradet, vittnar ock om denna tidens silfver tillgångar, emedan genom denna skatt till flottans vidmagthållande efter Lagerbrings uträkning, nära 17000 mark årligen samlades af Riket *).

Penningar omtalas ock på några ställen i gamla historien: såsom koppskatt eller kopparpenningar, och Harald Hårdrådes silfverbeflagne kanna full med penningar l). Men som detta egentligen gäller för äldre tider, så påminnom oss äfven, att Biskop Bengt i Skara låmnade mycket penningar efter sig. Och efter von Dalins påstående, hafva koppar-

i) Lagerbring Tom. 2 pag. 223. k) Lagerbring Tom. 1 pag. 427. *) Jemför Profesfor Tengströms Afhandling om flottans tillstånd i äldre tider, införd i Kongl. Academiens Handlingar. l) Lagerbring Tom. 1 pag. 427.

parpenningar redan i 12:te århundradet varit i full gång öfver Svea och Gôtha Riken *m*).

Att likväl icke detta mynt varit tillräckligt för allmänna rörelsen betygar Herr Rinmans berättelse om Osmundsjärnet, hvarom förr är nämnt. Men det gör tillfyllest för ändamålet att här veta, det penningar funnos, och begynte nu komma i omlopp i Landet. De gamlas vapen voro vid denna tiden i fynnerhet Hjelm, Ringbrynja, sköld, värjor, sablar, yxor, bågar, pilar och kastspjut. Och då hvarje man, när Ledung påböds, var pligtig att gå i Hårnad, samt således alla behöfde vapen, så måste desse hafva utgjort en betydande mängd af metalliska producter.

I anledning af allt detta låter nu fråga uppstå, huru och på hvad sätt Svenskarne åtkommit denna mängd af metaller. Båra de icke tillskrifvas egen tillvärkning, åtminstone vid slutet af Hedendomen? och kunna vi således påstå, att med Christendomens början, Bergverken voro i full gång?

Det vore lätt att besvara desfa frågor, om det vore lätt att lämna en målning på Svenska folkets näringsfång, flögder och handteringar i de delar, som röra desfa ämnen. Historien är mörk och förbehållsam. Men den uplysning hon lämnar, tjänar icke desmindre till hufvuddrag för teckningen. Det är nämnt i början af afhandlingen, att våra förfäder under mörkaste Hedendomen, förvärfvade sig metaller och vapen under sina här-

hårfårder och fjöröfverier. Hvarje fvenfk medborgare den tiden var en Krigsman, och hvarje rik man en hårfjare till lands och vatten. Sådan var den Jemtländske Arnliot Gellina, som stupade i Stiklarstads träffning. Sådana voro ock de öfriga Vikingar, Prin-far och Fylkes-konungar som gjort sig rygt-bara och förtjente genom rikedomars infam-lande. Samma hårfjande grundfattfer bibehöl-los under hela hedendomen. För dem var icke en gång någon gråns bestånd. Man hårfjade öfver allt, man hårfjade templen. Den Östgöthiske Prin-fen Heraud med sin vän Bofe, plundrar Jumala tempel i Bjarmaland, och hemförer mycken rikedom af gull och juveler. Man kånér vål icke med fåkerhet om detta Land varit belågit vid utloppet af Dvina eller ofs närmare. Men den år icke vål underråttad, som tror att våra förfåder med sina fjörefor blott höllo sig vid kufter-ne af hemorten. Småländske Prin-fen Eigil öfverföll under sin Vikingsfård med ett enda fkepp Ryska Landvårnarmannen Rongvald, som låg vid Ryska ftranden med fem fartyg. Veflgöta Konungen Rolf var fållan hemma i sitt rike, utan fvaåfvade omkring i Skott-land, Irland och England, samt flere andra flållen. Och den som påminner sig att våra Norrmån i 9:de århundradet 3:ne gångor fköflade Paris, och andre i Frankrike belåg-ne betydande orter och flåder, samt åtskilli-ga gånger hemfökte Nederländerne, och un-der desfa tågen uttvingade otroliga brandfkat-ter, som merendels utgjordes i filfver och
annat

annat redbart gods, lårer finna att deras härjning ej varit mindre lönande än vidsträckt. Tillägga äfven att de genom Njorva fund, förbi Gibraltar också besökte kusterne af Medelhafvet, trängde fram upføre Renströmmen, samt sedermåra gjorde Italien samma påhållning. Och såsom bevis på våra Svenska Góthers hafde gemenskap med deras från Norden till Italien utvandrade Landsmän, torde få anföras, att man uti en lerkruka, som år 1680 blifvit upgräfvit i en trädgård på Norrmalm, funnit en af Erófraren Alariks penningar förvarad. Jag anser därför ófverflódigt, att vidlyftigt beskrifva Varegernes eller Svenskarnes inträngande i Ryssland, deras herraválde i detta Rike, och de Ryske Fórstarnes och Konungarnes härstammande af desse mágtige erófrare; äfven som jag endast kortteligen må omtala Ragnar Lodbroks segrar vid dels tåg i Skottska viken, vid Vedra fjården, Ila fund, och på Lidesóre, samt Irland: Ivar Vidfadmes, Harald Hildetans, Sigurd Rings, Sven Ottos och Knut den stores inkráckningar och vålden i England, samt våra Hjeltars ófriga Landtvinningar i Tysskland och andre mindre allågsne lårder. Också får man icke tro, att sjórófverierne i början af Christendoms tiden afladnade i Norden; ty Konung Olof Haraldson i Norrige, fvarmåde en lång tid i Vesterhafvet, skóflade och rófvade slundom i Frankrike och slundom i England, churu han var Christen. Den anmårkning åger likvål rum, så vål för åldre som desse nyare tider, att man merendels

sko-

skonade Bónder och Kópmán, och att handelen således snarare fredades än stórdes. Jag bör icke heller undgå att omtala en annan med desse krigiske anstalter ófverensstämmande åtkomst af rikedomar, jag menar den fold de så kallade Våringar för tjenstgöring vid Constantinopolitanske Hofvet erhöilo; att dessa inkomster ej voro ringa, kan flutas däraf, att Konung Harald Hårdråde som under sitt vistande bland Våringarne trenne gånger erhöilit del i skiftet af de aflidne Kåjflarenas klådförråder, hemfört med sig en stor myckenhet af gull, silfver, penningar och andra dyrbarheter ⁿ). Det är också förut omnämndt att Handel idkades af våra Hedniska Landsmän. Från Bjarmaland hámtades en myckenhet skinnvaror och Pellsvárk, som sedermera på utrikes orter förfålles. Kungahåll var i tionde århundradet bekant för handel, och uplades där Engelskt kópmansgods, som i Rikets Landsorter föryttrades. Från Skåne utskepades Spannmål. Vin och Honung utgjorde hela skeppslasten. Och Skånska marknader besöktes af fartyg, från åtskillige Landsändar ^o). Visby har ock varit en namnkunnig och rik handelsstad, samt samlingsplats för flere handlande Nationer. Det torde vara onödigt att uprákna de många andra ställen i Sverige, som i gamla tider för handel varit rygthara. Det är allmánnit kándt att sådana funnos, och ehuru man ej med visshet kan uppgifva hvaruti rörelsen egenteligen bestått,

är

ⁿ) Lagerbring Tom. 1 sid. 421.
Tom. 1 pag. 419.

^o) Lagerbring

är det dock troligt, att den drifvits med mycken förmån för landet. Salt och andre till lifsuppehälle tjenlige varor voro Invånarens förnämsta behof. Och hvad de förvärfvade under hårfårderne, samt öfverflödet af landets afvel, som ännu bestod nästan i samma varor som i äldre tider, nämligen skinn, fisk, hästar, boskap, och något trädvirke m. m. lämnade äfven nu en säker öfvervigt i handeln åt Svenska sidan *p*). Af allt detta dragger jag således den slutatts, att, då man undantager någon för åkerbruk och flögder tjenlig redskap, hvarmed myrjärns tillverkningen försedt landet, svenska Nationen, äfven vid Christendomens början till största delen genom refor, härjande och handel, förvärfvade sig sina metallförråder. Och ehuru dessa varit betydande, samt kan hånda få tillräcklige, då det är fråga om vapen, att efter Lagerbrings förmodan utförsel därpå kunnat ske till England, så torde man hvarken kunna eller behöfva invånda, att Bergverken nödvändigt därför måste hafva varit i gång.

Capit. 10.

Vid hvilken tid Bergsbruk begynte idkas i Sverige, är icke desmindre svårt att noga bestämma. Dock är icke Historien alldeles tyft, utan lämnar oss anledningar till antagliga slutfattser. Den första underrättelsen äga vi från Konung Sverres tid, då, järnåra-
land

p) Jemför Joh. Clafons Tal om Sveriges Handels omskiften hållet i Kongl. Vet. Akademien.

land omtalas. Men påminnom oss förklaringen därpå af det föregående. Sedan förekommer den omständighet att redan år 1197 vid Toaker i Halland tillvårkades järn *q*). Samma förklaring gäller äfven i detta afseende **)*. Myrjärns tillvårkningen begynte nu blifva mera utvidgad, och sträckte sig till en stor del af Rikets Landskap. Det är således icke underligt, om man i ett så nära land som Danmark, äfven idkade samma handtering. Intet vidare spår finnes till Bergsbruk under Hedendomen. Men det är också anfördt att något mer än 100:de år därefter stora kopparberget redan var under arbete. Således måste Bergverksrörelsen hafva upstågit vid slutet af det 12:te eller början af det 13:de århundradet.

Det var vid denna tiden, Riket under Konung Knut Eriksons sednare Regerings år, hugnade sig af en önskad stillhet och fred. Omtanken tycktes endast sträcka sig till Landets upodling och förbättring. Till refandes beqvåmlighet begynte man nu bekymra sig

VIII. DEL. N om

q) Detta är tagit af ett Ärke-Biskop Abfalons Bref af samma år, infördt till någon del hos Lagerbr Tom. 2 pag. 223 Not. 2.

**)* Herr Cancelli-Rådet Lagerbring tyckes af det anförda Brefvet sluta, att Järnbruk redan 1197 i Halland varit inrättadt. Men efter granskning af mening, finner man tydligt, att här äfven förstås myrjärns tillvårkning. Och denne handtering lär man hafva funnit vara af en hel annan beskaffenhet än sednare tidens Järnbruks rörelse. Orden äro desse: *Toaker, in Hallandia, ubi Sal decoquere; & ferrum de terra extrahere possunt,*

om vågar och brobyggnad; och man började nu höra talas om vattningvarnar och trågårdens inrättningar. Handeln utvidgades äfven, och blef mera fri i anseende till viska inom lands låmnade, och utom Riket undfångne förmåner. Ty enligt Privilegier redan af Kåjfar Lotharius ägde Svenskar och Danskar fritt tillträde i Lybeck, och uti Kåjfar Fredric den 1:stes Privilegier af år 1187 nämnes att Rysfar, Göther och Norrmån skulle få anlända till Lybeck utan tull och Hanfa. Men ingen ting var billigare, än att Svenskarne borde visa samma rätt och välvilja tillbaka, hvilket ock förbehölls i de Privilegier, som år 1163 låmnades Holländarne af Hertig Henric Leo af Saxen; äfven som i den traktat som flöts mellan Konung Knut Erikson, Birger Brosa och Hertig Henric, den omständighet tillägges att hvilken Lybeckare som ville nedfatta sig i Landet, skulle till alla delar anses som Svensk, samt njuta Sveriges lag.

Om på detta fått folk af Handlande Nationer och flåder, denna tiden inkallades i Riket, är det icke att förmoda, att de här saknade föremål för odling och idoghet.

Det var nu, eller i det 10:de och 11:te århundradet, som Tyskarne med drift begynte fyskelfatta sig med Bergsbruk. Något förut har väl Bergvärks rörelsen hos dem varit känd. Man har ett Diplom af 936, som omrör den; och en ännu äldre underrättelse af 817. — Dock lär den sednare vara nära af samma beskaffenhet, som berättelsen om vårt Järnbåraland, och angå blott någon viss

viss enkel del af Bergshandteringen. Uppgif-
ten af upptäckt Tenn i Böhmen redan år 798
kan ock vara riktig. Men någon betydande
tillvårkning däraf för den tiden är ej bestrykt.
Och då Slesiske gullgrufvor och silfvergrufvor
nåmnas för 11:te århundradet, öfverensstäm-
mer sådant med hvad som har blifvit yrkadt.

Det var nu, som man begynte förvärfs-
sig kunskaper, bidragande till Bergverkens
skötsel och uphjelpande. Och man finner att
Tyska Bergverksrörelsen just nu, därigenom
kom sig. Koppar och järn voro i synnerhet
de metaller, hvarpå denna förbättring grun-
dades, och hvaraf man trodde sig icke äga
tillräcklig tillgång. De då upptäckte Grufvor,
inrättade Bruk och tillvårknings rörelser
voro ock ännu, i Regentens och de förnåma-
res händer, och gäfvo icke den enskilda vinst
som man önskade. Ty efter medeltidens Stads-
Rätt skulle alla skatter som i jorden lågo
djupare än Plogen går, tillhöra Kåjsären. Och
Riksständerne erhöilo samma rättighet genom
Privilegier. Äfven som LånsHerrarne ock tilläg-
nade sig lika förmåner *r*). Jag antager derföre
med visshet, att de af Tyska Nationen, som
dels inflyttat i Landet, dels genom resor och
handel haft gemenskap med Svenska Invånare,
icke underlåtit att taga närmare kännedom
af Landets Bergstrakter.

De funno fåkert utan svårighet, hvilka
betydande handels Artiklar ej allenast för dem
sjelfva, utan äfven för deras Landsmän i all-
män-

N 2

män-

r) Fischers Geschichte d. Teut. Handl. pag. 274.
275. 276.

månhet, en här inrättad Bergverks rörelse skulle åstadkomma.

Och då Franka och Engelska folket äfven nu begynte sträcka sin upmärksamhet till vårt bergiga land, är det största anledning, att vi hafve dem och Tyskarne att tacka för våra Bergverks upkomst, äfven som vi sedermera erfärit huru drygt vi måst betala, genom mistning af egne handels förmåner, den kunskap vi genom dem förvärfvat.

Capit. 11.

Dock lär Bergskunskapen utan egen erfarenhet, och grundad kan hånda på usla underrättelser i början hafva varit alltför svag. Handteringen fordrar sin egen man, och en Masmåstare, en Sulubruksmåltare, en Hammarfmed, en Blymåltare, en Drifvare, behöfva ännu i våra dagar sina egna handgrepp, och sin egen förvärfvade skicklighet, för att rätt sköta sina ombetrodda förvaltningar. Också mattas kunskaperne, och uplysningen dör under ovärksamhet, om upmuntran saknas vid svårare företag. Icke heller uplyfter man sig gärna öfver makligheten, så länge man icke tvingas af behofven och att desse icke varit inom Riket fårdeles tryckande, i nu i fråga varande afseende, lär kunna intagas af det föregående. Man fortskyndade väl Grufvebrytningarne genom tillmakningar, men flere smålltnings och renings processer förestodo innan metaller kunde vinnas. Och naturligtvis borde updämningar, samt nödige byggnader inrättas, innan Bergs- och Bruksnäringen kun-

kunde blifva betydande. Det blir således svårt att medgifva, det våra oådlare metaller till utbyte mot de ådlare, eller annan utländsk handel ännu kunde blifva vårkliga förmål, hållst alltför få Bergsfåder voro bygda och Landets odling, i anseende till våg och brobyggnad, äfven vid desfa tider förrst begynte påtänkas. Icke eller finnes det ringaste anfördt af Adam ifrån Bremen, hvaraf man skulle kunna fluta till någon utförfel af metaller. Säkert hade han icke förgåtit en sådan omständighet, om någon anledning varit att tillgå. Ockfå finnes ingen ting här om i gamla Munklegender. Lagerbring tyckes vara något tvekande, men medgifver likväl rättvisst att inga bevis finnas. Jag vet därför icke hvarföre man behöfver påstå en sak, som hvarken är trolig, eller af någon uplyft Historiefkrifvare antagen.

Capit. 12.

Låmnom således Bergverken i denna belågenhet vid flutet af detta Tidehvarf. Och då, uptäckten af våra förnåmsta Grufvor nu förekommer, torde det vara enligt med sammanhanget, att ågande rätt till malmfreck äfven något omtalas.

Allmänt väl, ändamålet af föreningen, grundad på människors behof af hvarandra, hvarigenom Stater upkommo, borde fåkraft fladga hvarje medlems rätt finsemellan. Alldrig får då denna höga rätt bero af någon korrtfynt egennyttans nyck, eller tvårtom. Vid uptäckandet af malmfreck, borde väl inne-

innehafvaren af jorden, jemte upfinnaren anses som ägare. Men inskränkning i den rättighet man skulle hafva ägt till det man icke kände eller tillbörligen kunde odla till sin nytta jemte Statens, är åtminstone billig. Styresmannen för Staten, befordraren af dess väl, samt beskyddaren af allas rättigheter, hvars värkningar böra vara understödda, genom en samlad styrka från det allmänna, kunde således närmast, tillägna sig bruket och nyttjandet af sådan upptäckt egendom. Äfven hade man förmodeligen funnit att en näring, sådan som Bergshandteringen, hvilken icke omedelbarligen bidrager till mänskliga lifvets bärgning, borde i en förnuftig Regerings händer åstadkomma en långt säkrare National vinst, än i en svag medborgares. I alla stater, där malmfläck finnas, hafva de därför af ålder, merendels varit Regenten tillägne *f*), hvilket i Sverige förmodeligen så mycket lättare blifvit iakttagit, som då här om varit fråga, de rättigheter, hvilka sedermera upkommit under namn af frälse, ännu icke kändes.

Den som således ville påstå, att Helgeands holms Beslut, som 1282 blifvit uprättadt, och stadgar bland annat, att alla Bergverk skulle tillhöra kronan, i sådant afseende strider emot billighet och naturlig rättvisa, felar säkert. Nog är det sannt, att man mycket tviflat om verkligheten af detta Beslut. Och de grunder, hyarpå det stödjer sig, äro ofelbart nog svaga.

Ingen

f) Hjelms Afhandling om ägande rätt till Malmfläck och Grufvor.

Ingen förr än Mesfenius har infört det i Historien, och alla de handlingar, som omröra det, innehålla blott berättelser därom. Men det tjänar till intet, att gå längre i underfökning om denna sak. Så mycket som kan fågas mot och med, är anmärkt af Lagerbring. Otvifvelaktigt är, att vid denna tiden någon författning blifvit vidtagen, hvarigenom Kronan erhållit del i Rikets Bergverk. Man finner af Bergsordningarne, att Kronan haft sine enskilte fonder, och förordnat om hushållningen i Bergslagerne, samt någon tid härefter erhållit vacker afrad af både koppar och järnverk. Att Kronan och Bergsmännen således varit samägare, och desse under Kronans beskydd och upmuntran varit innehafvare af Bergverken, är troligast. Kan ock hända att till en tid Kronan varit ensam ägare af visse malmstreck och Bergsbruks inrättningar, samt utaf dem haft sin afkastning genom arrenden. Och annat stadgar hufvudsakligen icke Helgeandsholms Be- flut. Dets öfverensstämmande med rätta förhållandet, är således tydligt. Och då kan det vara större skäl, att antaga, än förkasta det.

Sluteligen torde få anmärkas, att om själva innehållet däraf våra nyare Auctorer varit af olika tankar. Lagerbring frågar: att alla Bergverk, både de, som redan äro i bruk, och de, som hädanefter kunde upfinnas, skul- le tillhöra Kronan *t*). Men von Dalin näm- ner uttryckeligen, att Konungen tilldömdes högsta ägande rätten öfver alla malmstreck, och

t) Lagerbr. Sv. R. H. Tom. 2. sid. 590.

och Bergverk, som därefter kunde upfinnas. Det förra tyckes vara orimligt, emedan förslaget, hvarigenom man beröfvar Medborgare deras lagliga ägendom, icke kunna stå till sammans med samhällets lugn, samt skyddande af undersåtares sällhet och trefnad *).

Andra Tidehvarfvet.

Capit. 13.

Hvad som hittills blifvit anfördt, erkänner jag vara blott en svag teckning af de omständigheter, som utmärka Svenska Bergverksrörelsens begynnelse, samt dess mindre förmånliga utseende än nu vid slutet af förra Tidehvarfvet.

Men vid början af detta sednare, eller slutet af det 13:de århundradet, infaller en lyckligare tidepunkt, vid hvilken näringen med mera aktning begynte anses, samt under en jämnare odling upmuntras och handhafvas.

Jag lämnar nu på ett ögnablick de kala och ryfligt förvånande Bergen. Jag framtränger ända til Venerns behagliga strand, hvar-
 est i skuggan af de trån, som gifva prydnad och skygd åt Varnhems heliga boning, under detta Templets åldriga hvalf, hvilat en man, hvars förtjenster hafva varit fädernes-
 landets välgörande. Om Birger Jarl af Bjelbo beledsagades hit af et folk, som säkert förgde honom. Om det var en heder för ho-
 nom

*) Dalin Tom. 2. sid. 285.

som att här århålla ett rum bland Svenike Konungar, och andre af Riket förtjentemån — Och den enkla flen som hóljer hans Grift blifvit tillsluten under oförgåtenhet af hans berömda lefnad, men att lämna honom denna gård endast var förbehållit åt dem af våra förfäder, som voro hans samtida, så fågom likvål, att hans minne åfven år bevaradt hos oss a). Hans egenskaper blivit föremålet för vår vörtnad och vår saknad fölgden af hans förvandling.

Hvem förlåter mig icke detta utbrott af mina kånflor? Birger Jarl emottog Riket, skakadt af oroligheter — Han återstålde lugnet, skyddade hvarje Medborgares löfliga företagande — och genom tjenliga författningar lade grunden till Nationens lycka och välstånd.

Hans Son Valdemar var svag, vanflågtade, och blef olycklig.

Men det år här — i lugnet af dessa helgade Grafvar, hvilkas öppnande ånnu alldrig skedt utan tårar, utan kånfla af tacksamhet och vörtnad. Det år här vid sidan af Gustaf Adolf och Carl den 12:te, som denna Konung hvilar, hvars åra, visserligen förgåten vid minnet af deras, likvål borde ihugkommas af en tänkande efterverld, hvars redan grundade lycka Han bibehållit, och hufvudsakligen tillókt genom gjorde förbåttringar till landets försvar, invånarnes bärning och deras styrka.

Det

a) Dess Åremåne i Svenska Academien.

Det var Birgers andre Son, Konung Magnus Ladulås, som detta loford tillhörer. Och ville någon påstå, att jag sagt för mycket till denne Konungs beröm, så förklarar jag, att fel åtfölja mänskligheten; och jag medgifver, att han ågde dem. Regeringslystnaden förde honom till Thronen, och steget till Konung var ingen ting mindre än råttvist. Men då en Konung är värfsam, och tillika icke böjd för Tyranni, utan Mildheten styrer dess företag, finner man merendels, att själva dess fel bidra till något godt. Gustaf Vasa var alltid flor — och Hans girighet på ålderdomen förskingrade icke Nationens förmågenhet. Gustaf Adolf var kan hända icke utan årelystnad — Men då var det den, som trampade förtrycket utom lands, och satte Hans egit folk i aktning. Carl den tolfte enda fel var oförsigtighet, — den förde honom själv i olycka — Men detta fel är fällan skildt från hjertemodet — och den hafslighet, hvarmed Carl skyndade till Rikets försvar, har hvarken förnedrat honom eller Nationen. —

Det är nämndt, att Konung Magnus Birgersson icke så råttvilligen kommit på Thronen — en omständighet som icke skadade Riket. Det var den som lärde honom sätta värde på en ordentligare krigsrustning. Förut nyttjades, som bekant är, utom flör och sten, värjor, sablar, pilar, och spjut. Men knapt var Thronen intagen, förr än författningar vidtoges till rusttjänsts inrättningen, och ett järnklädt rytteri visade sig för Svenska hären.

ren. Att järnbeklådningen icke varit obetydlig, är få mycket fåkrare, som det blef en nödvändighet, att genom Torneringar förvärfa sig vaue och styrka, att med den kunna uthårda. Ockfå lårer icke denna rustning hafva varit den enda, som nu påtänktes, emedan utländske Officerare inkallades i landet och krigsväsendets förbättrande blef en hufvudsak, hvarifrån bemödandet, att förskaffa hvarjehanda goda och måst tjenliga vapen, måste hafva varit oskiljaktigt.

Följden af desfa anstalter är tydlig. Om icke i allmänhet metallförråden blefvo otillräckligare, öktes dock ofelbart behöfven af järn, och då det blef en nödvändighet att sträcka sin omtanke till deras tillfridsställande, genom järnberedningens uphjelpande, är det icke troligt, att i en tid, då Bergverksrörelsen i allmänhet var bekant, andra grenar därpå skulle hafva blifvit åfidosatta. Man kunde likväl tänka, att den fordrade tillökningen i järnförråden borde kunna åstadkommas från Lybeck eller andra utländska handelsplatser. Men man bör icke tillägna denna tidens Regenter den svaghets, att hafva öfvergifvit egna tillgångar, sedan de en gång blifvit kände, och flytt till Utlånningens, både i afseende på råämnet och förädlingen. Dessutom erindre vi oss, att Hofhållningen och lefnadsfättet just denna tiden märkeligen ändrades. Att ovanlig frikostighet af Regenten utöfvades emot de andlige; att minskning i kronogodsen redan begynt blifva nog kånbar, och att Bergshandteringen, då på detta
fätt

fått andra hufvudnåringar begynte blifva otillräcklige för fyllandet af tilltagande behof, förmodeligen var den enda, som kunde komma i åtanka. Det är ur denna synpunkt, som jag anser för otvifvelaktigt, att de frihetsbref, som i Kung Magni Smeks Privilegier för flora kopparberget, omtalas såsom förkomne, nu först blifvit utgifne.

Hvad som ytterligare öfvertygar, att Bergverksrörelsen nu icke saknade sin upmuntran, är Prästernes tilltagande myndighet, hvarigenom de mer och mer begynte tilldraga sig fastigheter och allt annat redbart gods. Redan 1288, kunde Biskopen i Westerås, såsom sin egendom, till en annan uplåta en åttonde del i kopparberget Tiska Sjöberg, eller flora Kopparberget *b*).

Biskop Erlandson Engel, som lefde i början af det 14:de århundradet, hade icke allenast nu genom sina Garpar upptäckt Garpenbergs koppargrufvor, utan var ockfå ägare af hela Verket *c*). Biskop Niclas Michelson som dog 1401 hade betydliga inkomster af flora kopparberget, och hade åfven, efter Biskop Erlandsons död, förvärfvat sig andelar i Garpenbergs kopparverk *d*). — Ockfå blandade sig sjelfva Påfven i Svenska Bergshandteringen, då Han vid denna tiden förordnade om sistnämnde verks bebyggande *e*). Och den som känner med hvad öfverflöd Prelaternes lefnad redan begynte utmärkas, lärer

b) Langebeck sid. 82. *c*) Petr. Nigri Histor. pag. 11. *d*) Duo sid. 14. *e*) Holenii Disert. de DaleCarl. sid. 92.

lärer icke undra, att förbåttrandet af fädant, hvarigenom de kunde vänta märkeliga inkomster, framför allt ådrog sig deras omtanke.

Med förutfåttande af allt detta, skulle man kunna fatta nog fördelaktiga tankar om Bergverksrörelsens tillstånd, redan från början af detta Tidehvarf.

Stora Kopparberget, Norberg, och Garpenberg voro nu under arbete. Ockfå kan man med säkerhet, föra Öster och Westerbergslags Silfvergrufvorne till denna tiden *f*). Tydligt är, att Bergsbruk nu mera icke var någon främmande sak i vår Nord, och att på den grund, som lades i Konung Magni Ladulåses tid, nåringen vid början af därpå följande århundrade måtte hafva uppnått något slags anseende, hvilket lika med allt annat som vid samma tid bidragit till Rikets nytta, förmodeligen får tillskrifvas den omtanke, den rådighet och den ömhet för undersåtares fallhet, som så allmänt hedrat minnet af en vårkligen stor man, hvars åra vi beundre, och hafve lärt känna under den vördade Torkel Knutsons. — Men igenkännom här menisklighetens svaga fida. Man beröfvar denna Nationens välgörare lifvet i skötet af det land, som Han själf skyddat, själf sökt fätta i säkerhet för våld och förtryck. Hans ålderdom, hans i dygder försvundne lefnad talade för svagt till hans förvar, inför ett förvilladt folk. Han föll — och Sveriges olycka börjades.

Capit.

f) Bevises längre fram.

Capit. 14.

Under hela den påföljande tiden, till dess Magnus Erikson antagit styrelsen år 1333, hade Riket beständigt blifvit skakadt af inbördes oenighet, krig, och olyckliga flathvålfningar. Om de under sistnämde Konungs minderårighet styrande Herrar haft den enda förtjensten, att de bekymrat sig om landets upodling, måste likväl handläggningen därvid hafva varit nog svag, emedan sådana anstalter, drifne med eftertryck, merendels påskynda fällhet och styrka hos Nationen, hvars svåra belågenhet, då man omtalar den Svenska, fällan likväl varit så synbar som nu. Oaktadt den öfvervigt i handeln, som efter Hanseatiske förbundet merendels blifvit bibehållen åt Svenska sidan, och den fördel, som genom föreningen af Skåne och Norrige hade bort tillflyta Riket, var dock vid Konungens tillträde till Regeringen allmänna tillståndet intet bättre, än att Kongl. Slott, Län och Provincer voro för gäld pantsatta, och Skattkammaren så fattig, att där icke fanns en enda mark silfver, till bestridandet af Rikets utgifter. Tillägger man, att under minderårigheten, Hushållningen icke måtte hafva varit särdeles medtagande, och åkerbruket efter hand tilltagit, och blifvit lönande, är det obegripligt, att landets utblottade belågenhet skulle hafva varit lika synbar, om äfven nya upodlingar, och andra dylika förbättringar, i allmänna hushållningen i sin mån skulle hafva tillskyndat Riket inkomster.

För-

Förklaringen häraf lårer förmodligen blifva den, att allt hvad som påtänktes värfställes med tröghet, och Bergverken som nu begynte med förmån drifvas, äfven voro bortlämnade åt de förmögna i Riket, hvilka med ett nog ringa afdrag till Statens underhåll, endast riktade sig fjelfva och sedermera genom sin förmögenhet hotade både Rikets lugn och heder.

Konung Magnus Birgerfon fästade sin upmärksamhet vid denna oredan, och ehuru anklagad för vållust och yppighet, hade han likväl den styrkan, att ej låta Fäderneslandet med sig flörtas i olycka, då räddning var möjlig.

Han förde sig til minnes Rikets lyckliga tillstånd under Torkel Knutsons förmynderskap. De utvägar, hvarigenom landet då blifvit fatt i vålmåga, kunde ej undfalla hans upmärksamhet; och fjelf hade han erfarit, att då Statsverket genom misshushållning, råkat i fattigdom, och invånarne blifvit utblottade genom tåta beskattningar, inga andra räddningsmedel äro att tillgå, än näringsarnes uphjelpande. Därtill fordras, om något synnerligen skall uträttas, att man upmuntrar den arbetande, belönar hans idoghet, och underhjelpar hans bemödande. Man fladnade således därvid, och att Konungen ifynnerhet lämnade sin upmärksamhet åt Bergverken, är ofstridigt, emedan många nyttiga, och upmuntrande författningar därom vid denna tiden utkommo, och äfven så fåkert

är, att vi härifrån kunna räkna Svenska Bergverkens rätta upkomst och begynnelse.

Capit. 15.

För att med sammanhang och tydlighet kunna fortsätta Beskrifningen om våra Bergverk, torde vara bäst, att under detta Tidehvarf, lika som i det förra, uptaga hvar och en af handteringens grenar särskildt, samt följa den anledning hvar och en af Metallerne i sin ordning meddelar.

Silfververken intaga således första rummet. Jag önskade nu att kunna lämna en utförlig berättelse om de Grufvor och inrättningar, som man trott ifrån äldre tider hafva förfett landet med Silfver, och en därpå grundad rikedom i allmänna rörelsen, få väl inom som utom Riket. Men ännu äro Handlingarne få, och uplysningarne flympade. Nog nämnes silfverberg i Kong Magni Bergsordning för Norberg af S. Mathiæ dag 1354 *); då det stadgades, att järnhyttorne på silfberget skulle hafva samma lag g). Och emedan Wikaberg, som den tiden utgjorde

We-

*) Loccenius i Antiquit. Sv. Capit. 18 har tagit felt på Årtalet, och gjort det till 1254. Sedermera har Han velat ändra det till 1264, och ändå hänföra Documentet till Kong Magni Ladulåses tid; hvilket är så mycket orättare, som samma Konung då ännu icke var kommen till Regementet. Detta har blifvit anmärkt af Svab jur. Met. pag. 13. Och därutaf har von Dalin blifvit förledd, att förändra Årtalet, till 1284, och påstår således orätt, att Högbermålte Konung då utgifvit en Bergsordning.

g) Bergsordningarne.

Westerbergslagen, särskildt i samma författning nämnes, förstås med detta silfberg utan tvifvel Österbergslags silfver grufvor, i Tuna Socken, hvilka således varit i gång. Detta uttryck, Järnhyttorne på silfberget, tyckes uplysa, att inga andra silfververk den tiden funnos; ty i annat fall hade det enkla ordet Silfberg ej få egenteligen pasfat. Visst är, att ingen fåker underrättelse finnes om några andra sådana Verk i Riket förr än år 1420, då Arboga med Bergslagen dåromkring af Silfver och Bly omtalas *h*). 1481 hade man nyligen upptäckt ett Silfberg i Films Socken, och Norunda härad *i*). Och 1498 voro åfven Lofås SilfverGrufvor upptäckta *k*). År 1500 omtalas ett Silfverberg i Björnsfäters Socken och Bankekinds Härad, nyligen då upfunnit *l*). Och 1510 förekommer förrst underrättelsen om Sala Grufvor *m*). Tillägger man att Westerbergslags Silfvergrufvor vid medlet af detta Tidehvarf åfven voro i gång, så lårer ej flere sådane Malmstreck för denna tiden kunna komma i fråga. Huru desfa Verk drefvos, och hvilken afskafning de hvar i sin mån lämnade, bör således nu upgifvas.

Om Östersilfberget, det äldsta af alla, och under det 14:de och 15:de århundradet det betydligaste, äge vi följande underrättelser:

III. DEL.

O

År

- h*) Dalins Svensk. Historia. Tom. II. sid. 632. *i*) Spegels Bev. pag. 65. Dalins Hist. Tom. II. pag. 796. *k*) Mesfen. Sccond. T. IV. pag. 44. IX. 47. Rhyz. Mon. Sv. pag. 258. 268. Dalins Hist. T. II. pag. 811. *ibid.* T. II. 339. *l*) Langebeck sid. 118. *m*) Jämf. förra Tidehvarfvet, Capit. 5.

År 1420 begårde de, som bodde på Nora-berg, Bitsberg, Wikaberg, Silfverberg m. m. Privilegiernes stadfästelse af Konung Erik. Men som Rådet icke var med Konungen till- städes, kunde ej sådant då beviljas. Dock be- höllos de vid all den frihet och rätt, som de i Drottning Margaretas tid innehåft. En- ligt Riksfens Råds Ordning för Silfverbergs Grufvan daterad Stockholm Sanct Peders Af- ton 1491 skulle Bergsfogden vara hos Tek- nemästaren vid drifningarne, och se till att Silfret måtte blifva rent och fint, innan Kro- nans märke därpå fattes. Andlige, Verldsli- ge, Borgare och Köpmän förbjödos att haf- va liggare på Berget, som där köpa silfver. Och ingen Gullfined skulle där vara mer än Teknamästaren o). Också skulle Bergsfogden, och de, som ågde del i Silfbergs Grufvan, för- blikopen och Hófvidsmannen på Westerås ädra Ed, att de ville vara Sveriges Krona trogna, och hålla Bergsartiklarne.

Häraf ser man att verket hade sina or- dentliga och Edsvurna Embetsmän, som så väl hade uppgift vid tillvårkningarne, som ock beslyrde om Kronans uppbörd. Äfven så att man förstått upköpa silfver, och använ- da det till bruklige arbeten, innan någon in- komst däraf Kronan blifvit beräknad, och att Konungen sådant beifrade. Men förut, eller innan denna förordning utgafs, lär man haf- va vårdslösat drifningarne, eller ock varit min-

o) Langebeck sid. 115.

mindre kunnig i deras handhafvande, emedan Teknamåflaren skulle efterse, att silfret blef väl drifvit och rent.

Att Bergsmännen äfven upmuntrades och skyddades i sin rätt i afseende på nya malmstreckes upfinnande, synes däraf att Svante Sture, sedan hans skattskyldige Bönder i Tunna Socken nyligen upfunnit ett streck, nära och affides vid Vika Grufvan och Silfberget, förbjuder alla att hindra dem i deras arbete, och tillfoga dem något intrång.

Oaktadt desfa goda författningar, finner man likväl Silfvergrufvan korrt därpå i svår belågenhet. Bergsmännen voro fattiga, och Grufvan hade på flere år ej lämnat någon afkastning till deras bärning. De hafva därför måst tillgripa de gamla flaggvarpen, hvaraf de gjort tillvårkningar, som något lönat deras möda. Ockfå hade svåra och smittofamma sjukdomar få borrttryckt arbetarena, att de fläste och bäste grufvorne måste odeläggas för folkbrist. Dock lårer denna nöd icke hafva varit långvarig, emedan 3:ne år därefter eller 1507 det inberättas till Regenten, att vid Silfbergsgrufvan stod så väl till, att det icke varit bättre på lång tid. Och då grufvorne så snart kunde fåttas i stånd efter en härjande pestsmitta samt blott från mynnet därstädes till Svante Stures tjenst, i hast kunde förskaffas 400 man, är det otvifvelaktigt att Bergslagen varit mycket talrik. Att Bergslagen äfven i samma mån varit betydande och aktningstvård, inhämtas däraf att, utom Riksfens Råd och andre friborne män, vo-

ro koppar och silfverbergsmån kallade till det Herramöte som 1504 Pingst afton hölls i Stockholm. Hvarföre ock vid påträngande omständigheter Svante Sture ofta satte sin lit på Silfverbergslagen, och var alltid mån om att bibehålla Bergsmännens trohet. Sjelfve voro de ganska måne om Bergsbruksdriften, och des s jänna skötsel, emedan då deras hjelp fordrades, de hållde låmnade penningar, än folk, som voro dem nödvändiga i deras handtering. — Man beslöt sig äfven om Hyttebyggnaders underhållande, och klagomål inlupo 1510 öfver Hyttedammens bristfällighet, hvilket beviser, att man här för längre tid tillbaka betjent sig af vattudragt till smältningarne, ehuru det är troligt, att i äldre tider de fleste Hyttor drevos med handkraft, eller trampades.

Om Bergsmännen denna tiden betjent sig af inteknade förslag, till hjelp i deras Bergsbruk, är osäkert, men att de eljest tagit förfräckning från Ståderne Vexlerås och Arboga, är så mycket mera att förmoda, som Borgare äfven från Sköfde haft fordringar både här i Bergslagen, och på flera kopparberget, samt järnbergslagen *p*).

Vi kunne således göra oss begrepp om Österbergslags Silfver-Grufvor, att de drevos med slit, och troligen voro lönande, i äldre tider.

p) Riksföreståndaren Sten Stures förpalning för Kerstin, Anders Beltares efterlefviska i Sköfde, hvarigenom hon tillslöjdes, att fara fri på Kopparberget, Siltberget och Järnberg, att där indrifva sina fordringar. Langebeck sid. 119.

tider. Och ehuru malmen efter all anledning varit fattig på silfver, samt vatten och malmupfordringar, formodeligen längre tid än smältningarne, drifvits med handkraft, eller hästar, så hafva dock Malmlagrets större vidd i dagen, en större samling därstädes af blyglants, och sjelfva brytningslättet, hvarigenom malmen vidt och bredt bland dessa samlingar efterlättes, samt skogarnes tillräcklighet för tillmakningarne, bidragit att göra tillvärkningarna betydliga. Men huru högt desse fligit, vet man icke rätteligen.

Men om jag påstår, att de kunnat gå till 4 à 5000:de mark årligen, tror jag mig hafva tillagit hvarken för mycket eller alltför litet.

Hvad som nu blifvit sagdt om Öster-silfberget gäller till större delen också om Vesterbergslags silfvergrufvorna. Dock måste dessa vara något yngre än de förra, ehuru så på ena som andra stället, öppningarne efter brytningen nästan äro lika djupa och vidlyftiga. Det är ock troligt, att Öster- och Vesterbergslags silfvergrufvor någon tid varit försedde med gemensamma Privilegier eller förmåner, och kan hända till någon del för deras nära belägenhet till hvarandra drefvos af samma Bergsmän eller ågare. Detta har förorsakat, att man formodeligen sammanlagt beloppet af tillvärkningarne för bägge verken; och om sådant medgifves vara skedd uti den uppgift Directeuren Hülphers lämnat för Vester-Silfberget, hvilken besiger sig till 6 à 7000:de mark om året i Drottning Marg-

ga-

garetas tid, så kan däremot icke vara något att påminna. Vesterbergslags silfver grufvorne kunna då förskildt hafva lämnatomkring 2 à 3000:de mark årligen. Likväl bör erindras, att efter forntidens brytningsfått, kunde tillvårkningarne det ena året vara 3 à 4 gånger större eller mindre än det andra, och således det årliga beloppet ganska olika. Med Silfverbergslagen vid Arboga lårer menas Grufvorne vid Glanshammar, och som där äro gamla djupa öde-grufvor, så torde åfven de i äldre tider hafva till någon del ökt silfvertillvårkningarne.

Löfås Silfververk måfle ock hafva drivits med förmån, och äro där åfven djupa grufvor. Det förra kan inhåmtas därutaf att Konungens Befallningsman Lars Christerfon, och Bergsföreståndaren Pehr von Beningen, som i 16:de århundradet låtit ödelägga detta Verk, blefvo fatte i fångelse, och den förres egendom kronan tilldömdes *q*). Om man således med skäl kan antaga, 1 à 2000:de markers tillvårkning af grufvorne härslådes, så finner man att afkastningarne af Svenska Silfververken åfven förr än Sala upptäcktes, kunnat fliga till 8 à 10,000 mark Silfver årligen.

Om tillvårkningarne vid Sala, har man för äldre tider ngen annan uplysning, än den upgift, som blifvit hämtad ifrån Lybeck *r*) och uptager tillverkningarne från och med år 1400. Denna förteckning är så mycket origtigare, som Sala
Gruf-

q) BergsRåd. Sandels Præsidii Tal, 1782 sid. 23. *r*) Sv. Vet. Acad. Handlingar 28:de Bandet. sid. 68. 70.

Grufva då ännu ej var upfunnen *f*). Hvad som gifvit anledning till detta misstag finner man lätt, då man med kännedom undersöker faken. Sedan Silfververket kommit i gång, har man följt de förteckningar, hvar till tillvärkningen föranledt. Men då man af dem icke funnit någon uplysning för äldre tider, har man sökt efter på andra ställen, och funnit Silfberg nämnas i gamla Handlingar. Detta viktiga ord har man då genast tillämpat på Sala, ehuru tydligen, som förut vijt är, därmed menas Öster-Silfberget. Detta verks tillvärkningar har man då fört på Sala Grufvors räkning, och förmodeligen har man äfven däruti inbegripit tillvärkningarna vid Vester Silfberget och Lofsåsen. Det kan hända att dessa Verk tillfammans tagne, åstadkommit någon gång, efter hvad förut är nämnt, omkring 8 à 10,000:de mark silfver om året. Och då man funnit af de rätta uplysningarna om Sala, att tillvärkningarna därstädes varit betydliga, men Öster- och Vester-Silfberget varit i aftagande, så har man trott att den höga tillvärkningen ej kunnat lämpas på dem, men väl på Sala. Nästan det samma, eller den omständigheten, att Lybka upgiften sedermera öfverensstämmt med våra egna handlingar, har förledt många vittra män, äfven hos oss, att den samma antaga, utan att man upptäckt misstaget, eller, om man det gjort, rätteligen kunnat förklara det. Således, då det medgifves, att förteckningen är riktig, för den tid, som Sala Grufva verkligen

f) Se förra Tidehvarvet.

ligen varit i gång, få finnes däraf, att hon 1497 skall hafva gifvit 19,052 mark silfver, och under Svante Stures Riksföresändareskap, 35,266 mark, hvilket ock vinner trolighet däraf, att Grufvan straxt före, och efter Konung Gustafs tillträde till Regeringen värkli- gen kunnat årligen lämna en afkastning af 20,000 mark; men, skulle någon ännu påstå, att Sala Grufva nödvändigt måste hafva varit upfunnen i början af 15:de århundradet och att hon redan 1400 gifvit 16,000:de mark Silfver, som Lybcka upgiften uttakar, få lämnom vår upmärksamhet åt de underrät- telser, som detta Verks Handlingar innehåll- la, samt andre updagade omständigheter, hvil- ka i orten äro att tillgå; och fanningen skall icke mera skynmas af en tanke, som ären velat göra oemotfägelig, och som man kan hånda blyges att förkasta, sedan man få lån- ge trott därpå.

Det kan fullkomligen intagas af gamla i behåll varande Jordeböcker öfver Sala Soc- ken, och den däruti belågne Wäsby Kungs- gård *), att Sala hytta icke förr än omkring 1549 blifvit anlagd, och att man vid Gruf- van lär hafva saknat all upfordring med vatten, intill 1618. Man hade således förut till Blyets och Silfrets utsmältning endast betjent sig af tramphyttor, efter hvilka ock- så lämningar finnas på några få ställen, och då man föresfäller sig den höga tillvärknin- gen för det 16:de århundradet, ² fladnar man
vårka-

*) Se Bilagan.

värkligen i förundran öfver de quarliggande kolbåddarnes och Slaggvarpens obetydlighet. Flere förfarne Bergsmän hafva underfökt detta, och funnit dem knappast fvara emot 20 års brukande. Men förklaringen därpå må blifva denna. Grufvan är otvifvelaktigt icke äldre än de förut åberopade hand-
 larnas medgifva, och då hennes ålder ändå, i afseende på lämningarne efter brukningen, blir nog hög, få kunne vi föreställa oss, att malmerne i de äldsta Grufvorna varit ovanligt rika, få att de mycket lätt, och utan mycken kol åtgång kunnat nedsmåltas, och då äfven ganska ringa bergart med malmen på ugnen varit följagtig, få hafva både kol och slagglämningarne ockfå blifvit få, och obetydliga.

Ett Bref till Svante Sture af 1510 från Salberget *1)* angående befarad upresning emot Honom, intygar ytterligare Grufvans begyn-
 nelse, och Verkets obetydlighet vid den tiden, emedan ej flere än 21 Grufvedrångar funnos, och från nya hyttan till Westerås endast 19 mark silfver blifvit affående.

Häraf kunne vi nu draga den slutfatts, att före början af sextonde århundradet, eller förr än Sala blifvit upptäckt, silfvertillvår-
 ningarne icke varit af den betydenhet, som man i allmänhet föreställt sig. Och om de, vid slutet af samma århundrade, begynte för-
 orsaka en tämmelig god inflytelse på landets förmögenhet och penningarörelse, få hafva
 de

1) Langebeck sid. 144. Brevet är dateradt Fredagen näst efter Bertelsmåso-Dag.

de dock alldrig kunnat tillskynda de viktiga Silfverposter, som under den Catholska tiden genom gåfvor och Testamenten till de Andlige, Sanct Peters penning, tionde till den Romerska staden, afgiften för Årkebiskops ledigheten, förplågningar till Apostoliska Legaten, Service penningar, Ållats kråmerier, lösen af Biskoparnes Pallia, Pelegrinsfärder och korstågen m. m. bortlösfades och af Riket utfördes, äfven som det lätteligen begripes, att sådana skatter verkligen ledde sitt ursprung från helt andre och ymnigare källor *u*).

Capit. 16.

Detta år, hvad Historien tillåter oss att anföra om Silfververket. Följ om nu Hennes anvisning till uplysandet af Kopparbergslagens öden. Redan vid Konung Magni Eriksons Regering eller 1347, har stora Kopparberget blifvit ihugkommit med nya lagar, nya Privilegier. Alla oordentligheter Allmogen och Bergsmännen emellan, afböjdes på ett sätt, som likväl tydligen lämnade företräde åt de sednare. En fullkomlig domstol inrättades af 14 Rådmän och 2:ne Borgmästare, till afdommandet af de vid verket förefallande tvistigheter. Och för at undvika brist på lifsmedel för Bruksfolket, stadgades, att 2:ne Torgdagar skulle vara i veckan, då all tillförsel skulle vara tullfri. Äfven stadfästades genom

u) Flintenbergs Afhandling om Hansatiska Handeln.
-- Jämför hvad här blifvit anfördt om Svenska Handeln.

genom denna märkliga förordning Bergsmännens fordna Rättighet, att till Brukets drift få emottaga i sitt beskydd, alla biltoga, utom gröfre missgårningsmän, hvilka mördat sina Herrar, voro förrådare, uppenbara tjufvar eller quinnobrytare, och att den som förbrutit sin frid vid Kopparberget, skulle icke vara fredad i någon annan Bergslag. På det ingen ting skulle saknas, som för Bergsbruket var nödvändigt, skulle ock måstermännen få utskicka till alla köpställen sina Svänner, hvilka frälselikt skulle få handla efter behag. Äfven som ockfå vid samma tillfälle stadgades ett visst pris på de varor, som inom Bergslagen såldes, och voro folket oumbärliga *v*). Men, då framdeles denna förordning icke efterleddes, med den noggrannhet, som åsyftades, blef af samma Konung för Bergslagen utfärdad en annan, hvaruti den bland Bergsfolket tilltagande oenigheten, och den däraf upkommande oordning i Grufvedriften rättades genom Arbetets indelning i visfa skiften och Parlag *x*).

Sedermera har Konung Albrekt 1366 stadfäst de af K. Magnus för Kopparberget gifne Privilegier *y*). Och det samma finne vi äfven vara skedt af K. Erik af Pomern 1413. Af K. Christopher 1442. Af K. Carl Knutson 1449 med den tilläggning, att Afraden skulle årläggas endast en gång om året, vid Prästmötet i Westerås, och K. Christiern stadfästade samma Bergslags frihet och frälse år 1458,

v) Kongl. Bergs-Ord. fd. 1. *x*) Afta Literar. Svec. 1722. pag. 254. *y*) Kongl. Bergs-Ord. f. 10.

1458, samt tillika tillade Bergsmännen den rättighet att betjena sig af Skogs allmänningar, och kronofrömmar. Lägges man här till stadfästelserne af Kopparbergets Privilegier, som utkommit under K. Johan II:des Regering och under det Sten Sture var Riksföreståndare, äro här samlade de underrättelser man har om detta Verks handhafvande och skötsel före Gustafs dagar.

Hvad Garpenberg beträffar, så är det förut nämnt att den Grufvans begynnelse bör föras till medlet af K. Magni Eriksons tid, och är hon såkert den samma, som uti förordningen om Kopparberget af år 1360, omtalas såsom upfunnen af Tomas Litta Garp, och Godsven Unge. Åtvidaberg, Tunaberg, och Riddarehyttan hafva ock förmodligen inom samma århundrade blifvit upptäckte, och då vi finne af Kongl. Bergsordningarne, att Åtvidaberg blifvit af Konung Erik 1413 försedd med samma förmån och rättigheter, som Kopparberget i Dalarne redan ägde, så är det troligt att de öfrige Verken, äfven från äldre tider blifvit skyddade under Regenternes synnerliga nåd och hägn.

Öfver tillvärkningarne vid kopparverken, äro väl icke heller för äldre tider några uppgifter i behåll, och hvad de finare Verken angår, lär man om deras afkastning ej kunna komma till någon annan visshet än kunskapen om Bergverkens drift i allmänhet för desse tider tillåter; men angående stora Kopparberget, finner man här och där strödda underrättelser, som gifva oss anled-

led-

ledning, att dömma om samma Verks tillvärkning, åtminstone mer eller mindre betydighet.

År 1336 omtalas, att kronan varit nödfakad, att pantfatta 500 mark silfvers ingäld af kopparberget för lån till Rikets flora utgifter *z*). Denna tiden innehades Verket, som förut är påmindt, förmodeligen under Kronoskatte egendom af Bergsmän, hvilka således under viss inskränkning borde till Konungen aflämna en emot afskafningen svarande Afrad. Man vet, att i sednare tider afraden vid flora kopparberget utgått efter 1 Skepp:d för hvarje fjerdeparts fjerdedel, till dess 1687 den blef förvandlad till malm och sedermera till Tionde koppar. Man har mer anledning att tro, att den varit ännu större under Påfve-dömet.

Troligast är att skatte Bergsmännen och kronan af ålder varit samägare, så att kronan borde tillfalla hälften. Om då K. Magnus 1336 kunde räkna på 500 mark silfvers ingäld, årligen af kopparberget, och man tillika är underrättad att ett skepp:d koppar den tiden kostade ungefär 16 mark penningar, så finne vi i anledning af den upgift vi äge om mynts dåvarande värde *a*), att så vida en mark silfver svarade emot 5 mark penningar, 500 m:kr lödig fordrade i motvigt ungefär 166 skepp. koppar. Hela tillvärkningen kunde således hafva varit minst 300, eller ockfå 400 skepp:d. Föga lårer den dock hafva varit myc-

z) v. Dalin Tom. II. sid. 440. *a*) KammarR. Bontins Tal om mynt och varors värden i Sverige. sid. 20.

mycket större, emedan Konungen förmodligen snarare, än Rikets Provincer, hade pantförskrifvit mera koppar, om någon sådan varit att tillgå för kronans räkning. Man bör ock befinna att Bergverksrörelsen straxt före K. Magnus någon tid måtte hafva blifvit försummad, och att berörde år 1336 Konungen ej ännu hunnit vidtaga de sedermera under hans regering utkomna författningar angående Bergverken, så at äfven i det afseendet, det blir bevisligt, att koppar tillvärkningsen den tiden värkligen ej måtte hafva varit större vid Falun.

Att den sedermera under detta århundradet märkeligen tilltagit, lärers äfven kunna inhämtas af våra handlingar. År 1361 hade Kong Magnus för gäld till Rikets Domkyrkor gifvit anvisning på 88 Skepp:d koppar af tillvärkningsen vid Kopparberget *). Och 1367 fin-

*) Kong Magni Bref till Bergsmännen vid stora kopparberget, dateradt die Asfunt. b. Virginis år 1361. Lagerbring i III:dje delen sid. 318 af sin Historia, slutar af detta Bref att Kopparn detta år gälde 50 mark penningar, emedan Konungen betalt 4400 mark med 88 Skepp:d koppar, hvilket synes göra alltför stor skuld mot 1317 års koppar-pris, som var endast 16 $\frac{2}{3}$ dels mark per Skepp:d. Men efter brefvets ordalydelse, kan föga något däremot invändas, om man icke kunde tro, att Konungen förut afbetalt något på skulden, och nu med desse 88 Skepp:d tillfullo afbördade sig densamma. Man vet af Rikens-Råds Bref af år 1389 (Langebeck pag. 95). angående Drottning Margaretas Landshjelp, att kopparn då gälde 18 mark, hvarföre det tyckes vara så mycket orimligare, att samma metalls värde 1361, varit 50 mark.

finjo Grefvarne Hindric och Adolf af Hollsten, för half fjerde tusende mark lödigt silfver, förskrifning på 100 Skepp:d korppars årlig ränta af kopparberget, som de fjelfve, eller deras Ombud skulle upbåra 2:ne tider om året, vid Johannis tid 50, och vid Michaëlis 50 Skepp:d. Men att samma koppar borde hafva varit en tillökning i tillvårkningen, är troligt, emedan ingen anledning är, att invisningen af 1336, genom mellankommande betalning ännu uphört att gälla, ty kronan stod i skulld redan då Konungen besteg Thronen, åfven som vi ock veta att utgifterne dageligen ökades; Och i sådana omständigheter stå alltid gamla Riks-skullder i samma skick och nya upkomma. Åfven måste det anses som en följd af de upmuntrande stadgar, och förordningar som redan tid efter annan för detta Verk utkommit, att 1388 Drottning Margareta kunnat uplåta till Bo Jonsfons Testamentarier halfva krono andelen i kopparberget, oaktadt skullden till de Hollstenske Herrarne ännu ej var betald 1396, ty de hade ännu sina Fogdar vid Kopparberget, hvilka då bevakade deras rätt. Dessutom är det bekant att Biskopen i Westerås Nils Michelson njutit stora inkomster af Kopparberget *b)*, och om åfven, efter hvad man kan sluta af några betyg tagne på kopparbergs Ting af åren 1395 och 1396, fem Bålgar varit då i gång för kronans egen räkning, hvar af Konungen upburit 18 à 19 Skepp:d om året

b) Hist. om Westerås Biskopar af Stjernman sid. 14.

året c), få finna vi af allt detta, att kronans afrad af kopparberget, måtte hafva upfligit till 5 å 600:de Skepp:d, hvarföre, då Bergsmännen ijelfve upburit andra helften, eller ock kanske $\frac{2}{3}$:delar af tillvärkningen, få måste den hel och hållen nu upnådt omkring ett och ett halft tusende Skepp:d om året.

Således var vid flutet af det 14:de århundradet Svenska koppartillvärkningen icke få obetydlig: åfven som det blifvit klart att en stor del däraf icke varit Riket till någon nytta. Den afkastning som utgått af privata Personers andelar, kan i detta afseende likväl undantagas, emedan Biskoparnes, och andra mågtige frälseråtts Innehafvares kopparränta hufvudsakligen användes till håfthollning och vällesnad inom Landet.

Men det dröjde icke länge innan fädane flags förlåningar indrogos, och det stadgades genom en med Drottning Margaretas och Konung Eriks samtycke, emellan Rikfens Råd gjord förening, daterad V. B. Matth. Apost. 1396, att Kopparberget helt och hållet skulle tillhöra kronan, utom ett par bålgar, som Biskopen i Westeras då innehade.

Håraf fattes kronan i stånd att ytterligare bestämma sina utbetalningar af Falu koppar, och 1406 hade Drottningen genom sin Fogde i Dalarne Jösse Findson öfverlåtit till Hindric Kølner och Hans Overkamp 76 Skepp:d koppar. Grunden till 1396 års Reduction måste således hafva varit kronans trångmål, och ytterligare utbetalningar, som

VO-

voro fölghen af den samma, kunna således icke tillskrifvas en högre koppar-tillvårkning.

Dock icke des mindre bibehöllos Bergsmännen vid sina rättigheter, och afraden utgick efter vanligheten. Om i äldre tider kopparberget var indelt i fina par, och fjärdeparter, samt afraden efter sådan indelning blifvit beräknad, vet man icke; men att sådant skedd äfven före Gustafs tid, synes af handlingarne. År 1506 d) var Grufvan indeldt i 28 par, och i afrad betaltes 15 L:pd koppar på hvarje fjårding. Om med fjårding här äfven menas fjärdeparts-fjårdingar, hvilka efter 16 fjärdeparter, på hvarje par, och 4 fjårdingar på hvarje fjärdepart utgöra 1792 lotter, hvarföre 15 L:pd för hvardera skulde betalas, så följer häraf, att kronans afrad denna tiden utgjorde 1344 Sk:pd om året, hvilket torde anses vara för mycket, men förmodeligen upbar kronan ännu $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ del af tillvårkningen, så att den samma nu torde hafva ökat sig till något öfver 4000:de Sk:d. Med visshet kan antagas att tillvårkningen nu mera ej var så obetydlig, emedan Bergsmännen förenämde år, vid farhågan om Grufvans ödesmål, föreslätte Svante Sture den glädje Riksfens fiender skulle tillskyndas, om kopparverket skulle uphöra att bibringa Staten inkomster till krigsfolkets underhållande. Men å andra sidan kan ock påstås, att tillvårkningen icke måtte hafva varit större vid slutet af detta Tidchvarf. Arbetslätet var

VIII DEL.

P

det

d) Bref till Svante Sture Fastlags Lördagen 1506.
Langebeck sid. 132.

det samma som förut. Man sprängde utan ordning i Grufvan, och gjorde stora tillmakningar. Grufvan rasade 1506, och Bergsmännen, i tanka att öfvergifva henne,ingo minskning i afreden från 15 till 10 Lpd på fjärdingen. Man finner ock e), att före Gustafs tid hafva Bergsmännen hvar i sin vrå, förrättat brukningen, utan ordentlig Hyttebyggnad, hvarestin ock denna store Konung anbefalit sammanflyttning till ett allmänt Hyttebruk vid Grufvan. Här besannas således ock lå, hvad förut blifvit sagdt om nyttjandet af tranphyttor ålven vid de itorre Grufvorne, och de hyttor, som drifvits med vatten. hafva merendels blifvit upbyggde vid små vattudrag, där Naturen mera bidragit till vinnandet af ändamålet, än ett konflikt byggnadsfätt.

Det kan då icke förefalla underligt, om det befinnes, att Bergsbruket var lika ofullkomligt vid de mindre kopparverken. Uti ett Bref af år 1554 f) förklarar vål Konung Gustaf att mycket malm erhöles af Garpenbergs koppargrufva, då hvarje dag upbragtes icke mindre än 60 Bårar, men Konungen beklagar, att smältningen gått illa, då af samma 60 bårar ej kunnat fås mera än 2 Sk:pd koppar. Dock icke des mindre hade Konun-

e) K. Gustafs Bref till Bergsmännen på Kopparberget dat. Orebro d. 3 Januar. 1540 tryckt bland Bilagorne till Grefve Nils Bjelkes Tal. i Svenska Vetenskaps Acad. om Sveriges Allmänna hushållning under K. Gust. 1. sid. 85. f) Tryckt i Bilagorne till samma Tal. sid. 87.

nungen sjelf gjort den uträkning, att verket lämnade en tillvårkning af 400:de Sk:pd koppar. Om tillvårkningen i äldre tider här varit mycket mindre, är obekant; troligt är att den fligit till 2 å 300:de Sk:pd. Vid de öfrige smärre kopparverken, såsom Åtvidaberg, Riddarhyttan och Tunaberg, torde afkomsten hafva fligit till samma Sk:pd-tal. Men som i handlingarne icke omnämnes, att kronan tillfallit någon synnerlig inkomst af dessa verk, så torde de hafva i likhet med Garpenberg, varit i enskiltes händer.

Med skäl kunde man häraf fluta, att tillvårkningarne af koppar varit så tillräckliga, att utländsk handel med denna vara för det 13:de och 14:de århundradet icke kan sättas i fråga. Jag fludlar vid motfågelsen häraf, och antager gärna, att något Råkoppar lefvererades till Hanse flåderne i utbyte för hvarje-handa kopparfiniden. Dock måle jag årin-dra, att den möjligen högsta tillvårkningen af 4000:de Skepp:d vid kopparberget, gäller endast för början af det 16 århundradet, eller korrt före Gustafs dagar; för öfrigt tror jag med Langebeck, att nästan ingen koppar från Sverige utfördes ännu vid slutet af det 14:de århundradet. Det är i förra delen omnämndt, att Hållar, Boskap, skinnvaror, fisk och Trådvirke voro utgående varor. Någon förändring häruti meddela icke handlingarne. Men det är uplyst, att Hansesflåderne togo Koppar, Tenn och Bly från Böhmen, Slesien och Polen g). Svenska åkerbruket ha-

g) Langebeck sid. 55.

hade ock nu vunnit mera stadga, så att öfvervigt i Handeln, genom affättning af Landets förenämde urgamla afvel, jämte någon spanmål ännu förmodeligen kunnat bibehållas åt Svenska sidan, hålft tarfligheten i affeende på utländska öfverflöds varor, ännu tämligen liknade forntidens. Lagerbring *h)* fåger vål, att utgående varor från Wisby voro koppar och järn. Men Wisby stadslag, som åberopas, omnämner tyger och lerft, bland fraktgodsen, men inga nordiska metall-producter. Lagerbring föker längre fram *i)* bevifa att koppar och järnverken voro i godt stånd, och flutar där af, samt af kopparns höga värde till stark affättning och fördelaktig handelsrörelse. Men påminnom ofs kopparverksrörelsens beskaffenhet med den här enligt fåkra anledningar antagne inskränkning, påminnom ofs förklaringen öfver kopparns hastiga stigande, samt de många krono-utbetalningarne, och hvad som till Landets egna behof blifvit använt, så tvislar jag om mycket blir öfver till utländska handels vidmagthållande. Och som de beklaglige orfakerna till Rikets utblottande ännu ej uphörde, utan mycket tilltogo under K. Erik 13:des tid, så torde icke heller någon fynnerlig förändring i handelsvägen hafva skedt vid början af det 15:de århundradet. Det är vål nåmndt, att genom 1396 års refst åtskillige förlåningshafvare vid kopparberget, och bland dem förmodeligen den mågtige Bo Jonsfons son Knut Bo-

h) Tom. II. sid. 715. *i)* Tom. III. sid. 319.

Boson blifvit underkastade en betydlig återbåring. Men hvad gagnade sådant Riket? Och Konung Eriks Holstenska krig hade få medtagit allt, att han redan 1419 måste pantsätta Söderköping, för 3000:de mark lödlig *k*). Dessutom hade Konung Erik låtit prägla ett flags odugligt kopparmynt, hvarmed han till en tid tänkte afhjelpa sina förnödenheter, men uträttade i hufvudfaken det onda, att nästan all handel afsladnade.

Men under det jag updrager dessa mörka skuggor öfver målningen af Fäderneslandets olyckliga belågenhet, möter mig uti denna min ej mindre oangenäma besättning, en den skönaste anledning till afbrott. Sverige förgår gärna de oförrätter det lidit, de tårar, som undfallit många förtryckta och vårlösa medborgare. Det åger inom sina gränser öfverlefverne af en ålskad Drottning, hvars minne icke försvinner med det föränderliga af Hennes åldrige hvilostad; icke försvinner med sin Makas förseelser, dem Hon försonat — och om Hennes dygdiga gårnin- gar uphörde med Henne — åtföljer likväl minnet af dem, minnet af Hennes dagar, Hennes klokhets, och hennes ädelmodiga böjelser. — Men det var ej möjligt för Konung Erics Gemål att rätta alla de oredor som upkommit — också borttrycktes Hon i förtid från samhället och lifvet. Hon saknades genast allmänt. Och Konung Eriks, samt Rikets belågenhet försämrades.

På

På detta allt, upsteg nu ett oväder, som rasade nästan i hvarje vrå inom detta vårt olyckliga rike. Dalkarlarne och Engelbrekt förjaga de Danske förtryckare, och en inhemsk Konung sattes på Thronen. Engelbrekts uppresning emot de Danske förtryckare medförde likväl den vårkan, att handteringsarnu uplifvades, och handeln kom i gång. Konung Eriks Commisssarare upbragte 7 ftycken Stockholms fartyg lastade med koppar och andra dyrbara saker 1), som förmodeligen skulle förfäljas på någondera af Hansestäderna. Dock måste härvid anmärkas, att fartygen denna tiden voro endast små skutor, och som det bland denna lasten ontalas flere slags varor, så är det icke gifvit, huru stor del däraf kopparn utgjort. Emedlertid är det såkert, att sedan det Danska förtrycket upphört, har koppar-tillvärkningen mycket bidragit, att underlödja utländska handeln. Vi vete att Konung Carl Knutson hade en betydlig behållning af Stats inkomsterne då Han lämnade Riket, och afkastningen af Åkerbruket, Boskapsköttfeln, och andra näringar blef nu kvar i landet, eller bortbyttes och förfälldes till utlåningen mot andra varor och redbart mynt, som sedermera inom Riket användes till allmänna behof. Detta allt måste hafva medfört den vårkan, att Svenska Bergsmanna Producterne äfven blefvo tillräckligare, och vid slutet af Påskvedmet måste hafva utgjort betydande handels artiklar, ehuru då man påstår att 12,000:de Skepp:d

1) von Dalin Tom. II. sid. 706.

skeppad koppar vid samma tid årligen utgått som handels vara, man torde hafva tillägit mer än hälften däraf för mycket, och således gjort vårt land en höllighet, som det årkänner sig icke hafva förtjent.

Capit. 17.

Järnverken i Riket fordra nu till slut vår upmärksamhet. I förra Afdelningen är redan nämndt, att Myrjärens tillvårkningen någon tid efter Christendomens början begynte med fördel drifvas och allt hvad man före och vid den tiden finner i våra handlingar nämndt om Svensk Järntillvårkning, angår förmodligen endast den af myrmalm eller fjörmalm. Men i början af det 14:de århundradet, finne vi Rikets Järngrufvor vara under fullt arbete. Konungens Privilegier och Stadgar af år 1340 *m*) för Västfra berget i Nerike Valby, föreskrifva, att alla missgårningsmän, undantagande mördare, tjuvar, eller förrådare, som togo sin tillflykt till samma Bergslag, skulle där vara alldeles fria både till lif och egendom.

Norbergs Bergslags Privilegier äro af 1354 *n*). Bergsmännen frikallas här från all gengård, endast med det förbehåll, att den skul-

le

m) Lagerbring Tom. III. sid. 318. Denna förordning är ej tryckt, men är från Kongl. Cammar-Collegium utdragen af en gammal Pergaments-Bok, och öfverlämnad till Kongl. Antiquit. Archivum. Jemför Lagerbring Tom. IV. sid. 550.

n) Kongl. Bergs-Ordningarna.

le utgå, då Konungen, eller den som hans Dom hade, for genom landet. Äfvenledes stadgades, att den som ville tråda i Bergsmännens tjenst, borde ordentligen stådjas på ett helt, eller halft år, och om lös man eller qvinna rymde ur tjensten, skulle den hämtas tillbaka, hvarest den kunde finnas. Också skulle ingen tillåtas göra uplag af inköpta varor och dem sedan utprångla; visfa Ölfäljare skulle tillfåttas, utom hvilka ingen annan skulle få utbjuda Öl, och försälja det till Arbetarne under arbetsdagarne, utan endast helgedagarne, sedan Gudstjensten var slutad.

Samma Bergslag hade af Konung Albrecht 1368 äfven blifvit tillagdt alldeles samma frihet och frälse, som flora Kopparberget var tillåtit att njuta. Och på det Bergslagen få mycket lättare skulle uppehållas, voro Bergsmännen befriade från all slags skjuts-hållning. Sedermera hafva desse Norbergs Privilegier blifvit stadfästade af Kung Erik 1420, af Kung Christopher 1444, af K. Christian 1458 och af Kong Hans 1497.

Vernulands Bergslag har Konung Erik af Pomern 1413 lämnat samma frihet, nåd, och frälse, som andra Järnberg i Riket nyttjade. Och 1420 stadfästade samme Konung de Privilegier, som Norberg, Bitsberg, Vikaberg och Skinnskatteberg innehafte under Drottning Margaretas tid o).

Häraf se vi att Järnverken icke saknade båg och upmuntran. Och om de i allmänhet

o) Kongl. Bergsordningarne.

het under detta tidehvarf ådrogo sig ingalunda mindre, om icke större upmärksamhet, af Regenterne, än kopparverken, få torde till en del grunden därtill ligga uti en beständigt fortsatt myrjärns tillvårkning, hvilken såsom låttare, och mindre kostsam, inarare bidrog till landets nytta, än en svår och mindre bekant Grufvedrift.

Men svårare blir det att upgifva, huru högt tillvårkningarne sligit vid järnvårken. Uti den nämnde författningen af 1340, stadgades, att en ny hytta borde för första året till Konungen erlægga i Tionde 750 järn; men sedermera 1500 årligen. Desse järn voro ej större, än att 24 utgjorde ett pund *). Således borde af en sådan hytta Kronan tillfalla i årlig inkomst $62\frac{1}{2}$ pund järn. Om krono skatten af de äldre hyttorne varit större vet man icke. Emedlertid synes denna ränta vara nog ringa, och man skulle i anledning däraf lätteligen falla på den tanken, att äfven järntillvårkningen varit obetydlig.

Dock uplysa äfven handlingarne, att hvarje Osmundsmid, Förslagare och Blåfare, årligen skulle betala 20 osmund. Legoblåfare 10 osmund, och hvarje Bryggerika, som ej idkade Bruksarbete 24 osmund p), hvilket något öker krono inkomsterne.

Men

*) Kung Magni Bergsordning och stadga för 1354, Bergsordn. sid. 8. Lagerbring Tom. III. sid. 318 säger, att hvart Osmund skulle väga 24 pund. Sådant är mistag eller tryckfel. Ty förordningen är tydlig och öfverensstämmer med alla möjliga uträkningar. p) Lagerbring Tom. III. sid. 319.

Men hvad, som egentligen uplyser järntillvårkningens anseendhet under detta tidehvarf, inhämtas däraf, att 1398 skulle Sten Bengtson på Drottning Margaretas vågnar erlagga till Sven Sture 3000:de Lybska mark, som skulle betalas i Sverige, i koppar och järn, eller ock i Holliand i sådant Tyfkt mynt, som i Danmark vore gängle *q*). och år 1402 hade Drottningen betalt till Capitlet i Roskild 2000:de mark silfver med 200:de låster Osmund eller Svenskt järn *r*), samt likaledes till Hindrik Kølner och Hans Overkamp 127 låster järn *s*).

Desse voro betydliga järnposter. Man vet, att en Låst järn räknades till 12 fat och 1 fat till 20 Lpd; på hvilken grund endast de sistnämnde 127 låster utgöra 1524 fat, eller 30,000 pund, och således 731,520 järn, det vill säga en järnpost, som utgjorde Kronans inkomst af omkring 488 nya hyttor, afgiften af hyttefolket då likväl oberäknad.

Efter denna uträkning blir det besynnerligt, att så stora järnposter på en gång kunde utgå af Riket. Men vi hafve handlingar, som äfven häruti lämna oss tydlig förklaring. Vi finne på flere ställen i Historien, att af Jordagods denna tiden utgick betydlig landgild af järn; ty 1430 omnämas gården Hallstad i Västmanland, som, liggande för 1 markland jord, räntade 2 fat järn hvarje år. Och en gård i Köpings Socken i Åkerbo Härad, som räntade 2 fat järn om året. År 1432 voro 2:ne Gods i Hedabo, Fernebo Socken i Norr-

q) Langebeck sid. 98. *r*) sid. 99. *s*) Samma sida.

NorrboHärad, det ena liggande för 5 öres land jord, och räntade 2 fat järn om året, och det andra 800:de järn, och låg för 5 och $\frac{1}{2}$ öresland jord *t*). Äfvenledes emittas Spargården i Eck Socken i Vatsbo, skvillande 3 hundrat järn *u*). Och bland de Gods, som Engel Jonsen Riddare gifvit till Westerås Bonkyrka nämnes en Bergsgård, räntande 60:de järn. Lundabodha ett fat järn, samt Myraby 600 järn, alla i Hufaby Socken *v*).

Det vore för vidlyftigt att upräkna alla de hemman, som i Västmanland, Nerike och Dalarne befinnas vara skattlagde till sådan afgift *x*). Flere af desse Landgoods hafva räntat 800:de järn, som efter 24 på pundet gör $32\frac{2}{3}$ pund, hvilket är det samma som en behållen anbrukare nuförtiden lämnar i tionde Tackjärn.

Härvid bör ock tilläggas att Biskoparne hade sina rântor af Järnverken, ty Biskop Olof i Vesterås borde af hvar och en Malm-brytare i Norberg, Skinnskatteberg och Risberg bekomma 30 Osmund *y*).

Om vi således sammanlägge rântorne af Hyttorne och Jorda godsen, samt intraderne af Bruks-Arbetarne, och bibehålla den grund-sätts, att tiondedelen af tillvårkningen på sådant fått uttogs af Bergslagerne, så torde vi kunna antaga att vid hvarje hytta kunde tillvårkas 80 å 100:de skeppid osmund, och då antalet af Hyttorne kanske skulle kunna beräknas till 2 å 300, så upkommer en product af

t) Langebeck sid. 106. *u*) Örnhjelm's Diplom. T. IV sid. 575. *v*) Örnhjelm 1314. *x*) Örn-
hjelm på flere ställen. *y*) Langebeck sid. 106.

af 20 å 30,000 skeppund Osmund som år omkring tolfte delen af vår tids Stångjärns tillvärkning, och svarar således mot medeltidens Bergs-Bruksrörelse i allmänhet.

I anledning af förenämde Skatteläggning å jorda godsen, torde mig tillåtas fluteligen göra den anmärkning, att den bestämde räntan i järn, utgjorde omkring 3 procent af egendomens värde, emedan vi finne att $5\frac{1}{2}$ öresland jord har blifvit såld för half femte Låst järn, och att lika mycken jord varit skattlagd till 800 järn Osmund.

Beskaffenheten af Blåsningarne och tillvärningsfåttet vid Osmunds finedjorne böra nu i ordning åfven omtalas. Såttet att utbringa järn af myrmalm, är förut omrördt 2). Ett annat med myrjärns tillvärkningen närmast öfverensstämmande smältningsfått, som varit nyttjadt i äldre tider, är att af Bergmalm, eller malm som brytes i Grufvor, genom eld i små ugnar, och uti första smältningen, åstadkomma finidigt järn, i fårskor eller luppar, och har blifvit kallad Lupp-smältning. Arbetet härvid är åfven ganska enkelt; ty när ugnen blir fylld med kol, och malmen uti flere skift blir påfatt, till dess kolen blifvit nedblåste, så är smältningen gjord, och järnet kan uphåmtas, sammanlupet till en klump eller lupp, samt är så finidigt att det i likhet med Osmundsjärnet kan sönderhuggas och sammanflås, men är dock blandadt med rått järn, så att omsmältning bör

bör ske i Klenfmeds hård, eller någon större därtill tjenlig inrättning.

Att tillvärka järn uti sådana ugnar eller hårdar, har fordom varit brukligt, och nyttjas ännu i Tysskland, hvarest de kallas Luppenfeuer, hvilka i sednare tider blifvit något förbättrade och updragne till 10 à 12 quarters högd med ställe eller hård af sand, ler och stybbe, samt öppningar för formar och slaggens uttappande. Sådana ugnar hafva förmodeligen under medeltiden, hos oss äfven varit i bruk, och Luppjärn omtalas ofta i gamla handlingar.

Rännverks smidet, eller fåttet, att i första smältningen erhålla smidigt järn af malmen, uti hårdar, utan ugn eller kringmurning, har ock säkerligen varit nyttjad af våra Landsmän i äldre tider. Man vinner också härigenom på ganska lätt fått sitt ändamål. Malmen påfåttas skiftetals och nedsmåltes med kol, till dess järnet befinnes hafva färskadt till en smälta. Denne innehåller dock äfven någon råhet, och bör omsmältas till bruk för finare arbeten.

Osmunds smidet har egenteligen bestått däruti, att förvandla Tackjärn genom omsmältning i Hård till smidigt järn, samt dess hopslagning i visfa stycken. Förmodeligen har omsmältning af Luppjärn, och sådant järn, som erhållits i rännværks hårdarne, varit äldsta tillvärkningen af Osmunds järn, och detta arbetsfått torde hafva nyttjads längre fram i medeltiden, till dess de högre Luppenfeuer-ugnarne kommit i bruk, uti hvilka man
med

med någon förändring i Blåsningsfåttet begynt federnera tillvärka Tackjärn

Detta Tackjärn, som blifvit samlat i små stycken eller bitar, har uti händ eller grop af kolslybbe, för tråd- eller läder-bälgor blifvit omsmält, färfkadt, och federnera fonderhuggit till så kallade Osmundsjärn, hvilka blifvit jämnade och i fyrkantig form bragte för hand genom släggor, eller ock kan händas vid slutet af Påfvedömet, under små bäckhamrar. Detta fednare har dock icke historien fullkomligen uplyst, men att vattenkraft vid en del hyttor blifvit nyttjad, ådagalägga handlingarne, emedan Hytteström nämnes på några ställen *a*).

Emedlertid, och ehuru Osmunds smidet må vara skedd någorlunda på Bruksvis, eller med vatten-kraft, så finne vi, att äfven under Gustafs tid ännu tillvärkades odugligt Osmund, emedan Han måste förordna i mandatet till Nora Schoga, Lindesberg, och Skindfäckjeberg *b*), att Bergsmännen i stället för Osmundsjärn, som varit så illa tillvärkad, att det blifvit vräkt och föraktadt i främmande land, skulle nu utgöra sin skatt i Tackjärn, som Konungen sjelf kunde låta utsmälta och förbruka till sin nytta och landets heder. Likaledes finne vi, att den seden varit bruklig, att blanda Luppjärn med Osmund, emedan pligt därför blifvit utfatt, och de som blifvit förvundne till sådant brott, blifvit fälde till

a) Öhrnhjelm's Diplom T. IV. *b*) Af år 1540 d. 20 de Octob., se Bilagorne till Grefve Bjelkes Tal. sid. 86.

till 40 marks böter *c*). Ytterligare kan anmärkas, att vid en större och bättre inrättad Osmunds hytta af en smed i veckan tillvärkas 5 eller 6 fat bättre eller vald Osmund, som å 20 pund på fatet gör på 25 veckor, eller ungefärligen halfva året, som hyttorne skulle kunna anses hafva varit i gång, 150 skepp:d, och öfverensflämmer således detta tåmmeligen med förr gjorde uträkningen på den årlige tillvärkningen, i synnerhet, som här begripes hela dygn, och det kan vara osäkert, huruvida i forna tider man nyttjade den seden att smida dygnet igenom.

Sådan var nu ställningen i Järnbergslagerne. Hvad nu utländsk handel med järn angår, torde följande förtjena att anmärkas.

Att någon handel skedd med Osmund på Hansestäderne, är otvifvelaktigt. Historien omtalar, att järn skulle få utföras till hela och halfva Skepp:d *d*), och Lybeckarne, som sjelfve genom sina utliggare bestyrde om Svenska järn-handeln, seglade in uti Mälaren genom de ännu i 13:de århundradet ej upgrundade gamla segellederne förbi Stockholm till Bergsstäderne Vesterås, Köping och Arboga, samt på detta sätt förmodeligen utbragte det järn, som därstädes kunde affättas *e*).

De hade ock, som bekant är, i Svenska Bergslagerne sina Betjenter som uplade till bequämlig tid landets effecter, och då Osmunds järnet icke räckte till för deras rörelse

c) Stockholms Stads Memorial för 1475. *d*) Lagerbring Tom. IV. sid. 260. *e*) Clafons Tal i Vetensk. Acad. 1751. pag. 14.

fe i Svenska Handelsvägen, få voro de ock belåtna med järnmalm, som de likaledes utförde f).

Sedan Stockholms farvattn blef enda inloppet till Mälaren, voro de dock nödfakade att lämna hufvudstaden mera upmärksamhet, och vände i det afseender på faken, att deras folk åfven blefvo antagne i Stads-Rådet eller Magistraten. Sådant gjorde, att handeln fortfattes med lika eftertryck, men huru mycket Osmund kunnat från Sverige årligen affättas, kan icke med visshet beståmmas.

Vi känne ungefär beloppet af Svenska Järntillvärkningen. Vi känne ock, att betydliga järnpöster, under Drottning Margaretas tid, och förmodeligen under de öfrige Danska Konungarnes regering utgått i afbetalning på uplånta penningar. Men då vi föreställa oss att Lybeckarne återförde till oss gjutna och smidda varor till våra hushålls och andra allmänna behof, så torde åtgång af järn inom landet ej hafva varit mycket stor; och följer således däraf, att så mycket mera malm och Osmund utgått som handelsvara, och torde utförseln af denna sednare product, vid Påfvedörets slut, hafva fligit till 12 à 16,000:de skeppund om året; någon handelsrörelse med järn, Köpmän inellan inom Riket, måste också hafva skedd, emedan upståders Borgare, skulle i Stockholm upköpa deras koppar och järn, samt låta det å våg gå igenom vågarens händer, så att ej åtal sedermera öfver vigten skulle göras g).

Capit.

f) von Dalin 3:dje Delen 1:sta Bandet sid. 145.

g) Stockholms Stads Hb. memorial. för 1512.

Sedan nu det hufvudsakligaste blifvit anfördt af handlingarnes innehåll om Svenska Bergverksrörelsens trenne hufvudgrenar, hvilka före Gustaf den I:stes tid voro kände, så torde det blifva lättare att dömma om Bergshandteringens tillstånd i allmänhet för den tiden.

Behöfvat hade redan lagt grunden till näringsens upkomst vid slutet af det 13:de århundradet. Den begynte äfven tilltaga — men föll under olyckligare tider. Midt i det 14:de århundradet upsteg den likväl åter, och bekom då efter utseendet någorlunda styrka.

Förr öfvade oordentligheter; så vål i hushållningsmål, som vid Grufve- och smältarbeten begynte nu förekommas *h*). Stadiga Bergsbyggnader tillstyrktes *i*) och all tillvärkning af ogilt samt elakt gods, förböds vid betydliga böter *k*). Enligt Konung Magni stadga för järnbergslagen gifven 1360, skulle äfven Grufvorne hållas fria från vatten, och öfas jämt till nedersta botten *l*).

Vid sådane, jämte förut nämnde underättelser, angående Bergverkens uphjälpande, skulle man undra, att det likväl kunnat gå trögt med tillvärkningarne, och att underrättelse finnes om fattigdom uti en af våra förnämsta Bergslager *m*).

Men, påminnom oss blott, huru Grufvearbetet värkstältes; huru man på en liten tid försäkrade sig om de bästa malmstockarne,

VIII. DEL.

Q

och

h) Kongl. Bergsordningarne. sid. 5.*i*) *ibid*.*k*) sid. 8.*l*) sid. 9.*m*) sid. 13.

och genom okunnighet om en rätt Grufvebrutning, på detta sätt förorsakade Grufveskalp, och malmsältens otillgänglighet. Man nyttjade det rika godset vid smältningarne. Men Blåsverkens mindre förmonliga beskaffenhet, samt ringa erfarenhet i smältkonsten hos arbetaren, gjorde vinsten ändå liten, och då den rikare malmen antingen gått ut, eller blifvit öfversjelft, var denna tidens Bergsman, en man, utan hjälp och upprättelse.

Mera borde man undra att ännu vid slutet af 15:de århundradet, Bergverksrörelsen icke hunnit erhålla någon särdeles förkofran. Man finner snarare att den nu försumrades, och att den värligen aflagit under det sista hundradetalet.

Då på sammankomsten i Gråbrödre-klofret, omtanken sträckte sig till malmberg, sökte man endast afgöra, hvilken ett upfunnit malmsreck borde tillhöra, men om Bergsbrukens drift och skötsel fogade man inga anstalter *n*). Konung Hans stadfästade väl Privilegierna för Norberg, och tog Bergsmännen i sitt hågn, samt utfärdade Privilegier för kopparberget hvarjemte han sökte förekomma oordning och obillighet, angående kolens och Grufvevedens försäljning af bönder, samt angående smältares och handverkares aflöning, men sjelfva näringens handhafvande och uphjelpande kom egentligen icke i fråga *o*). Icke heller har man anledning att tro, det Bergshandteringen under
Stu-

Sturarnes tid erhöill någon synnerlig förbättring. Tvårtom är man öfvertygad att ofkick och fattigdom voro rådande bland Svenska Bergsfolket. I ett bref till Herr Sten berättas, att Norbergs och Lindesbergs karlar öfverfallit Jöns Falster, och slagit honom fjelfjerde ihjäl *p*). I ett dylikt till Svante Nilsson Marik klagas af Bergsmännen på kopparberget, att deras fogde med rof och dråp gjorde dem sådant öfvervåld och oförrätt, att ingen fattig vågade komma till tings och kyrka, ej en gång till grufvan att sköta sitt blåsa, så att därför kronans berg var öde; äfvensom i ett annat bref till Svante Nilsson föres den klagan, att sanna Bergsmän njöto hvarken hus eller hemfrid, utan att fattigt folk icke en gång hade fred i sin fång, men blefvo råfvade och slagne både blå och blodige, samt deras hustrur våldförde *q*). Det är icke svårt att dömma om allmänna tillståndet i våra bergsorter under sådana oredor. Aldrig har slit och idoghet, samt en därpå grundad skålig utkomst, kunnat stå tillammans med ett svagt skyddande af allmän frid och säkerhet. Ovanliga malmfynd, och rikhaltigt gods kunde således endast frälfa Grufvorna från fullkomligt ödesmål.

Såsom en följd af en ännu fortfarande okunnighet och kan hända mindre varsamhet vid Grufve-brytningar, kan nämnas, att folket vid kopparberget, nu måste klaga öfver den stora skada dem öfvergått, genom det att Grufvan flere gånger igenfallit *r*), och att

p) Langebeck sid. 120. *q*) *ibid.* 123. *r*) *ibid.* 132. 135.

att i följe däraf kronan måste sakna sin af-
 rad, den Bergsfogden nu icke kunde utbe-
 komma. Byggnadslåttet vid hyttorne var
 också lika ofullkomligt. År 1516 var ännu
 hyttan vid Sala utan Skorstenar, så att hvar
 smältare som dit fattes, fördärfvades af den
 starka röken. Annars klagas ock dåröfver,
 att hyttan var illa bygd, och litet silfver er-
 hölls *). Jag bör ock här tillägga att betyd-
 lige Grufvor ödelades för brist på folk som
 genom en ovanligt hårfjande död borttrycktes
 f), samt att Bergsmännens styrka och förmö-
 genhet genom ett otillåtligt upköp och ut-
 förfel af silfver, samt andra tillfälligheter för-
 svagades r), och om vi tillika erindre oss
 det, som i detta ämne blifvit sagdt för det
 14:de århundradet, så finne vi tydligen, att
 orsaken, hvarföre Svenska Bergverksrörelsen
 i allmänhet ännu stod tillbaka vid Gustafs och
 Gustaf Adolfs dagar, var isynnerhet brist på
 kunskaper, nödvändiga, att på ett fördelakti-
 gare sätt drifva en handtering, hvars anspråk
 på hugkomst af både Svenska och utländska
 Snillen man icke förr hunnit eller kunnat
 förena med den Naturliga och Politiska ställ-
 ningen i vårt Fädernesland.

Bila-

•) Kædil Påvelsens bref till Sten Sture dat. Vesby
 1516. f) Langebeck sid. 129. r) sid. 130.

B i l a g a.

De gamle Jordböckerne vid Sala äro kända ifrån och med år 1541, och uptaga då samt näst påföljande år, ibland Kungsgårdens ågor, flere ångar och åkrar vid Grufvan, hvilka då brukades under Kungsgården. Bråstlad, sedan Bråstlad kalladt, samt Ekeby, omnämnas, såsom tvänne Bondbyar, tillsammans utgörande 9 markland och 12 öresland, hvilkas åboer, 8 till antalet, då utgjorde den tidens brukelige skatt af Eftergålls-matu- och nötepenningar, äfven som skattemalt, skatte-smör, skatteflåsk, skattejärn, råg och målaskorn samt viska offerkast. Detta Beskattningsfått för åboer, å hvilkas ågor inl. om $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{8}$ dels mil Grufvan då var i gång. synes icke rätteligen stå tillsammans med en 140 års gammal Grufvebrytning af den betydelse, att där-efter under hela 15:de århundradet varit tillvårkade 16000 mark silfver årligen samt vida däröfver.

Anledning till utvidgadt Bergsbruk finnes ej förr än 1548, af skedd förändring med dessa byar, hvilka då efter Kongl. Majestäts nådiga tillåtelse fingo minskning i skatten för den skada hytteróken dageligen gjorde på deras ågor. År 1569 kallades Ekeby och Bråstlad Byamån för Bergsmån, hvarefter 1580 talas om deras skattfrihet, dels för Grufvedelars hållande, dels ock för Grufvevattnet, som skadat deras ågor, och äntligen för det Grufve karlarne hade slängt in mulbete på deras ågor

ågor sig till gagn. Uti sådan egenskap förblefvo desä hemman intill desä om dem nämnes år 1625, att hans Kongl. Maj:ts nådigst uplåtit dem under Sala flad.

En besynnerlig förändring skedde år 1548, med flere torpare under Vesby Kungsgård, då de, som förut betalt penningar uti en fladga, och ingen annan persedel, nuingo sine torp fria af Kongl. Maj:ts; en Nils Jacobsen i Kuseboda, för det han dagligen aktade på Hans Maj:ts kolning; och på Tjureboda, som tillföre räntade om året 3 mark, hade koldrängarne nu sitt tillhåll.

Ej förr än vid denna tid eller 1549 börjar jordeboken utmärka Sala hyttor. Uti förra årens jordböcker upräknas flere Kungsgårdens åkrar, hvarå årligen utfatt spannmåls utlåde anlåres, och därefter växt såd, utan att hyttegården nämnas, men nu och hädanefter finner man Hyttegården, Präste-åkrar och ångar tillkomne bland Kungsgårds tillhörigheterna.

Hytteverkets anläggning nu först, eller kan hända några år förut, uplyses märkeligen af 1575 års jordbok, där det heter att de äldre jordböckerna uptaga 3 hela skattehemman Videboda, men det ena hade nu blifvit räknadt för ödeshemman för den skada Hyttevattnet gjort på hemmanets ågor, efter de tre öfrige af desse gårdar äro med dy vederlagde för sin skada. Ytterligare anmärkes, att 12 öresland skattehemman Videboda med all räntan är förminskadt, hvilket Kongl. Maj:ts nåd hafver efterlåtit till Präst-säte,
vid

vid Sala Kyrka, för den orsak, att det för-
ra Präflebordet vid förberörde Sala blef uti
salig Kung Göstafs tid, annammat att bruka
till hyttegård. Hyttebyggnadens ålder in-
skrånkes ytterligare inom sextonde århun-
dradet, därigenom, att uti 1548 och 1549 års
jordböcker, anmärkes, att 3:ne skattehem-
man Kjöpala, som i äldre jordböcker ända
till och med för år 1549, med skatt blifvit
uptagne, nu blifvit anfedde som ödehemman
för den skada hyttevattnet gjort.

Än vidare, anmärkes för år 1550, att uti
Sala Socken voro 6 skattehemman mindre än
1549, emedan hyttevattnet lagt dem platt öde.

Man kan således föga föreställa sig någon
stor hytteblåsning med vatten före 16:de år-
hundradet, ty något annat vattendrag fanns
ej därtill tjenligt, utom ett för forntiden och
äfven för det närvarande vid Krokforsen, äf-
ven Långforsen kalladt, indämndt ansefligt
vattinflöde för Grufvans upfordringsverk, men,
hvad jordböckerna innehålla om detta vat-
tendrag, inskränker äfven Silfververkets ålder.
Ty Kungsgården fick tull af fåg och mjöl-
qvarnar vid Krokforsen allt intill år 1602,
då Krokfors qvarn förvandlades till Bokverks-
inrättning, som ock efter all liknelse varit,
jemte någon smältvärks anstalt, i gång intill
år 1618, då det berättas, att Långfors vatt-
net är dämndt till Konsten vid Grufvan, hvar-
före ock Vesby Såg, som låg längre ned i
vattendraget, blef öde.

En gammal damm uti fjelfva Långfors
dammfjö, står nu vid hög dämning, en god
aln

aln under vattenbrynet, och förr än vattnet år 1618 kunde ledas genom grafvar till Grufvan, måste Långfors damm med ett tillökadt dammfäste höjas. Gamla dammen kom då under vattenbrynet, och äfven måste de icke långt tillförene inrättade bok- och småltverken blifvit i större eller mindre mon onyttiga.

Här visar sig äfven lämning efter någon smålthytte-anstalt, men aldeles icke i den mon, att man därpå kunde draga flutfacts till en hög ålder, ty slagghvarpen och lämningar efter Bokverken äro i det afseende allt för obetydliga.

Afhandling

Om

*Början, föremålet och beskaffenheten af
våra Förfäders Hårnadsfärder,*

författad af

ELOF WÅSTRÖM

Comminister på Vermdön,

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Aka-
demien med stora priset belönt År 1801.

Magna majorum juvat cecinisce peracta.

Rykke — Rikedom — och Kärlek voro
tre märkvärdiga Föremål, till hvilkas
vinnande Scandiens äldre Inbyggare drogo si-
na svärd. I sådan afstigt uptändes och under-
hölls Krigslågan af våra Förfäder under mån-
ga århundraden. Detta tidehvarfs Krigsbrag-
der, lika utmärkte af hjeltmod som våld
och rån, äro allmänt kände under namn af
Här-

Hárnader. Då desse, som i följande skall förklaras, egentligen öfvades till sjö, och icke annorlunda till lands än genom mera och mindre djerfva inbrott och plundringar, kunna de efter vårt tidehvarfs uplysnare tänkesätt icke annorlunda anses än såsom de nersliga yrken, hvilka ännu idlas af de på Afrikas norra kuster boende folkslag. Hárnad var i flere afseenden vida åtskild ifrån Nordens allmänt brukade så kallade Holmgång, ehuru någon likhet i föremål gemenligen inträffade med bågge. Denne sistnämnde tilldrog sig icke gerna utan ordentelig utmaning, hvilken efter öfvenskommelse bestämde tid, rum och vapen. Den hade därjemte i sitt hela sätt och utöfning emellan de flere eller färre par kämpar, som sammanstötte, sina allmänt vedertagna och godkända lagar *a)*. Någre sådana årkändes icke af Vikingarna. De mera ådelmodige bland dem gjorde icke gerna anfall, utan at dels bespörja sig och erbjuda grud med vanligt villkor om upgift af skepp och gods, dels jemväl fäkta med lika magt; men dessa höfligheter berodde af välbehag och på sådan grund blefvo de icke heller alltid i akt tagne: så at i Hárnad ansågs gemenligast ingen utmaning af nöden, ingen varning nyttig, utan här förenades oftast all slags list med alt slags mannamod, och man föll antingen själf i fiendens förfät, eller genom flughet fångade honom. Likaså åtskiljes Hárnaden ifrån de allmänna krig, som upkommo

a) Thorsten Vikingsons S. sid. 18. Hagg du först till, som fäktelagen är, ty jag hafver begärat fäkta.

mo och fördes af nordens då rådande Magter. Från Svea Vælde påsyftades redan tidigt, at genom dem åt östra sidan öfver Bälten sladda och utvidga beståndiga skattländer. Så framt icke någon förment rättighet åggade Hårnads-hjelten, frågade han i gemen föga efter landvinning, men desto mera efter de dyrbarheter, som funnos i de af honom härjade länder. Nog bittida tvistades jemväl om Sveriges rätta och naturliga gränser, först med Danmark, något sednare med Norrige. För Vikingarna funnos inga gränser. De kringforo alla haf och anföllo alla länder. Ändteligen upkommo jemväl under stundom de allmänna krigen som Vigarf, merendels genom enskildta familie-tviffigheter emellan Konunga husen, samt andra förmentade oförrätter, hvilke anfågos fordra hämd. Vikingen utgick äfven oftast på hämd: dels at upfylla de till en fallen fosterbroder svurna eder, dels at upföka den öfverman, hvilken vid sista mötet med öfverläghenhet utdelte sina hugg; dels såsom Herre öfver något land, at tukta och afvärja en tilltagsen ofredare ifrån sina kuster och gränser; men med hämden förenades ofta tillika lyfnaden efter rof. och Hårnads-hjelten utlopp så ofta at värja sitt, till dess yrket, Norden till beständig oro, omfattades med behag och hvarje Viking blef, sådan Sagobrätten nämna honom, en *Sjööfware*.

Kongl. Vitterhets Akademien har behagat förnya Dess med förutgående årslopp utsatta prisfråga, om *Början, Föremålet och Beskaffenheten*

ten af våra Förfäders Hårnads-Färder. I förundran, då tidningen här om förekom min åsyn at denna fråga kunnat nåstan helt och hållet första året undfalla Tidehvarfvets upmärksamhet, lifvades hogen, hvilken i ungdomsåren under sagornas läsning så ofta gick så tillfågandes ombord med Hårnadens Hjeltar: hvilken håpen öfver deras bragder beundrade deras manlighet och ädelmod, underfundom förenadt med illbragder: hvilken mellanåt besökte deras kulliga Griftvårdar, rubbade deras kummel, omakade deras Urnor, omströdde deras aska och ben, samt i dessa deras råstiga Rustkammrar, den långa åldrens förvandlingslagar undergifne, hade nytt tillfälle, at beundra deras armstyrka, jordens nu levande slægter nog märkbart öfverlägsen. Gömd och okänd i mitt torfvade Tjäll, icke olik nyfsnämde Griftvårdar, skall ännu en gång innehållet kårt firas af mitt utfatta Valspråk, ungdoms elden återhemtas och genom samma hog närvarande Förfök utvecklas, till uplysning af Frågan; nöjd om det årofulla mål årnås, at därmed vinna Kongl. Academiens upmärksamhet och välbehag.

I afseende på tiden gömer sig Hårnadens början under fornåldrens mörker, at det blefve lika mödosamt som obevisligt at densamma beståmma. De tvänne urqvedsållor Fablerne, som gått man ifrån man till sednaste slægter, samt första historiska häfderne eller Sagobrotten, hvilke till någon slags kändedom om våra Förfäder föranleda, neka Forskaren att sådant klart inse. Bägge gömma
sina

sina anförande handlingar och händelser i gåtor och Skaldeqvåden. Bägge framställa sina personliga föremål ej fällan som vidunder. Bägge meddela icke sina äfventyr under ringaste bestånd tideräkning, eller gifva dem några fåkra märkelse-punkter från naturens omskiften, eller från samtida slågters och slaters förändringar. Bägge öfverensslämma dock däruti, at de äldste slågter på vår boningsplats slundom med Gudarna sjelfva, oftare fins emellan haft mycket oafgjordt, och meddela om de mörka tidehvarfven, öfver hvilka de kasta sitt dunkla sken, åtminstone få mycket ljus och kännedom, at desse hafva haft sina händelser, sina äfventyr, sina idrotter, sina hjeltar, lika få vål som de bättre kände. Det är lätt, at anmärka Historiens första fåkra underrättelser. Men då desse anföras i sådan beskaffenhet och med sådana kännemärken, som långt ifrån at vitsorda råhet och okunnighet, göra anspråk om framsteg i konstler och vettenskaper. Då Greklands äldste Skribent till händ af et förment Qvinnorån samlar sin första hjelteverld omkring Ilions murar med snart sednare tidens fullkomliga tillrustning; med bygda Segelfartyg, präktiga Triumphvagnar och så konflikt smidda vapen, at ock en skarpstent Lård trott sig i beskrifningen af Achillis sköld igenfinna hela Zodiakens skiften och afdelningar *b*); bestyrker den vise Homerus en föregående kun-

b) Se Le Primit. & l'ancien Monde éclairé par le Nouveau, par Mr Court de Gibelin. Paris 1781. Tom. VIII.

kunnig verld, at bygga, fegla, fmida, at mårka på naturens gång och rörelse och där-jemte som fåkraste fölgd, at historiens första berättelser icke åro verldens första händelser. Som befyinnerligt förekommer, at de första nordens historiska urkunder framställa et äf-ventyr i någon slags likhet med nyfsomnäm-de Greklands, at nemligen Thors dotter Gója vid midvintersblot blef oförtänt bortröf-vad ifrån sin Faders hus. Efter rådande tän-kesfätt var en endaste sådan illbragd tillrücke-lik, at uptända ett långvarigt Vigarf eller håndekrig, emedan i nordens likasom fordom i Österlanden, och ännu ibland Arabiska folk-flagen, hånaden ansågs som en ovillkorlig pligt tillhörig hvarje förrolämpad flågt, gick i arf till alla des lemmar och uptogs jemvål ge-nom den bekanta Foster-brödra lagen af an-dre flågter, som en lika obrottslig skyldighet. Derföre delade straxt Thore nordens områ-den åt Gójas Bröder till hennes igenfökande med rättvis vedergållning. Den ene Brodren, Nore, drog öfverland åt Norrige: Gore till sjös föder ut och såmedelst öppnar historien ofs leden första gången för svenska kólar och segel. Men churu Gore genom denna och troligen flere sjöfårder förvärtvade sig Åre-namnet Sjö-Konung, hade redan en långt större heder tillfallit hans Farfars Fader Kare, samt dennes broder Hlår, båge FornJoters söner. Den gamle verlden för gudade vanli-gen sina äldsta Fäder efter desas yrken, brag-der och lefnadsfätt. Och då Hlår under till-namn af Åge vördades som Herre öfver haf-vet,

vet, Kare öfver luften, vindarne och vådren, gifves icke otydeligen tillkänna, huru desse bröder redan genom sjöfåder förflått både att umgås med, som och begagna sig af bägge desfa elementer. Sådan början framställa häfderne af våra Förfåders märkvärdiga Sjötog. Dunkel och till tiden ganska oviss och obeflämd. Hvad med säkerhet af dem i detta afseende inhämtas, är, at härnadsfårderne redan under Konungarne Svegger, Vanlander, Visbur, voro i full gång kring Österijön hållt vid finska kusterna.

Men är början af desfa våra Förfåders idrotter till tiden oviss, desto bättre kan Härnadens fortgång ådagaläggas och uplyfas. Natur- och local beskaffenhet meddelar näslan ensam et Folkslag, hela inrättningen af dess omfång och företag, och här måste icke den vigtiga omständigheten utelåtas, hurudan nordens naturliga indelning företedde sig under de äldre tidehvarfven. Scandien, till större delen kringfluten af tvänne vidsträckta haf, ågde inom sitt område stora Sjöar och ansefliga vattendrag, och var genomskuren af ett stort antal strömmar och ålfvar, båd förfla ålderns Inbyggare någon slags lefnads likhet med Amphibierne: det vill säga, at dela sina hemvist både på land och vatten. Det torras tillväxt på våta elementets bekostnad, tillhör naturens förvandlingslagar. Men så van- skeligt vore, at efter bestämd måttstock djerfvas afmåta deras verkningar antingen till längre eller kortare perioder, då snart oräknelige omständigheter måste i deras framgång åstadkom-

komma olikhet; så tryggt och säkert kan nordens områden i äldre tidehvarfven tillåggas helt olika förhållande emellan vatten och land emot det nuvarande. Utan att behöfva anföra Pythias och andra osäkra källor kunna bergens sträckningar, dældernas lågen och i synnerhet jordhvarfvens beståndsdelar nog samt bestryka, at nu skördas rika fålt där fordom böljor sköljde, och ifrån uplyst kändedom är icke skildt, huru flere Scandiens flåder ånda intill en stor del af Residencet, likasom fordom Thebe utur jorden, uprest sig ur hafvet. Många af de inre större vattendragen hade visserligen på den tiden icke allenast fins emellan naturlig och obunden gemenskap, utan jemväl med bågge hafven, synnerligen Östersjön, till stor lättnad för den nödiga rörelsen på vattnet *c*). Behofvet at föka och vinna ömrigare närings-ämnen ur hafvets rika Visthus, föreskrefs af en mindre tillräckelig jordens afkastning. Medlet at begagna sig deraf var lätt, då stränderne öfverflödade af skogar. Konsten at besegra det våta elementet härledde sig ifrån mod och upfinningsgäfv, bågge jemnåldrige med vårt släkte, samt dess herravälde öfver hafvet. Erhöll hvart djursläkte sin inrymsplats och sin instinct at deraf draga nytta, undandrog icke heller naturen vårt släkte för-
må-

c) Genom Insjöarne Kålsnaren, Hög sjön och Olängen i Vingåker och dådan intill Sättern i Nerike och så vidare till Vettern, synes fordom leden varit öppen ifrån Östersjön. Se Er. Lundströms disput. De Suderm. p. 22.

mågan at upfylla et flörre ändamål både till lands och vatten. Denna förmåga kunde visserligen i sin början icke åstadkomma några Linie- eller Register-skepp, men väl mindre, sådana som voro tillräcklige att skydda människors lif, och utom hvilka Scandien icke möjligen kunnat erhålla sina första Bebyggare. De i fornhåfderna mera kunnige må dock föra dem hit från sina första urflammar på hvilka vågar som behagas. För mig är otvifaktigt, at naturen själf genom väl afpassad indelning af vatten och land, genom förenig af behof, medel och konst förelagt våra Förfäder, nordens äldre Inbyggare, planen till drifliga företag till sjös.

Ibland hårnadens orsaker ingår sedan otvunget deras naturliga lynne, hvilket af senare tidevarf nödvändigt här måste århålla sin första teckning. Säkraft igenkännes våra Förfäders lynne i des aftryck och bild i den mån det ännu lefver hos deras efterkommande, hvilket alt närmare skall uplysas af historiska urkunder. Flere naturkunnige hafva anmärkt, at länders beskaffenhet till jord, vatten, berg, högder och dälder, luften och des temperatur, som alt sammanfattas i det enda ordet Climat, närmast bestämmer et folkflags lynne, och det få, att man lättligen af det förre kan dömma till det sednare. "Climatet är hårdt och folkets lynne därefter, säger en berömd Författare om vårt Landskap Dalarne" *d*). Af denna satts skulle man kunna sluta till Svenska Folkets lynne i ge-

VIII DEL.

R

men;

d) Engelbrekts Historia af Tuneld sid. 70.

men; men den fordrar dock till sin brukbarhet någon närmare utveckling. Förstås nemligen med ett Folkflags lynne antingen hela beloppet, eller någon viss, mera utmärkt och rådande, af des's naturs förmågheter, måste här märkas: 1:o att med strångare Climat såsom orfaker ensamt och utan undantag icke går an förena ett starkare lynne, ej en gång enskildt (individuelt); ty om berörde kalla landskap haft sin Engelbrekt med många des's hjeltelkar; så har det varma och blida Africa deremot i äldre tider framställt sin Hannibal, i sednare tvänne Bröder, Heiradin och Harruk Barbarosfa, Medelhafvets Ikräck och hjeltar e). Än mindre nationelt, ty då skuile ingalunda Samojeder, Lappar, Grönländare, Labrador's Esquimaux och Eldslandets usla Petfcherais fjunka ned på den låga vårderings-skala, som i vårt slågtes beräkning des'sa folkflagens lynne onekeligen tillhörer. 2:o Förden skull, och då naturen i sitt sköte omfattar så vål Pyfslingar som Patagoner, måste i denna granläga fråga ursam och slägt lika noggrant betraktas, som den inrymda Boningsplatsen; synnerligen om denne är ny eller invand. Är den ny, måste et slägte lida någon förändring, mer eller mindre genom förändrad luft, arbete, hvila, närningsämnen m. m. Men är han invand, består slägtets lynne vid sitt vundna skick. Såsom bevis kan anföras, at af nyfsnämnda folkslag en Grönländare och en Fjällapp äro ännu sina urfåders afbilder, sådane håfderne framställa dem för 1000

år

•) Restelli Beskrifningen om Alger I. Cap.

är tillbaka, när den lilla hyfsning undantages, som detta slagte i fednare tider vunnit genom andras ömmande menisklighet. Boningsplatsen, Polkretsens ryfliga områden, dit naturen af hög ålder undandref desfa folkslag genom den fruktan, som starkare nationer in-jagade, samt öfverlåt dem hushålds fysflor enliga med deras förmögenheter, har således på denna långliga tid ej företett annan verkan, än att hålla slagte-lynnat vid likställigt bestånd. Lika förhållande med folkslag, som naturen meddelat större förmoner. Hon delade jorden, och hvad af hög ålder är märkeligt, inrymde bägge zonerne, den kallare och mildare, med desfas djerfva hushållningsfysflor åt de käckaste nationer, hos hvilka hon i blodet nedlagt ett frö till stora företag och dem hon såsom sina skötebarn i synnerhet utmärkt med största företräde af mod och behjertenhet. Hvad verkar nu Climatet på desfa? Jo, at med sina förmoner och än mer med sina svårigheter utvikla, underhålla och stärka nyfsnämde naturens skänk, och tillämpningen häraf kan med lika förnöjel-se Svenskt land och Svenskt folk, i sin ur-stam väl kändt, öfverlåtas, som den med trygghet står at försvara. Har icke denna arfsplanta af mod och behjertenhet både fast och rotat grundvalen till Svea lands sjelfbestånd, då Svenske män mera än en gång, genom föga andra tillgångar än från sitt mod, fönerryckt bojorna, med hvilka förenad ut-ländsk list och våld dem öfverraskat? Har icke från samma stam utslagit flera margfalli-

ga florverksgrenar, grönskande likfå af fridens palmer som af stridfåltets lagrar, hvilke gemenfamt både väckt och fåflat Europas upmärksamhet? Ligger icke i samma planta grundorfak och frö till den låga fvaighet, som af ålder fskadat Svenska folket, då man icke följt den vifa låra, enligt hvilken en modig och behjertad råcker handen åt fin underman, ålskar fin jemnlige, hedrar en e kånd, men hatar och afunnar en tillvunnen öfverläghenhet, då den faknar förtjenft? Står hon icke defs mindre att med renare grönska igenfinna hos Nationens råtta fam och i alla de företag, som med få mycken heder utmärka fjelfva menigheten. Förgåfves i våra Småståders famhållen, tryckte af briflens och fattigdomens bojor. Lika förgåfves kring våra flörre flåders områden; "Nej, där och i de Landsändar, hvilkas Inbyggare, vida fkilde ifrån förtryck, i flörre frihet njuta lif och umgänge med den rika och fria naturen. Där, hvaråft Plöjaren riflar jorden, hvars afkastning han väntar som fin egen. Där, hvaråft bergen brytas, åsfian glödgas och jernet hamras. Där, fåger en upmärksam Refande om en af våra Bergslager, fans folket mera fjelfflåndigt i fitt väsende ån på andra orter — och i defs caraceter en vifs flolthet och allfvarlighet, som mera fållan träffas annorflådes" /). Där, hvaråft florverksåmnen fållas och tillflögdas, hvaråft Björnen upjagas ur fitt hide och där åndtligen bland Star-

Kot-

Kotters och Gellinas hemslägt, hvaråst Kólms högd, snö och gruffamma köld lika föragtas, som fordom af desse deras gamla Stambröder. Och vill man igenfinna samma arfplanta i den krigslyfnad, hvilken förmådde våra förfäder att lemna hus och hem, må ett hastigt ögnakast besöka våra Sjökufter. Man förefälle sig en Skårgårds yngling, som i arf och blod århållit sina urfäders Vikinga mod och behjertenhet. Från spådare åren varda desse författe på prof och i utveckling genom Bæltens oblida vågor och i ungånge med Fader och Farfader, att fälla foglen för sin Vetta och Skålen för sitt lod. Denne yngling, hvilken, så snart han begynt låsa, finner för sig på sin Faders hylla alla fornåldrens kâmpavisor, hörer krig någorstådes i Europa vara å färde. Det är icke frågan hvarom och mellan hvilka, men där vill han, där måste han vara med. Till bevis skall här anföras ett märkeligt exempel. Lika som i nuvarande, lockades under Änglands Krig med America, mången af våra Skårgårdars ungdom ifrån sitt Fädernesland till sina hogfåltas bardalekar. De saknades flere år efter freden, men knapt hade Krigslågan år 1788 utbrustit i Norden förrän de talrikt skyndade hem. Annan återkallelse var icke af nöden, än att krig brann i Fädernesbygden. Föräldrar, blodsförvanter, syskon återfunno söner, släktingar, bröder. Uptrådet var angenämt och rörande. De hastade ut på Skårgårdsflottan och Svenskfunds främste Hjeltar, två resor lika ärerike, förnummo i sjelfva verket,

ket, att Befålet icke framförde alldeles ovane eller odjurfve för elden.

Sådant är ännu Svenska folkets lynne, modigt, behjertadt, hogfält för bardalekar. Hurudant minst 60 åttleder tillbaka, då Arfsplantan frodig växte närmast sin urstam; då Scythiska, hvem tröstar icke fåga Lejonmodet hos hvarje Svensk ifrån dess 18:de ålders år gick våpnadt i byggd och obbyggd, till domsting och alhårjarting, fõkte svårigheter och anfåg som sin största förnöjelse, at bekämpa svårigheter. Hela upfostran riktades dårhån, att stärka samma mod, och vapnens öfning intogo straxt den spåda åldrens lekar. Ungdomens frommare väfende och ofkuld mistycktes af Föråldrar och Fosterfäder, hvarföre Ingiald måste nåras med varghjertan, och hvem förstår icke bilden? Ungdomens, åfven spåda åldrens djerfhet fågnade dåremot och bådade det stora man önskade.

“Moder, här månne Du en Konung upfõda,
 “fõrkunnade Olof den helige eller digre sin
 “Moder Asta om sin yngsta halfBroder Harald. Han hade uptagit den treåriga gossen
 “på sina knån, fåg bister ut och grep honom
 “i håret. Gossen fåg flint ut igen och ryckte sin Herr Broders knåfvelborrar. Under
 “vidare samtal med Harald dår denne med
 “tvånne åldre brõder lekte, och på tillfrågan
 “hvad alle Brõderne hållt åstundade hafva,
 “begårde den förste Åkrar, den andre Kor till
 “intet ringa antal. Den tredje eller Harald,
 “som lekte med sina träspånar, dem han kallade sina Hårskepp, åstundade dåremot få
 “mån-

“många hustjenare, som i en måltid kunde för-
 “tåra alla den andre Brodrens kor, och mera
 “än detta svar svarades icke att förbåda en
 “hjelte” g). Händelsen tillhörde Norrige, men
 upfostran och tänkesätt voro gemensamme
 öfver hela Norden, att åkrar och kor, plöj-
 ning och herdalefnad, ehuru icke föragtade,
 vida borde stå efter Hårskapp och bardalekar,
 att ingen annan flögd kunde erhålla större
 agtning, än den som med vapnens bruk ha-
 de närmare gemenskap, hvarföre jemväl kon-
 sterna att finna tillågnades Asar och halfgudar.
 Med sådant tänkesätt och handledning fördes
 ungdomen fram till sin mannaålder, att som
 medlem inlifvas i ett samfund, hvilket nyli-
 gen på en af Tysklandsberömda Lårofalar århål-
 lit följande afmålning: “Dess hela våfende var
 “hjeltemod och Sverdet dess gunstling. Dess
 “boningsplats ett beständigt läger, dess dags-
 “arbete vapenöfning och kämpningar. Hela sam-
 “fåldte Nationen en mågtig obetvingelig hår”
 h). Den gick således att emottaga lagar och lef-
 nadsfätt, seder och sedvanor, hvilka alle ha-
 de en gemensam riktning till underhåll och
 styrka ända in i bleka döden för mod och
 behjertenhet. Båge sidstnämde leddes visser-
 ligen under enfald och ofkuldens bindel hos vå-
 ra

g) Olof den Heliges Saga sid. 67. Hustjenare nyt-
 tjade Norrike Håldingarne till Besättning på sina Hår-
 skepp. Man ser därpå, hvar på Haralds hog och öns-
 kan lekte. Också blef han ganska namnkunnig bå-
 de Hjelte och Konung.

h) Tal om Svea Konungars arfsrätt af Prof. Jacob
 Wallenius, Greiffswald 1799. sid. 11.

ra första Svenska urstammar, så länge behofven i et ödeland tryckte med andra omsorger; så länge husfaders myndigheten i de första tidehvarfven och under äldsta bekanta Konungaätten innehade främsta styrelse-magten, och framför allt, så länge en renare och mera enkel Gudalåra föreskref och bibehöll reglorna för den allmänna och enskildta folkrätten. Men på samma sätt som en flod, ett mågtigt vatten dränker och öfverfvåmmar hela underliggande nånjen, sedan fördämningen blifvit borttagen; så erhöi genom en befynnerlig vändning våra Förfaders lynne en oförmodad rigtning till hjeltomod och öfverdåd, och man skall här finna närmaste samband emellan förutgående orsaker och påföljande verkningar.

Till detta af naturen så behjertade Folk hitkom den namnkunnige Afiens inföding Sigge Fridulffson, efter Sagubråtten boren af samma urstam med förslnämde; till äfventyrs i grunden en förslåld och illslug landvinnare. Det hörer icke in inom närvarande gränser at utreda hurudant ändamål ledde hans besök, eller om han här igenfann hvad han eftersökte: icke eller om hans vundna magt och anseende inom Nordens områden, samt bruket deraf. Men då denne förgudade mannen under sitt nya stora namn Oden blef i stånd, att öfver hela Scandien slädga sin Sverdsrätt: det vill säga, då han förmådde grundlägga som en religions pligt, att föka döden på stridsfältet och att tvistligheter skulle slitas med udd och egg: bekräfta som troslåra, att
den

den som föll i striden, ingick till honom i Vallhall, eller i de fäligas boningar, och njöt där Gudarnas mjöd till välplågning med andra samhjeltrar: sladga som en lika troslåra att fotesångens död förde sina allidne gerad fram till Nifelheim eller ofalighetens boningar, och åndteligen införa bruk och sedvana, att vid de förras pragtfulla nedfättning i hög Skalderne besjongo deras bragder, deras kämpadöd och bortgång, och att vapnen nedlades vid deras Urnor, så skulle nödvändigt genom den riktning våra Förfäders lynne erhöåll genom sådane lårosattfer och plågsfeder: de fislånade af sådant intryck, att glädje och sorg, lif och död lika helgades med Skaldefång, att där andre saknades, där upstod man sin egen Skald, såsom af Skarpnatungers slägt Sonen Ymfygul förut qvad om sina olyckor och sin dödsfärd utföre åttflapeln genom en hungrig Tåtting föranledd:

Stor skada har Sparfven gjort,
Och Ymfyguls åker det försport:
Kornet är borta, axen tom:
Så går nu med vår egendom i).

Så skulle, säger jag, genom desse låror och plågsfeder hela folkslaget upstå sådant det blef i fjelfva verket, en fiende snart sagt mot hela sitt slägte på jorden, och att alldrig något återhålls band i deras krigslystnad kunde upkomma, utan sådant som dess eget ådelmod behagade medgifva. En uplyst efterverld
fer

fer lätteligen håruti en ibland förnåmsta ursprungeliga orfaker, genom hvilka ungdom och ålderdom, Fäder och Söner, frie och trålar ånda intill kónet bevåpnade sig till hårnad, och finner håraf lika lätt, hvarföre krigslågan brann åtminstone tusende år, hårojade och föródde Nordens hembygder. Bæltens och Vesterhafvets stränder, samt slutligen utbredde sin föródelse till Europas öfriga länder, andre verldsdelar icke undantagne.

Scandiens forna indelning och Statsförfattning inlöper ytterligare som lika egentelig orsak till samma de äldre tidehvarfvens rådande hårnadsyrfel. Efter Odens eget förordnande agtades Upsala Drott, hvilken sedan antog Konunga namn såsom en allmän Nordens Öfverherre; men författningen gifver icke otydeligen tillkänna det öfriga landets då redan antagna och erhållna indelning i så kallade Fylken eller smärre Stater, försedde med egna Regenter. Af Olof Ingjalds sons exempel är icke svårt att igenfinna, huru i likhet med hans företag att upodla Vermland till ett litet Konungarike, visla folkfamiljar efter den första flammens förökelse under egne anförare intagit och odlat Svenska Provincerne. De skiljas ännu till stor del genom naturliga råmärken, i äldre tider ännu mera genom stora vattendrag, strömmar, skogar och bergsträckor, och erhöles snart anseende såsom särskildta riken under egen styrelse-magt. Upsala ÖfverKonung kunde håremot så mycket mindre invånda, som denna författning berodde af folkets fria behag; behovet
fordra-

fordrade dels en närmare skiljesman i tvist-
 mål, dels en anförare, antingen till anfall
 eller försvar. Fast mera syntes det icke ringa
 bidraga till förökande af hans uphöjelse, att
 vid Alshårjar-Tingen intaga främsta sätet
 med inseende öfver så talrikt antal Fylkes-
 Konungar. Hvarken förmonerna eller briftern-
 na i Scandiens fordna Polyarchie hörer hit
 att utreda. Historien omtalar ett folks min-
 dre fred och säkerhet, oftare obefånd, ej
 sällan hela undergång, då det i ett slags all-
 månt samband haft färskildta jemnliska styrel-
 se-magter att åtlyda. Norrige sköfladt i alla
 sina Fylken både med och utan öfverhufvud
 under des hedna, så vål som kristna tide-
 hvarf: Grekland blödande i alla sina små-
 flater under sitt magtlösa Amphictyon: Ame-
 rikas Mexico kufvadt af ett ringa antal Span-
 ska rövare genom biträde af Mexicos lydko-
 nungar: Tykland på sin tid öfversvåmmadt
 af Ferdinanders krigshårar, och till äfventyrs
 i denna flund undertryckt i brist af gemen-
 sam arm och enighet till försvar, äro ibland
 de af historien samlade polyarchiska minnes-
 märken. Det är icke af nöden att hämta dem
 utom Sveriges gränser. Huru saknades icke
 Svea Rikes befånd på den tid, då Vafaller
 af Roms vanhelgade valde ofta med hårmagt
 trottsade den Lagkrönta Konungen? Men at
 freden blef bibehållen emellan Svenska Fyl-
 ken inbördes samt deras ÖfverKonung alt in-
 till Ingiald, berodde icke endast på Upsala
 Konungens öfvermakt och anseende, utan äf-
 ven på den rådande härnadsyrslen, som oup-
 hör-

höriligen intog och fysfelfatte landets både styrande och lydande. Ty vid tillämpningen och hurudan verkan Sveriges Statsförfattning ägde till nyttnämde, är jag icke i stånd att nämna den första, men tror mig kunna i spetsen framställa Fylkes Prinsarna såsom härnadens beständige upphållare, att däremot ingen skäligen genfälgelse väntas. Verlden har af ålder trott, att Prinsar förnämligast födas till hjälm och brynja. Äldsta Norden trodde det så mycket mera, som fördomen fans inskrifven i Odens guldåra. Upsala ÖfverKonungar aktades bland annat af sitt folk, först för god årsväxt, den man väntade genom deras åtgärd som gudarnas afkomlingar: sedan för krigsbragder, för hvilka Agne Skjafarbond, Yngvar Harra och Eric Segerfäll erhöilo sina ärenamn. Hvad skulle fördenskull Fierdhundra, Ringanås, Södermanlands, Vestmanlands, Nerikes, Östgötha, Vestgötha och Alfheims talrike Prinsar annat företaga sig, än efter egen förment odalboren rätt och i de förstnämdes, eller Upsala Prinsarnes fotspår, draga i härnad? Någre ibland dem funnos visserligen med Olof Trätälja lika våltänkta att blott strida med vilda djur, oppodla skogar och ödemarker. Sådane voro de i Sagorna omtalade JagtKonungar, SkogsKonungar och Håradskonungar. Dessa nyttiga grundfättfer voro äfven rådande före Ingiald Amundsons regeringstid *k*). Men de öfriges oinskränkta begär liknade hafvet, hvaråst inga gränser synas; det blef jemväl deras fält. Bland des-

fa

k) Sturlesons Ynglingasaga sid. 45.

sa senare framtråda Veflgótha, Ridgótha och Óflgótha Konungarne Rolf, Heydriker Ulfhammar och Herraud Ringfon med förvärfvad stor namnkunnighet, andre att förtiga. Till samma yrke och gemenfkap föllade sig hvarje Tignarmans (Jarls), hvarje förmögen Odalmans söner och alle som voro mågtige, att förskaffa sig hårskepp och flallbröder, bland hvilka hufverne hafva att framställa den ryktbara Bolmsö, Arngrimfka, eller som von Dalin kallar honom Ylfinga slåkten, bägge bröderne Grim, som gifvo Rolf Góthrikfon sin ryktbarhet, och till äfventyrs af nyfsmånde flågt; vidare en Hjalmar, Orvar Odde med flere, alle omkring Konungarne Alriks och Erics, samt Alfs och Yngves regeringstid. Något senare Viking Jarl, hans fon Torsten Vikingfon, Faxe, Ufve och Otulfaxe, Tvare Bonde, hans fon Bose, Ingvar Vidförle, med flera, af hvilka många gjort ed att icke hvila eller smaka något under fotad ås. De uppehölo sig fördenfkuil både vinter och sommar på fina hårskepp och århölo namn af Sjö- och NåsKonungar. Norriges och Danmarks hårnadsfårder fynas hafva lika ålder med de Svenskas. Finlands Inbyggare lärde sig tidigt Vågen åt Sveriges kuster, hvilket Konungarne Vandland och Visbur med sin flkada fingo erfara: Estländare, Lifländare och Curländare något senare, men hårnadsyrflen uppehölls i de länderna få mycket långre. I Skottland och på Orknöarne hade Vikingarne sitt flånd både sommar och vinter. Ändteligen finner man i Venden och på Tyfklands

lands norra kust ibland dem en flags Orden upstå, förenad genom besynnerliga och stränga regler samt bekant under namn af Jomsborgs Vikingar. På alla nordiska haf vimlade således Råfvare-Skeppens Flaggor och Segel. Därigenom upkom af sig sjelft, att Ledung och Skeppsutrustning till kusternes och handelns säkerhet och försvar måste ingå i hvarje lands samhållsordning. Från hög ålder, till äfventyrs från Oden sjelf eller dess närmaste Efterträdare, torde den författning böra beräknas, som tjente till Svea Våldes försvar. Hela Sjökusten indelades i visfa Skeppslag. Uplands, med öfrige flere Landtapslagar bevara än i dag underrättelsen om den årliga Ledungens utrustning och beskaffenhet *l*). Skeppens antal var ganska ansefligt. Endast, säger Lagerbring, sammanstötte i K. Anund Jacobs tid från förflånade Provins 88 Fartyg *m*).

Med dessa allmänna orsaker, hemtade af Landets naturliga låge och indelning, Inbyggarnes lynne, Upfostran, Gudalåra, Statsförfattning och politiska indelning förenar sig i Hårnadsfärderne jemväl behof och roflysnad. Behof af många ting upkommo i ett fattigt land, dels som naturlige, dels äfven genom lefnadsfätt och sedvanor. Nationen stolt och modig stötte årligen tillfammans i allmänna Måten och Gudstjensts öfningar, och vid sådana högtidligheter passade icke hvardags- och hemlefnadens ludna pålfar, utan blån-

l) Uplands L. KonungaB. Flock. X.
gerbrings Sv. R. Hist. I Del. sid. 357.

m) La-

blånkande vapen, hjälm, brynjor, sköldar, dyrbar och lyfande klådnad. Desse måste erhållas hvaråft de kunde fås, och rövva är en lätt åtkomst för hvarje öfverlägsen armstyrka. Roflysnaden upplod alldeles som nödvändig. Den hade sin grund i behofven, den ökades jemväl genom framgången. "Hafven" i mycket gods på edra Skepp, frågade Sjö-
"röfvaren Viking Viffelson sin Motståndare
"Niorve ifrån Uplanden i Norrige" *n*). Men
desse Hårnadens orfaker intråffa tillsammans
i des föremål och århålla jemväl i dem sin
uplysning, hvilke sistnämde nu skola intaga
upträdet på denna märkvärdiga skådeplats.

Stort namn och rykte bör först och med
skål uptagas som driffjåden i gamla verdens
rörelser. Därefter stråfvades ej fällan ockfå
med nidingsverk. Åtminstone fans hos våra
Förfäder ingen lefnads eller fede-rättelse dju-
pare i hjertan eller stenar inskrifven än följande
från slågt till slågt gångse minnespråk,
som än förtjenar stenens stil:

Egendom förloras,

Vänner gå bort;

Sjelfver Du dör.

Ett icke dör:

Det är Rykte efter dóden.

Rykte borde fördenskull strax vara med
och emottaga hela slågter redan vid deras in-
gång i verlden. Ännu hade icke den förun-
derliga inbillningen förvåndt någon mensk-
lig

n) Thorsten Vikingsöns Saga, sid. 33.

lig åfyn, att af Planeter och Stjernhimmelens fasta Constellationer uptaga och förespå de födde dödelige sina Kronor eller framdeles hjeltebanor, men i desß ställe saknades icke tillgång på vidunder i deras upprinnelse som man ville utmärka. Skogstroll, Sjö- och bergtroll antogos i Slågtregiltren som både Stamfäder och Stammödrar. I en sådan förvandling, med Ymes eller Rimthusfa-åtten råknades Starckotter *o*), och Oden sjelf, icke olik Jupiter, "var icke rådlös, säger fagan, at genom skänk af ett äple plantera flammen till den rygtbara Volfunga slåkten" *p*). I gemen voro hyperboriska Fæerna, som elter Tofnis utfaga härstamnade dels af Afa-ätt, dels af Alfva-ätt och dels af Dvalins-ätt, icke mindre tjenstaktige vid fordna nordiska hjeltarnes födelse, än någon sin Afiens Diana vid Alexanders *q*). På den tid, då storhet till det måsta berodde af slagsmål och hugg, tjenste sådane sagor till godt förebud i bygden hurudan kämpe nalkades och, med hvilken man fick att brottas. Rykte intog ungdoms åldren och förde honom fram till sinar mognad, eller lemnade honom som odogse i askan och för spiselden. Rykte anlågs vidare som hela lefnadens starka ledband och på desß bevarande nårdes i gemen våra Förfäders stora dygder, ärlighet, ordhållighet, ståndagtighet, tapperhet och hjeltmod: deras afsky för laster, då mycket mera än döden fruktades att utropas som niding, vekling, trolös, Vargr i Veum,

•) Hervarar S. sid. 2.
Volfunga Sag, sid. 4.

p) Björners Kämpadater:
q) Volfunga S. sid. 46.

Veum, Kaxnavargr med mera. Ryckte tyglade åfven fjelfva Konungarnes gerningar. Svalr hette Hognes fändebud till Erling Norriges Konung, hvilken för sina nog ohöfviska fejde och utmaningsord blef af Erling hotad att uphångas. "Jag är orådd, invände Svalr, "ehvad hållt framkommer, men Dig månde "för andra Herrar lånda till vårre eftertal, "som du och fednare gifver Såndemånnen "frid, och skall denna din skam vara uppenbar medan du lefver och aldramåst efter din "död" *r*). Oskadd gick Svalr bort. Ryckte fette hjeltarne fram i Konungars Hof, och uphöjde dem till desfas både vänner och gunstlingar, då registret från desfs mun framlagt dem förtjent sköldebref genom deras egna, icke endast Förfaders berömliga dater, och medelst vidtfrågad namnkunnighet beredde dem rum, anseende och rikedomar ånda in i Micklagårds Palatser. Ryckte skulle åndteligen följa i döden och göra hådanfården märckelig. Hvarföre Prins Eric Ragnarson efter eget val lått kasta sig på spetsfar, samt qvad om sitt mod och föragt emot döden *f*). Hvarföre Hake efter en hård drabbning på Fyrisvald med Ynglinga Prinssarne Eric och Jorund, dodeligen fåråd, låter lasta ett af sina Hårfskepp med döda kroppar, lades fjelf ibland dem samt gick därmed under uptånd brinnande eld till Segels, och detta verk, såger historien, rosades mycket *t*).

DEL. VIII.

S

På

r) Sorle den starkes Saga, sid. 38. *f*) Ragnar Ledbroks Saga, sid. 26. *t*) Sturlesons Ynglinga Saga, Cap. 27.

På hvilket årans fält kunde samma dyrbara föremål bättre vinnas, än öfver den vidsträckta bana, som hafvet öppnar? Den är ganska åfventyrlig. Den fordrar manlig behjertenhet. På stranden gick Sångkonstens Ålskling. Han hörer stormarna rafa. Han ser böljorna skyhöga brusa. Han märker Vågornas magt och plöjarens mod öfver dem i kämpning med hvarannan. Håpen qvad han om bägge:

Mandom och Hjeltmod trefalt
 Ägde i bröst,
 Den först betrodde
 Sin bräckliga Farkost åt gruffamma böljan.
 Ej han fruktade
 Störtstorm från Vestan;
 I tvekamp med Nordan:
 Ell' regnstorm från Öster *)
 Ell' rasande stormen från Söder u).

Om bord står Hårnadshjelten. Bören är makelig. Snart börjar han skärpa. Seglen finnas. Farten ökas och ilar med vinden. Alldeles likfom till genfvar qvad han visan:

- - - - Nu skall jag segla
 I kallaste stormen.
 Låta lätt undan
 Långskeppet löpa.

- - Ej

*) *Tristes Hyadas*. Hvilken ser icko bildens skönhet och mening i desse? Hyaderne tillhöra Oxens Stjernbild. Den synes bäst höstetiden, då regn med Östan gerna inträffar för södra Europa.

u) Hor. carm. Lib. I. Ode III.

- - - - Ej torfva kämpar
Döden att qvida v).

Men Vikingarne hade icke allenast stormar, klippor, Sjö- och natt-mörker att bekämpa, utan de hade förefatt sig ett annat val, antingen att segra eller dö, och bägge gagnade till föremålets erhållande. Bautasteinar, reste af ådel hemflågt, förkunnade fallet. Med tyft och oftare djup inskrift x), tolkades tappremåns *, kunnige krigsmåns **, hjeltemåns ***, samt djerfve kämpemåns **** namn och bortgång, och fienden sjelf förteg icke sin motståndares pris till sin egen desfs större uphøjelse. Århølls segren, hvad hade icke rycktet at då förkunna? Nisla-flaget, där segern tillföll Norriges Konung Harald Sigurdson, uptog, såger desfs chrønika, alla samqvåms samtäl i lång tid. Ofta qvad Vikingen sjelf sin segerfång. Merendels förde de mågtigare ibland dem Skalderne med sig, som icke försummade att meddela triumph-trompetten sitt ljud. Hvar desse saknades eller uphörde, vidtogo landets inre och hemmavarande Skalder, att genom sina qvåden ågna Segraren desfs kärra föremål, utbreda från Thronen till Kojan hans åfventyr och beröm. Minne och berättelse behöll sig från slågt till slågt och tjente våra

v) Frithiof Fråknes Saga och Sång. sid. 14 — 21.

x) Anförde Inskrifter, * viros fortissimos, ** gnaros rei militaris, *** insignes Heroas, **** ingenuos oppugnatores, välförståendes ifrån sina Runska karakterer till Latinen öfversatte, läser man på flere Runstenar, hållt i Södermanland, såsom i Turinge Kyrkomur, på Selaön, Runtuna och Råby. Se Lundströms Disput. de Suderm. af år 1747.

våra Förfäder till deras älskade aftronro kring spiselden. Hållt framträdde Husbonden (sjelf y), eller då han saknades, äldsta Matronan, hvilken visste besked på alla sin hjertes äfventyr, och förde honom lyckeligen genom ett stort antal af troll, gastar och spökeller. Visserligen hafva genom sådana källådrar våra Förfäders bragder och stora loford nedkommit till våra dagar, och hvilket ingen vågar bestrida dem, antingen som krigshjeltar till lands eller sjöfs. Östersjöns stormar och ohlida vågor fätta hållt visfa årstider de bästa Sjömans mod och förfarenhet ännu på prof. Likaså Vesterhafvet, upfyldt af oräkneliga ref och klippor. Bägge voro likafult Vikingarnes hvardags-hemvist. Men skulle icke en Dampier, en Drake, Magellan, Cook med flere andre, hvilka verlden årkänt som största Sjöhjeltar, sjelfve dragit i betänkande, att med Norrmännens enkla hjelpemedel, blott genom foglars flygt och med vänd upmärksamhet på Sol och stjernor, utan compas och quadrant, våga färden i ofullkomliga farkostar, såväl på Atlantiska som Deuceledoniska Ocean? Här finnas likväl igen deras oförgätelige minnesmärken, då till beräkningen af deras upptäckter Island, Grönland, och med goda skäl Americas norra del jemväl hörer; ty ingen heder förlorar derigenom Columbi stora

y) Se Torsten Vikingsons Saga, s. 12. Falaska, såger lagan, var fallen öfver elden. Skumt i Stufvan. Här var Omvårdnaden samlad, då Jarlen sjelf inkom och tog till orda om Kol Kroppinhaks äfventyr, och ändteligen sina egna.

flora namn, fåvida upptäckten åter var försvunnen. Med god grund hade jemväl som fjerde Hårnadsfårdernes föremål kunnat åberopas våra Förfåders utmärkta hog at uplöka och bese andra Länder, få mycket mera, som vandrings- och refelyftnad af ålder tillhört nordiska Folkflagen, men jag har hyft fruktan, att närvarande förfök skulle dragas öfver tillåtna gränfor. Lika åra tillhörer dem som krigshjeltar och i deras Fådernesslands modiga försvar, då under hela tusende åren historien allenast anmärkt en kort tids framgång åt Sjökonungarne Hake och Sölfve. Men då samma försvar år för deras mod nog inskränckt, och deras bogar riktas utom samma sina tilbörliga skottmål: då Tysskland, Nederland, England, Frankrike och jemväl Spaniens kuster ryka under deras mordbrand; då desse Länders Inbyggare utstråcka sina händer till himmelen om hjälp emot Norrmånners raferi; då blotta rycket och åfynen af deras annalkande tvingar tårar, åfven från Konungarnes ögon, upkommer en mörk skugga i våra Förfåders berömliga storhet.

Atlanticans Författare, som med egen noggran skarpsinnighet både genomforskat och bedömt våra Förfåders lynne och lefnadsfätt, synes med en enda rad träffat bågge; jemväl med samma uttryck andra föremålet i deras yrande hårnadsfårder. Tillåfventyrs bör hans ord anses som lån af Pomponius Mela eller Claudianus, som bågge med honom ståmma öfverens, att

“Hos the Yfverborna finnas gripar, som rōfva-
de Guld z).

Nordens Sjørōfvere voro ock fruktansvärde. De liknades derföre vid de förmenta gripar. Hjelten Rolf Gōthrikson måste af Refen Grimner upbåra förebråelse för sin grymma rōflyktnad: “Jag heter, fader denne, Grimner “Grimolfsfon, Grims broder, som tu slog ihjål, “tå tu tog bort många kosteliga faker, som “jag tyckes hafva rätt att åga” a). Den namn-kunnige Olof Haraldson erkänner jemväl sitt märkliga samtal med Sigurd sin Stjuffader”, “att det år nogsamnt kunnigt huru jag år kom- “men hit i landet och hafver en lång tid va- “rit utomlands. Thertill hafver jag med mi- “na män hela thenna tiden haft det ena till “nåring, som vi hafva fökt genom Hårnad, “och på många ställen hafva vi måst våga “lif och fjål; likväl få hafva många för ofs “måst tillfatta sitt gods och somliga lifvet” b). Men fel blifver icke personer tillviteligt, då det tillhörer tänkefått, tidehvarf och hela nationer, då det skyddas af lagar och sedvanor, och har ingått i samhålls ordningen. Den berōmde Rudbeck torde fördenskull med anförda ord ej förstå annat, ån hvad man i allmånt tal fåger om hvarje våldig förvårsvare: han

z) Atl. Tom. I. p. 407. Gryphi, inquit Mela Lib. II. c. 1., sævum & pertinax ferarum genus, aurum penitus egestum mire custodiunt & amant. Och hos Claudianus Carm. XL. Caucaseo crystalla, ferunt de vertice lynces, Gryphes Hyperborei pondera fulva foli. a) Rolf Gōthriksons S. f. 176. b) Olofs S. f. 35.

han har hvad han efterstråfvar, gods och ågodelar, guld och gröna skogar, eller ock att guld, andre rikedommar icke förägtade, var i synnerhet den dyrgrip och Gersimi, efter hvilken de Yfverborna hugfåde likasom förmenta Gripar efter rofvet. Genom hvilken dragande förkjusning denne Metall, jemvål hos snart de första vårt slågtes flammor århåll sitt dyrbara värde, år svårt att utreda. Lättare träffas i sin grund den annärkning af Philosopherne, att bruk af guld jemte andra Metaller förutsätter ett Folkslags större framsteg i konster och vetenskaper, bejakar således ett folkslags hyfsning, vida kommen från naturmeniskan och bestyrker dess umgänge med andra Folkslag i handel ochandel. Tillämpningen häraf måste icke i ringa mån uphöja våra Förfäder, ty knapt lårer detta torftiga land så öfverflödat af guld och dess bruk, som under deras tidehvarf. Templen lyste af guld. "Upsala Tempel, såger den bekante Munken, var helt af guld "beredt"; men något medium torde kunna bestå emellan hans updrefna ord, och den förgyllda taklisten, som andre antagit c). Biarmalands Tempel, hvars rätta belågenhet nu år oviss, ådrog sig, genom sina utropade rikedomar, sin egen undergång. Endast Jomals altarpell kom i jemlikt värde med tre rikaste Skeppslaster d). Konungarne ågde icke allenast färskildta skattkammrar, utan hvad som inom Hofven nyttjades synnerligen vid högtidlig-

c) Adamus Brem.

d) Herrauds och Bofes S. f. 33.

tidligheter af klåder, vapen, ridfadlar, betfel, remtyg, bord och dryckskårl, strålade af guld. Upsala Öfverkonungen Adil Ottarson aktades som ganska rik. Hans stora guldfkatt kom Stjuffonen Rolf Krake väl till pafs, då han begaf sig på flykten, och gaf nordens Skalders anledning att omtala *Krakes utfåde* eller *fyrivalds frö*. Alle förnåme mäns klåder, vapen, hjelm, sköldar, sverd blånkte icke mindre af guld. Herraud inkom i Glåfisvalds Bröllopfal med silfverbälte midt om sig och et Guldlad (kedja) om ånnet. Likafå hade den namnkunnige Norrke Jarlen Håkan Ericson en guldkedja omkring sitt hufvud, då han af Olof sin frände togs till fånga *e*). Kånet prydde sig med bälten, kådjor, armband, ringar, ofta omnämde till marktals vigt, och dårutöfver; få att i detta afseende hvad dikterne tillagt jordens första, eller få kallade gyllne ålder (*ætas aurea*) icke alldeles olåmpeligt tillfaller våra Förlåders tidevarf, då friären icke kom, utan med filkes segel och då, som fångerna ånnu till minnes förvarat om de förnåmare Brudparen "huru öfver "bredan bord de spelte, de spelte gulltårning" *f*). Guld var icke eller fållsynt hos den mindre lyfande clasen, då Skarpnatungr Vestgötha skogsbonden ågde två gullhållar att i arf meddela; och åndteligen spardes icke af denna dyrbara metall vid begrafningar, som strax vidare skall anmärkas. Detta ymniga bruk af guld hade icke ensamt sin orsak i nationens lynne och hog för lyfande pragt, ånnu,

e) Olofs S. f. 32.

f) En gammal kåmpavisa.

ännu, i afseende på högtidsdrågten i fynnerhet, hos deras fenaste efterkommande behållen och utmärkt, färskildt i färskilta landskap *g*); utan jemväl i de Yfverbornas lefnadsfätt, såsom refor, gåstfrihet, större årligen förnyade sammankomster, om hvilka redan är anmärkt, äfven som i hvars mans, hållst ungdomens. fria tillgång till Hofvet. Men i fynnerhet århålles dess förnämsta grundorsak uti Yfverborna könets smak och angenäma herskande valde, hvilket sistnämde håfderne icke inkränkt ådagalägga, och efter hvars rättigheter, tycke och välbehag jemväl starkare könets med nöje bildade sitt lynne och lefnadsfätt *h*). Här föregick nemligen emellan bägge könen ett besynnerligt utbyte. Sjelfve kämparne togo åt sig ingen ringa del af svagare könets gramlåt och prydnader. Detta sistnämde benöjdes åter på sin lott med icke mindre än hjeltmod och karla-

g) Ganska märkbart i Skåningens och Blekingboens krufade knapphål och tenbrickor; i den bekanta Vingåkersdrågten lysande i sina röda lister: i Uplänningens röda listtycke, röda halsduksband m. m. Roslags skårbonden, äfven på kolbåten lågger gerna an sin röda filtmössa, när han nalkas Staden. Lika har quinfolk sina röda strumpor med krufade kilar. Endast undantaget Landikapet Dalarne i både drägt och lynne.

h) Könet röfvades, men könets högaktades äfven af en vild Ragnar Lodbrok, då han tog sin Kraka eller Aslög. Könets ord antogs och vördades ej sällan som Orakel. Huru skall jag undfå Rolf Göthriks-son, frågade Eric Upsala Konung sin Drottning Ingegerd?

karlamanligt åfvende, om hvilket straxt ytterligare.

Att förse behofvet, då Scandiska bergen icke förr mera än nu hyfte några rika tillgångar af guld, tjente visserligen en liflig och stark handelsrörelse. Redan nämnes denne i äldsta häfderna. "I skolen fåga eder vara "Köpsvenner, underviste Thore Järnsköld sine Skeppsmån, vid sin resa till Irland at upföka Rolf Göthrikson" i). Våra äldsta köpstäder äro tidigt i fagorne bekante. Likaså betingningen i gamla fosterbrödralagen emellan ådlare Vikingar, att icke våldföra Handelskeppen. Under senare tidehvarfven anförer norriska Chronikan på flere ställen Noriges handel med fisk, smör och skinnvaror; Göthalands handel med sill och salt; Englands med hvete, honing, flor, klåde, lårft, lin, vax och kettlar; Tyskarnes med vin; och ändteligen handeln på Gardarike med silke och sidentyg, elfenben, samt andre Österlandens varor. Genom desä talrika dragande rännilar kringlopp guld och rikedomar om hela norden, och visserligen genom lika ådror togo jenivål Österlandens ymnigare guldfloder dit sitt anlopp, hvaraf ännu mynt, armringar m. m., hvilke med skål teckna äfven Arabisk prägel, slämpel och halt, äro ojäfvige minnesmärken. Men Vikingarne drogo förforgen om större och ansenligare tillfrott. Någre vunno på tjenstevågen i Micklagård ansenliga rikedomar, som flyttades med dem

i) Rolf Göthr. S. f. 245.

dem till nordiska hembygder, och, då flågt ifrån flågt håruti aflöfte hvarannan, bör icke denna förvärfning ringa beråknas för et torftigt land. Andre och fleste riktade sig däremot på den vanliga allmänna rövare stråten. Så lyckligt första möte ån intråffade vid hemkusten, nöjdes icke Vikingarne därmed. På alla möjliga haf ilades omkring efter rof, och inga tillgängeliga kuster ikonades. Åndteligen upföktes jemväl medelhafvets öar, samt bågge rika stränder, vid hvilka ånnu något förråd fans i behåll af Roms och Carthagos efterlemnade qvarlåtenskap. Norrskt Prinsen Harald Sigurdson kom hem därifrån genom Micklagård och Rysland. "Bredde ut, fåger fagan, en stor oxhud och tömde på henne sina skatter, och alle menniskor förundrades, att få mycket guld skulle stå till att se här "i norrlanden på ett ställe sammankommit" k).

Orättfånget gods har likasom i sin natur erhållit, att fållan komma sin egen man till gagn, och så intråffade ofta med Vikingarnas rövade guld. De argare ibland dem skonade icke köpmansskeppen, men funno, i sin ordning, af kamrater i yrket, lika litet skonsmål. Gudlejk Gerski, Norrsk man, handlade rikt och ofta på Rysland, samt låg under en sådan resa länge för motvind under Öland. Thorgóth Skardi, Svensk Viking, hade något oafgjordt med Norriges män, i afseende på brodern Asgóth, hvilken i Norrige, ehuru utfänd af Upsala Konungen Olof Ericson, blifvit uphängd. Thorgóth upföker Gudlejk,
flår

k) Sturleson, Harald Hådrådes S. 24 Cap.

flår honom och århåller stort byte; men kom därmed icke vål in i Svenska skåren, förrän han måste lemna både lif och rof åt Ejvind Urarhorn, en argare Sjørófware 1). Denne föll åter på sin tid med både lif och gods till byte åt Eynar Sigurdson Jarl på Orknö m). Understundom sedan Vikingarne rófvat i bolag, upkom misfämja vid delningen, genom hvilken någonderas lif upoffrades, och på sådant fått lycktades Hårnadsfården till Bjarmalands Jomala för norrské Hófdingen Thore Hund och hans fállskap n). Merendels hade Vikingarne sina bästa ågodelar om bord med sig, som jemte dem sjelfve ej fállan upflukades i hafvet. Många af dem i farhoga för denna våda förtrodde sina skatter åt jorden, men återkommo ej sjelfve med lifvet. Deras gömda rikedomar hafva som angenåma fynd någon gång tjent senare tidehvarf till gagn, och framdragna ur sina mörka gömmor lemnat vettenskapens forskare många underrättelser om äldre tidehvarfvens konster, flögder, vapen, mynt, husgeråd, handel och lefnadsfatt. Efter gammal sed, hvilken nyfsnämde Norrske Hófding Thore jemväl anförer, nedgömdes med rike mån i hög, ingen ringa del af deras rikedomar, hållt den som bestod i dyrbara vapen o). Blotta förmodan hårom retar ännu en och annan att våldlösa boningarne för deras aska. Huru helgade och fridlyste borde icke desla ålderdoms märken hållas? Våndom vår upmärksam-

1) Olofs S. f. 54. m) Olofs S. f. 97. n) Dito S. f. 140. o) Olofs S. f. 137.

samhet på gladare föremål. Ty hvilken scen är fullkomlig, som saknar gudinnorne för äfventyr och behag? Glåsisvalds Bröllop firades vål med skålar till gudars minnen och påkallan; men Sagan synes dock fätta största högtidligheten i könets förenade handtag, då denna fällskaps prydnad under omvånda flaggen på Bosis Harpa dansade sin behageliga Faldafækir, och allt kom i rörelse i Salen *p*). Genom vapenbrak och hårnad hafva des hjetar förvärfvat både ryckte och rikedom, således stadgat sin Brudgums rätt. Tredje föremålet i deras bragder, kårleken, bör då i ordningen framtråda att fästa åskådarens upmärksamhet. Bröllop förutfattar alltid ett nödvändigt friare-värf; med bägge icke ringa larm och väsende. En hastig blick på orsaken torde medföra all tillräckelig uplysning.

Ej är den kraften okänd, som fattar hafvet i rörelse. Då den äldsta Philosophien lät vårt slägte utgå till bägge des kön ifrån färskildta naturens elementer, fant hon utan tvifvel en befynnerlig likhet emellan ett hemiskt, en-

p) Herraud och Boses S. sid. 51. Faldafækir, utmärkt med färskild musik och färskild rörelse, hade till äfventyrs sin likhet med den uråldriga vackra grekiska dansen. Då vår berömda Hasfelqvist såg denne sistnämde i orienten, föregick hela des rörelse efter rörelsen af den första Damens handkläde. Det kommer an på, huru Glåsisvalds Fruentimmer kastade sina kläden, då likheten straxt inträffar. I öfrigt är bägge Folkslagens likhet i seder, samt inbördes umgänge nogsammt bestyrkt i äldre historien; man vill ej åberopa deras urstamliga Släktkap.

envist, håftigt, starkt, modigt och ståndagtigt lynne, samt den brusande Vågen. Alldeles enahanda likhet emellan ett blidt, angenämt men derjemte låttrört, flygtigt, ombytligt och ofladigt lynne, och den släckt, som nu behageligen susar i Zephiren, nu åter inom få stunder rasar till storm i den iliga nordosten. Låran gömer sin egen tillämpning. Hafvet nemligen lugnt och spegellikt; hafvet åter uphåfver sina böljor till skyarna, altemot som vådren röra sig. Nationers hjeltedygder, deras mod, segrar, frihets triumpfer, deras vålfånd, magt och anseende, erkänna gemensamt i könets lynne, snart sin första och förnämsta envåldiga rörelse och driffjäder *q*).

Nyfs är anfördt hurudant utbyte nordiska könets århåll med manliga slågtet; huru mot glitter, ringar, bälten, kedjor, nog vidsträckt tycke valdes för hjeltmod och karlmanligt våfende. Stora dygder skulle härifrån få mycket mera erhålla sin rörelse, som Yfverborna Måjorna ensamt rådfrågade samma sitt tycke och icke annat i valet emellan Gilljare-personer, derefter utslaget straxt blef ofelbart. Hjelten behagade. Våghalsen förkastades, och en Upsala Ingeborg betänker sig icke emellan Hiordvard Berferck och en Hjalmar, "then henne bäst var bekånd i många goda stycken" *r*). Och lika litet betänker sig den Norriska Ingeborg i valet emellan Konungarne Göthrik och Olof, at åt den förstnäm-

q) Huru stor del könets haft i den revolution, som både förhåpnat och förbittrat tidehvarfvet, blifver länge i minnet bibehållit. *r*) Hervarar S. I. 52.

nämde ehuru åldrig gifva sin hand, och förfaka den sednare, fastän i ungdoms åldren. Hon bekräftar och tillika förskönar sitt val med liknelsen om tvänne tråd, under hvilka hon bildar sina bågge friare, och af hvilka det ena länge haft mogna frukter, det andra ännu icke fullt frambragt vårtidens knoppar f). Men då könet dref samma tycke i tillämpning på sig sjelft, och till den ytterlighet, att inga manliga hvarken idrotter eller äfventyr gäfvos, som icke antogos, föktes och ålskades af dessa tidehvarfvens Amazoner, måste ibland andra ytterligheter, till hvilka starkare könet i sin ordning undandrefs, friare språket århålla sin egen besynnerliga art. Kärleken har alltid nyttjat flere färskildta språkbruk, och i menlösa åldren förklara åtminstone ögnakasten des s mening oskyldigt. Men under dessa tidehvarf tolkades kärleken på ett våldsam och icke så ömt sätt. Hjeltinnan fatt vål ofta i höga lofts bur tvehogsen, hvilken af Gilljare kämparne hon skulle som fegerpris tillfalla, samt med eller mot sin vilja bekröna; men henne behagade ej fällan sjelf anlägga hjälm och brynja och i egenkap af en modig sköldmö fatta sin karl i kragen, och pröfva hans krafter, vore han än en Starkotter. Friare-språket till en sådan slags fåsmö kunde ingen hurtig karl misskänna, och det var: jag tager dig til hustru med handkraft. Med annat vilkor århöll icke Rolf Góthrikson Upsala Prinsessan Thorborg. Korrt svar gafs honom, första resan på hans

åren-

f) Góthriks S. sid. 71.

ående. Han kom åter och mer manstark, men Hjeltinnan, till lynnet obeveklig, hade inredt Ulleråker till ett lika obetvingligt fäste. Hon blef icke desmindre sin hjeltes pris *t*). På lika sätt vann Tvare Bonde sin Brynhilda, Agnar Jarls dotter af Noatuna. Efter skarpa hugg och med märken deraf går hon med Tvare i Brudstol, och Bröllopets högtidlighet bruden till åra har fagan icke förtogat, utan fatt hon i Brudbänk med hjälm och brynja *u*).

Brudfången vanns icke, utan genom flere flags hårdlekar och kónet ansågs på den tiden som ett gifvet föremål, till hvars vinnande kämparne tyckte sig hafva alla möjliga bardamål. Nyfs nämdes Glåsisvalds bröllop, dådan Herraud genom förenad både list och kämpamod tog igen sin Brud med all tidehvarfvets höfvisko. Hans och Ledurs dotter Thora Borgarhjort blef ett annat äfventyr underkastad. Hon bevakades af en vidunderlig orm, hvilken Håfdateknare anfett som en ringmur eller stark vakt. Men troligare förekommer, att Biarma-Tempels gamsågg, eller rófvade skatt utkläckt en hämnare till Herrauds och Boscs våldgerning, hvilken begärde årsättning, och till äfventyrs fann sig uprättad med Thoras person. En sådan skefögd våktare omkring en Jungfrubur skickar sig båst till tidehvarfvat, äfven till Ragnars feger, som erhöll Thora till lön, och be-

t) Rolf Góthriksons S. sid. 142.
B. S. sid. 4.

u) Herraud och

behöfdes icke mer att få namn af en orm, än att som ganska brukeligt var i Skölden föra bilden *v*). Sin andra Drottning den kloka Asflög vann Ragnar under en annan Hårnadsresa, och tog henne med bevarande af all ägting för des båda kön och person, ehuru gömd under en ufel klådbonad. Understundom höfdes mångdubbelt kämpamod till Brudens förvärfvande. För sin älskade Ingeborg gick Hjalmar emot sig alla 12 Arngrins Söner, och var endast bistådd af Orvar Odder. Likaså Norrskje Prinsen Olof Fråkne, Gilljare till Olof Tråtäljas dotter Prinsesfan Åsa. Olof Ingialdson hade af tvänne Slagskämpar Hjalmar och Skate erhållit i val, antingen att utnämna dem sin dotter eller möta dem i envig. Dagen utfattes, jemväl platsen, dit kämparne instälte sig med 10 andre, men funno alla sin ändalyckt genom nämde ensamme Prins Olofs hand, som vant Åsa till segerlön *x*). Ej allan kom Friaren än mera manstark och tog bruden genom biträde af hela krigshårar. Rolf århöll genom sådant medel Gardarikes Prinsesfan Olof åt sin Broder Kettil, och den Irlandska Ingeborg åt sin Fosterbroder Asmund, ehuru sistnämde värf icke aflopp utan största våda för både Målsman och Friaren. Oftaogs Bruden ibland fångar, som under Hårnad vunnos. Edla, dotter af en Vendisk Jarl, rycktes på sådant sätt ur sin Faders hus till Olof Skótkonungs armar, och fastän hon icke ansågs som Drottning likväl blef moder.

DEL. VIII. T åt

v) Ragnar L. S. sid. 4.
en Wermland sid. 107.

x) Fernows Beskrifv.

åt Låde Kung och Drottning. Som besynnerligt måtte förekomma, att denna grundläggning till ägta sammanlesnad, få stridande emot dess förflå rättigheter, inbördes samtycke och högagtning, beslöt sig allmänligen med tillgifven öfverensstämmelse under all önskelig förnöjelse. Sällan hafva Sagobrotten att förete några misfnojen emellan hjelte-paren, än mindre någon föntring i deras ägta samband. De bevarade trohet in i döden, lefde med inbördes vånskap och hugnad, samt sågo barnen i sin ordning intaga skådeplatsen, att på fädernas sätt hålla norden varm efter sikande föremålen, Ryckte, Rikedom och Kårlek.

Hårnadsfårdernes beskaffenhet innefattar tredje afdelningen i Kongl. Academiens fråga. Det första, som i den samna till utredande bör uptagas, måste angå Hårnadskeppens byggnad och öfriga utrustning. De många namn, hvilka i hårderne tilläggas vikings fartygen såsom Schejder, Snäckor, Askar, Säsfor, tutug Säsfor, Skutor, Långskepp, Hårskepp, utom Byrdingar, som voro lastdragare, gifva nog samt tillkänna deras mångfalldiga olika indelning och åtskillnad; men huru sistnämde skall beslåmmas, frågas jemväl våra nogare Antiquarier förgåfves. De uplysningar Renhjelm andrager i noterna till Thorsten Vikingsons saga, kunna jemte andre flere icke tillfredsställa forskaren. Ej förundransvärdt, då saken åskar sin egen man, sin farskilda kånedom, och då kedjan är för flor, samt lånkarne snart oräknelige emellan en roddbåt och

och ett krigsskepp, att den af andre skulle kunna utredas, än af fakkännare. Mig är åtminstone ingen annan väg öppen, än att följa den allmänna indelning på Iporen, i hvilken hufverne uptaga de gamles Hårnads-skepp, nemligen som *mindre* och *flörre*. De flörre tillhörde visserligen de äldste tidehvarfven, emedan om dem oftare förekommer den först i Sagorne bekanta Sjöfartens öfvade handgrep, att öfver land och emellan vattensskiften framdraga sina farköstar. Men äfven något flörre och fådane Fartyg, hvilka voro i stånd att öfverfara vidsträcktare hafven, kunna icke heller från tidigare Sjöfart utestutas, emedan "Tacitus redan anförer om Nordens "eller Svenskas likstammige Fartyg, att de voro försedde med ledige roddar, lika vige att "röras fram och tillbaka, och lika beqvåme "att landa med hvilkendera stammen som helst" y). Hvilken kannedom Tacitus troligen och efter Lagerbrings mening, sjelf till äfventyrs i Nederländerne inhämtat. Storleken åtskiljes i öfrigt tåmmeligen noggrant i sagorne genom få kallade *Rum*, med hvilka utan all tvifvel förstås roddrum för ett par årar och deras mån, emedan om Norriska Hufvingen Harek af Tjottó tydeligen förekommer, huru han låt ro i några rum framman och bak till, då han smög sig genom Knut den Rikes mågtiga Flotta i Öresund z). Sådane rum räkna-des ifrån 12 — 15 — 20 till 30 och därutöfver, ända intill hela 60, hvilket ansefliga tal tillåg-

y) Företal till Norriska Chrön. sid. 56.
S. sid. 172.

z) Olofs

tillägges nyfsnämde Kung Knuts Drake eller Amiralſkepp *a*). Senare inpå tidehvarfven begynte Skeppens ſtorlek beräknas efter mätning och alnetal, hvilket af Norrſke Konungen Sverres Saga ifynnerhet kan märkas *b*). Mycket jern lårer troligen icke ingått i Hårnadsfartygens ſammanfättning, utan vanlige träbulltar hållit planckorna tillhopa, fåſom Finſke farkoſtar ännu byggas. Med däck voro de alle, både ſtörre och mindre, förſedde. Sådant förekommer oftast i hånferne under namn af Öfverlopp, och gagnade Vikingarne vid deras anfall och förſvar i ſtriden, jernvål at ifrån holfkeppet utehålla hafſvågorne. Befättningen jemkades efter ſtorleken. Herrauds och Boſes ſkepp, med hvilket de färdades till Bjarmaland, hade 62 man om bord *c*). Norrſke Hånfdingen Erlings Långſkepp om 32 rum, 200 man eller mer *d*). På Mariæ Suden, nyfsnämde Kong Sverres ſtora ſkepp, 280 man, ſom efter de gamles fått at beräkna ſex tiog på hvarje hundradetal, uplåpa till 336 *e*). Det inſlårmer med hånferne, at få ſtora ſkepp icke gerna kunde dragas öfver land. Med ſmårre ſkepp lyckades Vikingarne deſs oftare at nyttja nämde knep, antingen till vinning eller at hjälpa ſig ur faran *f*). Maſter och ſegel tillhörde vidare både mindre och ſtörre Hårnadsſkeppen. De förſnämde kunde åfven på hafvet nedtagas och upfåttas efter behag; ty mycken konſt hade icke rum i de åldre Fartygens takling.

a) Olofs S. ſid. 164. *b*) Sverres S. ſid. 454. *c*)

Herrauds och B. S. ſid. 23. *d*) Olofs S. ſid. 31.

e) Sverres S. ſid. 469. *f*) Harald Sigurdfons S. ſid. 272.

Då Svenska Riksfloktan utgick till hårnad, som antingen till vinning eller försvär årligen inträffade, hålft under mera krigiske Konungar, hade defs bemanning och öfriga utrustning fitt i lagarna förefkrifna fått. Skeppslagerne eller den så kallade Rodhin tillfått måsta befåttningen *g*); andre Landskap visfa proviant perfedlar, som af Konungen beståmdes efter skeppens antal, och den tid flottan skulle viftas på hafvet *h*). Påbåds allmän ledung, kände af ålder hvar Odalbonde fin Skepps-Madur, och den hamn, till hvilken hans gård hade fin indelning, samt hvad han borde utgå, så vål i manskap, som lifsmedel. At utrustningen föll landets inbyggare tung, gifva håfderne på flere ställen tillkåna *i*). Men ockfå utgingo anfenliga flottor till Rikets heder och försvär. Amund Olofson förenade en flotta om 420 skepp med Norriges flotta emot Danmarks Konung Knut den Rike. Förfårligare råknades Sigurd Rings hårflotta hela 2500. Men samma utrustning öfvergick vanliga ordningen. At skeppen med proviant voro vål förfedde, märkes af händelsen, då Norrrike Konungen Harald Sigurdson med sin svagare magt undflydde Danfka Konungen Sven Ulffon, och at låtta farten, befålte kasta öfver bord, malt, hvete, flåsk, och flå drickskårilen fänder *k*). De enfildte

g) Rodhin, nu Roslagen: den del af Upland, som grånfar åt Österfjön. Defs indelning i Skeppslager råknar hög ålder. *h*) Se Rudb. Atl. Tom. 3. sid. 321, jemförd med Uplandslagen Konungabalkens X Flock. *i*) Rolfs S. sid. 209. *k*) Norrfka Chron. sid. 262.

skildte Vikingarne, som rustade sig sjelfva, försågo sig med underhåll och bemanning efter omständigheter. "I Sverige lika som i Norrige nyttjades utan tvifvel deras egna huskarlar och landtbönder, hvarjemte deltagare från andra håll icke gerna kunde saknas i et ålskadt yrke, som efter Kettil Kreyds ord medförde god lågenhet at förföka sig, alla sig gods och lägga in åra" 1). Näringsmedel fökte Vikingarne hvarest desse funnos, såsom redan af Olof Haralds sons medgifvande år anmärkt, och vans icke uppehålle på annat sätt, gjordes firandhugg där fädane kunde åstadkommas både på vånners och fienders kust. Någre ibland dem lefde och upförde sig som vildar. "Åsmund förebrår dårom fjöröfvaren Grim och hans folk, at de åto rått och drucko blod och måtte heller kallas troll än folk" m). Ädlare vitsord föra Sagobrotten om Hjalmar, Orvar Odder, Thorsten Vikingson med flere.

Vidare hade sedan Svenska Vikingsfärderne efter våderstrecken en dubbel indelning. *Östervåg* uptog Finska, Ryska och Curländska kusterna, och åt den kofan vände merendels Konungarne af Ynglinga-Åtten sina flamhåll. Då flere af dessa ifynnerhet Finska kusterna, anslågos som undergitna ikattländer, efter Torgnys ord till Olof SkottKonung, hade de tåta och troligen årliga togen till samma kuster utan tvifvel ändamålet, at antingen med ondo eller godo beskatta. De djupa vattendra-

1) Rolf Göthr. S. sid. 151. m) Samma S. sid. 150.

dragen på den tiden långt in i Gardarike medgåfvo derjemte beqvämt tillfälle, at rövva å ömse fidor. Hela Tyfka kusten innebegreps vanligen under namn af Venden eller Saxland. Inbrotten på desfa länder medförde såsom annorstådes plundring och rövande af alt hvad nyttigt kunde förekomma, åfven som mord och brand. Fångar togos jemväl, som strax årbödos till återlösen. Thorkil Geyse, en rik Dansk Hófding, erhöll med sådana villkor sina döttrar, till fångar tagne af Norrke Konungen Harald Sigurdson, som åfven upbrånt den förstnämndes gård *n*). Understundom fördes fångarne till Vikingarnes hembygd och såldes manmellan. Så förvärfvade sig Norrke Herfen Erling Skialgson årligen nya trålar, emedan såsom ganska ådelmodig Norrman, de förre fingo lösa igen sin frihet genom medel, som han själf gaf dem i händer at nyttja *o*). At afvärja slika ófverrumplingar hade hela Scandien vakt omkring sina stränder, så våi till håst, som till fot. Därjemte vitar eller vårdkafar, som vid upkommande fara antåndes at folket skulle varnas och komma undan. Lika inrättningar vitsorda jemväl háfderne på andra kuster i agttagna, såsom enahanda fara underkastade. Gemenligen efter sina stróstog i Östersjön fók- te Vikingarne sig hem emot hösten, updrogo och omlagade sina hárskepp, satte sig till vinterro innom sina Gråflensborgar, och gjorde sig glada af rofvet. Andre, mera ilhårdige

ålfka-

n) Sturleson, Harald Hårdrådes S. Cap. 32. *o*) Olofs Sag. fid. 31.

älskade ei andra tak öfver hufvud för både vinter och sommar, än himmelen och sina skeppsdäck.

VesterViking öppnade för härnadsfårderne vidsträcktare fält. Under den föktes och härjades en del af dåråt belågne Danske Öar samt hela Vesterländska Scandiska och Norriska kusten, en del af Tyfkland, samt Nederland jemte England, Skottland och Irland, och vidare födra Europas kuster, så vål till Spanska Sjön som Medelhafvet. Vikingarnes segling i desfa större haf afpassade noga god bör, det vill säga god medvind, ty någon flags lofvering kände de icke i motvåder, hvilken icke eller medgafs dem af deras råseggel. "Sagan säger dårføre om Rolf Góthrikson huru han vid sin resa till Irland fick "storm och motbör, tóken och mörker, och "kom ingen våg, utan måste ligga vid uddar "och öar" p). Kunde icke skygd af desse ernås och storm öfverkom i öppna hafvet, vidtogs bästa medlet, at hålla undan vinden. At möjligast undvika stormarnes våld, valde Vikingarne åt den kofan gerna den vackraste årstiden, då luften till vindarnes rörelse erhållit någon stadga genom sommarvärman. Många skål förete sig desutom, at nordiska climaterne på den tiden till värma och köld, nederbörd och upphållsvåder samt stormar och lugn haft en jemnare gång och bestämning, än i senare tidehvarf. Då endast historiska bevis här kunna nämnas, kallades icke allenaft Laugern eller Mälaren den lugna sjö, utan

utan ingen starkare storm öfverkom någon-
sin Vikingarne, som icke de anfågo utom
ordningen i naturens vanliga gång, och all-
mänt trodde en sådan dem vara påtrollad.
En sak hvaruti alla satorne öfverensstämma.
Till deras såkra ledsagare öfver nämnda vid-
sträckt hafsrymder, tjente dels vindarne, som
noggrant uppasfades, dels solen i dess dags-
rörelse, dels också nattetiden stjernorna, hållt
den fasta Polstjernan, jemte Karlavagnen och
andre större stjernbilder, som angenämt ut-
märka den norra himlasphæren. Den tåme-
liga noghet, med hvilken våra Förfäder be-
stämde årsloppet, förfäkrar tillräckligt deras
upmärksamhet och kunskap om himlakrop-
parnas rörelse i gemen. Merendels fördes på
deras längre reor, hållt sådane, som kom-
mo under namn af upptäcksreor, foglar
om bord, af hvilkas flygt till eller ifrån
Skeppen de bedömde fjärmare eller närmare
granökar af land. I öfrigit ersatte de äldre
sjöfarande bristen af senare tidens medel till
en såker segling genom långligen förfökt, och
slågt ifrån slågt invand driflighet. Hvarföre
starka Flottor ej allenast ifrån Sverige, hållt
under Konungarne af Sigurdska stammen, öf-
vertogade Vesterhafvet, utan jemväl ifrån
Norrige. Nordens Inbyggare hade genom tå-
tare besök och anfall erhållit begär till Eng-
lands, Frankrikes samt födra Europas rika
och väl upbrukade länder, at föremålet af
deras Hårnadsfärder åt västra kolan sluteli-
gen blef mera vidsträckt, än at endast plun-
dra och röfva.

Härnads- eller sjökriget emellan Vikingarne fjellve utfördes med högmot, list, grymhet och mycken blodsutgjutelse. Jemte underflundom växlade frågor om rättar Kólherre, föreföllo samtal, som tjente till upåtgälfte å ömfe fidor. Bland dem förekommer Asmunds och Kettil Kreyds som anmärkningsvärdt: "Om Tu vill veta, fader den förftnämde, hvilken som är förman på desfa fkeppen, få heter han Asmund Kong Olofs fon i Skottland, eller hvem fände dig hit. "Mig fände Kung Rolf Góthrikfon, fvarade "Kettil, at fåga eder, at han vill i morgon "komma hit och taga af eder fkepp och gods "och alt thet J ågen, och fkifta eder Vargom "till mats, utan J gifven i hans våld, alt "thet J hafven. Vi vete, invände Asmund, "at Kong Rolf är vida bekånd af de flora "bedrifter, som han i härnad inlagt, men efter jag är en Konunga-fon och hafver "Krigsfolk nog, få fäg Kong Rolf, at vi gifva ols intet förr än vi förfökt hvarannan" g). Med ån mera flolthet fvarade Kung Halfdan BranaFoftr den Norrfska Prinfsen Sorle den flarke. — "Sådan en mände här vara, som "ej fruktar dig, åndock du fynes vara flor, "mindre för de leda trålar som dig följa. "Sorle fader, mig tyckes höra at du inbillar "dig vara offgod at tala med ofs; men cho "tu är, mågom vi vål tåra fe dig, innan det "med ofs varder ute" r). Sedan således erbudne vilkor om upgift blifvit å ömfe fidor förkåftade, dröjde icke med anfall. At vifa
prof

g) Rolf Góthr. S. fid. 126.

r) Sorle den St. S. f. 24.

prof af utmärkt hjeltemod jemkade Vikingarne någon gång antalet af egna skepp emot fiendens, och lade under drabbningen öfverf-kottet å fida. Men denna höfliga manlighet, som Asmund och Rolf visse hvarannan i sin träffning, erfor icke Vikingen Grim af desfa fosterbröder, icke heller någon annan varning, utan öfverraskades om natten under sin hvila. Sote, Svensk Viking, hade icke heller något undseende med Olof Haraldson, hvilken han med större magt mötte i Södermanlands skåren. Men Olof tog den försigtighet vid hand, at lägga sina skepp emellan tvänne klippor, där Sote icke kunde nyttja sin hela styrka, utan misse flere skepp och måste öfvergifva sin fiende *f*). Ofta lågo de i förfåt för hvarandra i trånga pass, som kablades och författe den ankommande ovarsamma fienden i oförfedd undergång. Möttes Vikingarne med mindre antal skepp, låmpades anfall merendels till snar åntring. Skepp lades emot skepp. Hvar och en sökte besegra sin motliggande fiende utan någon synnerlig ordning och sammanhang med de öfrige. Striden lyckades för den öfvervundna fålunda, at stundom gafs grud åt dem, som icke slupat och med hvilka Segraren ej fållan förstärkte sin egen magt, stundom dödades hvart mans barn, såsom Grim erindrade Asmund, eller måste springa öfver bord och söka lifsbergning genom simmande; hvilken konst nordens äldre sjömän innehade i fullkomlighet. Men, då större flottor flötte emot hvarandra, hörde till

till de gamles Sjö-tahtik och Maneuvrer, at Skeppen hopbundos och genom fvaq rodd fackade ned emot hvarandra, samt pasfades få, at halfarne råkade emellan fiendens Skeppshalfar. Under denna rörelse skallade förfärande Krigsrop. Dets rysvärda beskaffenhet fynas Sagorne i fjelfva orden velat utmärka, "at då fåknades icke mågtig ludragång, högt "skall och skrik, raml och hoj, brak och "brist, rop och åggian å båda fidor." Drabbningen börjades på längre afstånd vanligen med båqskjutande, sten- och spjutkastning. "Lika som stort regn faller på fjön, så tjockt "flögo pilarna för Magnus Erlingsfons flotta, förkunnar Sagan om hans sista olyckeliga slag med Sverre" t). Men sedan Skeppen på nysnåmde fått råkat tillhopa, då gälde at vara flambo, eller hafva sin plats i förståfven framom stormasten, som med skål kallades huggslagtingen. "Innom en liten "stund fans ingen på Gudlaugs skepp framman för masten, som icke blödde, anmärker "sagan om et annat fjöslag emellan nysnåmde Konungar" u). Tydeligare år ändå drabbningens hela förlopp uptaget, rörande fjöslaget i Limafjord, emellan Konungarne Magnus Olofson i Norrige och Sven Ulfson i Danmark, hvilke förde emot hvarannan både Vikings- och årófringskrig. "The flogos först "ófver flammarna, och kunde ingen fullbringa någon hugg, utan de, som flodo i flammarna. Men the andre, som i främste rummen voro, flungo med kåfior (et flags spiut). The

t) Sverres S. fid. 474. u) samma S. fid. 454.

“The som bättre tillbakars voro, skuto med
 “Snarspjut, Gafslaukr (Skåcktor), Viggaurar
 “(Pålar), men somlige flogo med stenar och
 “skeptifleter (Skåcktor). The som voro bak
 “Maften skuto med skåttbågar x). Här an-
 “kom på goda försvars vapn såsom hjel-
 “mar, sköldar, brynjor med flere, men dem
 “oaktadt slutades vanligen sådan vålplågning
 “med samma verkan, som Stjernhielm i sin
 “Skaldedigt Hercules tillägger Vinet.

“ - - - - - Af the modige kämpar
 “Raglar här en, en staplar, en stupar och fal-
 “la the hopvis”. Hårdaft föregick vid Flot-
 tornas Centrum, hvaråft Vikingarnes Drak-
 skepp gemenligen lågo emot hvarandra. Me-
 dan stundom några låtta och lösa skepp un-
 derstödde flyglarna, såsom i Nisfa slaget, till-
 förne redan nåmdt, föktes ändring emellan
 de förstnämde. Då rum var öppadt, infördes
 stridsmärket af den mågtigare på den svagares
 skepp. Efter erhållen seger ransakade segra-
 ren skeppen, lätt begrafva de döda eller ka-
 sta dem i hafvet, seglade stolt tillbaka i sin
 hamn och delade rofvet.

Sluteligen får jag anmärka huru denna
 nordens fordna krigslåga åndteligen uphörde.
 Den utvåg och det medel är nogsamnt kändt,
 hvilket södra Europas Magter valde, och så-
 som kraftigaft ansågo, at kunna dämpa Norr-
 mánners grymma framfart på deras länder.
 Då deras använda medel samt Hårnadsfårder-
 nes aftagande gå med hvarandra i sporen, har
 allmánt och utan undantag denna märkvår-
 diga

diga förändring blifvit anfedd såsom en följd af Christi Lårans införande i Norden. "Adamus Brem. skrifver: si det grymma Danska eller Norrmanniska och Svenska folket, som intet annat visse, än ryta det som Barbariskt var, vet nu Gudi till åra sjunga Halleluja: Si det Sjørøfware folket, af hvilket vi låsa hela Frankrike och Tyskland vara sköfladt, är nu med sina gränser be- nöjdt; nemligen: detta år den Högstes hög- rands ombytelse, och så fort löper den Als- mågtigas ord" y).

Här är icke rum at uptaga hvad denna Låra i sina grundsatser förmår, eller hvad desse hos våra Förläder i närvarande fråga verkade. Utom andre, kan Rothes berömda Afhandling om Christendomens Verkan på Folkflagens tillstånd i Europa däruti medde- la tillräckeligt ljus. Anförom blott några af den Christi Lårans tillfälliga verkningar på Svenska Folket.

1:o Genom fättet, hvarpå Christendomen antogs, lemnadt genom Nationens högsta och myndigaste beslut till hvarje Svensk mans fria behag. Aldrig kan något land, säger en af våra Håfdateknare, upvisa desb början på me- ra årofult fätt. I Norrige utbreddes Christi Lårans föreskrifter af Konungarne Olof Tryg- vason och Olof Haraldson genom eld och svärd. Ockfå förekomma fölgherne därefter, at hedendom, barbari och hårnads yrrel i sam-

y) Adamus Brem. p. 254. enligt öfversättningen i Norrländska Chrön, Företalet sid. 79.

famma Rike varade mycket längre, än i Svea Vålde. Här blef den efter öfvertygelse antagen, hvars verkan är ofelbar, at våld och håndefvård måfle nedläggas för fridens och Folkkrättens fordringar.

2:o Genom större delen af denna Låras förste fändebud, som fogligt och utan egen nytta fökte omvändelse verkets framgång.

3:o Genom alt det underbara, som jemte Låran förkunnades, hvilket ifynnerhet ingick i Folkflagets lynne. Alle ålderdomens hånader vittna nogsam, huru hogen var vänd till det öfverdrifna, så i den fynliga som ofynliga verlden. Och då deras förmenta dvårgar, ålfvar, skogstroll, fjótroll småningom, churu under annat skick, flyttades från berg, skogar och fjöar till kyrkogårdar och andra helgade rum: då folkets åsyn efterhand händrogs till aslefvor, helgonbilder, processioner, pelegrimsfårder; och då, i stället för Sägorna om Rolf, Grim, Asmund och Thorsten det nu blef de Yfverbornas aftonro vid spiselden, at höra legenderna om S:t Nils, S:t Olof, S:t Eric, S:t Brita, S:t Bengt och deras förmenta jertecken, öppnades en aldeles ny hjeltebana på hvilken många åfven af Landets förnämste upträdde, och genom reor ånda till Jerusaleem fökte dela åfventyr med Korsherrarne under förgåtandet af Förfaders bedrifter.

Men ibland desse orfaker bör ingalunda utelåtas Sveriges förändrade flatsförfattning, genom Ingiald. Trolöst gick han tillvåga i
Lån-

Lån-Väldets utrotande, och är därför jemvål af senaste efterverld bedömd. Men denne i andre och flere afscenden rådige Regent och Lagstiftare, beredde likvål en förändring, hvilken Ivar sielf med sine Efterträdare af Sigurdska åtten omfattade med behag. Största delen af Fylkes länderne begynte flyras genom Hófdingar under Upsala öfvermagt, och sluteligen alle. Följderne derigenom på hårnadsfärderne blefvo naturligen sådane, at enskildte Vikingar sparsamt, och Fylkes prinsar ännu sparsammare i hårnad förekomma under nämde Konunga-ått. Däremot utgick Ragnar och hans son Björn Jernsida med mågtiga flottor åt vester; Eric Emundson och Eric Segerfäll likaså till Österviking, emedan magten af alt Svea valde nu förenades i Konungens händer ensamt. Regenterne af Stenkilska åtten, fromme, råtttrådige och utan tvifvel ledde af större ljus, begynte inse, at andras frid är egen frid; benöjde sig fördens skull med eget lands rikedomar, och vande ungdomen, som årligen utgått till hårnad, at bruka jorden. Hvarföre hånaderne jemvål synnerligen anmärkt Svealands goda bårkning under samma Konunga-ått. På sådant sätt, flere andre orsaker onämde, uphörde smånin-gom våra Förfäders blodiga bragd, at fara i hårnad, men hvars mångfaldiga minnesmärken sent försvinna. Sent i våra Rustkamarar, som ännu förvara deras vapen. Sent i deras Stenborgar och andre storverk, hvilka mosfa och skog ännu icke dölja för vår åsyn. Sent i våra förstörda Städer, i et för-

förringadt Kongelf, i ett gömdt Björkö, i ett ödfligt Sigtuna. Och åndteligen sent i deras kulliga åttehågar, emellan hvilka deras afkomling, hvarje ådel Svensk, ännu och länge vandrar; betänker Förfäders stora Hjelte- dygder, som aldrig till behofvet må bortläggas; deras stora samfundsdygder, som utan undantag alltid behöfvas, at förena dem med dygder af större värde och klarhet, till vinnning i egen framtida hög.

Afhandling

Om

*Sättet att välja och kröna Konungar i
Sverige före Konung GUSTAF I:s tid,*

författad af

O L O F S U N D E L

Actuarie i Riks Archivet

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Acade-
mien med flora priset belönt År 1802.

Mos Majorum ut lex valebat. CICERO.

Ju närmare vi lära känna våra förfäders
feder och bruk, des s mera ljus sprider sig
öfver närvarande inrättningar. Det gifves in-
gen gren af meniskliga kunskaper, som icke
tillika förnöjer och upplyser. Från betrak-
tandet af de gamles vidskepelser till under-
sökningen om deras regeringslagar framter den
äldre historien en kedja af förnöjande exem-
pel och undervisningar. Utan denna känne-
dom skulle vi ofta sinna oss förlägne, då vi
ön-

önske inhemta grunden till våra Lagar, ursprunget till de fleste hos oss rådande sedvanor samt anledningen till folkets lynne och hufvudböjelser. Med nöje upptäcker fornforskaren ofta spår till visa inrättningar och väl öfverlagda regeringsgrunder. I sjelfva de gamles sedvanor, hvilka merendels hos dem gällde för lagar, röjer sig ofta en klokhet, som skulle hedra upplysare tidhvarf. Det af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien för detta år uppgifna prisämnet: *Afhandling om sättet att välja och kröna Konungar i Sverige före Kon. Gustaf I:s tid*, har gifvit anledning till desä yttranden. Innan jag likväl företager mig att utreda hufvudämnet, torde en kort öfversigt af de hos utländske Göther och de gamle Germanerne brukliga plågsfeder i dylika fall, tjena till en upplysande inledning.

I. C A P.

Sättet att välja Konungar hos Göther och Germaner.

Då våre inhemfke eller Nordiske Historie-skrifvare om de åldila tideinas plågsfeder antingen lemna oss alldeles inga eller fins imellan stridande underrättelser, måste vi rådfråga utländske författare i synnerhet af de Nationer, med hvilka våre förfäder voro i skyldskap och grannar af enahanda ursprung. Att Sverges inbyggare efter Odens hitkomst erhöilo sin religion, sina lagar och sitt regeringsfätt från Götherna, som bodde vid svar-
ta

ta hafvet och att de gamle Germaner, om hvilka Tacitus lemnar ofs lärrika efterrättelser, så till språk, feder och religion, som lefnadsfätt, med bägge dessa folkslag ägt mycken likhet, är nu fatt utom allt tvifvel. När vi derföre anföre Taciti, Cassiodori och Jornandis vittnesbörd om Germaner och Góther, vågledas vi till kannedomen af våra äldsta hånder äfven så väl som af Sturlesons och Adami Bremensis om våra inhemska förfäder, hållt när de förre icke väsentligen motsäga de senare.

Tacitus *a)* berättar att, då Caninesaternas Konung Brinio skulle väljas till Hårförare, fattes han, enligt landets plägfeder, på en sköld, med hvilken de väljande, som buro den på sina axlar, gjorde åtskilliga svångningar. Om Góthernas Konung Gundobaldus anför Gregorius Magnus *b)*, att han fattes på en sköld och upphöjdes till Konung; hvarvid hände, att då man med honom tredje gången svängde om, föll han så vådligt, att de kringstående händer med möda kunde rädda hans lif. Cassiodorus *c)* inför äfven
en

a) Hist. Libr. 4 Cap. 15. impositus scuto, more gentis, & sustentium humeris vibratus, dux deligitur.

b) Libr. 7. C. 10. Gundobaldus Gothus, parmæ superpositus, Rex est elevatus. Sed cum tertio cum eo gyrarent, cecidisse fertur ita, ut vix manibus circumstantium sustentari potuisset.

c) Varior. Libr. X. Indicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios, more majorum, scuto supposito, regalem contulisse nobis. Deo præstante, dignitatem, ut honorem arma darent, qui opinionem bella pepelierant.

en Góthisk Konung få talande: "Våre fäder Gótherne hafva på sina förfäders fätt, under full vapenruining och på en sköld förlånt oss den Kongliga vårdigheten, få, att vapnen skulle tilldela åran åt den, hvilken krigets bragder förvärfvat ett rycktbart namn." Olaus Magnus *d*) intygar nåstan det samma om Svenskarne, neml. att då någon skulle utropas till Konung, upphöjdes han med allmänt bifall. Ehuru härvid kunde invändas, att med detta upphöjande icke förflods annat än den feden att ledsaga Konungen upp på högfåtet, hvarom på åtskilliga ställen intygas och framdeles kommer att handlas; torde man böra följa den mening, som af ordets egentliga bemärkelse uppkommer, i synnerhet som Schef-ferus *e*) dermed aldeles instämmer; och en plågsed, som vid allmogens bröllop och andra glada tillfällen ännu bibehålles, äfven synes tala om ett fordom vidsträcktare och högtidligare bruk deraf. Ihre *f*) anser äfven ej orimligt, att den hos utländske Góther och hos Germanerne brukliga feden att upphöja den nyvalde Konungen på en sköld, ågt rum hos våra förfäder i Sverge. Häraf det hos Svenskar och Tyskar ännu brukliga talesättet: *upphöja till Konung, einen zum König oder Haupt aufwerfen.*
Då

d) Hist. Rer. Sept. L. 8. C. 1. unanimi consensu rex appellandus elevatur.

e) Upsal. Antiqua p. 342.

f) De initiat. Reg. Sviogoth. p. 4. Regem proclamant, novo Imperante vel clypeis in altum sublatum, vel ut conspiceretur, altiori lapidi imposito. Cfr. Du Frene in Gloss. Lat. Barb. voc *clypeus*.

Då Tacitus g) egentligen beskriver Tyskarnes Regeringsfätt, säger han: "att de vid Konungarnes antagande hafva afseende på börd; men vid Hårförarens utväljande på tapperhet: de föras valde är inskränkt: i saker af mindre vikt rådfå de förnämste, i mera betydande mål alle; dock så, att det, hvarom menigheten gifver utslag, alltid öfverlägges hos de förnämsta: Menigheten kommer beväpnad till allmänna sammankomster, där Konungen eller någon annan ansedd man, efter omständigheterna, förer ordet"; hvarvid dock märkligen tillägges, att detta måste ske *mera med en rådande än befallande mögt*. För öfrigt tillägger han, "att då någon fråga misshagar, gifves misshöjet tillkänna med sorl, och då den är behaglig, yttrar man sitt bifall med vapengny; och bland alla bifallsfätt anses det mest hedrande att berömmas med vapen." Denna beskrifning, hvilken ej inskränkes till något visst folkslag i Tyskland, utan är lempad på Germanerna i allmänhet, äger för ett i vår äldre historia bevandradt öga, en träffande lik-

g) De Morib. Germ. C. 7 & 11. Reges ex nobilitate; Duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas. — — De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. — — — Ut turbæ placuit, confidunt armati — — — Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestati. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiunt. Honeratissimum astensum genus est, armis laudari.

likhet med de underrättelser Sturleson lem-
nar oss om de Nordiska folkslagen. Tycker
man sig icke härvid låsa den målning Stur-
leson gör på Alshårjar tinget vid Ulleråker,
då Konung Olof Skótkonung misshagade
Svenska menigheten och Prins Jacob valdes
till Konung? Häraf synes at Svenskar och
Germaner måste i anseende till feder och re-
geringsfätt hafva ågt mycken likhet i sitt ur-
sprung, då de ifrån Taciti tid, hvilken lefde
i första Seklet, bibehållit sig så oförändrade
ända till början af 11:te århundradet, hvilket
tidskifte Sturleson i synnerhet beskriver, när
desse Författare i sina beskrifningar få tått
följa hvarandra på spåren. Af hvad hittills
blifvit anfördt, vågar jag fluta, att tvänne
folkslag, som så mycket liknat hvarandra i
flera väsentliga delar af regeringsfättet, åfven
skola ågt hufvudsakliga likheter i anseende
till andra plågsfeder och således jämväl i den
att välja och utropa Konungar.

Fortfarom, att af samma Historieskrifva-
res vittnesbörd om Germanerna hemta san-
nolika skäl till Svenskarnes äldsta fätt att
välja Konungar och infätta dem i utöfningen
af sitt höga kall. Sedan Tacitus på fätt om-
förmåldt är, beskrefvit Germanernas allmän-
na sammankomster, tillågger han *h)*, "att der-
vid väljas åfven de anfedde män, som skipa
rättvisan i häraden och byar". Om jag ej be-
drager mig, har Författaren här afseende på
fornti-

h) C. 12. Eliguntur in iisdem conciliis & principes,
qui jura per pagos vicosque reddunt.

forntidens Små-konungar eller Lagmän. Ännu återstå några upplysningar att hemta ur Taciti Bok om Germanernas seder, och i min tanke blifver det ställe, jag nu årnar anföra, för mitt ämne det viktigaste. Han yttrar sig därslådes i) således: "De gå beväpnade icke mindre i sina göromål än till sina gästbud. — Under desä, eller såsom de här snarare böra kallas *Dryckeslag*, rådslå de merendels om inbördes försoning ovänner imellan; om ägten-skaps förbindelser, om *Regenters antagande* samt ändtligen om fredsflut och krigsförklaringar." Då jag hos ingen af de författare, som förut skrifvit om de äldsta Konungavalen, funnit detta intygande i sådan affigt anfördt, har jag i början misstrott mitt omdöme derom; men vid närmare öfvervägande kan jag icke annat finna, än att författaren genom orden *adsci-scendis principibus in conviviiis* troligen haft af-seende på den plågseden att i dryckeslag välja Konungar och derigenom beståda deras val. Att med ordet *convivium* här förstås dryckeslag, är klart af det som följer. Tacitus upp-gifver ju derstädes skålen, hvarlöre Germanerne under drickande brukade företaga så viktiga göromål, neml. "att sinnet dervid aldrig någonfin är antingen mera öppet för redliga eller mera eldadt till höga tänkesätt."

Då

- 1) C. 22. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivii procedunt armati. — Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus & *adsci-scendis Principibus* de pace denique ac bello plerumque in conviviiis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalcescat.

Då Schefferus *k)* omtalar Bragebågaren, anför han väl de ur Tacitus sist öfversatta orden; dock utan att göra annan tillämpning deraf, än till afhandlingar om krig och fred. Om ock härvid skulle invändas, att Tacitus med ordet *Principes* icke förstått Regenter, utan Lagmän, i hvilka bägge bemärkeller kan synas hafva nyttjat detta ord, talar likväl utlåtelsen så mycket för en allmän likhet imellan de fordne Svenskar och Germaner, äfven i feden att välja mindre styresmän, att jag ansett denna utlåtelse förtjena rum i denna afhandling. När samme Skribent vidare omtalar det fått, hvar på de plågade erhålla arf efter sina fäder, säger han *l)* märkligen, att äldste Sonen icke alltid, såsom annars var brukligt, tillträdde arfvet efter sin fader, utan den som visade sig mera behjertad och tapper i krig. Så väl detta som hvad jag ofvanföre anført ur oftänämnde författare, öfverensslämmer i de fleste delar med det som framdeles kommer att andragas ur våre egne Håfdeteknares skrifter, och det just för de tider, då Svenska folkets valrättighet var obefridlig. Då jag härvid, till undvikande af vidlyftighet, blott andragit Taciti till ämnet hörande vittnesbörd, utan anställd jemförelse med inhemska plågfeder, torde min åtgärd anses tillräcklig till
ända-

k) l. c. p. 334.

l) l. c. C. 32. Inter familiam, & penates, & jura successionum, equi traduntur. Excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.

ändamålet, hållst som det anförda icke bör bedömmas, utan i sammanhang med det följande.

I anledning af hvad Tacitus anført om Tysklands fordua feder och bruk, kan jag ej undgå att anmärka, huru ringa trovärdighet han förtjenar i sina intyganden om de så kallade *Sviones*, med hvilka han tvifvels utan förstår Svenskarne. Huru mycket strider ej dess utfaga *m*) om dem emot våre inhemske författares uppgifter? Tacitus föregifver icke allenast, att deras Regenter ägde en aldeles oinskränkt magt, utan det som rent af är orinligt, att deras vapen voro inlåsta och under slafvars vård samt att Konungarnes intresse fordrade, att icke anförtro dem hvarken åt ädlingar, fria eller frigifna. Bevisar icke sådant, att han nogare känt de folkslag i Germanien, som voro närmare hans fädernesland, än Svenskarne, med hvilka Romarne hade ingen gemenskap, samt att den bästa författare, som utan granskning nödgas lita på andras uppgifter, ju kann förfela sanningen? Nu till ämnet.

2. CAP.

Sedvanor vid Konungarnes tillträde till Regeringen i Hedniska tiden; och upplysningar i frågan antingen Sverige då var Valrike eller Arfrike.

Ifrån ällsta tiderna och innan Christna läran ernått fullkomlig stadga, förete våra huf-

^{m)} C. 44. Eoque scil. apud Sviones, unus imperit, nullis jam exceptionibus, non precario jure pa-

håfder få antekningar om fåttet, hvarpå Upsala ÖfverKonung eller des LydKonungar tillträdde regeringen. Så mycket är likväl fä-
kert, att Thronföljaren på Hofvet i Upsala låt
tillreda ett stort och pråktigt gåfubud, som vanli-
gen kallades *Arföl*, emedan han tillika gemen-
ligen firade sin framlidne faders begrafning.
Dertill bodos rikets förnåmste män jemte vis-
sa från hvarje Landsort utfedda ombud.
Thronföljaren satte sig på trappsteget eller
en mindre stol framför Konungafåtet, hvil-
ket stod högre än de öfrigas. Under sådana
högtidligheter, utfågs efter hvars och ens an-
seende den plats, som honom efter landets sed
tillkom, hvarom Verelius *n)* mera. Så snart
Bragebågaren, åfven *bragefull* kallad, hvilken
utgjordes af ett med guld och silfver infattadt
horn *o)*, blef inburen, uppstod Thronfölja-
ren, emottog och höll dryckeshornet upphöjdt,
under det han med ed förpliktade sig att ut-
föra någon hjeltebragd. Derefter tømde den
nye Regenten bragebågaren och ledsagades af
viska dertill utfedda män upp på Thronen.
Schefferus *p)* anmärker, att det för Konun-
gen

rendi. Nec arma ut apud ceteros Germanos in
promiscuo, sed clausa sub custode, & quidem ser-
vo: — Enimvero neque nobilem, neque ingenuum,
ne libertinum quidem armis præponere Regia uti-
litas est.

n) I Noterna till Götreds och Hrolfs Saga sid. 89.

o) Sturlesons Yngl. S. 34. Cap.

p) Upsl. Ant. p. 335. Ut in illa ipsa successione spe-
cies ineset electionis, & ad regnum non tam casu
quodam, quam consensu civium venisse videretur.

gen icke var likgilltigt att dit upptråda ensam och utan underfåtarnes bifall. Denna sed skulle utmärka folkets deltagande i hans utnämmande och innan den för sig gått, anfågs han icke lagligen innehafva sina förfäders Thron eller kunna utöfva sitt höga kall. Sturleson *q*), hvilken i anledning af Ingiald Illrådes antråde till Regeringen, underrättat oss här om, förfäkrar att sådan var den tidens sedvana, både då Konungar och Jarlar tillträdde regeringen. Ehuru löften om flora och mannlige bedrifter varit gemensamme för alla, synes den sistnämndes edsförbindelse, att till hälften på alla sidor utvidga sitt rike eller dö i ett så vådligt företag, hafva väckt allmän uppmärksamhet, hålft när man af utgången kunde sluta till hvad han derigenom äfsyttade neml. FylkesKonungarnes utrotande. Historien underrättar oss vidare derom, att Ingiald låt uppbygga ett stort hus af samma utseende som Konungahuset i Upsala och deri tillreda en stor sal med sju Throner eller Högståten neml. ett för sig sielf och ett för hvar och en af de budna Konungarna.

I an-

q) Yngl. S. 40 Cap. that var sidvenia i thann tima, thar er erfi skyllði giera eptir Konunga edr Jarla, tha skyllði fa er gerdi erfit, oc til arfs skyllði leida, sitia a skórinni fyrir hafætinu alt thar til er in væri borit full, that er kallat var Bragafull; skyllði fa tha standa upp i moti Bragafulli, oc streingia heit, drecka af fullit sidan: sidan skyllði han leida i hafæti that, sem atti fader hans; var han tha kommin til arfs alls epter hann.

I anledning af hvad förut blifvit nämndt om Bragebågaren *r*), är nödigt att lemna någon närmare underrättelse om ursprunget till detta ord. Enligt Eddan *f*) kallades Våltalighetens och Skaldekonstens Gud *Brage* och af denna gudomlighet fingo de berömlige män, hvilkas tapperhet gjort dem berättigade att loffjungas, sedan äfven namn af Bragar. Denna får dock ej förblandas med Brage den gamle, en namnkunnig Skald, som tjente tre Konungar efter hvarannan och lefde i åttonde århundradet *t*). Då nu Brage var ett för hjeltar och deras låffjungare gemensamt namn, synes intet naturligare, än att den, som inträdde på en hjertes bana, dervid skulle åkalla den guddomliga varelsen, hvilken förmådde bära dess namn till odödligheten; äfvenfåväl som de af lidne hjeltar, hvilka deraf redan voro i åtnjutande *u*). Det var ej blott vid tillträdet af regeringen, som denna skål nyttjades. Hon tömdes äfven vid andra högtidliga tillfällen, såsom vid offerfester *v*), förbunds aflutande, julhögtiden och af lidne fränders arföf m. m. Att dervid alltid var så fladt

r) Ryslar och Tatarer bruka ännu en dryck, tillagad af hafremjöl, humla och gåst, hvilken de kalla *Braga*. Strahlenbergs Histor. Beschreib. des Nord- und Ostl. Theils von Europa und Asien sid. 334.

f) 15 Dämesagan sid. 44.

t) Lagerbrings Sv. Hist. I. Del. sid. 5.

u) Dalins Sv. Hist. I. D. f. 148. *v*) De Höfdingar eller Drottare, som anställde offerhögtiden, skulle sätta bågaren tillika med hela offermaten. Sturleson, Håkan Godes S. 16. C.

stätt begrepp om edliga förbindelser, bevisa så väl de löften den blifvande Regenten afgaf vid antrådet till regeringen, som andre exempel. Således utfäste sig, förmedels bragebågarens utdrickande, Prins Hjorvarder, Berferken Arngrims son, att fria till Upsala Konungen Yngves dotter Ingeborg och antingen åga henne eller ingen annan *x*). Lika som man i vår tid brukar dricka *Skålar*, plågade våre förfäder dricka så kallade *Minnen*, hvilken sed så mycket noggrannare blef i akttaggen, som den utgjorde en väsentlig del af deras religions öfningar. Dervid drucko de först Odens minne till seger och lycka; sedan Njords och Freyers till fred och god årsväxt; derefter Brages till aslidne Hjeltars heder och framlidne fränders hugkomst *y*). De, som i synnerhet satte värde på sin styrka och mandom, drucko Thors skål, hvarvid de gjorde hammarmärke eller ett flags korstecken öfver hornet. I början af Christna tidhvarfvet förbyttes dessa minnen till skålar för den sanna Guden, Jungfru Maria och andra Helgon *z*), hvarom mera framdeles. Med bragebågaren ville de gamle på sinnligt sätt föreställa helgden af ingångna förbindelser; ty lika som han till botten uttömdes, så noga skulle allt hvad dervid utfästes, utan förbehåll, blifva verkställt. Sådane förfäkringar ansågos då lika helige, som den Ed, hvilken vår tids Regenter

x) Lagerbring I. D. f. 96. 438 *y*) Sturleson, Håk. God. S. 16. C. *z*) Botin Sv. folk. Hist. I. D. f. 146. Lagerbring I. D. f. 443. Jfr. Ihres Glosar. 2. T. f. 580.

ter aflägga på Bibeln och inför altaret. Seden att med drickande befåsta ingångna förbindelser har hos Svenska folket vunnit en sådan håld, att man ännu ser tydliga spår deraf vid afhandlingars afslutande hos allmogen, hvilken långst bibehåller gamla seder. Således hör man i aflågsna landsorter omtalas få kallade *minnen*, hvilka tjena till befåstande af ingångna köp och byten *a)*. Då Sturleson *b)* förtäljer de sedvanor, som i akttogos vid Ingjalds antråde till regeringen, säger han uttryckligen, att *Bragafull* utgjordes af ett djurs-horn, hvarmed Plinius *c)* instämmer, då han om Nordens barbariska folkslag berättar, att de drucko ur buffelhorn och dervid plågade ifylla bägge hornen af ett hutvud. Våre förfäder brukade dricka mjöd och öl samt äfven något vin. Mjöd finnes vid visfa tillfällen hafva varit tillagad på ett mera kostsam sätt och kallades då *grasfudur* för de kryddor, som deri blandades *d)*. Efter Taciti *e)* intygande brukade Germanerne både öl och vin. Det senare var likväl endast känt af dem, som

a) I Jemtland t. ex. kallas den traktering, som består vid köp eller byten i synnerhet af hästar *Jös-Minne*. Af det anförda synes man kunna sluta, att benämningen kommer af ordet *Jesus*, hvilket därstädes ännu uttalas såsom *Jöfos*.

b) Ynglinga S. 40. C. *c)* Hist. Nat. L. XI. C. 37. Urorum cornibus barbari Septentrionales potant, urnasque binas capitis unius cornua implent. *d)* Sturleson, Olof Helges S. 84 C. *e)* Germ. C. 23. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quamdam similitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur.

som bodde vid sjökusterna. I ett gammalt Skaldqvåde af Starkader, hvilken lefvat under Konungarne Alriks och Erics regering *f*), omtalas vin såsom redan brukligt i Sverge; och Rimbertus *g*) lemna ännu såkrare underrättelse derom, att det i nionde Seklet fanns till salu i Björkö. Således kan man sluta, att Bragebågaren varit fylld med den af desä drycker, hvarpå våre förfäder fatt mest värde och förmodligen af kryddad mjöd.

Sådane voro de Ceremonier, som under Ynglinga och Ivarska Åtternes regering i Sverge blivit i akt tagne vid anträdet till regeringen. Om den tidens Konungar blefvo valde eller ägde arfsrätt, derom äro våre hånfateknare icke ense. *Johannes Magnus, Lundius, Rudbeck, Lagerlöf, Lagerbring, Botin och Schönberg* anse Sverge från äldsta tider hafva varit arfrike: *Mesfenius, Vexionius Gyllenstolpe, Verelius, Loccenius* och *Dalin* försvara motsättelsen. De förre påstå, att regeringen under desä tidskiften i oafbruten följd gått från fader till Son; att då Ynglinga Åtten utflocknade, inkräktades högsta magten med våld af den Ivarska samt att fornhåfderne, i händelse Konungavalen verkligen för sig gått, icke kunnat förtiga en så märklig omständighet. Desse arfsrättens försvare henta i synnerhet sina skäl af följande omständigheter:

1:o Af Sturlesons och KonungaSagornas intygande att genom 30 till 35 leder ifrån Oden Sonen årft riket efter sin fader.

2:o

f) Botin I. Del. sid. 67.
17. f. 73.

g) Vita Ansgarii Cap.

2:o Deraf att Konungarne ågde magt, att dela riket mellan sina Söner.

3:o Af den författning, hvilken Konung Ingiald fåges hafva gjort, att *en åldri Kongs Son skulldi taka riki epter fandr sin.*

4:o Af de Svenskas stora vördnad för Konungaålgten, hvilken de anfågo i skyldskap med Gudarne och kallade *Odalborin til Kongdom och Kongborin.*

5:o Af ordet arföl, hvilket var det gåfbud, som en Konungs Son skulle göra åt allmogen vid tillträdet af regeringen.

6:o Af Platos vittnesbörd i dess Critia eller Atlante, hvaraf Rudbeck i sin Atlantica (I. Del. 7. C. f. 201) visar, att samma bruk varit i Sverge några tusende år neml. till Konung Erik Segerålls tid.

7:o Af de orden i Lagen: *Nu år til Sverige Konung vållande och ej årsvande;* hvilka ord der skulle fynas öfverflödiga, om arfsrättigheten icke förut ågt rum h).

De senare eller Valrikets försvarare deremot föka styrka sin satts deraf

1:o Att Västgötha Lagen stadgar: *Svear ågha Konung at taka ok fva vræka;* hvilka ord efter de bålle tolkares mening innebåra att Uppfvearne eller Upplånningarne böra välja Konung och sedan till antagande föreställa

DEL. VIII.

X

ho-

h) Se Canzli Coll. Skrifv. till Kongl. Rådet Grefve Dahlberg d. 16 Dec. 1702 i anledning af de anmärkningar v. Presidenten Lejonmark gjort vid 11 Cap. af Svecia Antiqua & Hodierna.

honom Rikets öfrige inbyggare. Då denna Lag var bruklig långt före Christendomens införande i Sverge, följer deraf, att UppSvearnes valrättighet äfven måste vara äldre.

2:o Att Hrolf efter sin faders död blifvit vald till Konung i Västergöthland framför sin äldre Broder, och Thorborg til Regent öfver en del af Svea Rike i sin faders lifstid.

3:o Att, ehuru Kongl. blodet hade ett stort företräde och ingen gerna föredrogs Konunga Sönerna, om de ansågos skicklige att regera, allmogen dock ågde rättighet att pröfva deras skicklighet, hvilka vid thronledigheten borde komma i åtanka.

Följande anmärkningar torde icke vara otjenlige att tillägga, emedan de vidare upplysa de skäl, som af de senare blifvit anförda. Om Kon. Hrolfs antråde till Regeringen öfver Västergöthland berättas, att då hans fader Kon. Gótrek låg på sin sotsång, frågade han, i Drottningens närvara, några af Rikets tillkallade män, hvilkendera af Sönerna de helst önskade till Konung, med tillägg att landets sed väl fordrade att den äldre borde efterträda sin fader; men i händelse de funno den yngre mera skicklig, ville han icke göra ingrepp i deras rättigheter. Med deras samtycke föreslog han Hrolf, hvilken, ehuru yngre, af naturen blifvit begåfvad med större förmåner än Kettil, som hade ett håftigt sinne i). Efter Gótreks död, tillreddes ett
 ypper-

i) Gótr. och Hrolfs S. f. 87. följ.

ypperligt gåfobud, i hvilket den afiidne Konungens arföl blef druckit. Derefter hölls allmänt ting, vid hvilket Hrolf valdes till Konung, på Danske Konungen Hrings, des föfterbroders, inrådande och med hela menighetens famtycke *k*). Detta intygande bevisar efter min tanke, att regeringen då hvarken var fullkomligen ärftlig eller att någre bland de förnemfte i Riket kunde afgöra ett så viktigt ärende, ehuru de för fin del dertill lemnade bifall. En hufvudsaklig omftändighet fattades neml. menighetens deltagande i Konungavalet. Af fammanhanget synes, att arfölet firades förr, än Konungavalet gick för sig. Hade Kon. Götrek ågt oftridig råttighet att utnåmna fin efterträdare, eller hade lagen ovillkorligen förefkrifvit, att den ällfte Sonen borde ärfva riket efter fin fader, hvar till tjente då att förft rådfråga de förnemfte och sedan fammankalla allmogen? De författare, fom velat bevisa, att Sverge under Ynglinga Ätten varit arfrike, anföra alltid till styrka för fin fatts de orden: *Eru thad hier landzlog, ad en elldri Kongs son taki riki eptr faudr fin*; men de hafva icke tillräckligen bemärkt de omftändigheter, fom följa derpå. Samma förhållande är äfven med den af Thorborg, Kon. Eriks dotter, nyttjade utlåtelsen: *Eg em thitt einbirni; ok á eg allan arf eptr thig*; hvaraf man äfven dragit den flutfattfen att
rege-

k) Var nu drucked erfi Gautreks Kongs: oc ad thesari veitflu er stefnt thing fiolment. A thui thingi er Hrolfr til Kongs tekin, med radi Hrings Kongs ok famticki allrar alithydu i Gautlandi. *ibid*

regeringen då var årfstlig. Detta oakadt ständes allmänt ting till Ulleråker, sedan Kon. Erik lemnat henne tredje delen af sitt rike; och låt Thorborg, såsom orden lyda, taga eller välja sig till Konung öfver tredje delen af Svea vålde 1). Öfverläggningen om Olof Skötkonungs affättande och Anund Jacobs val förtjenar i samma afseende särdeles uppmärksamhet m). Förgäfves och utan klokhet hade man beslutit att frångå den förre regeringen, om riket varit årfstligt; men om detta vilkor var alldeles ingen fråga. Det enda, som hindrade Sv. folket att då bryta den gamla Åtterätten och flytta thronföljden till en ny Konungaätt, var den omständigheten, att Prinsarne allmänt ansågos värdige att intaga sin faders thron. I annan händelse hade Lagman Edmunds råd utan tvifvel gått i verkställighet. På Freiwids tillfrågan, hvilken de årnade taga till Konung, om Olof blefve affatt, svarade Edmund: *Den som oss bäst synes, antingen han är af Konungaflågten eller icke.* Om Lagen då stadgat något visst angående thronföljden, hade Edmund icke vågat yttra sig deremot. Freywid bevisar vid samma tillfälle att UppSvearne alltid ågt rättighet att välja Konung. Hans ord äro: *hefur her svo jafnann verit, at that er UppSvia haufthingiar hafa stadfast sin imillom, tha hafa theim rathum lytt athrir Landsmenn, d. å. alltid har varit vanligt, att, då UppSvea höfdingar fins*
imel-

1) Götreds och Hrolfs Saga sid. 85.

m) Sturleson St. Olofs Saga. 96 Cap.

imellan stadfäst något, hafva Rikets öfrige män deri följt deras råd; och frågan är blott om Konungavalet. Huru mycket denna och dylika utlåtelse brydt Lagerbring, synes af följande ställen ur dets Svenska Historia *n*). “Af Uplandslagen finner man, att folkländerna ågt högsta ordet vid Konungaval. Och ehuru Sverige var egentligen intet valrike i denna tid, neml. under Ynglinga, Ivarska och Sigurdiska Ätternas regering, *var dock Upsvearnes myndighet vid regeringens tilträdande nog betydande*”; och korrt derefter: att “*Upsvearne tillegnade sig högsta rösten i alla betydande högmål.*” Man kan derföre med skäl säga, att han sökt hålla spåren af denna åldriga sedvana, hvilken stundom visar sig i nog klar dag.

Norriske successions ordningen synes äfven under hedniska tidhvarfvet hafva varit lika beskaffad med den Svenska, så att valrättigheten ömsom varit gällande med arfsrätten. Sturleson berättar om de Svenskar, som efter Olof Trätäljas död gjorde utflyttning till Norrige och Solöarne, att de valde Halfdan Hvitben till Hófdinge öfver sig, och om dets Sonson Halfdan Eistensson, att han tog Kongdom efter sin fader *o*): om Harald Hårfager, att han på allmänt ting gaf alla sina Söner Konunganamn och genom lag stadgade, att hans manliga åttlingar skulle åga arfsrätt till Riket och de på qvinliga linien från honom härflammande till Jarldömet. Huru myc-

n) I. Del. f. 309.
52 Cap.

o) Sturleson Ynglinga S. 48.

mycket desä nyheter misshagade menigheten och huru Håkan Gode eller Adalstens Föföre återgaf allnogen den af desä fader Harald Hårfager, dem betagna odal och ägande rätten samt en fullkomlig rättighet att välja Konung, hvarigenom han tillvann sig deras förtroende och tillnamn af den gode, kan utförligare läsas hos Sturleson *p*).

Vilde är mig veterligen den ende författare, hvilken sökt gå medelvägen och förena de tviflande. I sådant afseende bevisar han, att valrätten och arfsrätten alltid under visä vilkor varit förknippade, så att valet antingen berott på gammal häfd eller en så kallad Ätterätt såsom under Ynglinga och Ivarska Ätterne eller ock varit aldeles fritt såsom vid början af Christna tidhvarfvet. Bragebågar och arföls ceremonien, som brukades under Ynglinga Ätten, vittna i Vildes tanke om en af val och arf blandad rätt och kunna anses såsom en verkställighet af det föregångna valet och Upläla ödes tilldömande. Valet vid Mora sten och tilldömandet af Upläla Öde, såsom de i våra äldsta lagar beskrivas, synas honom förenlige med Konunga Sönernas Ätterätt och icke så nye såsom några Svenske Skribenter sig föreställt. Vidare anföres, att då Ivarske eller Lodbrokske Ätten utflocknat, söndrade sig Västgötharne från gamla Konunga-ätten och valde Håkan Röde; men Upplänningarne, hållande sig vid skyldskapen, utfägo Stenkil och försvarede hans ätte-

ätterätt under det de tillika ville behålla sin valrättighet m. m. En sådan blandning af arfsrätt å Regentens och valrätt å underfåtarnes sida omtalas äfven i andra folkflags äldsta håfder. Gram säger i sina förbättringar till Kon. Valdemar III:s historia *q*); "Jag kunde anföra flere exempel dels ur våra egna håfder från Kon. Sven Estridsfons tid, dels ur Ångelska Historien, till bevis deraf, att Konungavalen alltid förblefvo innom Konungasläkten, så att riket på vifst fått var arfrike; men dervid följde man icke alltid samma linia och ehuru det var vanligt att hafva afseende på förstfödsförrätten, hvilken sålän åsidofattes, var det dock ingen lag. Ständerne måste alltid rådfrågas och gifva den äldsta Prinzen sitt bifall och just deri bestod deras valrättighet." Om Scoto-Milefierne, en af Irlands äldsta folkstammar långt före Christendomensinförande, berättas, att Riket hvarken var rent af årftligt eller till fullo ett valrike: att äldsta Sonen icke alltid utelöt de yngre; att, då Konungabarnen vid fadrens död voro omyndige, kunde den aflidnes broder eller andre slågtingar blifva hans efterträdare *r*).

3. CAP.

q) Heinzes Tyska Öfversättning f. 23. §. 5.

r) Histoire de l'Irlande ancienne & moderne, tirée des monumens les plus celebres par l'Abbé Ma-Geoghegan, Jfr. Sv. Merc. 5 Årg. I. D. Augusti 1759. sid. 166.

Konungavalen vid Mora Sten efter Christendoms införande.

Våre hånader förtiga så vål vid hvilket tidskifte en oidentligt stadgad lag om Konungavalen infördes som då man först begynte verkställa den vid Mora Sten *f*). Då Domherren Adam från Brehmen omtalar de ordor, hvori Riket efter Stenkils död råkade, såges uttryckligen att regeringsrättet ändrades *t*); och Schefferus flutar i anledning af det inbördes krig, som en osäkert stadgad Successions ordning vållade, att man då stiftade den lag, som uttryckligen stadgade, att Sverige skulle vara Valrike och Konungarne väljas på Mora ång *u*). Att med Schefferus och andre författare göra valet vid Mora sten, hvarest det förrättades under bar himmel, till

f) MoraSten är belägen i Långhundra Hårad och Lagga Socken vid pås en mil från Uppsala Stad. Att den redan år 1434 haft samma läge, finnes af ett Notarii publici, Petri Tidachini, intygande, som säger att Mora sten låg en mil från Uppsala bredvid Danmarks kyrka. I RimChronikan och dess Bilagor nämnes han alltid i singulari, hvilket ock åger fullkomlig grund. Hadorph s. 76.

t) Adami Brem. Hist. Eccl. L. 4. C. 15. In Svionia per idem tempus Christianissimus Rex Steinkel defunctus est, post quem duobus Hericis de regno certantibus, omnes Svedorum potentes in bello occubuisse feruntur. Nam & ambo Reges ibi perierunt. Ita prorsus deficiente omni regali profapia, & Status regni mutatus, & Christianitas ibi turbata est valde. *u*) Schefferus l. c. p. 336.

till en plågsed. hvars upfinning härledde sig från de förste Christne Lärare i Sverge eller ifrån de äldste Christne underfåter, synes mindre rimligt. Enligt den kunskap håfderne lemna oss om våre hedniske förfäders sammankomster, är otvifvelaktigt att de om allmänna ärenden plågade rådfå under bar himmel. De Christna deremot samlades vid dylika tillfällen antingen i Kyrkor eller i dertill särskildt upbygda hus. Till stöd för denna satts vill jag hvarken med Ericus Olai *v*) påstå, att Inge Philimers Son varit den förste valde Konung i Sverge, och att Mora Sten till följe af dess påbud blifvit utfedd till val-ort; icke heller med Mesenius yrka *x*) att Yngve Frey påbudit att Konungarne skulde väljas vid Stenen på Mora ång, och sedan invigas i det praktfulla afgudatemplet i Upsala; men med Hadorph *y*) skulle jag snarare anse möjligt att denna sedvanas ålder sträcker sig något högre up i ålderdomen, och, som han uttrycker sig med ett i gamla Lagarne brukligt talesätt: ända upp till Hedenhös eller hedniska tidhvarfvet. Enligt Saxos vittnesbörd *z*) hafva Danskarne från äldsta tider brukat välja sina Konungar under bar himmel, hvarvid de på samma sätt som Svenskarne betjent sig af jordfasta stenar. Vormius *a*)

v) 1. c. L. 2. p. 49.

x) Scand. Illustr. T. I. p.

7. T. 15. p. 3.

y) Bref til Schefferus med påminnelse om 3 kronor. De Sv. insignibus p. 308.

z) Hist. Dan. p. 5. Lecturi Regem veteres affixis humo faxis insistere, suffragiaque promere consueverant.

a) intygar åfven att Danmark förvarar minnesmärken af sådan beskaffenhet, där Konungarne fördom blifvit valde: att desse bestå af en stor sten midt uti, omgifven med tolf smårrer. Således hafva Konungarne i Skåne, hvilke alle hörde till hedniska tidhvarfvet, blifvit valde på en utom staden Lund belägen hög, nu kallad Sliparehögen, hvars rätta namn är St. Liborii hög. Då man efter Christendomens införande med förändrade omständigheter igenkänner de sedvanor, som under hedniska tidhvarfvet ågt rum, hvarföre icke åfven, i brist af såkra upgifter, från de Christnas seder och bruk fluta tillbaka på de hedniska? Om Danske Konungen Sven Otto Tveskågg, hvilken år 985 firade arföf efter sin fader Kon. Harald, berättar Sturleson b), att han första gållbudsdagen, och innan han ånnu uptrådt på sin faders thron, drack des minne, under löfte att inom tvånne års förlopp antingen döda eller från England fördrifva Konung Ethelred. Alle närvarande drucko denna bågare, och iskånte man dervid för Joms-vikingarnes höfdingar af den starkaste dryck der fanns och i de största horn. Den andre Skålen dracks till Christi minne och den tredje

a) Monum. Dan. L. I. C. 12. p. 87. Reperiuntur in his oris loca quædam, in quibus Reges olim solemniter creabantur pompa, quæ cincta adhuc grandibus faxis, ut plurimum duodecim conspiciuntur, in medio grandiori quodam prominente, cui omnium suffragiis electum regem imponebant, magnoque applausu excipiebant.

b) Olof Tryggvass. S. C. 39.

dje till St. Michaels minne. Derunder gjorde hvar och en de löften, hans bøjelse och belågenhet fordrade. Kon. Magnus Håkansson i Norrige fåges *c)* hafva bortlagt många onyttiga bruk och i deras ställe uptagit den att dricka den eviga Gudens och Christi skål samt åminnelse. De förste Christne Lärare måste håri få väl som i mycket annat råtta sig efter de vid deras ankomst brukliga sedvanor och utan en sådan försigtighet hade det icke varit dem möjligt att leda en om sin frihet och sina leder nitälskande menighet. Sedan att i samqväm dricka Herrans åminnelses skål nyttjades ännu i Sverige efter Reformationen, til och med i början af Sjuttonde århundradet, hvarpå tydliga bevis i den tidens handlingar förekomma *d)*.

I början af Christendomens allmännare antagande i riket fortsattes Alsbårjartingen vid Upsala såsom förut. De höllos gemenligen vid någon af då brukliga offerhögtider, således antingen vid Distinget, som inföll vid Kyndelsmåsan, i följe hvaraf Sturleson *e)* kallar det Kyndeltinget, eller ock antingen höst eller vår. Vid desä sammankomster afgjordes alla ärenden af vikt. Då ågde Konungen att bjuda *Lidh* och *Leðhung*, hvarom Upl. Lag. K. B. 10 fl. talar, där ordet *Kyndelting* äfven uttryckeligen förekommer; då skedde Konungavalen, om så fordrades m. m.

På

c) Nordiska Hirdskraa. C. 50.

d) Wallqvists Ecclesiast. Samlingar 3 Flock. s. 332.

e) Heims kringla I. Del. sid. 477. Peringskölds Upl.

På ett Alshårjarting förrättades Anund Jacobs Konungaval. Det inföll då vid öppet vatten och således vid en annan offerfest än Distinget. Att utskickade från hela Riket der- vid icke varit tillstådes, synes deraf att man verkligen utfände Heraur eller budkaflar till alla Rikets Landskap, för att upboda menig- heten till Råfsteting; hvarföre Kon. Olof Skótkonung så mycket fruktade, att han till undvikande deraf estergaf sina fordringar, hvarigenom budkaflarne återkallades. Utskic- kade af de tre folkländerna Tiundaland, Att- hundaland och Fiådrundaland, hvilka enligt Upl. L. K. B. 1 fl. ågde Konung att först ta- ka eller välja, måste således endast hafva va- rit närvarande.

Ehuru det synes sannolikt att Konunga- valen vid Mora Sten eller på annat ställe un- der bar himmel varit brukliga äfven under hedniska tidhvarfvet, må dermed vara huru det vill. Hvad vi med visshet vete, är att våre hånader icke förr omtala denna ort, än Christendomen hunnit til slädga i Sverige. Af hvar och en färskild Lagfamling inhämtas, hvilka förändringar med Konungavalen sig tilldragit. I UplandsLagen upräknas endast Sju Lagmän, som deltog i dessa val, neml. *Uplands, Södermanlands, Östgötha, Tiöhärads, Vest- götha* och *Västmanlands*. Där saknas både *Ölands* och *Värmlands* Lagmän, hvilka i den af Kon. Magnus Ericson år 1346 förbåttrade och så kallade Medellagen finnas intagne; hvartil ännu i K. Christophers Lagbok af år 1442 tvän- ne nye Lagmän, neml. Finlands Norra och Södra

Södra tilkommo. Då Kon. Håkan år 1362 valdes till Konung i Norrige, uptogs Österlandens eller Finlands Lagman bland de öfrigas antal, som deltog i Konungavalen *f)* och Kon. Eric af Pommern fördelte år 1435 denna Lagfaga i 2:ne delar *g)*. Såsom vi redan sett, kallades allmogen i äldre tider till allmänna sammankomster genom budkallar. Sedermera skedde det genom Konungens Bref eller bud. I Skenninge Stadga af år 1280 *h)* och dels 6 §. påbjudes, att när Konungen kallar sina underlåtare till något samtal, skul- le ingen okallad inställa sig, så framt han ej hade enskildt ärende och komme på egen kost, för att icke betunga riket med underhåll åt alltför många. Så väl häraf som af följande §, hvilken stadgar, huru många hållar och betjening hvar och en tillåts medföra, finnes att Konungen då brukade förplåga dem, som kommo till allmänna möten. Om detta ågt rum äfven vid Konungavalen, är väl ovist; men synes vara en följd af denna förmodli- gen gamla sedvana.

Huru stort deras antal varit, hvilka vid Mora Ting borde sig inställa, finnes stadgadt i 3 Cap. K. B. L.L. Till följe deraf ägde hvar Lagman att från sin lagfaga låta välja tolf *viethra och sniella män* d. å. fådane, som voro kände för godt förstånd och årliga tänkesätt.

Desse

f) Åbo Tidn. 1784. sid. 153.

g) *ibid.* 1783. sid. 340. Jfr. Disert. de Electione Regum ad Lapid. Moren. p. 32.

h) I Bihanget till Björköa-Rätten.

Desse skulle ock dertill vara utfedde med *samtyckio alla thera i lagsagu boande äro*. Således kunde icke Lagmännen ensamt utse Fullmäktige; dertill fordrades nödvändigt allmogens samtycke. På sådant fått valde och så beskaffade män ågde i förening med Lagmännen, att Konung till Krona och Kongsdöme välja, samt till Upsala öde dömma. Villkoren dervid voro, att han skulle vara af *inrikes födedom*, och håldst af Konungens Söner, om de funnos. Den som erhöll antingen alla eller ock flesta rösterna, skulle af Lagmännen och folkets utskickade till Konung dömmas.

I anledning af hvad här om Lagmännen blifvit sagdt, torde icke vara öfverflödigt att nämna något om det anseende, hvori de af ålder stodo hos Svenska folket, hvars stöd och förvar de voro. Högste Lagskipande ämbetsmän, hvar och en i sin Landsort, hade Lagmännen en vidsträckt befattning och stort inflytande på allmänheten. Mot slutet af Sigurdska åttens regering uppnådde deras myndighet sin höjd. Valde af jordägarne i hvar Landskap,ingo de icke vara Thignarmän, eller åga någon fyfsla vid Hofvet, utan borde ovillkorligen vara Bonda-Söner, såsom Vestgötha Lagen säger, d. å. födde af odalmän. Ågande tillräckliga löner, dem de själva låto upbåra af landets inbyggare, behöfde de icke förja för sin utkomst. Sitt största anseende erhöillo de deraf, att de voro Jordägarnes förespråkare, tolkande deras beslut vid alshårjartingen, samt att deras domar blefvo ansedde såsom Lagar. Menigbeten afvek sål-

lan

lan från deras tanke. I synnerhet ägde Thiunda Lagmannen, som vid allmänna rådslag först yttrade sig, ett utmärkt företråde för de öfrige. Efter Christna Lårans införande i Sverige förminskades dock deras forna anseende, hvilket vid deras inträde i Rådkammaren åter tilltog, då det gaf den tillväxande aristokratiska och hierarchiska magten en förnyad styrka. Ehuru våre Historiekrifvare icke äro ense om tiden, då de först inträdde i Rådet, bör det otvifvelaktigt hänföras till Magni Ladulås tid *i*). Oaktadt de härigenom voro rubbade från sin första och hufvudsakliga befattning och i stället för själfständiga blifvit beroende, fortsattes likväl deras deltagande i Konungavalen. Flere Lagmän, såsom Ölands, Wärende, Norrlands och Finlands, hvilka senare än de öfriga tillkommit, hade i Kon. Magni Ericsons tid icke ännu deltagit i Konungavalen *k*). Rätta tidpunkten för det stadgade Rådsväldet och upphörandet af allmänhetens deltagande i Konungavalen, räknas med skäl från nyfödda Konungs minderårighet. Efter den tiden skickades väl Fullmäktige till allmänna sammankomster, men endast för syns skull, och utan att åga någon egentelig rösträttighet.

Stället, där Konungavalen förrättades, förvarar ännu lemningar af ett minnesmärke, som förut bestått af en stor jordfast sten, omgifven af tolf sinärre, alle ställdes på lika afstand

i) Schönbergs br. om Sv. Reg. Sättet 2 Fl. f. 123.

k) Lagerbring Sv. R. H. 3. Del. f. 550.

stånd från medelpunkten samt åfven fällade i jorden. Detta antal, som i början mycket öfversteeg Lagmännens och åfven i sednare tider var större än deras, bevisar i min tanke ett äldre ursprung och att de åfven blifvit nyttjade till andra ändamål. Sturleson *l)* förtäljer, att Geterne, hvarifrån Oden härstammade, jemte sin Konung och Öfverste Präst hade tolf Diar eller Drottar, som voro föreståndare vid Gudstjensten och menighetens högste Domare *m)*. Af historien är desutom bekant, att Oden vid sin hitkomst af sina Asar inrättade ett Råd eller Nämnd, bestående af tolf så kallade *Spekingar*, hvilkas göromål voro af lika beskaffenhet med ofvannämnde Drottars; att Viger Spa höll ting *vidher tolf steina a fagra heidum* såsom det heter i en gammal Handskrift på pergament *n)*; att lemnningar af flera sådane Domfäten, med tolf stenar omkring en större i medelpunkten, finnas öfrige i vårt Fädernesland, åfven som i det öfriga Norden *o)*. Af allt detta sammanlagdt och i synnerhet af tolftalet synes denna inrättning vara äldre, och att den från början icke allenast varit ämnad till Konungaval, utan åfven till utförande af andra allmänna värf, förmodligen åfven till Domaresäten. Seden att välja Konungar, hvarvid både den valde och de väljande stodo på Stenar, har varit bruklig så väl hos de gamle invånarne af

l) Yngl. S. 2. Cap. *m)* Botin Sv. Folkets Hist. I. B. sid. 26. Andra Upl. *n)* Differtatio de Elect. Regum ad Lap. Morenf. p. 28. *o)* Rudbecks Atlant. 3. Tom. f. 393.

af Skottland, Böhmen och Kärnthen, som hos Romarne. Livius berättar, att, då Numa Pompilius skulle väljas till Konung, fördes han af Augur till Templet och sattes på en sten emot söder *p*). Hos Judarne flod den nyvalde Konungen på en sten, som i sådan affigt var framstald i Templet *q*). Orsaken hvarföre de forne Svenskarne hållt valde sina Konungar vid Mora sten var den att stället ansågs lyckligare än något annat. Det var icke blott allmänhetens öfvertygelse, utan äfven de uplyftares, att den Konung, som där valdes, skulle blifva en god och nyttig Regent *r*).

På utfatt dag och sedan menigheten genom ett tråkors, hvilket under Christina tiden nyttjades i stället för Thors hammare *s*) blifvit förfämlad, insunno sig Lagmännen tidigt på Mora Ång och intogo sina säten på förr omtalte stenor. Om någon utom Lagmännen där haft rum, kan icke med visshet afgöras. Loccenius säger vål, att rikets förnämste under val-acten flodo på dessa stenor *t*); men uttrycket är mindre bestämdt. Af det som blifvit anfördt om Fylkes Konungarnes när-

DEL. VIII.

Y

vara,

p) Livius L. I. C. 18. Jfr. Samlaren I. Del. s. 58.

q) Schefferi Upsal. p. 341.

r) Ericus Olai L. 4. talem regem bonum futurum & utilem, qui apud Morasteen fuit electus.

s) Peringskölds Monum. Upland. s. 256.

t) Loccenii Antiqu. SvecGoth. p. 44. Schefferus uttyder ordet *Proceres* så, att dermed blott förstås Lagmännen. Upsl. Ant. p. 342.

vara, synes fannolikt, att Jarlarne, såsom berättigade till samma företrädes rättigheter, äfven där haft fäte och flåmma. Uplands Lagmannen, hvilken alltid förde ordet, öppnade sammankomsten med ett tal och efter förrättad bön om framgång i deras värf först afgaf sin röst. Efter skedd omröstning utropades den nyvalde Konungen af hela menigheten till Sveriges och Göthes Konung *u*); hvarefter han af landets mest ansedde män uphöjdes på den stora eller Konunga Stenen *x*). Må härvid anmärkas den olikhet, som alltid varit emellan de Nordiske och Österländske folkflaggens plågfeder. De senares Regenter visa sig fallan eller aldrig för sina underfåter. Våre förfäder deremot anfågo Majeståtets Helgd icke förlora något genom underfåtarnes åsyn. De trodde snarare, att den bidrog till inbördes förtroende och förening; hvadan de i allmänna värf fordrade Regentens närvara, hållt under bar himmel. Anledningen til valets och Hyllningens förrättande under bar himmel föregifves vara den, att de väljande måtte taga himmelen till vittne om hvad å ömse sidor förelupit *y*). Sannolikare är att våre förfäder från början icke ågt få stora hus, som

u) Sveriges äldste Regenter kallades Upsala Konungar ända til Olof Skötkonung, hvilken först antog namn af *Swia Kongr.* Titeln af *Götha Konung* tillades sedan af Magnus Ladulås samt *Wendes* af Kon. Gustaf I. *Disf. de Electione Reg. ad Lap. Mor.* p. 33.

x) Schefferi *Upsl. Ant.* p. 342.

y) *Loccenii Antiqu.* S. p. 44.

som kunde inrymma hela menigheten; hvar-
 dan feden att välja under bar himmel vunnit
 gammal håfd. Då Schefferus *z)* föker bevi-
 sa, att valet vid Mora sten först under Christ-
 na tiden kommit i bruk, hemtar han sitt för-
 nemsta skål af den dåri inhuggna bilden, fö-
 reställande en Konung, som i högra handen
 håller verldsgloben eller det få kallade åplet
 och i den vänstra en sköld, med tillägg, att
 detta icke kunnat åga rum under hedniska
 tidhvarfvet, då desfa insignier icke voro kån-
 de; men hvad hindrar att denna sten förut
 varit nyttjad vid Konungavalen, ehuru han
 icke varit prydd med figurer? Den förste
 Konung, hvilkens val med visshet kan ut-
 fåttas hafva skedt vid Upsala, enligt Israel
 Erlandi *a)* utfaga, år Eric den Heliges. När
 nu hårtill lägges Erics Olai *b)* intygande,
 som icke allenast försäkrar, att Han valdes
 till Konung af de förnemsta i landet tillika
 med hela folket och således enligt landets la-
 gar af Upsvearne, utan ock förklarar hvad
 dermed menas, neml. att valet skedt vid Mo-
 ra Sten, lår ingen invändning deremot åga
 rum. Samme Konung fullgjorde ock en an-
 nan fordran vid tillträdet af Regeringen, att
 efter valet besöka Rikets Landskap *c)*. Om-
 kring

z) l. c. p. 338.

a) Vita S. Erics Cap. I.

b) L. c. p. 48. 49.

c) Codex Bildstenianus: sidhan for han om alt sit
 rike, ok fōkte sitt folk, ok foor fram aat råttom
 Konungslikan vågh. Ett intygande, som enligt La-
 gerbrings uppgift i Sv. Rik. Hist. 2. Del. s. 154. är
 det äldsta, hvilket omtalar Konungens Eriksgata.

kring hundra år därefter förrättades på samma ställe Konung Valdemar Birgerssons val, det första, som bär stämpeln af Svenska Folkets urgamla frihet. Hårom kan få mycket mindre tvillas, som Birger Jarl, Sveriges store Lagstiftare och Hjelte, ehuru missnöjd med valets utgång, icke kunde förebrå de väljande något fel emot Lagar och gammal härd. Det som vid de öfriga Konunga valen på Mora äng förefallit, förtjenar ej att vidlöstigt anföras, emedan det antingen skedd emot lagens föreskrift, utan folkets samtycke, eller ock hafva desas ombud endast för lyss skull blifvit tillkallade. Icke utan medlidande blandadt med harm låser man dessa tiders häfder, i hvilka öfveralt förekomma exempel af tillväxande oredor och inkräktningsslyfnad. "Man kan tvilla", säger Lagerbring *d*), "om allmogem vid Valförrättningen haft annan rätt, än att säga ja till Lagmännernas göromål." Yttrandet gäller endast för de tider, då den förenade Andliga och Aristokratiska magten började göra ingrep i Konungens och folkets inbördes rättigheter. Ifrån denna Period, som begynnes under Sverkerika och Erikiska Åtternes våldsamma regeringar, förefalla olagliga Konungaval. Sådant bestrykes och fåttes utom all tvifvel af sammtida yttranden *e*). Schönberg *f*) bevisar, att Konungavalen i Bir-

d) 2 Del. f. 380.

e) Påfven Celestini III Bulla af år 1190 om Eric Knutssons, och Honorii III af 1219 om K. Johans val, anförde af Lagerbring 2 Del. f. 381.

f) Br. om Sv. Reg. Sätet 2:a Fleck. f. 152.

Birger Jarls tid icke voro mera stadgade, än att de våldige trodde sig berättigade att med våpnad hand inkräcka Thronen. Till förkommande af olägenheter vid Konungavalen tillade han sina Söner visla delar af Riket under namn af Hertigdömen. Derigenom träffade han olyckligtvis den fämsta utvägen att bota det onda och Thronföljden, med benämning af Valrike, blef i själfva verket årtfellig *g*). Denne af Påven stadfästade anstalt utträttade väl så mycket att Thronföljden förskrades åt dess efterkommande; men lade utan tvifvel grund till deras och Rikets fördärf, genom den oenighet som upkom emellan Konungen och hans Bröder samt emellan underfåter af olika tänkesätt *h*). Samma fel begick äfven Kon. Magnus Ladulås, som år 1284 lät välja sin Son Birger vid fyra års ålder till Thronföljare och förklara dess Broder Eric för Hertig *i*). Hvad Uplandslagen och de öfrige Landskaps lagarne stadga om Konungavalen, blef ej alltid, ja ganska fällan fullgjordt. Kon. Birgers val förträttades i Skenninge, tvärt emot lagens uttryckliga påbud, och det allenast af Rikets Råd och de förnämste i landet, utan att menighetens samtycke på minsta sätt omtalas. De förre svuro honom äfven trohets ed, lofvande att efter hans faders död hålla honom för sin rätta Konung och Herre *k*). Menighetens val-

rättig-

g) Lagerbring 2. Del. f. 483.

h) *ibid.* f. 484.

i) *ibid.* f. 613.

k) Ericus Olai p. 74. 79. Härvid bör anmärkas en motståndelse hos denne författare, som på förra stäl-

rättighet försvagades beständigt och des's välde förbyttes i fåvälde. Derefter blef väl den regerande i vifst affeende mera förvisad om sin efterträdare; men då valet endast ankom på de förnämste, togo de sig anledning att i stället för Råds-Herrar blifva Medregenter. Lagens stadgande i 2 Cap. K. B. L. L., att öfver hela Swerge ikulle vara en Konungslig krona och en Konung, efterleddes så litet, att man på Thronen såg två, stundom tre samtida Regenter *l*). Tolf af Rådet nemligen Bo Jonsfons Testamentarier förklarade PalmSöndagen år 1388, på hela Rikets vägnar, Danska Drottningen Margaretha för Sverges Regent; och Afhandlingen, hvarigenom valet bekräftades, kallas Bo Jonsfons Testamentariers Val-Akt. De öfrige af Rådet och andre betydande män dröjde icke att skriftligen gifva sitt bifall dertill. Så mycket gälde nu Lagens föreskrifter; men Rådet ångrade innan kort detta steg, hvarigenom des's välde i märklig mån förminskades under Margarethas regering *m*). Hertig Erics af Pomern utkorelse till Hennes Efterträdare år derpå ett tydligt bevis. Svenska Rådet, som förmodligen önskade någon inhemsk Regent, satte

let säger att Birger valdes till Konung 1284 och på det sednare att det icke skedt förr än 1288. Se härom vidare Lagerbring 2 Del. s. 614, 634, 686. Af Diarium Visbyense och ett annat Chronicon, hvilka Lagerbring anförer s. 614, är ostridigt att valet skedt år 1284.

l) Lagerbring 3 Del. s. 546.

m) Lagerbring 3 Del. s. 708.

fatte sig emot Drottningens förklarade åstund-
dan i detta mål, under förebårande att de i
Hennes listid icke behöfde någon annan Re-
gent. Det oaktadt valdes Eric till Svensk
Konung i Skara St. Barnabæ-dag (den 11
Junii) 1396. För att på något fått godtgöra
Svenska Folkets billiga fordringar och Lagens
kraf, hyllades Kon. Eric vid Mora Sten *n*).
Man erinrar sig härvid Romerske Consuln
P. Valerii Publicolæ upförande mot folket.
Han lät nedrifva sitt vål befästa hus på höj-
den Velia och fälla Fasces för folket, allt i
afsigt att visa huru som högsta magten låg
hos det samma, och Consulernas valde endast
deraf berodde *o*). Det samma hände nu Sven-
ska folket, som bivistade Konungavalen och
de allmänna rådslagen, utan att dervid hafva
någon egentelig befattning. I 2 §. af Calma-
re Förening stadgas, att, i händelse Konun-
gen barnlös fränföll, skulle Rikets Råd och
Män, efter bästa vett och samvete, välja en
ny Konung. Härigenom uphåfdes, hvad all-
männa Lagen den tiden föreskref, och Rådet
tilllades fullkomlig rättighet att utan afseende
på Lagmans vårdigheten deltaga i Konunga-
valen *p*). Då Lagerbring *q*) i anledning af
K. Christophers val yttrar sig "att han ej ha-
de sig bekant, när och på hvad ställe i Lag-
boken Herrar Riksfens Råd blifvit förordnade
till

n) *ibid.* f. 754. 756.

o) Livius L. 2. C. 7.

p) Bihang till Rim-Chronik. f. 59.

q) 4 Del. f. 221.

till envåldige ValHerrar vid Thronens ledighet", har han vål i bokstaflven rått; men Calmare Förening hade såsom en Grundlag der vid bordt komma i betraktande. Efter denna ryktbara Förenings afslutande blef ingen Svensk Konung vald vid Mora Sten. Hyllningen deremot fullbordades derstädes nästan alltid. Eric af Pommern valdes till Konung i Skara: Christopher af Bejern på en Herredag i Arboga och Carl Knutsen på en Riksdag i Stockholm *r*). Den sistnämndes val förrättades i St. Gertruds Gillestuga af Prelater, Riddare, Svenner, Kópstadsmän och Allmoge; hvarvid två Biskopar och två Svenner hemligen samlade hvars och ens röster. Hårtill kommer, att Ständerne tillade honom Konunganamn: att han först hyllades i Stockholm och ledsagades samma dag till Stockholms Stads kyrka, där TeDeum sjöngs: att han sedan, St. Pers aften, å nyo hyllades vid Mora Sten och kröntes i Upsala Domkyrka dagen derefter.

Bland andra stadgar, Konungavalen i Sverge angående, finnes ett förordnande intaget i Calmare-Förenings Förnyelse, hvilken derstädes år 1436 uprättades af Ärke-Biskoparne i de tre Riken och en RådsHerre af hvardera Riket *f*). I denna Förnyelse stadgas, att Drotzen och Marsken i det Rike, där Konungen aflidit, ofördröjligen skulle förkunna dödsfallet för de tu andra Riken samt
anty-

r) Rim-Chronik. f. 358, 378.

f) Bihang till Rim-Chronik. f. 117.

antydade vederbörande att i Halmstad infinna sig till gemenfamt möte. Af Sverige borde Årkebiskopen i Upsala, Biskoparne i Linköping och Skara: Drotzen och Lagmannen i Upland: Marsken: Lagmännen i Södermanland, Östergöthland, Finland och Gottland samt tillika med dem en Riddare, medålders man: en Borgmästare från Ståderne Stockholm, Visby, Åbo, Calmare, Söderköping och Lödöse, samt af hvar Lagfaga i Sverige två Odalbönder, tillstådes komma. Antalet af de väljande från hvart Rike utfattes till fyratio. Desse 120 af alla tre riken lagligen utsedde Fullmågtige ågde rättighet att Kefa eller välja Konung öfver de tre Nordiska Riken. Ågde den aflidne Konungen en åkta Son, var han närmaft berättigad att komma i åtanka vid valet, om de mellan Gud och sig kände honom dertil vara fallen. Hade Konungen åter flere Söner, stod dem fritt att utse, hvilkendera de hållst ville. I händelse Konungen afled utan manliga åkta bröstarfvingar, skulle lottning anställas af hvad Rike Konungen borde tagas, så framt icke de väljande afämdes att taga någon utländsk Herre till Konung. Kommo de icke öfver ens om valet, ålåg dem att af hvart Rikes Fullmågtige utse två andeliga och två verldsliga, de visaste och förståndigaste män, ibland sig. Desse tolf skulle, efter å nyo gången ed, i ett hus sammantråda och icke förr åtskiljas, ån de om valet öfverenskommit. I 6 §. af Calmare Förbund år 1438 *t*) stadgas åfven,

ven, ehuru i allmänna ordalag, hvad ytterligare för framtiden borde i akttagas vid Konungavalen. Desse författningar blefvo likväl aldrig verkställda, emedan de genom Halmstads Dagtingan emellan Danmarks och Svea Rikes Råd år 1450 u) blefvo aldeles uphäfde, och Norrige från förbundet, för den gången, utslutet.

4. CAP.

Konungens och allmänhetens inbördes Ed.

Sedan Konungen på berörde fått blifvit ledsagad till Thronen eller Högfåtet, ålåg Honom, att i den samlade menighetens närvaro aflägga sin Ed och afgifva Konunga-förfäkran. Under hedniska tidhvarfvet nyttjades dervid följande ordfätt: *Eg sver oc set nu hier gried oc fried i landi thesso &c.* Jag svär och tillsägar eder frid i detta land. Vare Oden hämnaren. Konung Eric den Helige förändrade denna förpliktelse och lämpade den efter Christina Lårans bruk v). Efter Birger Jarls tid förpliktade Konungen sig edligen att bibehålla hvart landskap vid sina lagar och sedvanor, såsom förut äfven var brukligt; men i synnerhet att värda Hemfrid, Tingsfrid, Kyrkofrid och Qvinnofrid x). Up-
lands

u) *ibid.* f. 170.

v) *Lundii Noter till Västg. L.* f. 98. Bellman I. c. sid. 25.

x) Lagerbring 2 Del f. 382.

lands Lagen stadgar i 4 Fl. K. B. hvad Konungens och Lagmännens Ed egentligen borde innehålla: *Thesfi mal áru Konunga-Edzöre, tha han takar skal, ok aldrahöxto hárrana i Sverike*, neml. 1:o Sjelfhåmd; 2:o Oqvådins-ord; 3:o Hemgång; 4:o Qvinnofrid; 5:o Kyrkofrid och 6:o Tingsfrid. Af detta rums jämförande med titeln til Edsöres Balken Östgötha Lagen inhemtas, att med Konungens Edsöre icke förstås annat, än den Ed han vid antrådet af Regeringen svor sina undersåter. Att bryta Edsöre betyder således att störa den frid Konungen högtidligt i sin ed tillfagt sina undersåter. Uplands Lagen föreskref, att Konungen ågde svärja sin ed, då han skulle väljas. Att Konungen åtven i senare tider strax efter fullåndadt val, på samma dag och ställe, borde *allom inrikis boandom tryggia Eedha sina svária ok gánga*, finnes af 4:de Cap. K. B. L.L. Loccenius y) tillägger en omständighet, hvilken Olaus Magnus och Schefferus förbigått, neml. att likasom Konungen på Mora ång gjorde sin ed, svor folket honom sin trohet i Upsala dagen efter Kröningen, då de närvarande under Edgången höllo handen upprätt till tecken därpå att de togo Gud till vittne och domare öfver sitt uppfåt. Hvad samme författare därefter anför: "att, sedan Christendomen inkom, aflade Konungen sin ed uti Kyrkan vid altaret hållande Helgedoma i hand sine och å Book", motsåges så väl af nyssanförda utfaga som af 6 Cap. K. B. L.L. där det

det heter: att Konungen under sin Eriksgata "åger i lande och lagfagu hvarje lofva och jätta, att han skal them alla Eedha fina halda, som han *svor vid Moraflenom, tha han först till Konung togs.*" Den mängd reliqvier, som under Catholska tiden förvarades i Kyrkorne och hos enskilte, samt de högtidliga processioner, hvilka därmed ofta anställdes, bevilja att de plågade flyttas från en ort till en annan. Således vandrade man årligen med St. Erics ben från nya till gamla Upsala. Hvad hindrar att de ju vid Konungavalen blifvit förda till Mora ång? På hvilkens afsefvor kunde derföre en nyvald Konung med mera skal aflägga eden, än på Rikets SkyddsHelgons, vid hvilket Regenten desutom svor sin Konungaförfäkran?

Enligt 5 Cap. K. B. i Magni Ericsfons Lagbok skulle Konungen förfäkria: att regera med RådsRåde; icke i Rådet intaga eller till Befallningshafvande öfver Rikets landskap och Slott förordna utländsk man; ej minka något af Kronans gamla ingålder: skedde sådant, skulle det återkallas; icke påbjuda ny skatt, utan vid tillfälle af krig, Konungens Kröning, des Eriksgata, Konungabarnens giftermål eller Kongl. Slottens uppbyggande, hvarvid Biskopen af hvar Lagfaga tillika med sex Hofmän och sex bönder skulle pröfva, huru mycket allmogen borde därtill bidraga; att låta andligt och verldsligt frälse förblifva i sitt förra slånd, Kronans rätt dock oförkränkt; att hålla gammal och med allmogens samtycke vedertagen lag i fullkomlig helgd; icke

icke utan menighetens goda vilja och samtycke, införa utländsk lag; icke utan laga ransfakning och dom afhånda någon lif och egendom samt på allt fått vårda och handhafva Kyrkofrid, tingsfrid och hemfrid m. m. Så vål af RimChrönikan *z)* som af Rikets Råds förklaring på ordet *inländsker*, afgifven i Calmare vid förlikningen emellan Konung Eric och Svea Rikes Råd 1436 *a)* synes att K. Eric af Pommern verkligen gått denna ed, hvilket Edsformulär befinnes vara det äldsta, som våre gamle Lagar innehålla *b)*.

Förhållandet med Lagmännens och allmogens ed inför Konungen var aldeles lika som dennes förfäkran till folket. § Cap. K. B. L. L. bjuder att Lagmannen i Upland och de öfriga landskapen samt hela allmogen skulle gå Eden tillika med alla vid Val-acten närvarande. Underfåtarnes ed skulle ock svärjas å bok och helgedoma, hvarvid de förpliktade sig att vara trogne, hörige och lydige, med tillägg: *allum rät hans haldnum oc varum*. Så snart Konungen, på fått hittills förmåldt år, blifvit vald, utropad och aflagt sin Ed, ansågs han vål för laglig Konung öfver alt Sverge; men, innan han kunde utöfva alla sina Majestäts rättigheter, borde han, åtminstone i äldre tider, personligen besöka Rikets förnämsta landskap, om hvilken sed vidare i följande Capitel.

5. CAP.

z) sid. 171.

a) Hadorphs Bilag. till RimChrönik. f. 115.

b) Lagerbring 3 Del. f. 778.

Konungens Eriksgata.

Ännu återstodo tvänne hufvudsakliga omständigheter, som ägde gemenskap med Konungavalet neml. *Eriksgatan* och *Kröningen*. Hvad bemärkelsen af ordet Eriksgata angår, har vår store Språkforskare Ihre c) bevisst deras mening vara sannolikast, som leda dess ursprung från *Å*, hvilket i gamla Svenska språket betydde *all*, *hel*, och *Riksgata*; hvadan det i sammanfattning bemärker en *resa omkring hela riket d)*. I äldre tider förrättades Eriksgatan emellan Valet och Kröningen e); hvartil äfven den ordning, Capitlen i Uplands Lagen och Landslagen följa, gifver anledning. Det är sannolikt, att, då hvar landskap hade särskilda lagar, inbyggarna ville genom denna sed försäkra sig om ett fullkomligt behål-

c) Glosar. SvioGoth. Art. *Eriksgata*.

d) Jfr. Lagerbring Sv. R. Hist. 2 Del. s. 78. Härvid förtjenar anmärkas, att Lagerbring därstädes misstagit sig om Ihres mening angående detta ords ursprung. Han gör först ett nytt verbum *araka* i stället för *raka* och antager desutom den af Ihre förkastade hänledningen. I afseende på det förra synes Lagerbring så hastigt genomögnat Artiklen Eriksgata hos Ihre, att han sammanfogat Latinska præposition *a* med gamla Svenska verbum *raka*, hvilka likväl så tydligen åtskilde och i det senare icke läst samma Artikel till slut. Annars hade han icke kunnat gå ifrån den efter sakens beskaffenhet helt naturliga och enkla hänledningen af *Å* och *riks-gata*, den Ihre bevisst vara rimligast.

e) Schefferi Ups. Ant. p. 355.

behållande af sina rättigheter, innan Króningen hant fullbordas. RimChrónikan visar, att Konungarne af Calmare Förening förr blefvo krónte, ån de plågade resa sin Eriks-gata. Under Gustavianiska tidhvarfvet följdes åfven samma sedvana, ehuru Stamfadren, Konung Gustaf I., håri gjorde undantag, därtill af tidens ställning föranlåten. Hans króning skedde ej förr ån fyra år efter Eriks-gatan *f*).

Då man vill upföka ursprunget til denna Svenske Konungarnes urgamla sed att besöka sina underfåter i Rikets sårskilta landskap, förlo-
rar den sig i ett mörker, som omgifver nå-
stan alla forntidens inrättningar. I anledning
af det namn, som blifvit denna sed tillagdt,
har man velat tillegna des upphof eller åt-
minstone befåstande genom lag åt någon af
Sveriges Konungar med namnet Eric. Som
Eric den IX eller Helige år bland de Konun-
gar, under hvilkas regering Historien omtalar
denna sedvana, har man, i synnerhet af nam-
nets likhet, antagit honom för upphofsman
deraf och, då sådant af äldre uppgifter blif-
vit motsagdt, föregifves, att han derom ut-
fårdat allmän lag. Att Eriksgatan varit i
bruk redan under Stenkilska Åttens regering,
visar historien om Ragvald Knaphólde, hvil-
ken, tjugu år före Kon. Eric IX:s antråde till
regeringen, af de uppretade Vefligótharne på
våldsam fött afdagatogs, då Ragvald, såsom
ny-

f) Bellman Disf. de ritu antiquo Regum SveoGotho-
rum per provincias circumeundi p. 14.

nyvald Konung besökte deras land, utan att i akttaga hvad lag och sedvana föreskref neml. att vid inträdet inom des s gränser gifva och taga gisflan. Om detta mord anses såsom härrörande af verkligt eller föregifvet nit för uppfyllandet af Lagens kraf, bevisar det att seden då redan var bruklig och icke af nytt ursprung, emedan man mest nitälskar för gamla sedvanor. Det är sannolikt att Eriksgatan blifvit införd strax efter SmåKonungarnes utrotande af Ingiald Illråda. Rikets landskap, som den tiden styrdes efter färskilta lagar och sedvanor, togo förmodligen i anledning deraf tillfället i akt att genom Lagmännens bemedlande utverka sig denna förmon. Sverges Konungar borde till följe af ett sådant medgifvande regera hvart land på sått förut varit brukligt och högtidligen besöka hvar landsort, för att försäkra des inbyggare om obrottsligt iakttagande af en sådan förbindelse. Innan Konungen fullgjort detta åliggande, ansågs han icke hafva kommit i fullkomlig besittning af Majestätets rättigheter *g*). I äldre Norriska Historien finnes ett märkligt exempel, som synes tala för en lika sedvana i detta rike. Sedan Sturleson *h*) först berättat om Olof den Helige, att han blifvit vald till Konung öfver hela landet och dömd till riket efter Upländsk Lag, tillägges såsom följd därpå, att han strax företog en resa, till hvilken påbödoss *g*weizlor på Konungens gårdar: att

g) Bellman l. c. p. 13.

h) Olof den Hel. S Cap. 35, 36.

att Konungens fvit, i stället för det vanliga antalet af 60, 70 högst 100 man, nu utgjorde 300; hvadan Han af brist på lifsmedel ej längre än en natt kunde uppehålla sig på hvart ställe. Här säges uttryckligen att det första antalet efter gammal sed var brukligt, då Konungarne foro öfver Uplanden.

Åndamålet med Eriksgatan var, att Konungen för sina Underfåter, i synnerhet de vid valet och hyllningen frånvarande, måtte få tillfälle att visa sin person och på högtidligt sätt samt med tillbörlig årebevisning af dem blifva emottagen: att han måtte göra sig förståkrad om deras trohet och de af honom erhålla förnyade löften om motfvarande förbindelser samt att för den nye Regenten beklaga sig öfver den starkares förtryck och den mågtigares orättvisa. För att så mycket närmare förbinda sig folkets tillgifvenhet och vinna dess oinskränkta kärlek, ågde Konungen att enligt gammalt bruk, under sin Eriksgata, i hvart landskap benåda tvänne brottslingar, hvilkas förbrytelser icke voro af den svåraste art. Hvem igenkänner icke i denna sed upphofvet till de nu brukliga pardons Placat, den Konungen vid sin kröning samt andra högtidliga och glada tillfällen låter utfärda? Så snart alla nödiga anstaltter till denna praktfulla resa voro gjorda och viss dag dertill utlåt, sände Konungen sina budbärare med bref och underrättelse, när och i hvilken afsigt han årnade besöka landets gränser, på det dess invånare på vörd-

DEL. VIII. Z digit

digt fått kunde emottaga sin Öfverhet. Förnämsta prydnaden af denna Kongl. Ståt bestod, enligt Olaf Magni vittnesbörd i), i vackra och med rik mundering försedda hästar samt i en talrik och lyfande ivit, klädde i vapenrustning.

Eriksgatan tog sin början från Upsala. Dervid följde man solens lopp, så att resan gick från öster till väster, hvilket Landslagen i 6 Cap. K. B. kallar att *rättfyles um land riddha*. Dervid skulle visse Fullmäktige i hvar landsort vid gränsen vara Konungen till mötes, fätta gisflan eller löftesmän, på hvilkas trohet och försäkringar han kunde lita. Dessutom skulle invånarne i hvar lagfaga på en allmän samlingsplats svärja Trohetseden och Konungen högtidligen försäkra dem tillbaka om obrottsligt uppfyllande af allt hvad Han svurit deras utskickade vid Mora sten. Uplands Lagman och några af landets inbyggare skulle enligt lag och gammal häfd ledsaga Konungen till Strengnäs, där Södermanlänningarne voro pliktige att möta honom och hvarest de gäfvö honom gisflan. Uplands lagen k) med hvilken landslagen till alla delar instämmer, låger att *Sudher män ághu ther vidhertaka, och hanum meðh grudhum och gisflum til Swintuna fylgia*, d. å. med tilfagd frid och stäld personlig borgen beledsaga Konungen genom hela Lagfagan l). Ljunga by i Gåsinge Socken

i) l. c. Lib. 8. C. 3.

k) Kon. Balk. 2 Fl. Jfr. L.L. K. B. 6 Cap.

l) Ordet *Grid* eller *Griid*, hvaraf genom afskrifvares okunnighet *grud* uppkommit, betyder i gamla Svenska

Socken anses hafva varit mötesorten för landets inbyggare vid sådana tillfällen. Minnet deraf har ända till senare tider blifvit förvaradt i namnet *Kongsgata* och tvänne stenar, lagde i form af ett kors *m*). Vid *Swintuna* möttes Konungen af Östgötharne, hvilka mottog och ledsagade honom med vanliga plågseder till medlet af skogen Holveden. På samma sätt beledsagades Konungen af Smålands invånare derifrån till *Junabeck n*). nu Jönköping vid Västgötha gränsen: af Västgötharne förbi Kinnekulla till byn *Ramundeboda* på Tiveden: af Nerkesboerne derifrån till Uppuga eller *Upphöga* bro *o*) icke långt ifrån Fellingsbro Gåstgifvaregård: derifrån af Vestmanlänningarne till *Östensbro*, äfven kallad *Brebro p*). Östensbro får likväl icke förblandas med Östunabro, belägen midt i Vestmanland emellan Städerna Arboga och Köping. Vid Östensbro

språket *frid*. Se Ihres Glosar. SvioGoth. Art. *Grid*. Härvid bör erinras, att då frågan är om Vestmanlands inbyggare, säges att de skulle möta Konungen med *griidh* och *fridh*, på hvilket ställe *griidh* är förklaradt genom tilläggning af ordet *frid* som, ehuru lika åldrigt, till närvarande tid behållit sin bemärkelse.

m) Bellman l. c. f. 17.

n) Kallas i Upl. Lag. *Ynabäck* och i Per Persson Upsaliensis Beskrifning om Carl IX Eriksgata *Runabeck*.

o) Vid Carl IX:s Eriksgata säges Nerkesboerne hafva följt Konungen till *Uppvidingebro*, hvarest Vestmanlänningarne vidtogo.

p) Haddorph säger, att Östensbro i hans tid kallades *Nyquarn* och att Upplänningarne där mötte Konungen, då han ridit sin Eriksgata. RimChr. 1 D. f. 163.

bro emottogs Konungen åter af Upplännigarne, hvilke likasom i triumph återförde honom till Hufvudstaden Upsala.

Till de öfriga landsorter, dit gammalt bruk ej gjort denna färd nödvändig, skickades antingen bref eller någon af de högre ämbetsmännen i riket. Landslagen *q)* föreskrifver, att om Konungen under sin Eriksgata icke kunde komma till Finland, skulle Drosten eller en annan af Dets Råd med Biskopen af Åbo på Konungens vågnar både göra och annamma Eden, med tillägg: *vari så fast som Konunger thet sjelfver gjorde.* Att hvarken Dalarne, Helsingland eller de öfriga mot Norden belågna landskap vid Eriksgatan blifvit besökta, beviser i min tanke denna refas ålder. Ifrån Odens tid ända till Ingjald Illrådes erkände icke Nordiska landskapen Upsala Konungarnes öfvervalde. Med Dalarne förhöll det sig åfvenså. Under Ynglinga och Sigurdiska Ätternes regering lydde dels invånare hvarken under Svenska eller Norriska Kronan *r)*. De norra landsorterna voro den tiden dels öde, dels bebodde af Sveriges fordna inbyggare Jotarne, hvilke i mon af Göthernas inkräktningar drogo sig allt närmare upp åt Norden och hade sina egna Konungar. I följande här af hafva de icke blifvit nämnda bland rikets äldsta tillhörigheter: icke deltagit i Konungavalen och icke heller fått besök af Konungarne vid deras högtidliga refor omkring rikets

q) K. B. 6 Cap.

r) Lagerbring 1 Del. s. 162, 246, 352.

rikets provinser *f*). Om Eriksgatan först tillkommit i senare tider, hade man icke kunnat förgåta tvänne så betydande landskap som Helfingland och Dalarne, hvilka hade särskildta lagar och följaktligen egna lagmän. Ehuru Eriksgatan icke sträckt sig till Dalarne, hafva dock Regenterne vid inträdet inom dess gränser iakttagit samma försigtighet som vid Eriksgatan var bruklig. Härvid bör märkas, att Dalkarlarne såsom gräns mellan sig och Riket af ålder ansett Brunbåcks färja, öfver hvilken Konungarne icke vågade sig utan emot gisflan, som dem från Dalarne tillställdes *t*).

I afseende på denna refas ålder, som i de äldsta skriftliga anteckningar vi derom äge, kallas *een gammal plågsed och landsrätt*, hade folket dervid fålat sådant begrep om helgd, att, i fall någon Konung af förakt vågade afvika derifrån, ansågs han för lagbrytare och var på intet ställe säker för det uppretade folkets hämnd *u*). Småningom försvann likväl det anseende, hvari denna sedvana stod hos allmänheten. Skyldigheten att högtidligen resa omkring riket blef icke bättre iakttagen, än författningarne om Konungavalet. Efter Christna lärans utbredande i Sverige arbetade man oupphörligen på att mer och mer undandraga Öfverheten folkets samråd samt
att

f) Botin 1. Del. f. 82.

t) Gustaf 1:s Hist. af Celsius 2 D. f. 57.

u) Olaus Magnus Lib. 8 Cap. 3.

att aflägga de åldriga vanor, hvarigenom menighetens urgamla anseende kunde upplifvas v).

Till bestridande af den kostnad, som Eriks-gatan fordrade, ålåg invånarne i hvar land-skap, att utgöra de gårdar dem Konungen plågade utskrifva. Konungabalken i Södermanlands lagen tillägger Regenten en sådan rättighet, hvilken från urminnes tider varit bruklig under namn af *Weitzlo*. 3 Cap. J. B. Vestg. Lag. föranleder till den förmodan, att kostnaden vid Eriksgatan stundom togs af allmänna medel, stundom sammanköts af enskilt. Ehuru för äldre tider intet finnes anteckadt om en sådan gård, lämnar dock K. Carl Knutsons historia en oumländlig upplatts derpå. Af frikostighet fordrade han ingen Kröningsgård, utan lät år 1448 vid sin Eriksgata öfver hela riket påbjuda skatt. Konungens bref af den 10 October samma år förordnar, att Sex Skattebönder skulle utgöra en hel gård och tolf landbönder lika mycket. Til en gård fordrades sex spänn malt: två spänn sigtadt rågmjöl: tre lafs hö: en fjerding gryn: två pund flåsk: ett tolfedelspund smör: två pund fårkött eller kokkött: två p:d. fisk: ett nö: två får: två gås: tolf ägg: två toma tunnor och en half mark penningar till humla och salt. Dessutom skulle hvar man i gården utgöra två spänn i håstkorn, fyra ljus, två lafs ved, när de derom af vederbörande betjente antyddes x).

I hvar

v) Lagerbring 2 Del. s. 687.

x) Lagerbring 4 Del. s. 443.

I hvart Lagmansdöme fanns från uråldriga tider ett ställe där folket vid allmänna ting och andra sammankomster trädde tillhopa. Sådana orter kallades gemenligen *Ljunga*, *ljungating*, såsom i Östergöthland, hvaraf namnet *Ljungaköping*, nu Linköping, och i Södermanland, den redan nämnda Ljunga by i Gåsinke Socken, med flera. I anledning af denna benämning bör anmärkas, att nära Viborg på Jutland, kallades fältet, där Danske Konungarne fordom blifvit valde, *Danerljung*. Namnet tillkänngifver att sammankomsterne skedd på öppna fält eller Ljunghedary). Där gjorde Konungen och Underfåtarne inbördes sin ed. Att sådant skedd under bar himmel, är otvivelaktigt; hvadan hyllningen än i dag förrättas på samma sätt. 5 Cap. K. B. L.L. innehåller det formulår, hvarefter Lagmannen och allmoggen lofvade och svor Konungen sin trohet. Under Eriksgatan utfärdades författningar till befrämjande af ordning och rättvisa. En sådan utgaf Kon. Magnus Eriksön år 1335 Lördagen för Kyndersmåns i Skara, hvilken Förordning således dateras: *ta wir Magnus Konunger Hertug Erikz son vara Erikzgata ridhum z*).

6. C A P.

Kröningen i Sverige.

Upphofvet till Svenska Konungarnes kröning hänföres med visshet till Christna tid-
hvarf-

y) Loccenii Antiqu. Sveog. f. 46, 56. Jfr. Lundii Noter till Agapeti Bulla f. 29.

z) Bellman l. c. p. 26.

hvarfvet. Af Nordens äldsta häfder underrättas vi, att des's Konungar och Jarlar, under hedniska tiden, på sina hufvuden burit något tecken, utmärkande deras höga värdighet. Sturleson *a)* berättar att, då Håkan Jarl den Yngre i Saudungs-fund af K. Olof Haraldsson blef till fånga tagen, nyttjade han till hufvudprydnad ett så kalladt *Hlad* af guld. Af alla omständigheter kan slutas, att denna hufvudbonad bestått antingen af ett med guld virkadt band eller af en guldkedja, hvilken i form af en krans plågade lindas omkring halsen. Till skillnad från Jarlarne utfirade Svenske Konungarne sina Lad på bägge ändar med Stift och perlor. Således föreställes Olof Skötkonungs hufvudbonad på des's mynt. Förgåfves har man sökt tillägna Anund Jacob några bleckmynt med bokstafven *A* samt en krona öfver, hvarigenom man sökt bevisa, att Svenske Konungarne ända från den tiden brukat kronor. Att des's påståenden saknat bevis och att denna bokstaf utmärker myntningsorten, är redan af andra fullkomligen utredt *b)*. Man får väl icke neka, att ju kronor varit kända af våra hedniska förfäder; men de nyttjades endast att pryda deras afgudabilder. Derom öfvertygas vi så väl af Sagorna som af de äldsta i behåll varande ritningar. Författaren till Herauds och Boses Saga *c)* förmåler att Jumala, Bjarmalands

a) Olof Heliges S. 28 Cap.

b) Lagerbring 1 D. f. 364.

c) 7. Cap. f. 33.

lands eller Finlands afgud, hade på hufvudet en krona, infattad med tolf ådla stenar. Likaledes förestålles Thor, Oden och Freyer, i gamla handskrifter af Eddan, med kronor på hufvudet.

De vid Kejsares och Konungars kröningar vanliga sinnebilder eller Insignier brukades icke före Kejsar Theodosii tid. De Christne Kejsare antogo bland andra Hóghets tecken, som sedan fått namn af *Regalier*, en Glob eller Äpplet, märkt med kors, hvarmed efter Svidæ intygande betecknades, at de genom tron på korsfästet blifvit Kejsare eller jordens beherrskare *d*). Hårvid anmärkes likväl, enligt Isidori intygan, att Augustus bland sinnebilder nyttjade en boll i anseende til de många folkslag, öfver hvilka han regerade och Caracalla förestålles på mynt med en glob i högra handen jemte öfverskrift: *Reſtor Orbis e*). Detta oaktadt låt ofvan anförda yttrande om Regaliernas första nyttjande af Christna Regenter vid deras kröningar åga sin rättighet. Globen med korsfästet skal ännu se-nare, såsom Spelman intygar *f*), komma til de Vesterländske Kejsare och en Glob, infattad i guld, först i Kejsar Carl den Stores tid blifvit til sådant bruk invigd. Vid Kejsar Henrics ankomst til Rom år 1012 har Påfven skänkt honom en Glob såsom erinran at för-svara Christna Låran. Kejsaren sände den sam-ma

d) Schefferus l. c. f. 338.

e) Celsii Kyrkohist. f. 141.

f) Aspilogia f. 35.

ma fedan at förvaras i Cluniacenfer Ordens hufvud-kloster i Staden Cluny uti Burgundien *g*). Påfven Leo III berättas hafva krönt Kejfar Carl den flore och gifvit honom den krona, med hvilken hans efterträdare blifvit hedrade. Platina förklarar, at dermed förflods Diadema, ett linneband, hvaraf Konungar betjente sig för hufvudprydnad *h*). Må detta om ursprunget till Regalierna i förbi-gående vara sagdt. Imedlertid dröjde icke fårdeles länge, innan Krónings feden hann sprida sig till Norden. Då Norrske Konungen Magnus Erlingsfon, hvilken år den förste Krönte Konung i Norrige skulle krönas, beropade man sig på de i England och Danmark brukliga exempel, hvaraf man flutar att samma fed icke ännu då var införd i Sverige, i hvilken händelse man fåkert icke glömt att åberopa sig åfven derpå *i*). Ehuru mindre hufvudsakligt torde mig tillåtas anmärka olikheten i tiden till bemålte Konungs Kröning, hvilken Lagerbring *k*) hänförer till år 1164, men Botin *l*) till 1152. Den senare synes håri hafva få mycket mera skål, som han

g) Schefferi egen handskrifna anmärkning i det exemplar, som förvaras i Kongl. Bibliotheket.

h) Polydorus Vergilius de rerum inventoribus p. 347. Edit. 1590 12:o.

i) Sturleson. Magni Erlingsfons S. 22 Cap. Jfr. Torfæi Hist. Norveg. T. 3. Bok. 10. Cap. 5. Ihes Glosarium T. 1. f. 1164.

k) 1 Del f. 364.

l) 2 Del. f. 167. Nya Edit.

han rådfrågat Torfæus; den förre icke. Danske Konungarne hade förut ånda ifrån Sven Ulfsons tid blifvit krönte.

Ändtligen kom ordningen till Sverge, där Erik Knutsfon tillträdde Regeringen och blef krönt år 1216. Denna kröning är den äldsta som omtalas i Svenska håfder *m*). I början anfågs denna förrättning på sätt den efter Reformationen i Sverge blifvit aktad, såsom en med religion och moralisk ordning in-
flämmande plågsed, hvilken likväl icke medförde någon väsentlig helgd hvarken för den som meddelade eller emottog kronan; men innan kort erfor Svenska folket Romerska Clericiets affigt med Kröningens införande. Det inbillade menigheten, att Kröningen var af högsta vikt och nödvändighet: att Konungens person derigenom blef helgad: att icke folkets val, utan Prästerne meddelade honom Kongl. rättigheter *m. m.* Sändes förklarar Telge mötes Beslut 1279 att om någon underflod sig förslå på en af kyrkan Krönt Konung, skulle han och alla hans anhängare icke allenast utslutas från församlingens gemenskap, utan ock anses ovärdig att någon sin af kyrkan krönas till Konung. Denna författning hade utom Prästvåldets utvidgande äfven för affigt att skydda Konung Magnus Ladulås på sin med våld och orättvisa inkräktade Thron *n*). Man sökte på allt sätt

m) Erici Benzellii Monum. Eccl. p. 85. Lagerbring 1 Del. f. 364.

n) Lagerbring 2 Del. f. 687.

fätt att efterhand betaga Konungamagten alt anseende, såvida den icke anlägs vara en skänk af Prästerskapets hand. Södermanlands-Lagen o) stadgar, att när Konungen var krönt, ågde han påbjuda gengårder; och Uplands Lagen p), att Konungen skulle af *Ärkebiskupi och Lydbiskupum till Krunu vighies i Upsala Kirkin*, hvarefter han hade rättighet att vara Konung, bära Krona, åga Uptala Öde, dugadråps böter och Dana-arf samt sina tjenstemän Lån gifva. Ehuru här stadgas, att kröningen borde förrättas i Upsala, har man både före och efter Uplands Lagens förbättring år 1296 exempel som intyga, att den annorstädes för sig gått. Emot gammal häfd kröntes Konung Valdemar i Linköping år 1251. Upsala Domkyrka hade några år förut afbrunnit och ännu icke hunnit återbyggas, hvadan denna högtidlighet därstädes icke kunde förrättas q). År 1302 kröntes Kon. Birger i Söderköping, man vet ej af hvad anledning, tvärt emot den nyligen förbättrade Uplands Lagens tydliga föreskrift. I anledning af dessa och dylika undantag har man i LandsLagen r) funnit rådligare stadga, att Konungen skall vigas och krönas i Upsala *eller ock annar stadz i Rijke sino effter vilia och fallom sinom*, dock hållt af Ärkebiskopen för bägges vårdighet skull. Att Kronan, Spiran och Äpplet redan i sist-

•) K. B. 3 Fl.

p) K. B. 3 Fl.

q) Lagerbring 2 Del. f. 479.

r) K. B. 7. Cap.

i fiftnåmde Konungs tid, tillika med visfa klådespersedlar samt smycken af guld och silfver, utgjorde de vid Kröningen brukliga prydnader, ses af Kon. Birgers bref till Upsala DomCapitel, dat. Söderköping Aposteln Bartholomæi dag år 1311 *f*), i hvilket han till des förvar öfverlemnar alla desfa så kallade Regalier. De bestodo, utom Kronan Spiran och Äpplet, af följande Krönings klåder med tilbehör, neml. *Subtile*, *Dalmatica*, *Mantellum*, *Thorax*, *Linkkläder*, *Tofflor*, en örn af guld och ett Silfverbälte, tillika med en bok om Konungens kröning och Historien om Christi Törnekrona. *Kronan* var den tiden öppen, såsom den på Kongl. Sigill finnes aftryckt och betecknade sjelfva Kongl. Högheten eller Majestas *t*). *Spiran* utmärkte magt och valde tillika med Domsrättigheten. *Äpplet*, prydt med ett kors, förebildade riket, som öfver allt bekände Christna Låran. *Subtile* var en trång fotfid räck eller kjortel med trånga ärmar, en sådan som Diaconi plågade bära. Om Kejfar Carl den Store berättar Beckman *u*), att han nyttjade en flags klädning, hvar-

af

f) Infördt i en Disputation de Regalibus Regni Svio-Goth. hållen i Upsala år 1733 under Hermanssons inseende s. 15. Tillegnas orätt af Professor Möller åt Birger Jarl, hvilket år så mycket underligare som han tillfätter årtalet 1311. Samlaren 1 Del. sid. 105.

g) Ända till K. Erik XIV:s tid nyttjade Svenske Konungarne öppna kronor; men denne Förste lät i Antwerpen förfärdiga en sluten krona af guld. Samlaren 1 Del. s. 106.

u) Syntagma Dignitatum p. 695.

af Diaconi vanligen sig betjente. Till efterföljd deraf lår denna klådbonad blifvit brukad vid Kongl. Personers Kröning. Denne Kejsares KröningsCeremonier synas i många delar blifvit ett efterdöme för de öfrige Regenter i Europa. *Dalmatica* var en kort kjortel med vida årmor. *Kröningemanteln* hängde öfver Axlarne och fästades tillhopa fram på bröstet. *Thorax* var en tröja eller väst *), i alla fall en klådbonad, som betäckte lifvet, i hvilken bemärkelse ordet alltid brukas af Latiniska författare. Troligaft är att *örnen af guld* blifvit fästad vid Spiran. Anledningen till denna förmodan är tagen deraf, att vid Norriska Konungens Håkan den gamles Kröning år 1247 omkallas tvänne Spior, af hvilka den ena var försedd med en örn v). Bland märkvärdigheterna i Tovern. hvarest äfven RiksClenodierna förvaras, finnes en gyllne örn, som innehåller den olja, med hvilken Konungen och Drottningen vid kröningen smörjas, desutom Kronan, Riksäpplet, Spiran, ett Saltkar, en stor silfver fontaine, gyllne sporrar och armband. Kröningen 1247 för rättades af Cardinalen Vilhelmus Sabinensis, hvarvid Hoffolket var klädt i full Krigsrustning. Detta bruk öfverensstämmer fullkomligen med det i Sverge gängse vid Konungens Eriksgata, hvarvid, enligt hvad redan anmärkt är, des fvit nyttjade full vapenrustning.

*) Saml. 4. D. sid. 407.

v) Peder Clauson och Torfæus vid år 1247. Jfr. Dölmers anmärkn. vid Norriska Hirdkrå 1. 52.

ning. Under det Kronan påfattes, Spiran och Äpplet öfverlemnades samt påklådningsen skedd, låstes visfa böner såsom ån i dag är brukligt och Konungen gjorde sin ed att försvara Kyrkans rättigheter. Vid ceremoniens slut söngo de andelige *TeDeum laudamus*, hvarefter de verldslige instämde med *Kyrie Eleeson*.

Till förökande af den glans, som alltid åtföljde Krönings anstalterna, brukade medeltidens Regenter att vid dylika tillfällen utnämna och dubba Riddare. Således slog Konung Christopher vid sin kröning Sjuttio Riddare af Svenskar, Danskar och Beyrare x). Konung Carl Knutsen var håri mera sparsam. Antalet af desas Krönings Riddare utgjorde icke hälften emot Christophers y). I beskrifningen på högtidligheterna vid Birger Månsens praktfulla bröllop, som firades i Stockholm 1297 eller 1298 jämte desas kröning i Söderköping år 1302 lämnar oss Rim-Chrönikan z) en utförlig berättelse så väl om tidens prakt som andra då brukliga ceremonier. Den förre af desas beskrifningar såsom mera utförlig är i synnerhet upplysande, emedan man deraf ungefärligen kan fluta till de vid kröningar då vanliga plågseder. Där förmåles bland annat, att Konungens banér var prydt med ett förgylt Lejon och tre hvi-

x) RimChrönik. f. 36r. Lagerbring uppgifver Riddarnes antal till 76. 4 Del. f. 359. Jfr. Diar. Vadsten. p. 86.

y) RimChrön. f. 380.

z) 1. 58, 59, 70.

hvita båra *a*). Vid Torner-spelet, som samma gång hölls, omtalas, att Konungen öfver sig lät båra en himmel eller Baldakin på fyra stänger:

“Ett Baldakin a fyra stänger
 Warth tha vänliga uthspredt
 Ett thet wänesta man hafver sedt
 Thet vart tha öfver Konungen fördt.”

Ehuru i beskrifningen om samma Konungs kröning inga andra prydnader omtalas än Hoffolkets praktfulla kläder, kallade Baldachin *b*), kan med tåmlig visshet slutas, att man redan den tiden vid Kröningen bar Riks-Baneret framför och himmelen öfver Konungen; ty då bägge dessa höghets tecken förut varit nyttjade vid Dets bröllopp och turneringarne, som derefter anställdes, är så mycket större anledning förmoda att de vid Kröningen icke blifvit förgåtne, som denna att alltid blifvit ansedd bland de högtidligaste.
 Bland

a) *ibid.* f. 58. Med *Båra* lärers här förstås barres eller Ginbalkar.

b) *Baldachin* var ett med guld inväft tyg, hvars ränning utgjordes af gulltrå och inslaget af silke samt desutom på det prydligaste lått utsliradt med inväfda eller påtydda figurer. Svarade ungelskligt emot hvad nu kommer under namn af guldbrokad och kallades af Medeltidens Latinska Skribenter *Baldachinum*. Allmänaste meningen är att detta tyg erhöållit namn af tillverkningsorten *Baldach* eller Bagdad. På samma sätt kallade Romaine visla dybarrar tyg: *vestes babylonica* eller *Babylonicum* af Staden Babylon, där de förfärdigades. *Ihres Glosar. T. I. p. 124.*

Bland de ofvanföre uppräknade Regalier, brukliga i Konung Birgers tid nämnas hvarken Svärdet eller Nyckeln. Af Danska Historien finnes likväl, att Svärdet redan i femtonde Seklet nyttjades vid Danske Konungarnes kröning, hvarvid det nämnes framför de öfrige Regalierne *c*). Om Konung Christopher af Bayern, hvilken i Staden Ribe kröntes till Dansk Konung den 1 Jan. 1443, berättas, att han dervid ådagalagt all möjlig prakt och uppdrifvit alla lysande ceremonier till en förut okänd höjd. Ehuru Danske Rådsherrarne förut alltid vid kröningar burit Regalierne, ansåg Konungen sig antingen mindre smickrad eller dem för högt uppfatte af denna företrådes rätt; hvarföre han lät bära Regalierna framför sig af fyra Tyska Förstar, neml. först Svärdet, sedan Kronan, så Spiran och ändtligen Äpplet *d*). Sedan Konung Eric Segersäll införde odelbarheten af Thronen, och hvarvid det sedermera, på några exempel när, förblifvit, har det från Krönings Ceremoniens införande i Sverge förmodligen blifvit i akttagit, att Hårolden utropar: *Nu är N. N. Krönt till Sveriges &c. Konung, Han och ingen annan e*).

DEL. VIII.

A a

I brift

c) Af gamla mynt och Sigill synes att Svärdet fordom blifvit räknadt till Riks Insignierne. Det kallades då *Vignings* och *Valsvärd*, emedan det öfverlemnades till Konungen och af honom själf blottades m. m. Samlaren 1 Del. f. 107.

d) Lagerbring 4 Del. 1. 372.

e) Rosenhanes Afhandling om Svea Rikes Råd. f. 3.

I brist af tillförlåtliga uppgifter kan icke med visshet utflakas, huru gammal den seden är att vid Króningen smórja Konungen. Så mycket är såkert att denna Ceremonie hörer till det tidhvarf, hvars omskiften och óden i detta afseende jag fökt upplysa. Det enda mig veterliga bevis, som till bestyrkande deraf kan företes, igenfinner man i en Förening af år 1512 mellan dem af Svenska Rådet, hvilke voro Danska partiet tillgifne. Vederbörande förbinda sig derigenom att efter yttersta förmåga försvara de friheter, magt och våld, som dem och deras förfäder, efter Sverges Lag och goda gamla sedvänjor, af hedenhós tillkommit: *att fricka styrelse och Regiment i Riket, som them tyckes best och nyttigast vara efter tidzens láglighet, synderliga tha Krönt och crismadt Konung ickå ár i landet.* Håraf synes först huru stor magt Rådet tillegnade sig den tiden, och sedan, att Svenske Konungarne i medeltiden, på samma sätt som nu brukas, vid Króningen blifvit smorde.

F ö r f l a g

Till

*Epitaphier öfver Birger Jarl och Thor-
kel Knutsen, samt Minnespenningar
öfver de märkligaste i Sverige timade
händelser i det Adertonde
århundradet;*

Uppgifne

af

Mag. G U N N A R B A C K M A N

Collega Scholae i Hernösand

och

af Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Acade-
mien med högsta priset belönte, År 1803.

Ne gratia factis Nulla rependatur. Ovis.

Epitaphier

N:o i.

Öfver BIRGER JARL:

BIRCERUS JARL

Hic Jaceo

Qlim Regis Sueciae Tutor ac Vicarius

Denatus MCCLXVI.

Negata

Negata meritis regia dignitate
 regiis dolorem gestis dilui.
 Subacta et docta Christum Tavaastia
 regni visceribus hosti usque clausis
 munita Holmia
 pro finibus excubui.

Dedi
 Mancipiis jus sui
 patrimonium Sororibus
 Themidi candens ferrum extorſi
 saeculi superstitione major.

Aequo civem freno cohibui.
 Templis foris sexui domiciliis
 adstantes legis excubias adposui.
 Pacatam erexi Sueciam
 spectatam reddidi atque felicem.

At divisi filiis provincias.
 Disce
 verti numine imperia.

N:o 2.

Öfver THORKEĻ KNUTSSON:

THORKILLUS CANUTI

Regni Sueciae Archistrategus ac Regis Vicarius
 Regiae domus Tutor

Clara bello virtus
 pacis juris ac publicae salutis
 tutela clarior.
 Victa et admota Christi aris Carelia
 Viburgum condidit
 Provinciae freno finibus praesidio.

Recognito jure Uplandico
 refrenata licentia
 potestatem sceptro reddidit

Civilis custos concordiae
 quod rebellibus obest Thorkillus concidit.
 Interempto MCCCVI
 Pia Patria
 posuit post V. saecula monumentum.

MINNES-PENNINGAR.

N:o 1.

Öfver Sverige i början af 18:de Århundradet.

Första sidan: Månen i sitt fülle. Omskrift: *Toto micat orbe.* Nedanskrift: *Res Suecana coepto saeculo XVIII.*

Andra sidan: Svenska Vapenskölden inom en ring af Sverige då tillhöriga landkaps vapen. Omskrift: *Nec titulis numerosior umquam.*

N:o 2.

Öfver anskaffandet af en segrande Krigshår 1710 af Fältmarskalken Grefve STENBOCK.

Första

Första sidan: Bröstkilden. Omskrift: *MAGNUS STEN.*
, BOCK, Comes R. Sv. Senator Polemarcha.

Andra sidan: Ett fält, där man ser en plog och några
 fårar, ur hvilka våpnadt folk synes uppliga.
 Omskrift: *Seges clypeatz virorum.* Nedan-
 skrift: *Ad Helfingburgum vidrix MDCCX.*

N:o 3.

Öfver Artilleriets förbättrande af Friherre
CRONSTEDT:

Första sidan: Bröstkilden. Omskrift: *CAROLUS CRON-*
STEDT, Lib. Bero Praefes Collegii Militaris
Equ. et Commendator.

Andra sidan: Vulcanus, smidande på en åskvigge. Om-
 skrift: *Cita tela tonantis Perficit.* Nedan-
 skrift: *Noxatis tormentis bellicis.*

N:o 4.

Öfver DomProsten Doctor OLOF CELSIUS.

Första sidan: Bröstkilden. Omskrift: *OL. CELSIUS,*
Th. Doctor et Praepes. Eccles. Cath. Ups.

Andra sidan: På en höjd ett Cederträd, omkring hvars
 topp lypas några stjernor. Omskrift: *Celsa*
petit.

N:o 5.

Öfver Segelfarten, öppnad genom Gôtha-Elf af Ma-
jor Mechanicus NORDVALL.

Första sidan: Bröstkilden: Med Namn och Titel.

Andra sidan: En Sjöhäst, tyglad af Mercurius. Omskrift:
Fraxaret aquarum Rex dedit. Nedanskrift:
Annis Gothorum navium patient.

N:o 6.

*Öfver Archiatern ROSENSTEINS förtjenster
af Medicin.*

Första sidan: Bröfthilden. Omkrift: *NICOL. ROSEN a
ROSENSTEIN, Regis Sv. Archiater et Eques
de Stella Pol.*

Andra sidan: Apollos Tempel, igenkännligt af sin trefot,
omkring hvilken en orm slingrar sig Om-
skrift: *Adeunt oracula.* Nedanskrift: *Instau-
rata Medicina MDCCCLXXI.*

N:o 7.

Öfver Trollhätte Canal och Slufs-Verk.

Första sidan: Flodguden med Omkrift: *Patens Commer-
ciis Amnis Gothicus.*

Andra sidan: Slufsverket, förestäldt efter naturen, och i
Slusen N:o 7 ett mot berget uppgående
Fartyg Omkrift: *Superante Carina Cata-
ractam Trollhættens.* Nedanskrift: *d. XIV
Aug. MDCCC.*

T A L,

hållet

Vid inträdet i Kongl. Vitterhets, Historie, och
Antiquitets Akademien d. 15 Dec. 1795.

af

CARL FREDRIC FREDENHEIM

Öfver - Intendent.

MINE HERRAR!

Hedersfållen medföra icke fällan bekymmer. Jag erkänner åfven uprigtigt, att det, som Konungens Nåd och Edert förtroende mig tillagt uti Edert lyfande Samfund, fätter mig uti någon villrådighet. Edre föremål hafva väl utgjort min förnöjelse; men det är ej förr än efter mitt besök i vitterhetens och konsternas fädernesland, som jag fått närmare öfverlämna mig till de samma, alltid hindrad af trågna Åmbetsgöromål, till des de slutligen förvandlat sig uti en slägtskap med Edre yrken. Vidden af ett få stort fält skulle förskräcka mig, om jag ej med detsamma finge öfverse hela vidden af Eder godhet. Det enda jag eger deremot svarande är den tack-
sam-

samhet och erkänsla, den jag alltid skall anse som min första skyldighet emot en Konung, som öfverhopat mig med vålgärningar, och emot ett samfund som på god tro uti mig i dag tackes emottaga en Ledamot, så litet känd i den lärda världen.

Jag har forgfälligt sökt finna anledningen till en lika så oförväntad, som snickrande hugkomst och lårer ej mistaga mig, om jag kanske endast tillskrifver den mitt vistande uti Italien. Det är således billigt, att jag gör Eder någon redo för det samma. Tillåten mig att på en gång föra Eder icke allenast på det namnkunniga *forum Romanum*, utan ock ned under det samma. Omständigheterna förlängde öfver min förmodan mitt qvarblifvande i Rom, och efter allt hvad dets yta framställer för upmärksamheten, ledde händelsen och tillfället mig på det företagande att äfven vilja undersöka och å nyo i dagen framkalla den botten, som utgjorde Romerska folkets förnämsta samlingsplats, och som Ciceroner och Catoner beträdt. Om det ock icke vidare hade uplyst det gamla Roms Topographie, var det i alla fall en icke oangenäm höflighet af en främmande mot de nu varande Romerske inbyggare, hvilke, like med de gamle, ålska spektakler, att låta dem från högden af den moderna Romerska jorden se en så märkelig del af den gamla, begrafven under 18 Seklers ruiner. Men det angick i synnerhet att bestämma fori Romani sträckning åt den ännu obestämda sidan eller uti angeln af nuvarande *Campo Vaccino*, af hvil-

ket

ket än en, än en annan del blifvit ansedd för det gamla *forum*, och på ett ställe, hvar-
est vitterligen förut ej blifvit gräfvit. Om
någon gammal Romersk byggnads kvarlevor
der träffades, i samma plan och sträckning
med de tre kvarstående Kolonner, borde man
sluta, att den var föri gräns åt den sidan.
Efter erhållit tillstånd af nuvarande vittra
Påfve, som med välbehag anslåg denna nyfi-
kenhet, kunde den tillfredsställas, då man
snart fann en mängd gammal tegelflen och
marmor, som med begärlighet köpes och van-
ligen återgifver den största delen af kostna-
den. Sådant gjorde detta företagande mera
lätt, som annars hade varit för mycket dri-
ftigt.

Marliani omtalar en mera gifvande gräf-
ning i medlet af 1500:talet, uti hvilken man
fann Colonner och Marmor skifvor med fle-
ra antiquiteter; men den skedde åt en annan
kant emellan Saturni samt Antonini och Fau-
stinus Tempel, således bredevid och icke uti
forum Romanum. Drottning *Christina* lät gräfva
emellan *Neros* Guldpalats och den deremot
fvarande sidan af *Palatinska* berget under Far-
nesiske trädgårdarne. Cardinal *Farnese* långt
förut anställte 1546 sin undersökning närmare
åt den andra sidan uti *Comitium*, då han gjor-
de den stora upptäckten af *Fasti Consulares*, som
nu pryda *Capitolium*, således uti *forum* just
midt emot det nu öppnade ställe, som af allt-
sammans synes hafva varit orördt, hvaraf åt-
minstone ingen gräfning är beskrifven.

Otvifvelagtigt är, att bredden af *forum* sträckte sig emellan Palatinska och Capitolinska bergen; men om längden har man ej varit ense, eller huru stor del det sedan intagit af nuvarande *Campo Vaccino*, som svänger sig omkring Palatinska berget och äfven innefattar en del af den gamla *Via Sacra*, som går fram under *Titi* Triumfsport.

Detta enfamt, om ej flere skäl vore, skulle visa, att *Manlianus*, *Fannus* och andre orätt räkna sträckan emellan denne och *Septimii Severi* Triumfbåge till *forum*. Cardinal *Baronius* och efter honom *Donati*, har bevist, att det icke utgjorde af *Campo Vaccino* mera än en del och just den andra, som gör angel ånda fram till Kyrkan *S. Maria delle Consolazione*, men *Nardini* afskår det redan vid Kyrkan *S. M. della Grazie*. Båge sträcka andra åndan fram till *Saturni* Tempel eller nuvarande Kyrkan *S. Adriano*. Min gräfning inträffar dessförinnan eller midt emellan *Jupiter Statoris* och Enighetens Tempel, och således just uti den punkt, som borde blifva måst uplyfande.

Orsaken är, att Auctorerne omtala det förra, såsom närmast till *forum Romanum* hvilket redan synes utvisa, att detta icke gick deröfver. Hvad man noga skall komma ihog vid det som följer, är, att *Livius* säger *forum Romanum* hafva varit omgifvit af portiker och bodar, och emellan dem Tempel och andra byggnader.

Gräfningen börjades den 3 Novemb. 1788, såsom den tiden, då Jorden i Italien är genom

nom det ymniga regnet blötare än om sommarens, först i rundning och sedan togs syftningen åt Jupiter Stators Colonner. Den fortsattes icke allenast till min afresa den 4 Martii 1789, utan ock derefter af folk, som endast sökte sin vinning genom den myckna finare och gröfre stenen, som öfver allt upfyllde stället, hvaraf jag sjelf har 2 bord. Merendels arbetades med 5 och 6, men ock ofta med 10 à 12 och flere man. Hvar morgon insunno sig köpare af stenen, och hela dagarna igenom åskådare af alla Clasfer. Öpnningen blef till slut så förfärlig, att den nästan liknade en gammal Grufva, bruten i dagen. Längden var 75 alnar och bredden innemot 50. Det gick hela 36 palmi eller inemot 14 Svenska alnar djupt, och man skred likasom gradevis tillbaka till framfarna Sekler. Först mötte afbilden af le bas Empire och de yngre tider, uti ruinerne af små byggnader, sjelfve uptröde af ruiner. Långre ned öfverlevor af den Kejsarlige prakten uti en mängd fragmenter af finare marmor och ett par Corinthiske Capitåler, ypperligt arbetade, icke långt ifrån en Inscription, som nu begge förvaras i Påfvens Museum, dit jag förärade dem. Sift vidtogo Republikens manliga minnesmärken och man kan ej tvifla derpå, att man då verkligen stod på gamla *forum Romanum*, emedan då man ville gå djupare, möttes man af vatten. Ehuru mycket det vore att låga om det föregående, är det dock denna botten, upptäckt d. 1 December, som förtjenar måsta upmärksamhet. Härifrån såg man

man Capitolinska och Palatinska bergen, utur en helt annan synpunkt, än på den moderna jorden, och fann, att forum Romanum var ibland de Roms delar, som ligga djupaft under densamma, af den naturliga orsak, att det gifvit de måsta ämnena till påökning; ty ruinerne hafva höjt den jordmån, som nu lemna de rikaste ämnena, både för vinningslyftnad och lårgirighet. *Forum Romanum* var således i en dal imellan Palatinska och Capitolinska bergen, som med sina tempel och palatser den tiden måste genom fjellva det höga låget likfom hafva utmärkt våldet öfver verlden. Men att komma till baka till den nu upptäckta del af den djupa botten, var den uti sträckningen emot Jupiter Stators tempel hel och hållen belagd med stora hvita marmor skifvor af 2 à 3 alnars längd och mycken tjocklek, till stor del skåmda af den eld, som öfverallt syntes här hafva påskyndat förstöringen. Man vet, att denna del af *forum* härjades af den Neronianska branden och Tacitus säger, att *Jupiter Stators* Tempel då förstördes. Flere skifvor voro dock så behållne, att af dem gjordes bord och jag eger trenne sådana, på hvilka jag låtit inrista orden: *E fundo fori Romani* 1789. Man kan ej tvifla, att ej detta varit stenläggningen af en portik emellan Jupiter Stators och Enighetens Tempel och att den slutade forum åt denna sidan; håldst något längre in på densamma, der en gräfning anställdes år 1763, fans ingen stenläggning, den man ock icke lärar blifvit varse uti de öfriga gräfningar, som

som i myckenhet omgifvit detta ställe, utan att råka det. Som allt på ett sådant ställe förtjenar upmärksamhet, om det ock ej genast ledde till så fåkra slutsatser, hvilka fordra mycken kunskap, mycket sammantag med andra upptäckter och mycken tid; får jag närmare beskrifva detsamma. Näst uppå den så kallade Jungfru Jorden, *Terra vergine*, som var orörd, låg en stark så kallad *Masficiata*, sammanfatt af flera Tuffstycken af en fots tjocklek: på den samma en underbåddning, äfven en fot tjock, sammanfatt af sönderflött marmor, Travertin och smärre stycken af Tuf och Breccia, altsammans förbundet med kalk och, i stället för Pozzolana, det Marmorgrus, som finnes uti Breccia-brotten af en askfärg. På en så stark grund, som visar de gamles sätt att grundlägga hus och gator, hvilade de flera marmor styckena, som blott voro golfvat uti en Portik, och de voro af den Lunensiska och icke Carrara marmoren, således af äldre brott än den sednare, kanske ock af den vanliga Grekiska marmoren, som liknar den förra och nyttjades ömsom med den. En del var ett par steg mera uphögd än det öfriga och torde utgjort golfvat af det tempel, af hvilket Inscriptionen och Capitålerne kunde vara öfverlevor och som kanske stått i linien af portiken: omständigheter, som större förstöring här än på andra ställen gör ännu svårare att utreda. Af ett ihoprufadt hvalf, förmodeligen portikens, funnos sköna stycken af stucco uti compartiments af Rosetter och Guillochis, samt figurer.

rer, infattade i löfverk. Capitålerne äro af det ypperligaste arbete och af samma storlek med den på den ensamma Colonnen, som de uprest bakom detta ställe, eller $2\frac{1}{4}$ fot höga, allt af samma marmor, som de stora skifvorna. Långe har man stridt, om Corinthiska orden redan varit införd i Republikens tid, emedan de äldsta Tempel tros vara de af Jonisk Orden, såsom till exempel Manliga Lycans Tempel icke långt ifrån Cloaca maxima. Men den dundrande Jupiters Tempel på branten af Capitolium är af Corinthisk Orden, och äfven så Jupiter Stators, så att byggnads Ordningen uti dessa Capitåler ej just är det, som visar en yngre ålder, i sig själf likgiltig. Samma sak är med Inscriptionen, som var inhuggen i ett ganska stort stycke marmor, sådant som de gamle lade på hvarannan, och således formerade sina murar utan bruk. Den kan då icke vara underflucken som många andra och innehåller desutom ett ord, som ganska sällan förekommer, eller *Kalatores*, och det icke med C, utan med K. Den innefattar en namnlista, som har till titel: *Kalatores Pontificum & flaminum*, hvarefter följa 10 namn af frigifne, hvardera svarande emot sin Patrons af de största och äldsta Romerska åtter, såsom Cornelius, Valerius, Claudius, Tettienus, Asinius, Annus &c. Ti. Claudius tvenne gånger nämnd synes nog nära sista ställas stens ålder, och om det ock vore en annan än Kejsaren, får man dock ej gå mycket långt tillbaka, emedan bokstäfverne röja den väl formerade stil, som

utmär-

utmärker Augusti tid och aldeles likna dem, som vi nu bruka, i det ställe den äldsta och medeltiden hade dem barbariskt formerade. För Eder, mina Herrar, borde jag ej fåga så bekanta saker och det vore förmått att vilja ingå i en afhandling om de slags lägre präster eller deras betjening, som kallades *Kalatores*, eller fåga Eder, att ordet är Grekiskt och redan förekommer hos Homerus. Hvad jag endast bör erinra är, att man mycket sällan funnit det på Inscriptioner. Tacitus säger, att de alltid togos ibland frigifne, så att beställningen medförde en viss heder. Man har funnit ett vackert grafmonument öfver en Q. Cæcilius ferox, som uti dess femtonde år kallades *Studiosus Eloquentiæ et Calator Sacerdotii Titialium Flavialium*. Det är möjligt, om här icke varit ett Tempel, som en sådan Inscription synes utvifva, att portikernes murar uti denna ånda af forum voro belagda med förteckningar på prästernas Collegier och Magistratspersoner att börja med Consuls längden, som Cardinalen Farnese fann uti samma sträckning år 1546 som redan är nämnt och som går från Roms 280 år till Augusti tid eller den samma, som röjes på den nu fundne stenen. En Caligulas medaille i bronze så väl årgad, att reversen knapt synes, låg i samma högd. Det värde som Påfven satte på denna Inscription, behagade han yttra uti ett bref till mig, hvaruti han hedrar mig både med tackfägelse och belöning, neml. fjerde Tomen af det prägtiga verket öfver des Museum, som jag, jemte

flera

flera dyrbara verk, eger af des frikostighet. Orden lyda bland annat: "Quam nostram sollicitudinem tibi non incompetam, ut integrum a nobis teneas opus præfatum, novo in nos officii genere te vehementer confirmasse fatemur: liberalitati nempe tuæ acceptam referimus marmoream tabulam, e foro boario, ubi vetusta rudera investigare et perscrutari delectabaris, erutam, in qua Kalatores Pontificum et flaminum sunt expressi, cui sane tabulæ in Museo Vaticano locum dari iussimus." Någre Antiquarier i Rom sökte väl att framställa stenen, såsom understucken; men deremot har den största ibland dem, Ennius Visconti, Prefekt för Påfvens Museum, icke dragit des giltighet i tvifvelsmål; äfvensom Profesf. Oberlin i Strasburg hedrat hela gräfningen med en noga beskrifning.

Jag har börjat med tacksamhet mot Eder, mine Herrar, Jag slutar med den jag är skyldig Påfven och icke blott jag, utan ock svenska Historien. En Eder Ledamot har redan omnämnt den betydliga Samling af inemot 400 förlorade Påfvebref i Svenska Politiska och Ecclesiastica Historien, som Påfven utur sina Archiver låt för mig afcopiera. Det är icke den minsta af mina förbindelser mot Ita-

lien och min glada tid, att den gifver mig
Samtalsämnen med Eder, som kunna öfver-
skyla min ofullkomlighet. Jag har dröjt;
men man skyndar sig ej gärna att den röja.

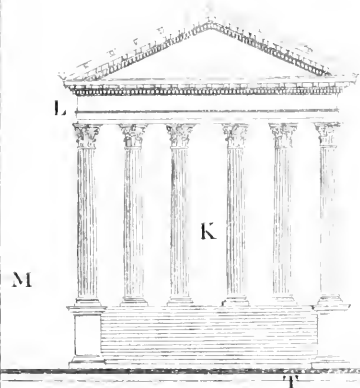

Fig. 1.

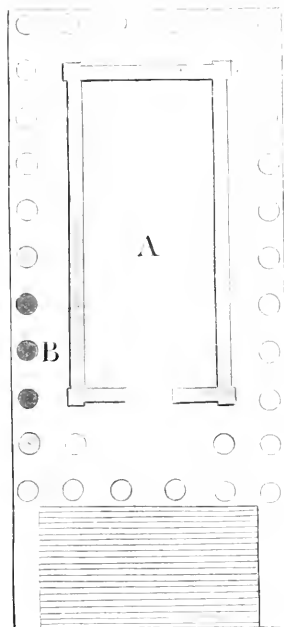
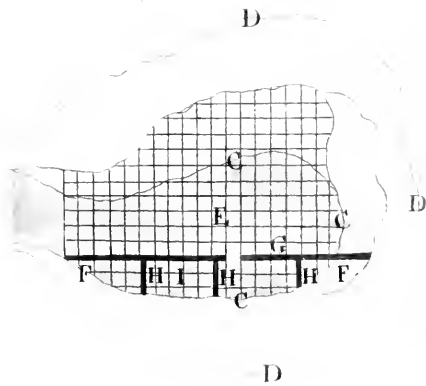

Fig. II.

0 10 20 30 40 50

100

Arithmetic

Fig. V.

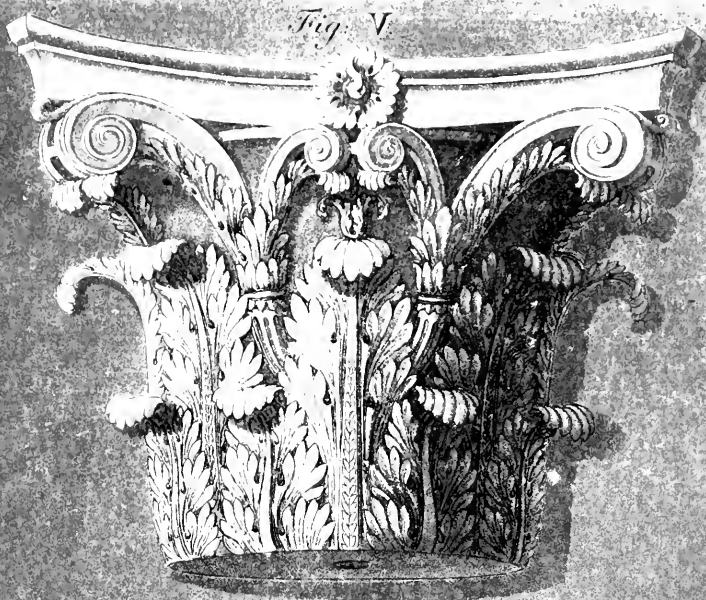
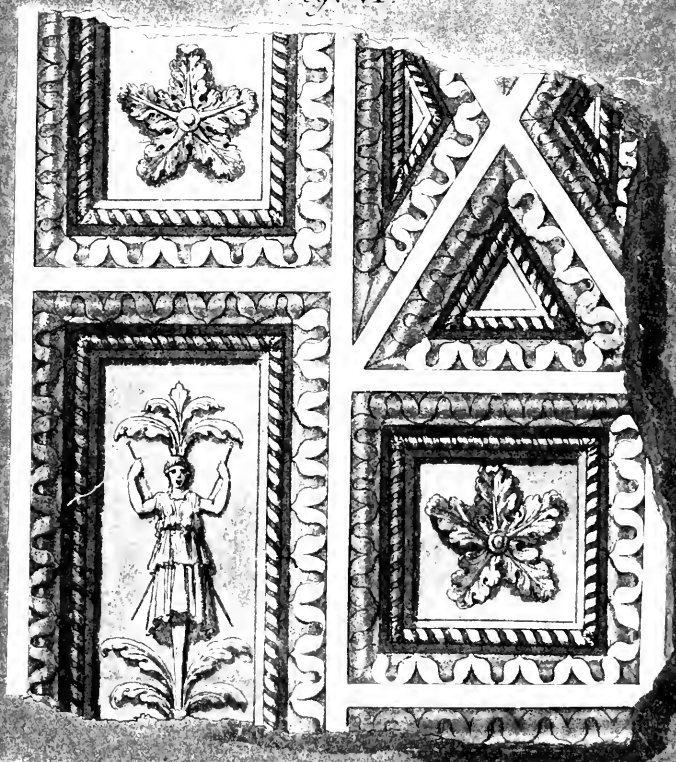
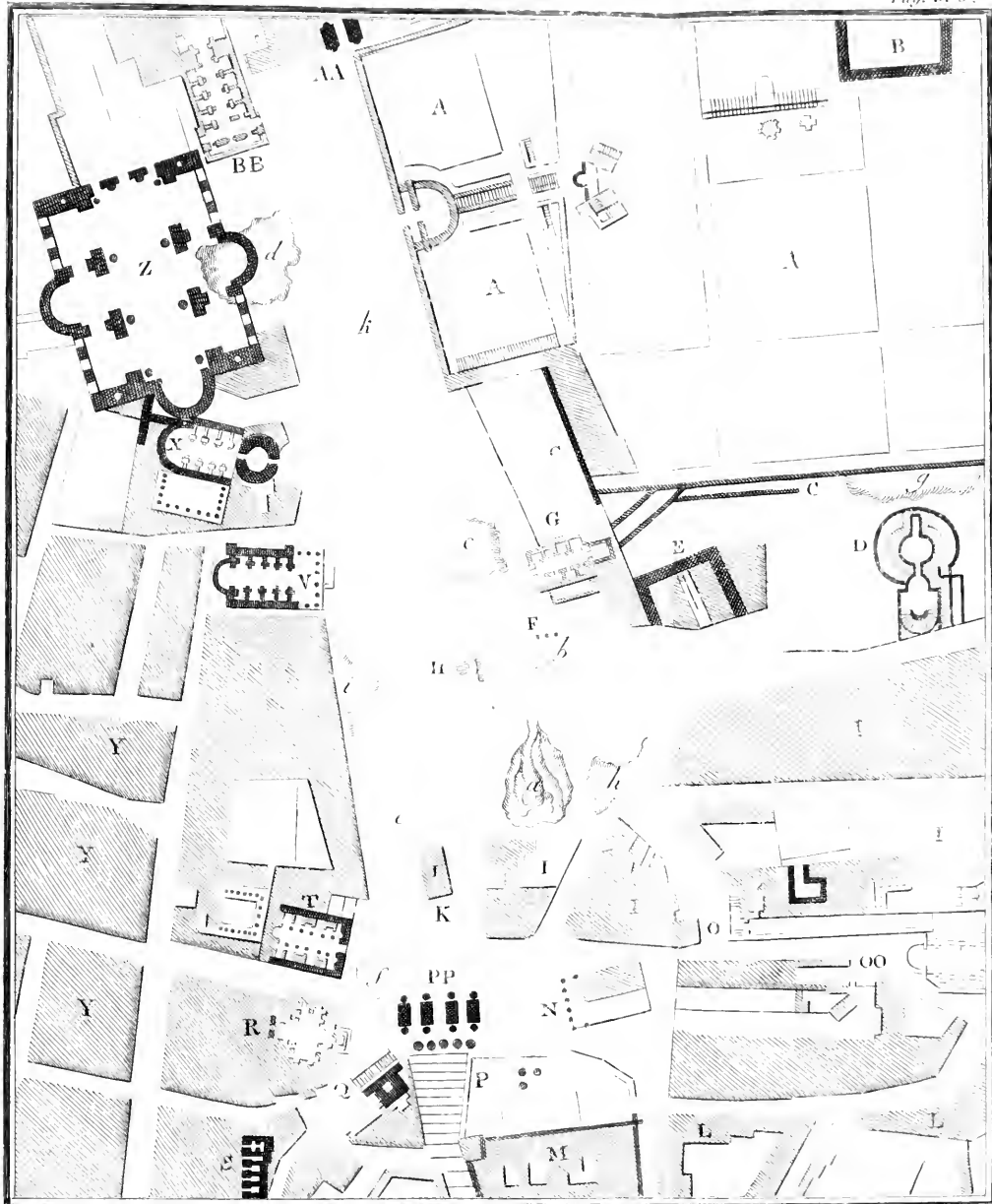

Fig. VI.

T A L

*Om Svenska Predikofåttet
Före och närmaßt Reformationstiden,*

Hållet

Vid intrådet i Kongl. Vitt. Hist. och Antiqu.
Academien den 16 Novemb. 1802.

af

JACOB AX. LINDBLOM,

Biskop i Linköpings Stift.

MINE HERRAR!

Fornåldrens lemningar, förflutna tiders Minnesmärken ågde alltid ett vifst värde för Meniskofinnet. Måhånda föka efterkommande fina Fåders Anda i ofverlefvorna af deras mōdor: måhånda mōtes tanken, i sin fart mot det tillkommande, af en gråns, som kastar den tillbaka mot det förflutna, att rådfråga Tidernas Orakel, eller föka en trōst mot vanskligheten, i Minnen, som ånnu icke alldeles prōfvat defs förflōrande Vålde; hvad som år vifst, dyrbart förekommer ofs alt, hvad som ofverlevvat Seklernas skiften.

Ett

Ett högre värde, än det för känslan och ögonblicket, få dock dessa framfarna flågtens allestör, då de af håfdateknaren uppfåkas och sammanstållas att ingå i den stora taflan af Tidehvarfven, deras olika lynnen och förådrade skick. Denna tafla, tecknad med sanningens drag, upplyst af granskningens sackla och framstålld med ordningens redighet och smakens behag, skall aldrig fela, att lemna Samtid och Efterverld gagnande anvisningar till klokhet och förådning.

Det år sådan Historien bildas af Eder, M. H. Det år på sådant fått J uppfyllen den pligt Eder ålades, J utåfven den rått Eder tillerkåndes af Edra odådliga Ståltare. Det år på sådant fått J bibehållen helgden af det Tempel, som LOVISA ULRICA och GUSTAF III anfårtrodde åt Eder vård, och som GUSTAF IV ADOLPH beskyddar.

Att vinna ett rum i detta Samfund, helgadt åt Snillet vittrafle yrken, har dårfåre alltid varit en smickrande belåning för dem, som utmårkt sig genom Smak och Kunskaper. Sådane hafva icke kunnat dålja sig för Eder granskande blick, eller sakna råttvåsa i Edert såkra omdåme. Också hafva Edra val af Medlemmar alltid gifvit dem, det träffat, ett obestridt anspråk på allmåna hågaktningen.

Med detta begrepp om Edra vårf, M. H. med denna åfvertygelse om Eder fårmåga och Edra fordringar, har, under en lika sann kånnedom af egna brister, min ånskan aldrig vå-

vågat nalkas den åra, jag genom Edra be-
vågna tånkfått likvål nu åtnjuter.

Deraf mågen J dõmma med hvad hjerta
jag emottagit den ovåntade heder, att med
Er förenas, och huru blygsamhet och erkån-
fla dela mina rörelser, då jag nu går att in-
taga ett rum bland Vitterhetens förnåmsta
Dyrkare. Må deså känflor, i förening med
lydnad för Eder kallelse och en ånnu varm
kårlek till Edra Yrken, blifva min enda för-
tjenst. Emottagen i dem uttrycket af en
tacksamhet, lika skild från egna anspråk, som
från det felet att yttra sig med oförråttande
af Edert nit för eget anseende och Acade-
miens helgd. Tillåten mig derutõfver hop-
pas, att då Edert val utställt mig för den all-
månnas gransknings-blicken, skall eder god-
het möta mig med Eder upplysning, lifva
mig med Eder smak, och höja mig med Eder
ande, om icke möjeligen till Eder krets, dock
få nåra, att skenet af Edra snillen må göra
mina ofullkomligheter mindre märkliga.

Muntrad af denna förtrõstan till Edra
tånkfått, vågar jag, mer fri och ledig i min
lydnad, förfõka att på en stund leda Eder
uppmårkksamhet på ett åmne, som, ehuru hõ-
rande till kretsen af mitt flånd, dock ligger
innom Edert område. Jag har förefatt mig
att anfõra några styckade uppgifter *Om Sven-
ska Predikofåttet före och nårmåst Reformations-ti-
den*. Så sparfamt, som möjeligt, ville jag nyt-
ja fårgorna af de tidehvarf, i hvilka den
matta skymten af Sanningen år bortblandad i
fördo-

fördomarnas, vidfkeppelfens och hierarchiens mörka fattser, uttryckta på ett språk, med djupa märken af tungomålens fordna förbistring. Men jag behöfver något, hvarmed bri-
flerna af mitt eget uttryck må kunna undan-
gömmas. Också är det den historiska talarens
pligt, att låna hvarje tidehvarfs röst: en pligt,
fvår att förena med hans önskan, att blifva
hörd af sitt eget. Men ju bättre J kännen
och öfven den, M. H. ju mera torde jag kun-
na koppas Edert öfverseende, då jag för Eder
tillbaka bland det fjortonde och femtonde
Seklets ruiner.

Redan i tvänne Århundraden hade Evan-
gelium blifvit predikadt bland våra nordiska
förfäder; och menigheten blotade ännu åt
Afgudar. I en tid, då man knappt kände
annan dygd, än hjeltemod på stridsfältet el-
ler annan förtjenst, än tapperhet och krigs-
bragder, kunde man icke lätt förmås, att åt
kärlekens och Fridens Gud bära det offer,
som man vant sig att nedläggga för en Afa-
thor, hvilken med sin hammare, gördel och
jernhandskar var fiendernas skräck. Då man
ej gjorde sig begrepp om högre njutningar, än
Öl, Mjöd och bordets öfverflöd, begärde man
ingen större sällhet i ett annat lif, än att de-
la desä kräsligheter med Oden, som dermed
undfågnade sina Einherjar.

I ett sådant skick af tänksätten erbjöds
Christendomen allraförst åt Nordens inbyggare.

Öfvergången från mörker till ljus, från
villor till fanna begrepp, har alltid varit fvår,
och

och fanningens seger på fördomar och vanor
altid fordrat tid och varsamhet.

Villebrod och Ebbo, Nordens förste Christ-
ne Lärare, uträttade intet. Ansgarius och hans
efterträdare befordrade föga Christendomens
allmänna framgång i Norden, äfven då deras
nit, hvilket icke alltid inträffade, flyrdes af
en nödig försigtighet.

Det var icke motstånd hos Regenterne,
icke förföljelser af menigheten, som lade hin-
der i vägen för deras bemödande. Med all
tillgifvenhet för antagna meningar, tänkte
våra förfäder ådelt. De lemnade Nordens
Apostlar tillstånd att predika, och frihet åt
hvem som ville, att antaga den nya läran. Om
ock denna undfallenhet tål några undantag,
få möte vi orsakerna dertill, mindre i någon
herrskande förföljelseanda hos dem, som skul-
le omvändas, än i ett ovarsam nit hos dem,
som ville omvända *a*).

Ock-

- a)* *Ansgarius*, vördnadsvård för sina Dygder, ågde
dock ingen sådan Uplysning, som kunnat höja ho-
nom öfver ett tidehvarf, fullt af mörker, svärmeri
och vantro. Den vidtfrågade och af Nordiska
Kyrkohistorien så högt förjenta Prof. Dr. Fredr.
Munter, som i sin *Danske ReformationsHistorie*, f.
5, f. gifver detta omdöme, säger ock f. 8, med
lika fanning: "Ikke alt hvad der skeede i denne
Tid til Fordeel for Christendommen, maae ansees
for at hafve været roelige Öfverbeviisningers Virk-
ning. Öxen, som nedhug de hellige Egge, eller
fönderbröd Alterne og Gudernes Billeder maatte
vel ofte tillige farves med deres Förfvareres Blod."
— Biskopp *Henrik*, den så kallade Finnarnas Apo-
stel, blef, då han med våld och mord ville bland

Ockfå kände man på den tiden Christendomen ej mer än till ytan och namnet. Man sträckte icke begreppet derom längre, än till en, oftast påtvingad, Döpelse. Kraftlösa ceremonier utgjorde hela Gudstjänsten, och annan upplysning gafs icke, än den, som kunde hämtas af loftal öfver den heliga Jungfrun eller helgonens legender. Med sådana anstalter var ingen verklig förbättring att vänta. Häfderna nämna väl en Herigarius, som icke allenast antagit Christendomen, utan äfven uppbyggt en kyrka, samt andra, som gifvit efterdöme af christliga tånkfätt; men desä undantag äro få, och freda icke nog den sanna Religionens första budbärare från tillvitelsen af vanvård om de frön till en renare kunskap, som läran i sig själf innehöll *b*).

Äfven då Gudstjänsten började med mera ordentlighet förrättas, var den föga aspassad, att gifva begrepp, verka öfvertygelse och förändra tånkfätten bland folkhopen. De utländske lärarnes okunnighet i landets språk, Catholiska kyrkans bruk, att nyttja det latinska i andeliga sammankomster, och åndteligen själfva de offentliga religions öfningarne, som bestodo i Måsan, Sånger, Chorer, Antifonier m. m. hvarvid Presterne gjorde allt, och

dem utbreda Jesu lära, icke allenast själf ett offer för deras uppretade vildhet, utan lade ock grunden till den vidrighet, som så länge uteslängde Christendomen hos detta Folk. Baazii *Invent. Eccles. Suiogoth.* p. 117. Lagerbring *Sv. Rikes Historia* 2 D. ff. 155, 256, 672.

b) Se Lagerbrings *Sv. R. Hist.* 1 Del. s. 504 ff.

och menigheten, utan att begripa något, blott kvarhölls af en stum förundran, utgjorde länge enda fåttet att dyrka Gud och tilldana Christi bekännare bland hedningarna. Denna brist på christlig undervisning var länge allmän i Christenheten, och väckte fjelfva Presterskapets omhugfan, att möta behovet af kunskaper hos menigheten, genom tjenliga läroanstalter i församlingarne. De insågo efterhand angelägenheten att med den yttre Guds-tjensten förena en offentlig undervisning i andeliga saker. Man inrättade Prediko-ordnar, man införde, jämte måsfan de evangeliska texterna, hvilka på Sabatsdagarne upplåstes i församlingarna, förklarades och tillämpades, i likhet med hvad hos Judarne och de äldsta Christna varit öfligt.

De få underrättelser, vi åge från medeltiden om beskaffenheten af sådana andeliga tal, lemna flere anledningar att fluta till den fanna Christendomens förfall, än till dess upphjelpande, genom den offentliga undervisningen c). Hos somliga märker man ett öfverdrifvit

- c) *Luther* lemnar häröfver de mest oförmodade uppgifter. Han säger att den tidens predikanter togo sina ämnen ur *Scotus* och *Aristoteles*, att man så litet hörde något af Christendomen, att en Bonde, då han oförmodadt fick höra talas om Christus, sade: "Wie lange ist des Mannes nicht gedacht"! Han omtalar äfven en *D. Fleck*, som började sin predikan med att stormskrika och hoppa: en *Müntzer* med att sjunga visor och slagdängor: en *Dieterich* med: "gestern waren wir all voll": en annan, som tog till thema: *Inter natos mulierum, quæ ipsæ dicunt, non est verum*, hvilka ord han

drifvit bruk af profane auctorer med fullkomligt uraktlåtande af den heliga skrift *d*). Andre gjorde fabler och legender till hufvudämne för sina predikningar, med en oförfynthet, som nu ej kan låsas utan förvåning *e*).
De

sade betyda: *Fader i dina händer* &c. &c. Man bör lå mycket mer tro hans uppgifter, som han tillstår att han själf i början varit en slät predikant, selskapt att visa sin lärdom genom Allegorier, Tropologier, Analogier och dylika onyttiga konstverk. Se hans *Tischreden* Frankfurth 1576. fl. 95, 180 följ.

d) *Vinsenius*, i sitt loftal öfver Melanchton anförer följande: De monacho quodam narrare solebat (Melanchton), quod pro concione, omnia Evangelii doctrina, ethica Aristotelis explicasset, non parvo audientium studio, qui cupidius Aristotelica cognovissent, quam fabulas aniles, quibus implere templa, illius barbaricæ superstitionis temporibus usitatum fuit, Christi mentione prorsus neglecta, & hæc recitans læpe deplorabat coecitatem & infelicitatem illius seculi. Se Strobels *Beyträge zur Literatur des sechszehnten Jahrhunderts* 2 B. s. 246. Nürnberg 1790.

e) *Barletti*, en på sin tid ryktbar Italiensk Prest, predikade öfver Dav. 57 Psalm, hvarunder han berättade sina Åhörare, att den hel. Jungfru Cathrina, då hon en gång med synnerlig andakt läste denna Psalm och kom till de orden: *Skapa i mig ett rent hjerta*, hade fått ett besök af Frälsaren, som synbarligen uttagit hjertat ur hennes kropp och dermed gått bort. Efter tre dagar hade han återkommit med ett nytt hjerta, och tilltalat henne sålunda: "Min k. Dotter Cathrina, se här har jag gjort dig ett nytt hjerta. på det du skulle vara ren inför mig." Han tillägger, att hon i all sin tid bar ett stort ärr under bröstet, efter denna händelse. Se *Pet. Rogués Gestalt eines Evangelischen Lehrers* aus d. Französichen übersetzt von F. E. Rambach Halle 1741.

De åter, som nyttjade skriftens namn, till sina föreställningar i församlingen, ohelgade henne, ån genom myfliska förklaringar, ån genom mistydningar och obehöriga tillämpningar *f*). Ofta misfirmades den andeliga Lårostolen, få vål genom comiska uttryck och talesfätt, som theatraliska åtbörder *g*).
Såda-

f) Samme *Barietti* tog en gång af de orden hos *Lucas*: *År du allena en främling i Jerusalem?* anledning att föreställa Frålfaren såsom en *Pelegrim*. Han gaf honom dertil vederbörliga förnödenheter, kläder, våska, hatt och staf. Klådnaden var hans kropp, som i *Marias* lif beredd, hade varit trefärgad, först *hvit*, såsom bevis af hans *kyskh*et; ty det heter i *Uppenb. B. 19: 11. Jag såg Himmelen öppen, och se en hvit håst: dernåst ród på korsf*et, som ses i *Es. 63: 2. Hvi är din klådnad så ród?* och sist *svart*, då han dog; ty *Esaías* säger: *Et livore ejus sanati sumus.* — I en annan predikan företog han sig, att bevisa *Dominikaner-Ordens* ursprung ifrån *Gud*. Dertill nyttjade han *Zacharias* syn af *fyra bespända vagnar*, den han så förklarade, att *första* vagnen med de róda hástarne betydde *Minoriterne*, den andra med svarta hástar *Eremit-Bróderne*, den tredje med de hvita hástarne, *Karmeliterne*, och den fjerde med skäckota starka hástar *Dominicanerne* eller *Prediko-Munkarne*.

Menot, en på sin tid godkänd *Franfk Predikant*, som länge tjente till föresyn bland sina *Landsmän*, företog sig att i en predikan bevisa, att dans vore en uppfinning af den onde anden. Han styrkte detta med *Jobs 1: 7*, der *Satan* svarade *Herren*: *Jag hafver farit genom Landet allt omkring*, hvaraf han drog den slutföljd, att som dans åfven sker rundt omkring, så är det ett påfund af djefvulen. *S. p. Rogues* anförda *Skrift*.

g) *Erasmus* gör derpå en sådan beskrifning: *Age vero, quem tu mihi comœdum, quem circulatorem*

Sådana esterrättelser om prädikováfensdets ikick, före Reformations tiden, träffar Forskaren öfverallt bland utländska Förtattare. Man må då ej heller vänta några Måsterstycken från Norden. Att likväl missbruket i vårt Fädernesland icke aldeles gått till den höjd, hvaraf Franska och Italienska Predikanter på den tiden lämnat ojäfaktiga bevis, och hvaröfver de tyska Reformatorerne, äfven bland sina Landsmän, få allmänt klagat *h*),

Der-

speculare malis, quam istos in concionibus suis, rhetoricantes omnino ridicule — —? Deum immortalem, ut gesticulantur, ut apte commutant vocem, ut cantillant, ut jactant sese, ut subinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miscant. Atque hanc orandi artem, ceu rem arcanam, fraterculus fraterculo per manus tradit &c. &c. Se *Erasmi Encomium Moriae* ff. 252 ff. Basel 1780.

h) Också ett prof af tysk våltalighet från den tiden. Det är af en *Johan Geiler*, äfven *Kaysersberg* kallad, hviken nämnes såsom en stor predikant på sin tid (Se *D. Schmid. anleitung zum populären Kanzelvortrag. Dritter historischer Th. Jena 1789 s. 259*). Han uppgifver i en predikan orsakerna, hvarföre Gud stundom undandrager Menniskan fötman af sin nåd: det sker bland annat därför, emedan "Gott uns entwöhnen will. Wir liegen an den Dütten zusaugen an der Süsse. Gott thut gleich als eine Mutter, die das Düttlein davorne an den Wårzlein bestreicht mit Gallen, oder Aloes, und wenn das kind saugen will, ist es bitter, so flieheth es den Dütten. Also thun, so binden sie dem Kalb eine Igelshaut auf dem kopf, wenn es denn saugen will, so sticht es die Kuh mit dem kopf in den Bauch, so blizet die kuh, und läst es nicht mehr saugen. Das thut gott auch o. s. v. Se *Ausgelesene Brodttsamlein D. Kaysersberg. Strasburg 1517.*" Flera bevis på predikofättets usla belågenhet finnas, utom på redan anförda ställen hos *Luther* och

derom vittna, utom annat, tvänne originelle Postillor, som på Linköpings Gymnasii Bibliothek ännu i handskrift förvaras i). De båra väl stämpeln af sitt tidehvarfs råhet, röja, som allt från den tiden, brist på upplysning och smak, äro ej heller rena från vidskeppliga fagor; men grofva påtageliga dikter, fådana, som förråda icke blott förvillelse, utan ock förefats att förvilla, finner man här icke. Man igenkänner enfaldens lättrogenhet, men desä svekets påfund, förkastade af Religionen, äfven der hon kunde gilla deras affigt, skall man icke här upptäcka. Begge äro utan titelblad och anvisning på tid och författare; men att de äro skrifna temmeligen långt före Reformationen, det bevisar både stil och innehåll k).

Ehuru

Erasmus, i *Schellhorns Amoenitat. Hist. Litt. et Eccl.* Tom. I ff. 778-796. och i *Baumgartens Nachrichten einer Hallischen Bibliothek.* St. 19.

- i) Under N:o XX och XLVII. N:o 20 utgör 33½ ark i 4:to, skrifven dels på pergament, dels på papper. N:o 47 innehåller 24½ ark på papper.
- k) Den ena af desä Postillor synes vara något äldre, än hvad i Linköpings Bibl. Handlingar antages neml. att den hörer till slutet af 1400:talet. Bruket att uttrycka Jag med Ek, ganika sållan Tak talar för en högre ålder. Sjelfva handskriften liknar, närmast den, som förekommer i *Diarium Vadsiense.* Jag torde således icke mycket fela i min förmodan, om jag återflyttar den från slutet, till närmare början af 15:de Seklet. Det är desutom synbart att icke en och samma hand skrifvit hela boken, hvaraf stilen i den lednare delen synes både nyare, gröfre och läsligare.

Ehuru början af den ena saknas, ser man dock att denna samling af predikningar begynt med kyrkoåret. Den fortfar genom Fastan och upphör med Dominica passionis. Hon innehåller mest en förklaring, ord för ord, öfver den latinska texten, hvarvid författaren ofta begagnat sig af Kyrkofäderna, *Chrysostomus*, *Augustinus*, *Hieronimus* och flere, hvilkas ord han i originalspråket infört och sedan antingen rent af öfversatt, eller ock paraphraferat. Dessa andeliga tal närma sig således mera till homilier, än hvad vi kalle predikningar.

I den andra Samlingen är ordningen den, att först några ord anföras af Evangelium på Latin, hvarpå följer: "Læstin, som læsin var i dagh ij the heliga kyrkio, Gudh till lof ock till aere. Hona bescriffuer St. Matth. Evangelista, swaa lydande paa vaart maal."

Efter texten, som anföres på Svenska, begynner alltid förklaringen sålunda: "Ij thesse helga Læst, aere nokre erend ofs till en andelig kaennedom medh liknilsom figgia oc uttyda, som först aere." m. m. De lårdomar, som sedan föreställas, bestyrkas gemenligen genom anförda järtecken af den beskaffenhet, som vanliga legender innehålla ¹⁾.

Man

1) Ett enda prof är nog för alla de öfriga. Det lyder, som följer: "Swa segher ein all Mestarenom: Constat in altari carmen christi de pane conslari, illa caro deus est, qui dubitat impius est, thet är, visfeligä är thet sänth oc stadfäst medh gudhi, att aa altarinom varder brodit till en likama oc then

Man måste dock bekänna, att dessa sager mera sparsamt användas, än man skulle vanta

samma likamen är sannerliga vår Gud, oc hvar ther noghor tvekar uti, han är brotsligin amote gud oc helga troo, oc oppa thet att hvar ein christin menniskhia skall thenna troona stadliga behalda utan allo tvekan, tha haffwer var herra Jesus y mango iärtekno beuist sikh likamliga vara i prästins hand, aff huilkom eit aff them iaerteknom vil ek min ordh lyckta medh. Thet haende swa y einom köpstat, hwar mango juda byggde inne ybland christit folk oc thera barn gingo til sammen, heidne piltta med christnom till skola, um pascadagh skedde thet swa, att judefon var sladder i kirkione medh christnom djaeknom, tha the togo gudz likama oc vaktade giorliga aat hvad ther giordis, uppa thet ath han vilde thet samma figia sinom fader tha han hemkomme, tha saa han y hvart sinn prestin lyfte opp guds licama aff altarnom oc vilde giffua folkina, att han holt eit karst lytet Sweinbarn y sine hand oc tha menniskian gapade oc han loth thet til hennes mun, tha waendis thet ather y et litet oflaete. Nu tha han haffte undrat haer oppa i nogra stund, tha gic han fram y bland med flerom djaeknom oc dyrffte sik til at thaka guds likamen med them oc ther effter gik han hem till sin fadher, tha spordhi fadhren honom til hwar han hadhe varith. Piltin svaradi oc fadhe at han warith i christna manno kirkio oc takit guds likama medh sinom skolabrödrum. Tha wart then usle mannin judhin hans fadhr galin oc vreder, bant genstan then samma sin eigin son oc kastadhe honom uthi en brinnande ungn. Modrin piltins lopp oppa gatona oc byriade til at gråta och ropade sik ve oc lot illa, swa länge at ther kommo löpande christne men oc iuda oc sporde henne ath hvad henni skadde, hon sagdi at henna bonde brände op thera enda son oc ropade hon oc gret swa fara. Thet folkit ther war komit, slogo upp thens iudans port ock gingo in y hans stofue

vånta af tidens lynne. Då t. ex. en af desfa predikanter talar öfver Evangelium på andra Söndagen i Adventet: en text, som hade kunnat gifva den tidens Lärare anledning, att omförmåla alla de jårtecken, hvaraf Helgons legends voro uppfyllda; har han dock något sig med att anföra ett enda, om "en rikur Kefare i Rom, som het Ottomanus," hvilken, på Sibyllas böner, fick se "a dagenom aepter Nattene, som ihesus war födher oppa i himblom vidh Solina en förgylter cirkel, ock i them cirkelinom en Jomfrue hafuande ett barn, i synom sköthe m. m." Här af bevisar författaren, att "Jomfru Maria aer ok skynandhe j miscundh ok nådh i hymmerike ok jorderike, aff fins Sons vilsignadhe nådhom gaffuom ok umgangho, faafom
manga

oc funno piltin enn heila oc helbrigda sittande y ongnenom. swa at honom eyth skadde. The togo honom ther uth oc spurde honom till, huru han kunde swa listua y elldenom. Piltin svarade oc sagde swa, ther inne y ongnenom var ein saghr jomfro vel klådth oc haffde y sino sköte et karstli litet sweinbarn, hvilket mik tykte vara thet samma som ek tok af prestins hand i minom mun medh diaeknenom i christna manna kyrkio y dagh oc thetfor vilde min fadhr mik brenna. The samma jomfru kastade ut opa mig sina kappo swa att eldin kunde mik eintet skada till thets y token mik ther ut. Nu tha christne men thetta hörde, tha toko the then samma gambla judin piltins fadher oc kastade honom y samma eldin oc vart genslan opbränder för therä ögon oc för the iaerteknet skull wordo mange andre christne y then timano oc guds christin allmoghe stadgades ther yttermera i gudstjenst sik till godo lön y himerike."

manga haffuer sitt ljus ok skin af Solinne." En exegetisk märkvärdighet förekommer ock. Tecknen i Solen, Månen och stjernorna uttydas om Kristus, Maria och Apostlarna. Bland andra språk. om Sol och ljus, hvilka sammanbindas genom begreppens eller snarare ordens tillfälliga sammanflämning, anföras ock, ur "ene bok, som heter Apocalypsis," de orden: *percussa est tertia pars solis*, hvarvid predikanten tillägger, att dermed förstås "vår Herre ihesu Christi pina, ock dödher, som han tolde a the helgho korset, a mandomins wegna ok licame, ok han ij som maerkiandhe aer, trydhi delin vidh guddomyn ok syaelinna." På ett annat ställe bevisas den Catholska trosartikeln om J. Marias obefläckade afelse, deraf att Ängeln hållade henne med ett *aue*, hvilket uttydes: *utan ve*, eller synd. — Någon gång förekomma ock oväntade saker. I förenämde predikan ifrår författaren mot dem, som af läran om Meniskans förderf taga sig anledning att synda. Att i en sådan affigt fåga sig vara "en fattigh och fauisk Minneske", på hvars görande och låtande Gud icke aktar, det kallar han "en dyaeffuolfs dolsko", hvarmed man icke allenast, "bindher sik till heluite, vtan gör sik jaemlikan kompan dyaefflinom, som alla sina snille nytjar Gudhi till wanhedher ok smaellek." Det är synd mot "them helgha andha, ath göra sik fauiskan a mothe sinom finnom ok skaelom, som Gudhi haffuer giffwit Maeniskionna." — Ställen förekomma ock som på den tiden skulle kunna stämplas med till-

vitelse af Neologi: Det heter t. ex. "tha Maenniskan aer rik ok vaeldoghr, tha fyndhar hon dyaeflika tröstande oppa thet off myckit, ath hon skal blydka van herra medh synom werldzlikom gaffuom, hvilkitt ey kan Gude taekkias, vtan hon hassuer ydrogha ock angher fore syna fyndher."

Jag har trott mig böra anföra desfa prof på författarens fått att anse och föreställa Religionen, och att desfa predikoarbeten, såsom mindre kände och tillgänglige bort characteriseras med större noggrannhet, än den, som behöfves för dem af sednare tider.

Flera öfverlevvor af Predikningar, från den tid, då Catholicismen var rådande, har jag innom Fäderneslandet ej kunnat upptäcka. Men på Universitets Bibliotheket i Köpenhamn har jag haft tillfälle att se en dylik Codex, hvilken fullständigt afhandlar alla Evangelier, från 1:sta Sönd. i Adventet, till den 27 e. Trefaldighets Söndagen *m*). Likheten

m) Denna Codex finnes bland de, af den berömda Isländske lärde Profeslorn *Arnas Magnæus* till Universitets Bibliotheket i Köpenhamn, förärade Handskrifter, under N:o 787 in folio, är skrifven på Pergament och består af 112 blad, utom Fragmenter af några blad, som synas vara afskurna med en knif, eller kringklippta med en Sax. I hela Codex finnes intet enda sporr till underrättelse *när*, *hvar* och af *hvem* den är författad. Den har tillhört *Reslgaard*, i hvilkens Catalog, tryckt i Köpenhamn 1726, 8:o, hon förekommer under titel af: *Gammel Svensk Postille og Legenda om Helgene*. Desfa underrättelser äro mig benåget meddelte af n. v. Bibliothekarien vid Universitets Bibl. den af Litteraturen så mycket förtjente Prof. *R. Nyerup*.

ten både i stil och afhandlingsfätt gör det sannolikt, att äfven dessa höra till samma tidhvarf som de föregående, eller närmast derefter. Mig torde tillåtas att derutur anföra ett eller annat exempel. Framst står Evangelium på Latin, hvilket sedan öfversattes på Svenska. Det lyder på i Adv. Söndagen således. "Cum appropinquasset m. m. Then tidh ihesus nälkadhis ierusalem, sende han twa sina kännesvena sighiende them Gangin till thet Castel som före edhr år ok ginfla skulen i finna ena afna modhr ok afna folan mz henne, lösin thn och ledhin til min Ok om nakar sighr nakot moth edhr i thij tha sighr at iak thm vidhritorff och genstan skal han latha them löfs Ok thzta bódh ihesus thij göra att prophetans spadombir skulle fullkompnas hulkin fakt hafde" o. s. v. Derpå följer afhandlingen, som börjas med en citation ur den helige Augustinus på Latin, hvilken så lyder i den påföljande öfversättningen: "Thenne thime kallas cij utan sak vars herras tillquända thime, hulken helghe Fadhr tij tilboriadhe halla högtidhlike at hvar en skulde trolika helgha fins Gudz födzlo högtidh. Thesfe helghe märkias VII ting nyttelike till kennedom." — — Bland annat förekommer i denna Evangelii utläggning "thr til ath syndogh menniskia skal vitha huru vadelikit år hådhankallas uthann scriptamal teddis en själ St. Birgt VI libro celest. revel. XVI hulk bradlika var kallad för Gudzdoom utan scriptamal hulke alle diäfle rögdho ropande. O herra Gud tåsin quinna ville löna (dölja) sik för tik

ån hon var ofs opinbaar. Domaren fwaradhe Råt syndha viderganga år bådztla twåtirska för thij att thenne quinna ville ej twa sik i sinom liiffsthima ty skal hon hår epthr swartas af idhra diåflana orenlighet ok för thij at hon ville ej siålf skemma sik föör faom scriptafådrom år vrdoght (vårdigt) at hon skall skåndas aff idhr allom.”

I afhandlingen om Brölloppet i Cana låfer man: “Thesle thimans menniskior sammanfoghias i hionalagh för siu ting först för anlitis fågring anntidh för rekedoma tridhia tidh för skörlighet ok ohöflika glådhi hulka de hafva i sinom sköralofsta siårdhatidh förthy at then år wina samquemdh ok owirmatto svalg ok drycker femtatida förtij at thr år högferdh i klådrom ok i kost ok i lek ok i andra safengo siåttatidh för barn skuld ej forthij at the skuli upfödhas til Gudz hedhr ålla i godhom gngom (gerningom) utan till rikedom ok wertzhedhr Sundatidh sammankoma the skörlifnads sculd i hulkinns lusta the åre som ofkålik diwr.”

I förklaringen öfver Evang. på första Sönd. e. Tref. förekommer följande: “Jumfru Maria sagdhe St. Brigitta till revel. Ceti LVII Omnes assumant et cet. Alle takin sanna ödmiukt i klådrom hafvande mattelik klådhe ej mykt siidh som quinnor have ej mykt slumt som skåndegeste have ej skurin sunder ålla slippadh. Oc quinnor aslagge the klådhe som the uptoko för högferdh oc fanytto åro hulkom diaefwulin diktadhe nyan ofidh

ofidh och oköuelik prijdhilfe i howdhe fotom oc androm linom til at uppvakkia skórlitnadh oc retha till Guds wredhe tij at the försmådde loslica oc gamble lanzsins fidhi."

Boken flutas med några Legender om Jerteckn och Mirakler, som skedt genom Høfliens kraft, hvarpå ett exempel må anföras.

"Ther var en Man som plåghede haffua Bistokka i sinom gardh. En annan Man kände han och sagde Vilt thu at thin bii aldre bortflyghia tha tak Gudz licama ok lågh i en af thinom bistokkom Then faviske mann gjorde som honom var kánt ok gómde Gudz licama i enom stok oc ginstan biin komo til then flokkin tha gjorde the Gudz licama fwa floran hedhr thy the wille ej bliffua inne i stokkenom vtan flughu utan mz stokkenom atr ok fram ok drogho annor bii thit mz sik at göra sinom skaparom hedhr ok komo mang bii oc fortido fina gng ok bygdo ther up af renaste tarommen af thera Vaxe eet Cappel ok eeth altara mit i Cappalit ok met störste wijrdingh ok sötom fang komo the til Gudz licama ok lagdho han upa altarit ok giordo ofuir han eet hws af klenaste (klaraste) vaxdropom fwa som thet vare eeth kar. Ther eptr flughu the in ok wt ok indherst i bistokkenom thr fatto the sin wirke oc ihs Christus som fina áro will allom the til hugnadh fende fwa mykit lius owir thn bistokkin at thz ljufet syntes nat ok dagh langan wágh. Tha thn thime kom at mannen ville fla fina stokka ok taka honunghr tha faa han thr fwa mijkit
sken

sken i flokkenom ok fann thr eth cappelle ok ett altara ok et capelle af vax a altarno hulkit uplypte ok saa thr liggia ostiam mz floro skini. Mannen vart storlika råddir ok skalff, ok kándis widh sina fyndh ok gik ginsti bort til en biscoppa scriptade sik mz florum angir. Biscoppin mz allom klerkomen gik thit ok fan alle fannindh som han havde honom fakt oc tok thr Gudz licama mz florum hedhr ok förde han till sina kirkio. An aldre skildis thz skinneth fran Gudz licama för an the til kirkion komo ok Mannen mz florum angir thianthe Gudhi."

Några af desfa Legender gå ock ut på att visa Jesu namns kraft, såsom denne: "En hörde ihesu namns dijdgh i predikan ok tha han tuingadhis af kallosot skref han ihesu namn mz sinom fingir i vatn ok drak thz ok vart ginstan fråls aff kallosottine."

Men jag har nog talt om medeltidens mörker. Nalkoms de ljusare tider, som reformations seklet i sinåningom öppnar. Vid medlet deraf sammanskref *Johannes Pauli*, Kyrkoherde i Hofs Församling vid Vadstena, och den Catholska Religionen tillgifven, en latinsk Postilla *n*), den jag ej heller bör förbigå med
filla-

n) *Johannis Pauli* postilla förvaras på Upsala Bibliothek, under N:o 41, 5r 2 Tomer in folio, handskr. Dess titel: Postilla super omnia evangelia, quæ leguntur ab adventu domini inclusive dominicalia usque ad pascha continens integrum evangeliorum textum secundum sanctorum patrum sententias ac interpretationes expositum in collecta ex sequentibus patrum sententiis videlicet Au-

stillatigande. Han har tillegnat sitt verk åt den, af Påfven *Paulus III* 1544, utnämde Erke-Biskopen *Olaus Magni*, och uppgifver i ett företal icke mindre fina egna, än Vadstena Klosters vidriga öden på den tiden. Man ser deraf, att han för sin ifver att försvara det påfveliga våldet och håftiga motstånd mot Reformationen blifvit fångslig bortförd till Tavašlehus och der i hånke förvarad, men genom Commendantens och dets frus medlidande, icke allenast blifvit mildare behandlad, utan äfven sluteligen fått tillstånd att predika. Under denna sin fångenskap har han författat ofvannämnda postilla, som, enligt sin titel, innefattar en Samling af forne namnkunnige kyrkolårares tankar och förklaringar, sammanställda i homiletisk form, till mindre kunnige och öfvade Medbröders nytta.

Desa få lemningar af predikováfendets skick i vår nord, under Catholska tidhvarfvet, voro föga värde, att framdragas ur sitt mörker, om de ej tjenade, att gifva oss begrepp om Christendomens usla belågenhet på den tiden. Icke nog, att vår heliga Lära genom Munkdikter ock vidskepelse var alldeles vanstäld; hon blef ock genom Prästernas djupa okunnighet helt och hållet ofruktbar. Deras

kän-

gustini, Chrysofomi, Ambrosii, Gregorii, Origenis, Bernardi, Bedæ, Isidori, Theophylacti, Hieronymi, Leonis Pape, Maxentii episcopi, Hilarii, Lire, Hugonis de Prato, Remigii, Fulgentii, Haimonis exule quodam collectore anno virginiei partus 1556. — *Joh. Pauli* var född i Bergslagen och lefde ännu vid 70 års ålder i Vadstena 1573.

kännedom af den heliga Skrift var föga eller ingen, så mycket mer, som de fleste ej förstodo Latinen, det enda språk, hvarpå hon då var öfversatt. Exegetiska kunskaper må ej komma i fråga: Filosofiska än mindre. De som ville visa lärdom, valde ämnen ur Aristoteles, Thomas och Scotus eller uppläste stycken ur Augustinus och Hieronymus, dem de sammanflickade med eländiga helgonlegenden. Man må därför icke undra att deras offentliga föreläsningar voro lika fruktlösa, som blottade på smak ock insigter o).

Det

- o) *Olaus Petri* i företalet till sin Postilla, omtryckt i Lübeck 1537, 4:o, förer häröfver en sådan klagan: "The hassua vel funnes, som hassua hassit lost ock vilja til at östua sich i then helga scriffit, men ep-ter thet the icke hassua hassit sådana förfarenhet i Latineska målet, som thertil hassuer behooff gjordz, therfore hassuer theres vilje eller uplåat hassit ingen framgong. — — Hassuer ännu thet enfoldigha clerkeriet hassit the klaghemåal, at texten hassur varit them oförstondelighen, än tå at han hassuer varit utfatt på Svensko. — — Och — hassuer then mening upkommet, at strax en hassur kunnet låsa ock siwnga ena måsso, så hassuer han varit godh nogh till at bliffua Kyrkioprest, än tå at han platt intet hassur vetat aff gudz ord." m. m. Se Prof. *Porthan*, *Historiola Concionum Sacrarum Fennic.* P. I p. 7. — Dylika klagomål möta oss allestades, i Protestanternes skrifter vid reformations tiden, och berättiga till det i texten gifna omdöme, hvarmed kan jämföras *Schmid* i ofvan anf. bok 3:dje del. ff. 135 f. 262 f. hvarest tillägges: "Die aus der feinern Welt, wurden zur Spottrey, zur verachtung aller Religion und einer gänzlichen Sittenlosigkeit verleitet." — *Schuler*, *Geschichte der Veränderungen des Geschmacks im predigen.* 1:ster

Det hörer till de välgörande verkningar, som den oförgåtliga Luthers Kyrkoförbättring medförde, att det så djupt förfallna predikofväsendet fick et nytt och förbättradt skick. Kärlek till vetenskaper hade redan börjat väckas, smaken hade här och der redan fått någon bildning, genom bekantskapen med Ciceros och Quintilians skrifter; men dessa frön hade dock frambragt en sen skörd af förbättrad andelig våltalighet, om icke Reformationen gifvit dem luft, genom et fritt bruk af den heliga Skrift och en riktigare exeges. Man började förklara Bibeln efter sundare tolkningslagar, och vande sig i småningom, att gifva de offentliga föreläsningarna ett ordentligare skick, efter den förefyn, som de äldre kyrkofädernas homilier lemnade.

Luther, stor anhängare af Augustinus, till hvars regel, han sig, såsom Munk, bekände, hade bildat sina förträffliga predikofanlag, efter denne sin Mästares så väl förefyn, som föreskrifter *p*). Men hans ljusa blick upptäckte snart bristfälligheter, både af obestämthet och ofullständighet i dessa anvisningar, hvilka han med lycklig framgång afhjelpte.

Att Catholska prästerskapet icke råknade för en lärares hufvudpligt att predika, kan dömas

Th. ff. 16 ff. — Dr. *Münter*, Dansk. Reform. Hist. I Del. s. 137.

p) *Augustini* bok *De doctrina Christiana* var på den tiden den enda, som tjente till rättesnöre för predikofningarnas inrättning.

dömas af den omsorg, som Religionens oförgåtliga Reformator i vårt fädernesland, *Olaus Petri* tog i detta ämne. Han stridde skarpt mot försummelsen att predika och ansåg det som prästernas hufvudsakliga yrke *g*). Sjelf hade han i Luthers skola famlat de kunskaper och den smak, hvarmed han så kraftigt bidrog till evangeliska lärans framgång bland sina Landsmän och tillika verkade på predikofättets förbättring. Den första ferskilda predikan på Svenska tryckt, hölls af honom vid Konung Gustaf I:s kröning *r*). Två-
ne år derefter utgaf han sin Postilla, hvari man kanske saknar den manliga våltalighet och bindande bevisningsfätt som utmärker denne Lärarens öfriga skrifter. Men en billig granskare skall äfven få litet glömma på hvad tid och i hvad omständigheter hon blef utgifven, som se förbi renheten i ämnenas föreställning, såvida skild från hans föregångares vidskepliga dårskaper och grofva vantro.

I sitt predikofätt brukar han icke någon förberedelse, afhandlar icke eller något hufvudämne, uppställer följakteligen icke några afdelningar, utan börjar predikan med en bön, hvarefter texten läses och korteligen förklaras. Några derur draga lärdommar fluta gemenligen predikan *f*). Hans nit tillåt
ho-

g) Se *Reformationens Handlingar* Tom. 1.

r) Denna predikan är tryckt i Stockholm 1528, in 4:to. — Postillan utkom 1530.

f) Sådan var ock den method Luther brukade, och ansåg för den bästa. Se hans egna ord derom i *Buxdei Collectio Epistol. Lutheri* s. 12.

honom icke att blott gifva mönster till ett förbåtttradt predikofätt, dem tidens okunnige Lärare föga kunde härma. Han bifogade der-vid föreskrifter, huru en predikan borde in-rättas, börjas, afhandlas, flutas: och det är oftridigt, att han genom begge mycket bi-drog till evangeliska Lärans skyndsamma kring-spriidande bland menigheten.

Hans broder, Erkebiskopen *Laurentius Pe-tri* har så stora förtjenster i vårt fädernesland att hans namn i all tid blifver oförgåtligt i Svenska församlingen, om ock hans postillor skulle i några afseenden bära slampeln af ti-dens enfald *t*). Predikofättet är det samma som hos *Olaus Petri*, och tillämpningarne of-tast blott accommodationer. Stilen smakar så mycket mer af tidhvarfvets råhet, i begges predikningar, som Språket hitintills saknade all höfsning, och inga mönster gäfvos, icke ens bland våra trosförvanter i Tyskland, af en renad Skrifart. Med alt detta, voro des-sa arbeten på sin tid af det värde för upp-byggelsen, att författningar utgäfvos, som ålade de okunniga prästerne, at ur dessa post-illor offentligent förelåsa predikningar för folket. Sorg-

2) "*Postilla öfver Vinterdelen, thz år, öfuer all Evange-lia, som läsas om Söndagarne i frå Adventen alt intill Påscha. Stockholm hos Amund Laurentzon 1555 8:o, samt Postilla öfuer Somnardelen thz år öfuer all Evangelia, som läsas om Söndagarna ifra På-scha, alt in till Adventet. Tryckt samma år, stål-le och format. Med denna del följer ett bihang af sjelfvalda texter under titel: Någhor almemmeligh Euangelia postilerat. 8:o.*"

Sorgfällige att upprycka det Påviska ogråfet, och att fåtta våra, ån bortblandade, ån vanflålda Christliga troslåror i en renare dag, kunde de ej underlåta att stundom göra starka utfall mot de Påviska. Man måste dock tillstå, att de kanske ifrigare tillvitat, ån grundeligen vederlagt *u*). Stundom inkommo åfven Casuistica i deras offentliga förestållningar, såsom om vinet till Nattvardens bruk kunde uppblandas med vatten, eller i nödfall vatten kunde nyttjas i stället för vin.

En annan Lårjunge af Luther, *Petrus Serkilax*, gjorde sig under samma tid mycket förtjent af sina Landsmän i Finland så väl genom offentlig undervisning i den renade Christendomen, som genom uppbyggliga predikningar, hvaraf vi likväl icke åge annat ån deras vittnesbörd, som lefvat nåra hans tid *v*).

Religionen var återförd till sin ursprungliga renhet, tanken losfad ur sina bojor, Snillet icke mera skymdt af Nattens mörker eller misfledt af defs villor: ljuset förjagade vidskeppelsen och digterna: hjertat och känslan, voro väckte ur den långa drömmen: allt tycktes lofva en ny dag, et renare och ådlare skick, åfven åt religionens offentliga förestållning.

u) Se *Laurentii Petri* predikan på 26 Sönd. eft. Trinitatis, CCCXVIII fol. med flera.

v) Han återkom till sin födelse ort Finland ifrån Wittenberg 1522, efter att der hafva njutit Luthers undervisning. Se *Nettelbladt Schwed. Biblioth.* 1 fl. sid. 82.

ning. Men menniskofinnet hade varit förlånge sjukt, att så snart kunna återfå hälftans fulla munterhet och styrka. Ännu voro återfall eller nya anslöter att befara. Och snart inträffade bägge delarne. Man säger icke utan skäl: "*Romæ nihil non tentatum.*" Genom fruntimers vägen, smög, efter ett kort stillestånd, Roms Ande in i det liturgiska författet, och återkallade Prästerskapet till vapen. Hvad en *Herbst* och *Fecht* i sina verkstäder sammanfinnide, det använde en *KlosterLasse*, troligen och nitiskt, till den rena Lårans fördrifvande. Tankfåttens delades. Hofgunst och minnet af hierarchiens behagligheter drog de fläste på den liturgiska sidan. De som hade mod att gå i spetsen mot den Jesuitiska ligan blefvo offer för våld och förtryck. Catholska måsfan infördes å nyo. Helgonens tillbedjande predikades öfverljuddt från sjelfva den andeliga lårostolen. Utom Tempien såg man åter procesioner med Monstranzer, och vidskepelsen, segrande i hela sin flyggelse. Allt røjde ett å nyo inbrytande Munkvälde.

Under detta kyrkans förtryck kunne vi icke uppvisa några predikofamlingar af svenskt original. *Simonis Pauli* postilla, om den någonsin utkommit, och *Petri Johannis Gothi* kunna derpå icke göra anspråk, såsom öfversättningar. Deremot kan Finland för denna tid framlägga en fullständig förklaring öfver alla Söndags Evangelierne, författad på latin af Biskopen i Åbo, *Paul Jussten*, under dess fångenskap i Muskow 1570 x). Han var den

*) *Analysis Evangeliorum dominicalium totius anni*, förvaras i handskrift på K. Acad. Bibl. i Åbo -- I

den förste, som afvek från det vanliga predikofättet, och införde en till ämnet lämpad förberedelse, hvari upptogs hufvudinnehållet af texten, den han sedan under tvänne eller flera afdelningar behandlade.

Men ehuru Svenska prästen denna tiden icke fysselfattes med egentliga predikningars utspidande, påkallades han likväl af ett annat slag, som nu började blifva gängse, jag menar Likpredikningar. Årelyftnad och förnögenhet krafde desä högtidligheter vid anhörigas jordfärd, och prästen lemnade dem sin förevigande åtgärd. Såsom nästan det enda i uppbyggelse vågen, som tidhvarfvet aflrade, funno desä arbeten bifall af den tidens låseverld, ehuru de gemenligen äro torra och hvarken utmärka sig genom skrifart, behandlingsfätt eller ämnenas interesse. Svårigen skulle det andeliga de innehålla kunnat freda dem från förgångelsen, om icke de vidhåftade personalierne ryckt dem undan glömskan, och gifvit dem et värde för ålskare af Svenska häfderna. Uppsala möte hade ändteligen gjort flut på det liturgiska oväsendet; men icke kunnat förekomma en annan fändring, som småningom började insmyga sig i Svenska församlingen. *Calvins* Lära hade en intagande sida för dem, som länge känt vämjelse vid den påviska Gudstjenstens öfverdrifna

företalet säger han sig hafva utarbetat detta verk, dels till eget bruk, dels till anvisning för en del af sina Ämbetsbröder, hvilkas predikofätt han icke gillade. Jfr. Prof. H. G. *Perlhans* ofv. anf. *Hist. Conc. sacre. Fenn. Aboæ 1781.*

na ceremonier och förnedrande vidskepelser. Redan hade hon ock fått infleg i Hertig Carls hof, och gudstjensten, efter en förändrad Kyrkoordning, som der följdes, alldeles blifvit alklådd, icke blott det öfverdrifna, som för de tänkande var anstötligt, utan äfven det oskyldigaste af den högtidlighet, som kloke reformatorer trott sig böra bibehålla i lutherska Församlingen. Om denna nakenhet misshagade dem, som nödvändigt ville se waxljus brinna i kyrkan midt på ljusa dagen, som trodde att Dopet icke var ett Sacrament, om dervid icke brukades salt, att catechumeni, för att värdigt kunna begå den helga Nattvarden, borde framtråda i hvita kläder, att prästen icke kunde förrätta Gudstjensten, utan i Måsfeskrud m. m.; så hindrade sådant icke att Calvinismen vann hemliga anhängare, bland hvilka Hertigen själf, ehuru varfamt, på flera fått befordrade dess framgång.

Frågan om det ondas ursprung i världen har i alla tider varit en klippa för det menliga förnuftet. Äfven med ledningen af ett högre ljus, har man, i brist på en fund Exeges, ofta misstagit sig, ända till den grad, att göra Gud till upphofvet af själfva det moraliska onda. Denna förgrifliga villofats, beflågtad med den Fatalism, som alltid utgjorde den obildade hopens tänkfått, hade äfven, under åtskilliga former, infmygt sig hos flera af prästerskapet i Sverige. Sorgfällige att undvika den påfviska läran om gerningarnas förtjenst, och okunnige om Österländiska språk-

fpråkbruket, som ofta under enahanda bilder
 uttrycker olika begrepp, inleddes de lätteli-
 gen i villfarelser, då de trodde sig allranär-
 mast följa skriftens mening. Det hade tillhört
 Lärare af en rensad Religion att göra skill-
 nad mellan, hvad den forna Verlden, under
 fpråkens fattigdom, betecknat med samma ut-
 tryck, Guds tillståndjelse och hans verkan på
 händelserna (permisum och immisum). Men
 hvad kunde man vanta på en tid, då ännu
 Astrologien ågde förtroende, och man såg
 Guds decretum pronunciatum i Stjernhim-
 melns aspecter *y*). Allt detta beredde ingång
 för Calvins hufvudfatts om ett ovillkorligt
 Nådaval. Stridigheter uppkommo. Ryktba-
 re Theologers anseende drog det mindre Prä-
 sterkapet, ännu icke stadgadt i sina grund-
 sattser, åt ena eller andra sidan. — Sådan
 var den dogmatiska tonen bland de lärde.
 Och, ehuru vi icke kunne framvisa några
 predikningar från denna tid, torde man dock
 här af med temmelig trygghet kunna sluta till
 den som rådde på Predikstolen.

Biskoparne, hvilka till en stor del hade
 studerat i Tyskland, och der insupit den lu-
 therska Renlärigheten, använde all deras styr-
 ka att fördrifva denna nya fiende. Framgån-
 gen krönte i få måtto bemödandet, att fri-
 den lyckligtvis upphörde; men tankfåttan
 förblefvo delade, som följande tidhvarfs händel-
 ser

y) Se *Aron Forsii* Skrifter, och bland dem i synner-
 het hans *Stora Prognostica* till det året 1619. Stock-
 holm 1619.

delfer bestyrka 2). Efter Forbessi mislyckade försök, öfvergaf Konungen själf Calvins meningar, och gick aldeles öfver till Lutheranismen, hvarigenom den förres anhängare förlorade sitt betydligaste stöd, och enhet i bekännelsen efterhand återställdes innom Svenska kyrkan. Om detta tidehvarf, oaktadt sina ryktbara predikanter, en *Ericus Erici Helfingius* a), en *Johann. Mathiæ*, en *Isak Rothovius*, m. fl. icke förbåtttrat predikorsmaken, (och huru kunde den förbåtttras, medan läröfvergreppen voro beständigt delade genom dogmatiska tvister?) saknar det dock icke all förtjenst af ett mera renadt skriftsätt. Man började åtminstone, vid den tiden, att efterhand

DEL. VIII. D d aflåg-

2) *Johannes Duræus* fick under Dr. Christinas tid många Anhängare i sitt bemödande att förena den lutherska och reformerta bekännelsen, hvilket visar, att ännu låg en fördold eld under askan.

a) *Ericus Er. Helfingius*, Kyrkoherde i Riddarholmen, utgaf flera predikningar, samt öfversättningar af andaktsböcker, under K. Carl IX:s regering, hos hvilken han en tid var Hofpredikant. *Johan Mathiæ*, proft i Norrköping, sammanfref en *Methodus concionandi*, tryckt i Stockholm 1638. *Isak Rothovius*, som för sin kända lärdom och predikogåfvor blef af Gustaf Adolf satt till Biskop i Åbo, har lemnat predikningar, under titel: *Then chrysteliga Lärnan om en sanskyllig Boot och båttring, och om en saligh beredelse till vår kære Herres och Frälsares Jesu Christi tillkommelse, hvilken wij dageligen i troone förvånte*. Uthaf *Jeremia klagovisor* i tjugo predikningar författat, och i Åbo Domkyrkio håldne af *Isaaco Bergeri Rothovio*, Episcopo Aboensi. (Se Prof. Porthan l. c.) — *Palma* och *Nicolaus Bothnienfis*, som begge hade varit Hertig Carls Hofpredikanter, förtjena ock nämnas.

alligga i skrifter det öfverflödiga bruket af medlidande boksläfver.

GUSTAF ADOLPH uppträdde på Svenska kyrkan med lutherska tänkesätt och en varm förståelse för den evangeliska Låran. Utmärkte sig af lärdom och stadgad öfvertygelse drog till Konungens hof och antogos till Hofpredikanter, hvilka, sedan befordrade till de högsta Ämbeten inom Svenska kyrkan, både med efterdöme och föreskrifter, sökte höja den andeliga Våltaligheten ur det mörker, som varit den hittills legat.

En *Andreas Pryfs*, en *Johan Rudbeck*, en *Johan Bothwidi*, en *Johan Mathiæ* voro på sin tid icke mindre lysande Lärare vid Gustaf Adolphs hof, och vid hans sida, ån sedermera allmänkunnige och af efterverlden förtjente beträffsmån i Svenska kyrkan *b*). Predikofattigt kann under desfas bearbetande, icke allena ett bättre skick, utan åfven ett mera utveckladt fält. Man hade hitintills egentligen ägnat predikstolen åt dogmatiska ämnen, nu uppmog man åfven der den Christliga Sedolära.

Johannis Mathiæ postilla *c*) och flera predikningar vid högtidliga tillfällen vittna om denna frihet i val af predikoämnen *d*).

Den

b) Se förteckning, få väl på deras öfriga lärda arbeten, som predikningar i Dr. *Wesslens* Hist. om Kgl. Hof-clericiet. 1 Del. 1 afdeln. Stockh. 1799.

c) Strengnäs Kyrkie- och hwsbok, ifrån 1 Adv. Söndagen till Påsk, utkom i Strengnäs 1658.

d) Se hans *Conciones Solennes*, som förekomma i ofvan nämnde Strengnäs kyrkie och Hwsbok.

Den som följer tänkesättens skiften och händelsernas gång under denna period, kan likväl icke vänta någon gyllene ålder för någon gren af Svensk Vitterhet. Det är blott under fridens lugn, som smakens yrken trivas; och man skär vid denna tiden endast blodiga lagrar. Med bångvån höjde Religionen sin röst bland Krigs basunens ljud och forlet af politiska underhandlingar. Ännu vårdade man mera Romarnes språk, än sitt eget. Från samma land, som man hämtade Sanningarnas kännedom, hämtade man ock mönstret för deras förefällning, och denna var ännu der, långt under de förras värde e).

Ett annat tidehvarf uppgår med Christina. Predikosättet får ett ändradt, men visserligen icke förbättradt skick. Man började blifva omtänt, att klåda Religionens förefällning i en drägt, som skulle gifva den ett högre utseende. Men Talaren blottstälde endast dermed sin fåfånga. Sanningen vann föga derpå och uppbyggelsen än mindre. Den rådande tonen var nu lårdom. Den skulle ock infö-

D d 2

ras

- e) Den andeliga våltaligheten hade vid denna tiden i Tyskland råkat i ett djupt förfall. Förgäfvos bemödade sig en *Arnd* och några andra att upphjelpa den; de blefvo förkåttade och förföljde. Man kan dömma om predikosmaken af titlarne på då utkomna homiletiska arbeten: t. ex. *Keslers evangelische und epistolische dreyfache Schmir: Quirsfells ewangelische Herzenschatz: Pfeifers evangelische Schatzkammer: Putschmans verborgner Schatz aus dem geistlichen Acker: Sperlings Nicodemus quærens & Jesus respondens: Kiepers blasfe Furcht und grünende Hoffnung bey schlaflosen Nächten*, och *Ejusd. Verblümtes Christenthum*, m. fl. Se *Schmidts* anf. arb. 3:dje Del. fl. 274. f. 273 f.

ras på predikstolen. Man hörde kyrkofäderna flitigt citeras på deras egit språk. En *Chrysostomus*, en *Ambrosius* m. fl. upphåfde högt sina röster från den andeliga lärostolen, äfven i Landförfamlingar. Predikningarne liknade landkort af åtskilliga färgor. Språket bortskåmdes, predikostilen af latinen, äfven som Canslistilen af Fransyskan. Smittan upphörde ändteligen med des s orsak. Kyrkofädernas skrifter började nötas mindre. Man företog sig nu, att på predikstolen anföra Grundtexten, och bestämma des rätta mening, och detta bruk har varit nära intill epoken af Svenska Våltalighetens allmänna förädling.

Men det är tid att sluta ett tal, som M. H. altför mycket pröfvat Edert tålamod. Stråft och ouppodlad, är det fält, vi haft att genomvandra. Svagt och matt det ljus, som skimrar deröfver. Ingen skörd för smaken och vitterheten. Dock, j hafven ej väntat det af den tiderymd, jag öfverfarit, och jag har hvarken velat eller kunnat mildra obehaget af des föräldrade Minnesmärken, ännu spårade af tiden, utan tvifvel till en erinran för oss, om de dyrbara fördelar, vi njute genom ljusets och smakens förenade inflytelse. Vi kunne, vi böre alldrig glömma, att det var en tid, då Christendomen, misshandlad af sina egna lärare, förfallskad af Meniskodigter, vrängd af egennytta, vanständ af vidskepelsen, blef i stridighet med sitt ändamål, ett medel att sprida mörker, och i mörkret gifva lif åt andelig herriklyfnad: en tid då Religionen, i stället att vara Sanningens organ,

organ, blott ågde röst för fatser, lika obegripliga för förståndet, som ofruktsamma för hjertat. Modfällande är visserligen detta uppträde; men des mer måtte vi välsigna den gryning, vi se uppstå ur själfva denna natt: des mer prisa den högste Makt, som bød den Catholska Barbarismen vika för den ljusnande dagen af Reformationens och *Vasas* tidehvarf.

Om ännu under loppet af flera mansåldrar, Religionen, saknande ett språk sig värdigt, ågde flera djupa forskare, och skicklige försvarare, än öfvade talare: om predikofattigt alltid burit märken af ferskilta tidehvarfs egna lynne; har dock ljuset redan meddelat sitt lif, sin skönhet äfven åt den andeliga värtalighetens alster. Vi sakne ej mera Mönster, värdiga åtminstone att ställas i bredd med andra höfsade Nationers. De skola en dag njuta sin rätt i en mera ärofull Åminnelse, och Svenska kyrkan ej eller glömma hvad den är skyldig de Samfund, som krönta Snillen stiftat åt vittighetens Yrken.

Svar af Amanuensen SUNDEL, hvilken under Secreterarens sjukdom företrädde des s ställe.

MIN HERRE!

Kongl. Vitterhets, Historie- och Antiquitets-Academien har i dag med fördubbladt nöje hört et ämne för Sig utredas, som både genom sin nyhet och fåttet att det afhandla, gjort denna dag till en af de gladare Hon haft tillfälle att i sina Dagböcker antekna.

Af Historien om Predikofättet i Sverige näst för och efter Reformationen har Hon funnit sina tankar stadfästade, att Vitterheten, på hvars förkofran Hon outhörligen arbetar, icke förgåfves sträckt sin åtgärd till förkundandet af Himla-Lärans Sanningar. Hon är så mycket mera härom öfvertygad, som den man, hvilken härvid tolkat ålderdomens skrifter, genom sitt otröttliga bemödande att upphjelpa Smaken i vår tids Predikofätt, gör en lysande Epok i Svenska Kyrkans Häfder.

Kongl.

Kongl. Akademien har vid valet af Eder Person, Min Herre, i synnerhet haft afseende på denna förtjenst, hvilken Hon önskar att kunna göra till sin egen. Från denna stund förvärfven J Henne en ny åra, som hittills varit Eder ensam förbehållen. Måtte Edert bemödande att upplysa Folk-Läraren icke möta oförmodade hinder, dem okunnigheten och Vidskepelsen få ofta lägga i vägen för den uppriktigaste nitalskan.

Lefvernes Beskrifning

Öfver

Framlidne Profesforen, DomProsten och Ledamoten af Kongl. Nordstjerne-Orden

DOCTOR SAMUEL ÄLF

Af

ERIC MICH. FANT,

Histor. Profesör i Upsala;

Upläst

för Kongl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien den 1 April 1800.

Denna Kongl. Academiens värde Medlem, DomProsten uti Linköping och Ledamoten af Kongl. Nordstjerne-Orden Doctor Samuel Älf var född i Qvillinge Prästegård uti Linköpings Stift, år 1727. Hans förfäder hade uti et hundrade år bestridt Själavården i denna Församling, der Fadren Magister Eric Samuel Älf nu var Kyrkoherde och Modren Elisabeth Rydelius var brorsdotter til den för sina förtjenster emot Svenska kyrkan och lärdomen odödliga Biskopen i Lund, Doctor Anders Rydelius.

Då

Då vår Älf på femte året gammal uti et medellöst tillstånd förlorade sin Far; tycktes väl Förfynen ämnat honom någon erfattning genom Modrens sednare gifte med Theologiæ Læctorn i Linköping, Doctor Martin Lidén; men antingen dennas sparsamhet, eller mindre smak för Styf-Sonens yrken lämnade honom intet vidare underflöd, än som fordrades för at genomgå Norrköpings och Linköpings Scholor och Gymnasium. Blodsbandet förenade honom likväl genom detta giftermål med en kår halfbroder, Professore Johan Henric Lidén, som äfven prydt sitt rum bland denna Kongl. Academiens Ledamöter.

En annan utfigt, som för honom yppades, försvann lika ofruktbar, då Biskop Rydélius, som ämnat uptaga honom såsom sitt eget barn, hastigt dog på upresan til 1738 års Riksdag och vår Älf måste på egen hand i de knappaste vilkor flyttas til Academien i Upsala.

Hans Snille var då redan icke obemärkt af den flora kännaren, Biskopen Doctor Eric Benzélius, som under de tåta besök, han aflade på Linköpings Lårosal, upptäckte denna ynglingens eld och gifvit honom sin upmuntran. En medtåflare på samma lårdomsvåg, hvars fortgång sedan afbröts af olyckeliga öden, åggade hans slit och vettgirighet, den namnkunnige Latinske Poëten Joseph Israëlfon.

I Upsala blef han snart känd af sin Landsman Profesfor Pehr Ekerman, som uti sju
års

års tid lämnade honom rum i sitt hus, såsom handledare för sin enda Son. Denne Läraren var en ibland dem, som njutit mindre rättvisa af sin samtid, än den måste honom lämnas af efterverlden. Hans okonstlade upförande beredde honom kan hånda icke den agtning, som förbehållsamheten stundom föder och hans omtänka för sin utkomst, börjad på en tid, då den var nödig och sedermera under bättre omständigheter af vana fortfatt, slämplades med namn af öfverdrifven hushållning; men aldrig har någon Lärare mera känt ungdomen och af den varit känd, aldrig någon med outtröttligare ifver vakat för sin vetenskap. Sjelfve hans lärdomsprof, förvånande til deras antal, förlora icke i värde, då de jämföras med sednare tidens i samma våg, och gamla Latiens religion, samhållslagar, seder, bruk och språk hafva aldrig af en person varit mera kände, aldrig flitigare afhandlade och uplyste.

En yngling, redan förut intagen för desfa ämnen, redan i dem tillräckeligen underbyggd, kunde i en sådan Mans dageliga sällskap icke annat, än uti dem göra ovanliga framsteg. Icke nog, at han under sin Lärares anförande utgaf och försvarade tvenne Academiska Afhandl., de Ufu Eloquentiæ in Philosophia Morali, som beredde honom vägen till Magister Graden 1752 och at han året derpå vid Academien erhöll en Docenture, sedan han præsiderat de diverso caractere Dramatis, biträdd af den lyckliga och ännu lefvande Vitterhets idkaren, Doctor Jacob Israël

Israël Köhler. Han hade då redan talat ofsenteligen på Latinsk vers öfver Konung Fredrics dödeliga fränfalle och likaledes tolkat Academiens fägnad öfver Konung Adolf Fredrics återkomst ifrån sin Eriksgata til Finland, då Hans Majeståt af Sin Gemål möttes uti Upsala.

Det anseende, som Latinska Språket fordom haft uti de Lårdas Samhälle, är egentligen det, som skall bestämma vår Ålfs och dessa des Snilleprofs fannskyldiga värde. Ingen kan bestrida honom den förtjensten, at han deruti varit en fullkomlig Måstare och innehaft det i så hög grad, som det med et dödt Språk är möjligt. Antingen han yttrade sig derpå i obunden eller bunden stil, ågde han en rikedom i uttryck, en noggrannhet i deras val, en lätthet i deras förändringar, som man icke kunnat föreställa sig hos någon annan, än en infödd Romare. Historien, Mythologien, alt stod honom til hands och aldrig finakade hans verser af et mödosamt arbete. Men frågan är, om häruti finnes någon förtjenst. Vår tids uplyste Snillen hafva velat bestrida den och tiden synes, genom detta yrkes öfvergifvande, gilla deras omdömen.

Man lærer dock aldrig kunna neka, at Snillet röjer sig på hvad språk som håldst och at tankar, med prydighet föredragne, icke förlora något af sitt värde derigenom, at de klådas uti Romersk drägt. Man lærer aldrig kunna frändömma detta Språk en således

deles skicklighet, at med tydlighet, noghet och behag uttrycka begrep; en högst uparbetad Språklära; en regelbunden gång i ordens sammanfattning och perioder, som talar äfven med väljudande för örat. Den möda, man måste använda at lära det, kan väl för måligheten blifva et hinder; men monne den icke betalar sig med den lätthet och noggrannhet, hvarmed man sedan fattar andra språk? Erfarenheten vittnar, at fållan någon kommit til fullkomlighet uti dem, som icke lagt någon grund i de äldre Språkens kannedom.

Man har håremot invåndt, och det icke utan skål, at många, som tyckts uttrycka sig färdeles väl på Latin, knapt funnits dråglige, då de velat skrifva på sitt modersmål; men man får helt och hållit tillskrifva det ovanan. Öfning fordras i alla Språk, och den, som få tillgående, endast vänt sig, at tänka på Latin, saknar uttryck och ledighet för sina tankar, då han skall yttra sig på Svenska. I vår tid finner man, at färdighet i bägge Språken kunna förenas, sedan Modersmålet vunnit sin tilbörliga agtning; men den, som låst en Upmarks, Lagerlöfs, Harnielins och Ihres Latinska Vitterhets stycken, lär icke hos dem behöfva klaga öfver brist på tankar. Magister Docens Älf intråffade juft i det tidehvarf, då Svenska Språket började odlas af Fru Nordensflycht och hennes Sällskap, af von Dalin. Han vann deras upmärksamhet och agtning, och hvad känsla han hade af deras Skalde åder, visade han, då han öfversatte den förras Poëme, Tåget
öfver

öfver Bålt och Ode öfver et godt hjerta, samt den fednares Svenska Frihet på Latinsk vers, som tåflade med Originalet. Riddaren Michaëlis i Göttingen, som äfven var en flor kånare af Latinska Litteraturen, har med fårdeles beröm i de då utkomna Lårda Tidningar anført de bågge förfla af desfa Skaldestycken, som äro utgifne af trycket.

At fåfla och bibehålla et få egenteligen Academiskt Snille vid Akademien, omrörde de Lårde Fåderne vår Ålf med heder, då förslaget uprättades til Poëseos Profesion efter DomProsten Doctör Hydrèn 1753 och upförde honom på förslag til Adjunct i Vitterheten 1757. Det var honom icke smårtande, at vid det förra tilfållet se en Carl Aurivilius och vid det fednare en Floderus sig föredragas; men som utfigten til befordran vid Akademien derigenom tilstångdes, vände han sig til sin hemort och blef 1759 förordnad til Eloquentiæ och Poëseos Lector vid Gymnasium i Linköping.

Den lårde Biskopen, Doctör Andreas Olavi Rhyzelius, förestod då detta Låroverk och förenade uti en hög ålder med ungdomens munterhet en outtröttelig arbetsamhet i Fåderneslandets håfder och de lårda Språken. Han hade lårt kånna Ålfvens styrka genom en Jubel-Oration, som han hållit på Linköpings Gymnasium öfver Roskildska freden 1758 och för en Man, som i sitt Ottionde fjunde år kunde öppna sitt Prästmöte med en vidlyftig Oration på Latinsk vers, hvil-

ken

ken upplåstes ur minnet, kunde en fådan Skald, som vår Älf, icke annat än blifva välkommen. Han uptog honom til sitt dageliga Sällskap. De sista verfer, som Rhyzelius skref kort före sin död, dicterades för vår Älf. Biskopen dog uti hans armar och han tolkade sin och det allmännas förlust uti et Åminnelse - Tal, som han dock, likasom de många öfriga han hållit, han icke tillåtit at utgifvas af trycket.

De vanliga förbättringar uti utkomst vid Gymnasium tilföll honom långsamt och efter ordning. Han fick Slaka Pastorat til Præbende 1766, hugnades med Profesors Fullmakt 1762 och utnämndes til Theologiæ Doctor vid Konung GUSTAF den Ill:djes Kröning 1772.

Historien skall icke kunna upvisa et enda Snille under denna Konungs regering, som undgått hans upmärksamhet och belöning. Blygsamheten måtte göma sig, så allåge den förmådde: Den kunde aldrig undandraga sig en blick, som hvart den vändes, genomträngde mörkret och updagade förtjensten. Redan i Upsala hade Hans Majeståt såsom Kronprins upmuntrat honom med Sitt samtal. Han afhöorde des Tal på Linköpings Gymnasium, då han reste ned at möta sin Gemål 1766. Han utnämnde honom til Domprost i Linköping 1781 och hedrade honom med et handbref och Stora Medaillen i Guld öfver Segern i Svenskfund 1790.

Detta tilfredsstälde honom fullkomligen för det misödet, at tvenne gånger, 1780 och 1786

1786 förgåfves hafva varit uppförd på Biskops förslag af sitt Stift, i synnerhet som han såg sig föredragas värdiga Mån, hvilkas förtjenster han lika få mycket högagtade, som han hedrades af deras vänskap. Aldrig har en finare penna och et ädlare hjerta tydt dessa tankefätt, än då han på Prästmötet 1786 ålades at på Stiftets vägnar taga afsked af den afgående Årkebiskopen Doctor Uno von Troil och lyckönska den tilträdande Doctor Jacob Axel Lindblom. Inför få flora kännare, som J. M. H. vågar jag anföra detta Talet, som et Måsterstycke.

Om allmänheten ågt den lyckan, at få hans arbeten af samma art i sina händer, såsom hans Tal på Konung Adolf Fredrics födelsedag 1769, vid Konung Gustaf den 3:djes Kröning 1771 och öfver Freden i We-rele 1790; skulle den öfver dem hafva fällt samma omdöme. Men han var så obekymrad om sitt rygte, at han inskränkte det alltid inom det bifall, han vann vid tillfället och större delen af hans Skrifter ingenfinnas knapt i hans efterlämnade papper. Med det fista Talet slutade han sin Oratoriska bana och upförde i stället sin Son, Magister Docens vid Kongliga Akademien i Lund, at börja sin, som icke blifvit mindre berömlig, om icke döden utfläckt denna gnistan i förtid.

Deremot var han ganska sorgfällig, at bevara från förgångelsen de minnesmärken Sveriges forne Snillen i samma väg lämnat af smakens framsteg för deras tid. I femtio
otta

otta band, som lånades til Linköpings Bibliothek, gjorde han den fullständiga Samling af Latiniska Skalders tryckta och otryckta Skrifter i vårt Fädernesland. Han började deras utgifvande med Professor Petter Lagerlöfs Tal och Poëmer och beledlagade sin flågtinges Biskop Rydelii Opuscula med et lårdt Företal.

Han ågde väl anledning, at klaga, at tycket för desä Vitterhetsyrken alt mer och mer inkränktes innom några få kännare, men desse voro honom så mycket mera dyrbare. Framledne Hans Excellence RiksRådet Grefve Höpken emottog ofta och gärna hans besök på sin icke långt ifrån Linköping belägna gård Ulfåsa, der lärda samtal och förtroligt umgänge förenade vår tids Mæcenar och Horatius. Han bemöttes med oätbruten högaktning af et Snille, som til den åran, at vara en af vårt Fäderneslands yppersta Författare, fogar den, at hafva varit vår Älfs erkånsamma Lårjunge *). De lagrar, som den odödelige Stiftaren af sinaken i Sverige med egen hand plockat på Virgilii graf och fåstat på denna des Medtåflares hjeså, nedlade han, såsom et prof af sin förbindelse, själf uti sin fordna Lårares sköte.

Denna Kongliga Akademien kunde icke uppskjuta at tilägna sig en Man, som ur så många skäl ågde rätt til des förbindelse. Det skedde 1793. Utom hans förranfödda anspråk der-

*) Herr CanzliRådet och Riddaren Leopold, En ibland de Aderton i Svenska Akademien.

derpå, såsom gamla Lårdomens innehafvare, ågde han et annat, som äfven rör et af Academiens hufvudsakeliga föremål. Af sin bror Profesör Lidén hade han fått en synnerlig smak, et brinnande nit för vårt Fäderneslands håfder. Alt hvad den urgamla Östgötha orten förvarar til deras uplysning, upfökt, förklarades och förvarades från glömska och undergång. Derom vittna de flösa Samlingar, hvarmed han riktat Linköpings Bibliothek, i alt afseende värdige, at förvaras med Eric Benzeliis skatter.

Den största upmuntran, han njutit, mötte honom vid hans lefnads afslut, då Hans Majeståt, vår nu regerande Allernådigste Konung, vid sitt antråde til thronen, behagade utnämna honom ensam af sitt stånd, til Ledamot af Kongliga Nordstjerne-Orden. Hans sista förrättning var äfven et prof af hans underfäteliga nit och tacksamhet. Han beledsagade Konungen, under Biskopens fränvar, på des resa genom Stiftet, til des gräns, 1797. Efter återkomsten derifrån lades han på sotesängen. En långvarig och plögsam sjukdom pröfvade hans tålamod och medtog des krafter, til des han stilla afsmnade den 19 Junii 1799. Ännu fjorton dagar förut samlade han sin sista flyika och dieterade et bref för sin dotter, at betyga sitt deltagande i den saknad, Kongl. Akademien i Upsala då nyss förklarat öfver sin fordna Canzler, fränledne Hans Excellence, Riks-Rådet Grefve Höpken. Han jordades i Linköpings Domkyrka

kyrka vid sidan af sin fyra år förrut aflidna
Maka, Biskopen Doctor Eric Filenii dot-
ter, hvars bortgång påskyndat hans egen, och
hans floft fugtades af tvenne ålskade döttrars
och en mågs ofkrymtade tårar.

F ö r s l a g

Till

Inskrifter och Minnespenningar,
hvilka Kongl. Vitterhets, Historie och Anti-
quitets Akademien upgifvit, jämkat och
gillat, åren 1799 — 1803.

INSKRIFTER.

1 7 9 9.

N:o 1.

På Skeppsdockan i Constantinopel:

I

SELİM III:s

Elfte Regeringsår

fullbordades

denna Docka

den första i Othmanska Riket

byggd

af

ANDERS F. RODÉB.

Svensk.

N:o 2.

Under Vice-Amiralen FREDRIC HENRIC af
CHAPMANS Medaillon:

FREDRIC HENRIC af CHAPMAN

Vice-Amiral

Commend. med St. K. af Vasa-Orden

Riddare af Svärds-Orden.

Hans
Snille och Fötterlands kärlek
verkamma
till GUSTAF III:s ändamål
öfver Sverige nya Flottor
eller förbättrade byggnadsfått.

Då Arbetet
efter
GUSTAF IV ADOLPHS
förrordnande
fortfattes
egnade
CARL Hertig af Södermanland
Svea Rikes Stor-Amiral
Uppfinnarens Bild
åt
Odödligheten.

N:o 3.

*Epitaph, som till minne af Kon. ERIC
IV är upfatt i Vesterås Domkyrka:*

ERICO XIV
Regi Suec. Goth. Vand.
Augusto
Nato MDXXXIII
Bellis terra marique gestis claro
Disidiis domesticis succumbenti
Incepto libertate tandem vita spoliato
A. MDLXXVII
hic
indulgente demum Fratre
Pax concessa est.

GUSTAVUS III
Monumentum posuit
a).

I 8 0 0.

N:o 1.

På en Urna af Marmor i St Clara Kyrka:

Här förvaras det dödliga
af

en älskad Hustru, Dotter och Son

N. N.

F — G — D.

N. N.

F — G — D.

N. N.

F — D. —

N:o 2.

*På en Sten, som Fru ELISABETH MARIA
HÅHL vid sin egendom i Norrköpings Stad låtit
uppresta till minne af Konungens och Drottningens
närvara derstädes vid en utföre Motala
Ström anställd Båtfart:*

Framsidan

Från detta ställe
såg Konungen d. 16 Maji
och Drottningen d. 13 Junii
År 1800

en
af Allmogens Riksdagsmän
ifrån Uleåborgs Län

byggd

a) År 1790 belönt Academien Magister RUTSTRÖM
för et af honom uppgifvit förslag till Inskrift på
Konung ERIC den XIV:s Graf; hvarföre det samma
till Hans Majests Nådiga pröfning med någon änd-
ring nu öfverlemnades.

byggd och styrd
Båt
lyckligen genomfara
Norrköpings
Strömforslar.

Andra sidan Strömfarten
förannatades

Landshöfdingen i Uleåborgs-Län
General Majoren
Friherre J. FR. CARPELAN,
Minnesmärket restes
af
Elisabeth Maria Vulf
Enka efter Fabrikören
Johan Håhl,

N:o 3.

*På en Grafvård öfver Fru ELEONORA FRED-
RICA SPLITTDORFF:*

H. H.

ELEONORA FREDRICA SPLITTDORFF

Född d. 25 Aug. 1725

Död d. 26 Dec. 1799

Majoren och Riddaren

Carl Borgenstiernas

älskemnade Maka

en Öm Moder

för

elfva Barn,

N:o 4.

På Högby Kyrka i Calmar Stift:

MDCCC

I Konung

GUSTAF IV ADOLPHS

Åttonde Regerings År

För.

Förbättrades detta Herrans Tempel
under tillsyn
af Församlingens Kyrkherde
Contr. Prosten J. S. Wallin.

I 8 0 1.

N:o 1.

På en Grafvård öfver Öfverste-Lieutenanten
SHELDON:

H. H.

GILBERT SHELDON

Öfverste-Lieutenant
vid Flottornas Construktions Stat
Född den 21 Januarii 1710
Död den 20 April 1794.

Härkommen
af gammal Engellk Adelig släkt
har
denne Man
jämte sina närmasste Ättmän och Företrädare
Farfadren
Francis Sheldon
Farbrodren
Francis John Sheldon
och
Fadren
Charles Sheldon
alla tre Öfver-Skepps-Byggmästare
bidragit
till Svenska Skepps-Byggeriets fullkomnande
under en tid af Etthundrade femtio år.

Tidigt upptagen
i Kongl. Vetenskaps Akademien
var han vid sin död
den äldste
af hennes Ledamöter.

Gift år 1737
med
Anna Catharina Mauvert
blef han
Fader
åt fjorton barn
af hvilka
Sonen
Francis Sheldon
uppreste Minnesvärden
År 1800.

N:o 2.

På Gudmunderå Kyrka i Hernösands Stift:

I GUSTAF IV ADOLPHS

Nionde Regeringsår

1801

byggdes

denna Gudmunderå Kyrka.

N:o 3.

*På en Grafvård öfver Öfversten, fjerde Kammar-
Junkaren och Riddaren GEORG J. WRIGHT:*

GEORG JONAS WRIGHT

Öfverste vid Kongl. Dal-Regementet

Fjerde Kammar-Junkare

Riddare af Kongl. S. Årds - Orden

Född 1734 Död 1800.

Äran följde honom
i Hofvet på Stridsfältet

i med-

i medborgerliga Sammanlefnaden
Hans förjande Enka
Grefvinnan Ulrica von Ferfen
restle Stenen.

N:o 4.

*På Kramhandlarens i Stockholm SV. CALLER-
STEDTS Graf:*

H. H.

SVEN CALLERSTEDT

Kramhandlare

och i 28 år denna Kyrkas

Nitiske Föreståndare

Född den 12 Sept. 1734

Död den 24 Jan. 1801

Han var ett efterdöme

af

en god Christen

Öm Måka, huld Fader

och

pålitelig vän.

N:o 5.

*På Vaktmästaren vid Amaranter-Orden MAGN.
FINCKES Graf:*

MAGNUS FINCKE

Vaktmästare vid Amaranter-Orden

Dog den 9:de April 1800

på sitt Åttattonde år.

Flit och Trohet

under 30 års tjenstetid

tillvunno honom

Samfundets aktning och förtroende.

N:o 6.

N:o 6.

*På en Grafvård öfver Segelmakaren JOH. HIN-
RIC GODUS Enka, Fru CATH. EKEGREN:*

CATHARINA EKEGREN

Enka

efter Segelmakaren Joh. Henr. Godu
Född 1724. Död 1791.

Stilla och husliga dygder
utmärkte hennes lefnad
Nödlidandes tacksamhet
förvarar hennes minne.

Catharina Församlings Kyrko Råd
reste Vården.

N:o 7.

*På en Grafsten öfver Äldermannen vid Garfvare-
Ämbetet CARL DJURBERG:*

Äldermannen vid Garfvare-Ämbetet
CARL DJURBERG

och

Hans kära Maka

MARIA CATHARINA TÖRNQUIST

samt

Deras Arfvingar
åga denna Graf
som aldrig får säljas
eller förpantas.

N:o 8.

*På en tillämnad Åreslod öfver Årke-Hertigen CARL
LUDVIG af Österrike.*

a)

CAROLO LUDOVICO

Archiduci Austriae

Supre.

Supremo Imp. Exerc. Praefecto
ob

Hostium conatus
Claris crebrisque victoriis
Represfos
Nutantem Rempubl. fultam
Imperii Majestatem vindicatam
Pace parta
Ordines S. Imp. Rom. Germ.
MDCCCL.

b)

CAROLO LUDOVICO
Archi Duci Austriae
Patriae
Propugnatori et Defensori
Ordinis S. Imp. Rom. Germ.
MDCCCL.

I 8 0 2.

N:o 1.

*På en Grafsten öfver Hufvudmannen vid Låder-
handlare-Societeten PETER FORSSELL:*

Här hvilat

PETER FORSSELL

Hufvudman vid Låderhandlare-Societeten
och

Ledamot i Directionen öfver St. Clara

Församlings Fattighus

född år 1752

död år 1801

utan Bröstarvingar.

Stenen lades

af

Hans förjande Maka

Maria Justina Thoman.

N:o 2.

*Epitaphium öfver Riks-Marskalken Grefve GÖRAN
GYLLENSTJERNA.*

H. H.

GÖRAN GYLLENSTJERNA

Grefve till Björksfund

född 1724

Kammarherre 1742

Lagman i Nerike 1750 och i Södermanland 1758

Landshöfdinge 1762

Svea Rikes Råd 1765 Ridd. af Ser. Ord. 1772

Riks-Marskalk 1781

Död 1799.

Han

Hedrade genom sina dygder en Släkt
Som öfver 300 år beklädt Rikets Högsta Ämbeten
och hvars sista Grefliga ätt med honom utgick.

Till minne af en 45 årig sammanlefnad
är denna vård uprest
af Hans Enka Friherrinnan Eva M. Ribbing
som
jemte honom i denna Graf önskar njuta
sin hvila.

N:o 3.

*På en Minnesvård öfver Landshöfdingen Friherre
ÖRNSKÖLD af Jemtlands Allmoge:*

Minne

af

Vester-Norrlands
Befrånjade Vålmåga

under

en Nititt Höfdinges

Commendeuren af K. N. O.

Friherre PEHR ABRAH. ÖRNSKÖLDS

Sju.

Sjuåriga Styrelse
 Evigt förvaradt
 i
 Tackfamma Invånares hjertan
 och
 Tecknad på denna Sten
 1802
 33 år sedan han saknades.

N:o 4.

*På Plåten under Grundstenen till Academie-
 Huset i Åbo:*

GUSTAVUS IV ADOLPHUS

Novae Aedis Acad. Aboënsis
 Suo iussu et munificentia
 exstruendae

praesente Coniuge Regina
 FRIDERICA DOROTHEA VILHELMINA
 primum lapidem posuit
 die - - - MDCCCII.

N:o 5.

På en Grafvård öfver Biskop WALLQUIST:

Sepulcretum

OLAVI WALLQUIST

Ep. Vex.

Cetera famae.

N:o 6.

*På en Grafvård öfver Landshöfdingen Grefve
 ADOLF MÖRNER:*

Grefve ADOLF MÖRNER
 Landshöfdinge och Commendeur
 af K. Nordstjerne-Orden

Tjente

Tjente Fäderneslandet
Tretio Åtta År.
Styrelsen af Fyra Högdingedömen
var Honom Tid efter annan
ombetrodd.
Alltså
Älskad Vördad
Vid sin bortgång Saknad.

Född 1705 Död 1766.

Hans Husfru
Friherrinnan Agneta Christina Ribbing
hvilat med honom i denna grift.

Sonen
reste Minnesvården
1802.

N:o 7.

På Brännkyrka Kyrka i Strengnäs Stift:

Under Konung GUSTAF IV:de ADOLPHS
Regerings År 1802 blef denna Kyrka för-
nyad och tillbyggd.

N:o 8.

På Boda nybyggda Kyrka på Öland:

Till Guds åra
byggdes denna Kyrka
I GUSTAF IV:de ADOLPHS
Elfte Regerings År
1802.

N:o 9.

N:o 9.

På Grimmeröns Kyrka i Hallands Län:

I GUSTAF IV ADOLPHS

Ättonde Regerings år

1800

Byggdes

Denna Kyrka

af

Carl Otto Wolffradt

Egare af Thorstorp.

I 8 0 3.

N:o 1.

*På en Minnesvård öfver Majoren MANNER-
SKANS afl. Fru:*

Här hvilar

Fru CHRISTINA LINDEMAN till Vernanäs

Född d. 24 Nov. 1733 Död d. 15 October 1801

Gift 1763 med Herr Joh. Hjerpe

Och 1786 med Majoren Carl Mannerfkans

Som låtit uppföra Minnesvården.

N:o 2.

På Majoren C. G. LILLJES Graf:

Här Hvilar

Majoren och Riddaren

CARL GÖRAN LILLJE

Född 1712 Död 1782

Gift 1743 med Grefvin. Margar. Stenbock

Född 1720 Död 1767

Och 1768 med Eva C. Fock

Född 1735 Död 1797

Minnet tecknades af Sonen

Brynte Lillje.

N:o 3.

N:o 3.

På en Sten till åminnelse af Bjurums Kyrkbyggnad:

Bjurums Kyrka

Byggdes MDCCLXVIII

af

Majoren och Piddaren

CARL GÖRAN LILLJE

för

Hångers och Mårby

sammanlaggda församlingar.

N:o 4.

*På Bron öfver Konungens Slufs N:o 17 och 18
vid Strömsholm:*

MDCCCIII

I GUSTAF IV ADOLPHS

Tolfte Regeringsår

Blef denna Bro färdigbyggd

under

Grefve SAMUEL AF UGGLAS

inseende.

N:o 5.

På Oxie och Mölleberga Kyrk-kläckor:

1803.

I GUSTAF IV ADOLPHS

Tolfte Regerings år

låt

Kongl. Seraphimer-Ordens Gillet

för Malmö Hospitals räkning

Oxie och Mölleberga Kyrk-kläckor

Omgjutas

af

Kläckgjutaren Grönvall

i Stockholm.

N:o 6.

N:o 6.

Pl. en Minnesvård af gutet järn på berget Patavara:

Å ena sidan:

Punctum boreale
ad $67^{\circ} 8' 51'' 53$ lat.
arcus meridiani
A. 1802 mensurati.

Monum. pos.
O. Ekström.

Å andra sidan:

Norra Puncten
vid $67^{\circ} 8' 51'' 53$ Bredd
af den År 1802
Mätte Meridian-bogen

Minnesvården restes
af
O. Ekström.

N:o 7.

Pl. en Minnesvård öfver Asjesforen och Bruks-Patronen LILJENSTOLPE:

HANS LILJENSTOLPE
til Fallherbo
Stamfader
för Ätten af detta namn
född 17 . . död 179 .

N:o 8.

På Arsenalen i Kungstrågårdén :

SVENSKAR

Återgifven åt Edra Söner
de Efterdömen J här emottagen
af Edra Förfäder.

N:o 9.

*På en Minnesvård öfver General-Lieutenanten
Friherre DUVALL:*

JOHAN DIEDRICH DUVALL

Friherre

född . . . 17 . .

General-Lieutenant

Förste Stallmästare

hos H. K. H. Hårtigen af Södermanland

Commendeur med St. K. af K. Vasa Ord.

Riddare af K. Svärds Ord.

1786.

Landtmarskalk

och vid Stafvens nedläggande

af Konungen utnämnd

till Riddare af Seraphimer-Orden

Pröfvad af Lyckans skiften

och i viktiga kall

Rättvis och Vålgörande

lämnade han

1801

Sitt Stoft åt jorden

Sitt namn åt äran, efterverlden

och tacksamheten

Hans Enka

Ulrica Kermansköld

uppreste Minnesvården.

N:o 10.

*Öfver Porten på ett nytt hus på Ottenby
och Öland:*

Uppbyggdt
i GUSTAF IV ADOLFS
Tolfte Regerings år.

N:o 11.

*På en Minnesvård å Refo Kyrkgård öfver
Profesforen JOHAN BILMARK:*

Å ena sidan:

Här hvilar
Profesforen vid Åbo Acad.
M. JOHAN BILMARK.
Vetenskaperne och Tacksamheten
bevåra Hans Minne.

Å andra sidan:

Suo et Litterarum Amico Munifico
M. JOHANNI BILMARK
Hist. & Philos. Moral. Profesori
Nato Scaræ D. 3 Jul. 1728.
Denat. Aboæ D. 12 Apr. 1801.
P.

Academia Aboensis.

N:o 12.

På en tillbyggnad af Skara Gymnasii Bibliotheks-hus:

Munificentia
GUSTAVI IV ADOLPHI
Hæc Musarum Aedes
Ampliata
Et
Reditu Augusta
MDCCCIII.

N:o 13.

På ett Lazaret vid Philipstad:

Minnet

af

Denna Stiftnings Förste Vålgörare

Prosten och Kyrkoherden

BENGT TINGBERG

förvaras genom denna Sten

af

Tacksamheten.

N:o 14.

På en Minnesvård öfver Årke-Biskopen

UNO von TROIL *).

Å ena sidan:

UNO von TROIL

född 1746

Årke-Biskop

Upf. Acad. Pro-Canzler

Commendeur af Nordstjerne-Orden

Död 1803.

Å andra sidan:

Nie efterlevande barn

teknade Minnet

af

sin dubbla förlust

Religionens

Mänsklighetens

Fäderneslandets

Vänner

*) Denna Inskrift skulle sättas på de lediga Östra och Västra sidorna af den Minnesvård, en fyrårig obelisk, hvilken Årke-Biskopen å Hospitals Kyrkgården i Upsala låtit uppresta öfver sin Maka. Se Acad. Handl. 7:de D. f. 456.

Vänner
blandade sina Tårar
med de Faderlöfas.

N:o 15.

På en sten i Parken vid Sättra Brunn:

Till denna Park
gränfar den Boning
der
Ärke-Biskopen UNO von TROIL
upphörde att skåda dagen.
Vandringsman
Låt ej minnet af hans förgångelse
störa dit finnes fred
Ty
Hans sista stund var lugn
och Hans sista blickar
voro Hoppets.

N:o 16.

*På ett Spanmåls förråds-hus för Ljungby och
Hösmo Socknar i Calmar Län:*

Prosten Doct. ANDERS BÄCKERSTRÖM
beslöt
och hans Enkefru
E. B. M. Hoppenstedt
verkställde
byggnaden af detta Förrådshus
till understöd
för behöfvande.

1803.

N:o 17.

*På Herråkra Kyrka i Kronbergs-Län:
Herråkra Kyrka*

Om.

Ombyggd
under
GUSTAF IV ADOLFS Regering
1803.

Låtom oss ingå att tillbedja.

MINNESPENNINGAR:

1 7 9 9.

N:o 1.

*Jetton öfver Borgmästaren i Stockholm ANDERS
LIIDHBERG af Frimurare-Orden:*

Första sidan: Bröstitbild Namn och Titel.

Andra sidan: Ett Kors, på hvilket en Våg är fästad,
som på den ena Skålen har ett vinkelmått och
en Spade; och på den andra: Ett Svärd och en
Klubba.

Öfvanföre: *Altid lika.* Nedanföre: 1799 *).

N:o 2.

*Öfver Borgmästaren i Stockholm ANDERS LIIDH-
BERG af Auxiliaire Logen St. Jean i
Frimurare Samfundet:*

Första sidan: Bröstitbild, Namn och Titel. Framföre
Bröstitbilden: En Palmquist. Nedanföre: Död d.
21 Jan. 1799.

Andra

*) Vid granskningen af denna Jetton, fann Akademien den
från antagna regler mycket afvikande, och öljakteligen sig
icke tillståndigt att denämna godkänna: men som den för-
modligen var inlåttad efter de hemligheter, hvilka inom
Frimurare-Orden förvaras, tillåt Akademien dens afpråg-
ling.

Andra sidan: En cubisk sten, på hvilken Tre klubbor ligga. På en sida af stenen, som står på ett rutigt golv, såses: $\frac{2}{1}^7 - 89$; $\frac{2}{1}^4 - 89$; $\frac{1}{3}^2 - 92$. Öfverkrift: *Värdigt*. Nedankrift: *Af förjande Vänner. F. M. B. **.

N:o 3.

*Öfver Riks-Rådet Grefve ADAM LUDVIG
LEVENHAUPT:*

Första sidan: Bröstkild med omskrift: *ADAM. LUD. LEVENHAUPT Comes R. Sv. Senator.*

Andra sidan: En Segervård, bestående af en half Colonne, omgifven med vapen och stridsrustningar. Ofvanföre: *Tempore duro immota fides virtusque*. Nedanföre; *Ad Zagarini Jacobstad Gemenshof Liesna.*

N:o 4.

Skådepenning af Manufaktur-Societeterna i Stockholm i anledning af Kongl. Förordningen emot Lurendrägeri:

Första sidan: Konungens Bröstkild med omskrift: *GUSTAF IV ADOLPH Sv. G. och V. Konung.*

Andra sidan: En ung hjelte i Romersk drägt gifver handen åt Pallas, omgifven af Manufakturernas Attributer. Öfverkrift: *Inhemsk Slögd*. Nedan-
skrift: *Skyddad den 6 April 1799.*

N:o 5.

*Skådepenning öfver Profesoren HENRIC GABRIEL
PORTHAN af den vid Åbo Academie Studerande Ungdomen af Norra Finlands Nation:*

Första

*) Ehuru af lika beskaffenhet med den föregående, ville Akademien icke vågra denna pennings afpräglande.

Första sidan: Bröstdbild med omskrift: *HENRICUS GABRIEL PORTHAN Professor Aboensis.*

Andra sidan: En Lagerkrans med denna Inskrift:

Studiorum
Morumque
Moderatori
Pietas Nationis
Fenniae Borealis
MDCCXCIX.

N:o 6.

*Belönings-Penning för de Grenadierer af Konungens
Egen Batalillon, som utmärkt sig genom
trohet i tjensten:*

Första sidan: Ett kors under den Kongl. Kronan, och
imellan Rikets tre kronor.

Andra sidan: Denna Påskrift:

Af
GUSTAF IV ADOLPH
för trogen
tjenst
1799.

N:o 7.

Jetton till Torner-spelet vid Drottningholm:

Första sidan: Konungens Bröstdbild, Namn och Titel.

Andra sidan: En Lagerkrans, med Inskrift:

Torner-spel
vid
Drottningholm
1799.

N:o 8.

*Belöningspenning i Kongl. Finska Hushållnings
Sällskapet:*

Första

Första sidan: Konungens Brösts bild, med omskrift: *GUSTAF IV ADOLPH* Sv. G. och V. Konung.

Andra sidan: En Krans af Eklöf, Blommor och Ax, med Inskrift:

Kunskap
och
Drift,

Omkring kranen: *K. Finska Hushålln. Sällskapet.*

Till förenämde Åtsida en Fränsida med samma Sinnebild, men med Finsk Inskrift i stället för Svensk, neml. inom Eklöfs kranen:

Taito
ja
Toimi

Omkring den samma: *K. Suomal Huonenhallituksen Seura.*

N:o 9.

*Skådepenning öfver Hans Kongl. Höghet Kron-
Prinsens födelse:*

Första sidan: Konungens och Drottningens Brösts bilder, bredvid hvarannan ställda, med omskrift: *GUSTAVUS IV ADOLPHUS, FREDERICA D. V. Rex et Regina Sveciae.*

Andra sidan: Sverige, såsom en Qvinna med sin trekrönta sköld, hvarpå hon stöder vänstra handen och bärande på den högra armen den nyfödda KronPrinsen. Öfverskrift: *Diuque laetus interfit Populo.* Nedanskrift: *GUSTAVUS Princeps Haeredit. natus d. IX Nov. MDCCXCIX.*

I 8 0 0.

N:o 1.

Kastpenning vid den Kongl. Kröningen:

Första

Första sidan: Konungens krönta Bröståbild i Kongl. Skrud,
med omskrift *GUSTAF IV ADOLPH S. G. I.*
K. Krönt 1800.

Andra sidan: En Lagerkrans, och derinnom Konungens
Valspråk:

Gud
och
Folket.

N:o 2.

*Skådepenning öfver Hans Maj:ts Konungens
Kröning:*

Första sidan: Konungens krönta Bröståbild med omskrift:
GUSTAVUS IV ADOLPHUS D. G. Rex Sueciae.

Andra sidan: Hans Maj:ts, stående i full Kongl. Skrud,
med krona på hufvudet och Spira i handen.
Öfverskrift: *Deo et Patriae.* Nedanskrift: *Corona-*
tus D. III April. MDCCC.

N:o 3.

*Skådepenning öfver Hennes Maj:ts Drottningens
kröning:*

Första sidan: Drottningens Bröståbild i Kröningskrud,
med omskrift: *FREDRICA DOROTHEA VIL-*
HELMINA D. G. Regina Sueciae.

Andra sidan: Drottningen, stående i Krönings drägt, med
Krona på hufvudet, Spira i högra handen och
Riks-Äplet eller Globen i den vänstra. Öfver-
skrift: *Majestas et Amor.* Nedanskrift: *D. III*
April. MDCCC.

N:o 4.

Öfver Öfversten ERIC SOOP:

Första sidan: Bröståbild, med omskrift: *ERICUS SOOP*
Chiliarcha; eller i brist deraf Vapnet.

Andra

Andra sidan: ERIC SOOP till håft ihjälkjutande med pistol en Polack, som i en drabbning i Preusten fattat Konung GUSTAF ADOLPH, åtven till håft, vid armen, för att taga honom till fånga. Ofvanföre: *Erigit Regem melioque ex hoste recepit.*
Nedanföre: *D. XVII Junii MDCXXIX.*

N:o 5.

*Öfver Rådmannen i Stockholm JOHAN ISRAEL
Torpaäius af Frimurare Logen St. Eric:*

Första sidan: Bröfusbild. Namn och Titel.

Andra sidan: Denna Påskrift:

Conditori
Sodalitatis S. Eri
Stockholmiae MDCCLIV
Nato MDCCXXII
Denato MDCCLX
Lib. Fratres Mur.
MDCCC.

N:o 6.

*Skådepenning öfver Deras Kongl. Majeståters, Ko-
nungens och Drottningens återkomst til Hufvudsstä-
den ifrån Riksdagen i Norrköping; af Stock-
holms Stads Bergerfkap:*

Första sidan: Konungens och Drottningens krönte Bröf-
bilder bredvid hvarannan stälde, med omskrift:
*GUSTAFVS IV ADOLPHVS, FREDRICA D.
V. Rex et Regina Sueciae.*

Andra sidan. Inom en krans af Lager och rofor:

Augustis
Redeuntibus
I exergum: Mens. Jun. MDCCC
Cives Stockholmenes.

N:o 7

N:o 7.

*Jetton öfver Borgmästaren i Stockholm SAMUEL
CONRAD FLODIN:*

Första sidan: Bröstkilden med omskrift: SAM. CONR.
FLODIN, Borgmästare i Stockholm F. 1726.
D. 1800.

Andra sidan: denna Påskrift:

Åt
en för Ungdomens
undervisning
nitålskande
Medborgare.

af Testam. Förvaltare *).

N:o 8.

*Skådepenning öfver Deras Kongl. Majeståters Krö-
ning. Af Rikets Ständer på Bankens bekostnad:*

Första sidan: Konungens och Drottningens Bröstkilder,
med bara hufvuden och hallar, vända emot
hvarandra: Öfverkrift: GUSTAVUS IV ADOL-
PHUS FREDRICA DOROTHEA VILH. R. et
Reg. Suec.

Andra sidan: En Lagerkrans med inskrift: *Praesidium et
Decus.* Nedanföre i Afskårningen: *In Memor. Co-
ronationis Norrc. III Apr. MDCCC. Ordd. R. Sv.*

N:o 9.

Skådepenning öfver Baron MACKLEAN:

Första

*) Efter skriftligen gjord anmälan ändrade Academien till-
del af Hennes år 1797 fastslådda och i 7de Delen af Hennes
Handlingar f. 464 införda förslag till Minnespenning öfver
Borgmästaren FLODIN.

Första sidan: Bröstdilden med omskrift: *RUTGER MACKLEAN.*

Andra sidan: En Corona Civica, eller Eklöfs krans, med Inskrift:

*För Frikostiga
Invättningar
till Allmogens
Undervisning
Förbättring
Välmåga.*

Nedanföre: Af Medborgare och Vänner 1800.

N:o 10.

Skådepenning öfver Baron HERMELIN:

Första sidan: Bröstdilden med omskrift: *SAMUEL GU-
STAF HERMELIN:*

Andra sidan: Inom en Eklöfs krans:

*För
Utvidgad kunskap
om Fäderneslandet
förkofrade Naringar
befolkade Ödemarker*

Nedanföre: Af Medborgare och Vänner 1800.

N:o 11.

*Skådepenning öfver Jordbrukaren ERIC ANDERS-
SON:*

Första sidan: Bröstdilden med omskrift: *ERIC ANDERS-
SON Jordbrukare i Åsteds By i Nerike.*

Andra sidan: Inom en Eklöfs krans:

*För
Utmärkta
Medborgerliga
Dygder*

*I Affskärningen: Af Ledamöter
af Ridderik. och Adl. 1800.*

*Öfver Riks-Rådet, Öfver-Ståthållaren och Amira-
len Friherre CLAES FLEMING:*

Första sidan: Bröstdilden med Omskrift: *CL. FLEMING
R. Sen. U. Stockh. Praef. Thalassarcha.*

Andra sidan: En Trophée af Skepps-Stammar och Sjö-
Attributer, samt bakom den en utsigt af Norr-
maln, som under R. R. Flemings styrelse
blef till stor del bebyggd, och jämte Staden i
allmänhet med nyttiga inrättningar försedd. Öf-
verskrift: *Turrigera urbs creptaque rostra carinis.*
Nedanskrift: *Momenta viri pro patria occumb.*
1644.

Jetton öfver Asfesfor von AKEN:

Åtsidan: Bröstdilden med omskrift: *FRANC. JOACH. v.
AKEN Asfesfor Nat. 1738 Denat. 1798.*

Frånsidan: En Eklöfs krans med Inskrift: *Ob impensam
extinguendis incendiis operam Amici f. f.*

*Jetton öfver Asfesfor AHLMAN af Finska
Hushållnings Sällskapet:*

Första sidan: Bröstdilden med omskrift: *GABRIEL AHL-
MAN Asfesfor.*

Andra sidan: En ström som nedflyter från ett berg, och
sprider sig öfver en odlad mark. Öfverskrift:
Usque Beneficus. Nedanskrift: *In memoriam Socij
Municipi Regia Societ. Oecon. Fenn.*

Belönings-Penning i Kongl. Sällskapet Pro Patria:
Första

Första sidan: Konungens bröstbild med omskrift: *GU. STAF IV ADOLPH Sv. G. och V. Konung.*

Andra sidan: En Sådeskärve. Överskrift: *Rikets Val-magt.* Nedanför: *Kongl. Sällskapet Pro Patria beskyddadt den 1 November 1799.*

N:o 5.

*Öfver CHARL. GREY, Ledamot af Ängelska
Parlamentet:*

Åtsidan: Greys bröstbild med omskrift: *CAROLUS GREY
Parliamenti Magnae Britanniae Membrum.*

Frånsidan: Cosmopolitae Optimo
 Jura Gentium Maritima
 Coram Confesfu Populi Britannici
 Die II Febr. MDCCCL.
 Strenue Defendenti
 Navicularii Stockholmienses.

N:o 6.

*Öfver öppnandet af Segelfarten mellan Venern och
Vesterhafvet, med afseende på det tillfälle, då De-
ras Majestäter, Konungen och Drottningen den 21
Sept. 1801 tacktes toga denna Segelfart
i ögonfigte:*

Första sidan: Konungens bröstbild, Namn och Titel.

Andra sidan: En utfigt af det ställe vid Canalen, hvar-
est den fastställda inskriften skall inhuggas, och
Neptunus i en grotta förestäld med sin Treudd
i ena handen samt bärande ett ömnighetshorn på
andra armen, hvilken han stöder på ett styre.
Omskrift: *Refrenat aquas obliquaque flumina sistit.
I exerquen: Navigationem Oceanum inter et Lacum
Venerum super inchoatam inspicientibus Augustis.
XXI Sept. MDCCCL.*

1802.

N:o 1.

*Öfver Astronomiae Profesoren i Upsala ANDERS
CELSIUS:*

Första sidan: Bröstsilden med omskrift: *ANDREAS
CELSIUS Astron. Prof. Upsal.*

Andra sidan: En Geometer, som med Cirkel afmäter en
Meridian-båge under Pol-Cirkeln, på en Jord-
glob. Öfverskrift: *Nec tanti abolitæ gratia facti.*
Nedanskrift: *Forma telluris inuestig. 1736. Rege
jubente denuo examinata 1801.*

N:o 2.

*Belönings penning at utdelas af Directionen öfver
GUSTAFS Inrättning:*

Första sidan: Konungens bröstsild med omskrift: *GU-
STAF IV ADOLPH, Sverig. G. och F. Konung.*

Andra sidan: Af
Directionen öfver
GUSTAFS Inrättning
till
Belöning
åt
N. N.
1802.

N:o 3.

*Öfver Hans Maj:t Konungen, i anledning af Grund-
stens läggande till Academie Huset i Åbo.*

Första sidan: Konungens Bröstsild, Namn och Titel.

Andra sidan: Augusto
Nouae aedis Acad.
Conditori
pietas Mularum Aboens.
MDCCCII.

N:o 4.

N:o 4.

Öfver Canzli-Rådet Baron RIBBING af K. Målare och Bildhuggare Akademien:

Första sidan: Bröståbilden med Omskrift: GUST. RIBBING *L. B. Confil. Cancell. R. Eq. Aur.*

Andra sidan:

*Socio
de Patria et
Artib. Liberal.
bene merito
R. Acad. pict. et statuarie
Stockholm.*

I 8 0 3.

N:o 1.

Minnespenning öfver Canzli-Rådet FERRNER:

Första sidan: Bröståbilden med Nordstjerne korset och omskrift: BENEDICTUS FERRNER *R. Canc. Consiliarius.*

Andra sidan: En cypresskrans och derinom i rätta rader:
Meriti tanti non immemor unquam.

I exerguen: Socio Munif. def. 1802 *R. Ac. Sc. Stockh.*

N:o 2.

Öfver RiksMarsken Grefve GUSTAF HORN:

Första sidan: Bröståbilden med omskrifven titel: GUSTAFUS HORN Comes *R. S. Archistrategus.*

Andra sidan: En lagerkrans, hvarinom i rätta rader läsles:
*Nec te videre superbum prospera bellorum nec fraudum
aduersa.*

I exerguen: Nat. 1592. Denat. 1657.

N:o 3.

*Uppmuntrings-Penning för Cadetterne vid Carlbergs
Krigs - Academie:*

På första sidan: graveras Cadettens namn.

*På andra sidan: präglas inom en Lagerkrans denna In-
skrift: Belöning och uppmuntran.*

N:o 4.

*Belönings - Penning för Tullbetjente, hvilka utmärka
sig för nit och oförtrutenhet i tjensten:*

*Första sidan: Konungens Bröstbild med omskrift: GU-
STAF IV ADOLPH Sveriges Göttes och Vendes
Konung.*

Andra sidan: Denna Inskrift:

*Hedersbelöning
för
nit och redlighet
i
Rikets tjenst.*

N:o 5.

*Öfver Cancelli-Rådet MELLANDERHJELM af K.
Vetenskaps Academien:*

*Första sidan: Bröstbilden med omskrifvet namn och titel:
DANIEL MELLANDERHJELM Equ. Aur. R.
Canc. Confil. Prof. Upf. mer.*

*Andra sidan: Urania, förestäld med en glob i handen
och på globen några stjernor, med öfverkrift:
Totat mori.*

*I underskriften eller Afskärningen: Secretario suo dignisf.
abanti Acad. R. Sc. Stockh. 1803.*

GETTY RESEARCH INSTITUTE^L

3 3125 01049 6491

